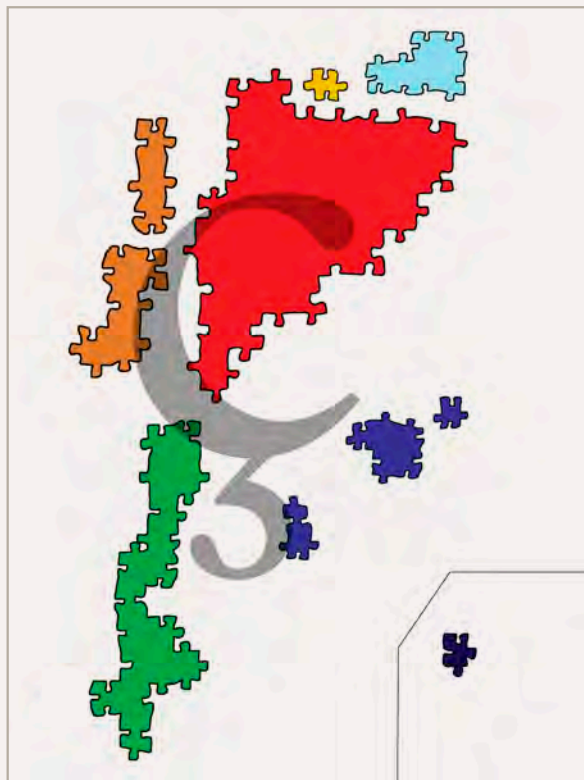

La catalanofonia

Una comunitat del segle XXI
a la recerca de la normalitat lingüística

MIQUEL ÀNGEL PRADILLA

La catalanofonia

La catalanofonia

Una comunitat del segle XXI
a la recerca de la normalitat lingüística

MIQUEL ÀNGEL PRADILLA

Barcelona, 2015

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
FILOLÒGICA

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Pradilla, Miquel Àngel, 1960-

La Catalanofonia : una comunitat del segle XXI a la recerca de la normalitat lingüística. —
(Biblioteca de dialectologia i sociolingüística ; 20)

Bibliografia

ISBN 9788499652542

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica II. Títol

III. Col·lecció: Biblioteca de dialectologia i sociolingüística ; 20

1. Català — Normalització 2. Planificació lingüística — Països catalans

3. Demografia lingüística — Països catalans 4. Països catalans — Política lingüística

811.134.1'26

81'26/'27(4=134.1)

Aquesta obra va rebre la XXVIII Beca Manuel de Montoliu de la Diputació de Tarragona i ha estat publicada amb un ajut d'aquesta institució

Aquesta publicació compta amb el suport de l'Obra Social "la Caixa"

© Miquel Àngel Pradilla

© 2015, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: abril del 2015

Primera reimpressió: octubre del 2015

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

Imatge de la coberta d'Òscar París

Compost per fotocomposició gama, s. l.

Imprès a Open Print, SLL

ISBN: 978-84-9965-254-2

Dipòsit Legal: B 8406-2015

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Abreviacions	7
Pròleg, per Isidor Marí	9
Llindar	13
1. Planificació formal. La gestió normativa de la llengua catalana	17
1.1. El qüestionament contemporani de la codificació monocèntrica	17
1.2. De la koiné medieval a la codificació de l'Institut d'Estudis Catalans	19
1.3. La normativa al País Valencià. De les <i>Normes</i> de Castelló a l'acció prescriptiva de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua	23
1.4. El fet lingüístic i el fet social. La comunitat lingüística	28
1.4.1. Comunitat lingüística i norma	28
1.4.2. Els factors simbólicoactitudinals. El protagonisme contemporani del criteri de la <i>consciència dels parlants</i>	30
1.4.3. El factor interaccional. El valor comunicatiu de les llengües	33
1.5. Una proposta. A la recerca d'una <i>comunitat comunicativa</i>	38
2. Planificació funcional. La intervenció sobre els usos lingüístics	41
2.1. Les dinàmiques ideològiques conflictives	41
2.2. Les polítiques lingüístiques	43
2.2.1. La llengua catalana: un marc d'actuació complex	43
2.2.2. Catalunya	46
2.2.3. Les Illes Balears	56
2.2.4. El País Valencià	61
3. Planificació de l'adquisició. Els models lingüístics educatius	73
3.1. Introducció	73
3.2. Els models lingüístics educatius de l'àmbit catalanòfon a l'Estat espanyol	76

3.2.1. La gestió asimètrica del multilingüisme estatal	76
3.2.2. Catalunya	77
3.2.3. Les Illes Balears	86
3.2.4. El País Valencià	90
3.2.5. La Franja	96
4. Evolució de la comunitat lingüística	99
4.1. Introducció	99
4.2. Context sociolingüístic de la llengua catalana	100
4.2.1. Territori	100
4.2.2. Conjuntura econòmica i estructura demogràfica	101
4.2.3. Les llengües	104
4.2.4. Algunes dades sociolingüístiques rellevants per a una avaluació de conjunt	106
4.3. Una mirada demolingüística territorialitzada	107
4.3.1. Introducció	107
4.3.2. Catalunya	109
4.3.2.1. Introducció	109
4.3.2.2. Coneixements, usos i representacions socials de la llengua catalana el 2010 segons les dades del <i>Baròmetre de la comunicació i la cultura</i>	112
4.3.2.2.1. Característiques tècniques de l'enquesta	112
4.3.2.2.2. La base demolingüística: llengua inicial i llengua d'identificació	113
4.3.2.2.3. El coneixement de les llengües	120
4.3.2.2.4. L'ús de les llengües	123
4.3.2.2.5. Corollari	125
4.3.2.3. Característiques demolingüístiques dels joves de Catalunya a finals de la primera dècada del segle XXI	126
4.3.2.3.1. Introducció	126
4.3.2.3.2. L'origen dels joves	127
4.3.2.3.3. La llengua inicial	130
4.3.2.3.4. La llengua d'identificació	132
4.3.2.3.5. Mitjana d'ús de les llengües	134
4.3.2.3.6. Els usos contextualitzats	135
4.3.2.3.7. Recapitulació	139
4.3.3. Les Illes Balears	140
4.3.4. El País Valencià	146
4.3.5. Andorra	154
5. Corollari	161
Referències bibliogràfiques	171

Abreviacions

AIRE	Associació Il·lenca de Renovació Pedagògica
AIT	alumnat d'incorporació tardana
AP	Alianza Popular
art.	article
AVL	Acadèmia Valenciana de la Llengua
CCMA	Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals
CELRM	Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries
CHA	Chunta Aragonesista
CiU	Convergència i Unió
CRUSCAT	coneixements, representacions i usos del català
CUP	Candidatura d'Unitat Popular
DOGV	<i>Diari Oficial de la Generalitat Valenciana</i>
EAC	Estatut d'autonomia de Catalunya
EACV	Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana
EGB	educació general bàsica
EMHS 2010	<i>Enquesta modular d'hàbits socials 2010</i>
ERC	Esquerra Republicana de Catalunya
ESCACC	Espai Català de Cultura i Comunicació
EU	Esquerra Unida (de les Illes Balears)
EUiA	Esquerra Unida i Alternativa
EUL	<i>Enquestes d'usos lingüístics</i>
FACAO	Federación de Asociaciones Culturales del Aragón Oriental
FUNDACC	Fundació Audiències de la Comunicació i la Cultura
h.	habitant
ICV	Iniciativa per Catalunya - Verds
IEC	Institut d'Estudis Catalans
IERMB	Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona
IES	institut d'ensenyament secundari
IIFV	Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
ITIC	índex de transmissió intergeneracional del català

IV	Intersindical Valenciana
km	kilòmetre
km ²	kilòmetre quadrat
LAPAO	<i>lengua aragonesa propia del área oriental</i>
LAPAPYP	<i>lengua aragonesa propia del área pirenaica y prepirenaica</i>
LEC	Llei d'educació de Catalunya
LOCE	Llei orgànica de qualitat de l'educació
LOE	Llei orgànica d'educació
LOGSE	Llei orgànica d'ordenació general del sistema educatiu
LOMCE	Llei orgànica per a la millora de la qualitat educativa
LOU	Llei orgànica d'universitats
LUEV	Llei d'ús i ensenyament del valencià
núm.	número
PALIC	Projecte d'Atenció Lingüística i Cultural
PAR	Partido Aragonés Regionalista
PEV	Programa d'Ensenyament en Valencià
PIB	producte interior brut
PIL	Programa d'Immersió Lingüística
PIP	Programa d'Incorporació Progressiva
PP	Partit Popular
PPEC	Programa Plurilingüe d'Ensenyament en Castellà
PPEV	Programa Plurilingüe d'Ensenyament en Valencià
PSC	Partit dels Socialistes de Catalunya
PSM	Partit Socialista de Mallorca
PSOE	Partit Socialista Obrer Espanyol
PSPV	Partit Socialista del País Valencià
RTVV	Radiotelevisió Valenciana
SF	Secció Filològica (de l'Institut d'Estudis Catalans)
SIES	Servei/Servici d'Investigació i Estudis Sociolingüístics
STEPV	Sindicat de Treballadors i Treballadors de l'Ensenyament del País Valencià
TAPI	<i>tablet assisted personal interviewing</i>
TC	Tribunal Constitucional
TDT	televisió digital terrestre
TIL	tractament integral de les llengües
TLC	territoris de llengua catalana
TSJC	Tribunal Superior de Justícia de Catalunya
UM	Unió Mallorquina
UPyD	Unión, Progreso y Democracia
UV	Unió Valenciana
vs.	<i>versus</i>

Pròleg

Una comunitat lingüística, la catalana, aspira a la normalitat. Aquest és el tema del llibre que ens ofereix Miquel Àngel Pradilla. I crec que podem afirmar amb seguretat que en aquesta obra s'aborda un assumpte de gran actualitat i d'interès general, per part d'un autor especialment idoni i amb un estudi ben estructurat i ben resolt. Cal confiar, per tant, que aquesta publicació tindrà el ressò que mereix.

En efecte, la pugna de la comunitat lingüística catalana per aconseguir un estatus normal entre les llengües europees s'ha convertit en una qüestió candent, sobretot en aquests darrers anys. Ja no es tracta tan sols d'un afer decisiu per a la mateixa comunitat de llengua catalana —la catalanofonia, si volem adoptar la proposta que ens fa Pradilla—, sinó que mereix i ha captat l'atenció internacional, perquè constitueix una prova —una espècie de pedra de toc— de la credibilitat de la Unió Europea en el compliment real dels seus propis principis de respecte equitatiu de la diversitat lingüística.

En el cas de la catalanofonia, com posa clarament de manifest Pradilla, es fa evident que la comprensió i la resolució de les qüestions sociolingüístiques requereixen una aproximació global.

La mateixa idea de comunitat lingüística reclama precisions: tal com analitza l'autor, aquí el factor decisiu és la continuïtat d'intercomunicació col·lectiva basada en un mateix codi lingüístic, que ha perdurat i es projecta en el futur malgrat totes les adversitats. Això fa que resulti il·lustratiu analitzar quines han estat i són les intervencions institucionals sobre el mateix codi lingüístic —la planificació formal de la llengua (o planificació del corpus, en la terminologia de Heinz Kloss). Davant la unitat i la variació interna de la llengua catalana hi ha hagut posicions, actuacions i inhibicions que són especialment reveladores dels objectius que es perseguien. L'interès dels parlants i de la comunitat lingüística sencera reclama un model lingüístic ponderat, en què es respecti la variació geogràfica i funcional, sense com-

prometre la comunicació general i la projecció institucional en una varietat comuna. Pradilla és un observador privilegiat de les vicissituds d'aquesta posició ideal, que sempre ha sostingut l'Institut d'Estudis Catalans. Com a especialista en la sociolingüística de la variació, valencià i membre de la Secció Filològica, el seu punt de vista sobre aquesta complexa dimensió de la nostra llengua, en el primer apartat del llibre, és singularment aclaridor.

Ara bé: si una comunitat lingüística és sobretot un àmbit d'intercomunicació, la valoració de la situació social de la llengua exigeix que s'analitzi el seu ús en les principals funcions públiques de la llengua. I com s'ha intervingut des dels poders públics per tal de facilitar (o dificultar!) la plenitud d'usos socials de la llengua. La intercomunicació normal, en una societat moderna, reclama l'existència d'un espai comunicatiu propi i complet —una estructura de mitjans de comunicació satisfactòria, que les institucions no sempre han pogut o volgut consolidar. I sense aquest espai comunicatiu compartit, la fragmentació dels àmbits de comunicació no pot facilitar la consolidació dels models de llengua d'una varietat comuna o estàndard. El capítol segon del llibre de Pradilla revisa les polítiques lingüístiques en els territoris de llengua catalana: la planificació funcional (o planificació de l'estatus de la llengua). L'autor subratlla, molt encertadament, com han interactuat les forces ascendents, de la mobilització social, i les intervencions de dalt a baix de les institucions públiques, a vegades adverses a l'ús del català —una autèntica contraplanificació, en terminologia de Pradilla. La consecució d'un estatus normal per a la llengua catalana reclama la capacitat i la voluntat de superar les limitacions del marc legal i de les polítiques lingüístiques en àmbits crucials per a l'ús de la llengua, com són —a més dels mitjans de comunicació i dels usos institucionals— el mercat cultural, les relacions socioeconòmiques, o el mateix ús del català en les converses particulars.

És també un encert d'aquest treball que en el capítol tercer s'hagi dedicat una atenció específica a l'aprenentatge de la llengua —als avatars de les polítiques lingüístiques educatives: a la planificació de l'adquisició de la llengua, segons la concepció de Robert L. Cooper. Les raons són prou conegudes: d'una banda, el sistema educatiu ha merescut una atenció primordial en les polítiques lingüístiques dels diversos territoris de llengua catalana; de l'altra, potser per aquest mateix motiu, els atacs recents contra la recuperació del català també s'han centrat de manera especial en la imposició de mesures educatives restrictives. A més, el fet que hi hagi tres models educatius diferents —respectivament a Catalunya, el País Valencià i les Balears— permet comprovar quina ha estat l'eficàcia de cadascun en la consecució de competències lingüístiques satisfactòries en català, castellà i un tercer idioma, i en quina mesura s'afavoreixen altres objectius essencials de l'educació, com la convivència intercultural i la cohesió social. Aquest és doncs un apartat especialment útil per a la comprensió de les controvèrsies educatives actuals.

Finalment, en un quart capítol, el treball de Pradilla recapitula les dades disponibles sobre la composició i la dinàmica sociolingüística de la població dels territoris de la catalanofonia. Les transformacions profundes de la nostra societat en aquestes darreres dècades també feien ineludible un esforç analític com aquest. I de nou l'autor està especialment capacitat per a fer-ho, com a expert i com a director de la Xarxa CRUSCAT —punt de trobada de la recerca sobre coneixements, usos i representacions socials de la llengua catalana—, que fa anys que publica els informes anuals més ben documentats sobre l'evolució de la situació sociolingüística. La selecció i la interpretació d'aquestes dades per part de Miquel Àngel Pradilla té sens dubte una enorme utilitat, més enllà del públic especialitzat, per a qualsevol persona informada que vulgui tenir un criteri ben fonamentat a partir del qual esdevenir un ciutadà actiu respecte al futur del català. El mateix autor sintetitza, en un breu apartat final, les idees clau d'aquest magnífic treball.

Reiterem, per tant, el que dèiem al començament d'aquestes paraules de presentació: tenim al nostre abast una obra molt oportuna i molt ben resolta, sobre una de les qüestions crucials que té plantejada la nostra societat, elaborada per un especialista idoni. Ara cal que trobi l'acollida que mereix, no sols com a estudi descriptiu i interpretatiu de la nostra realitat sociolingüística, sinó com a fonament de l'acció col·lectiva envers aquesta situació. Les mobilitzacions favorables a la llengua hi poden trobar les bases de l'imprescindible impuls social, des de baix; les polítiques lingüístiques institucionals hi poden veure quin és el paper preeminent que els correspon, en els diversos sectors de la seva acció des de dalt.

I voldria acabar insistint de nou en una de les idees que obrien aquest pròleg: també els observadors externs i les institucions estatals, europees o internacionals haurien de trobar en aquesta anàlisi de la pugna de la catalanofonia per la normalitat —per la justícia— una mostra fefaent de les limitacions dels marcs polítics i jurídics en què es mou la gestió de la diversitat lingüística. Si una comunitat lingüística com la catalana, que lluita per trobar el seu lloc en un plurilingüisme mundial equitatiu —plasmada en la Declaració Universal de Drets Lingüístics de Barcelona (1996)—, no té la capacitat d'aconseguir-ho, de poc valen les declaracions de la Unió Europea o de les Nacions Unides sobre el respecte i la protecció de la diversitat lingüística. No sols el 90 % de les llengües menors estarien en perill d'extinció, com reconeix la UNESCO, sinó fins i tot una part de l'altre 10 %, en què es troba la catalanofonia. I això voldria dir que el pluralisme democràtic té dèficits molt greus.

Aquest és un llibre sobre la catalanofonia, certament. Però també és un llibre de denúncia de la manca d'acció estatal i internacional en coherència amb els principis proclamats sobre el respecte de la diversitat. Un llibre que reclama actuacions efectives des de la nostra societat i des de l'entorn estatal, europeu i internacional.

Actuacions socials i institucionals. De baix a dalt i de dalt a baix. Perquè volem un món que valgui la pena per a totes les llengües, a més de la nostra.

ISIDOR MARÍ

President de la Secció Filològica (2010-2014)

Institut d'Estudis Catalans

Llindar

Els continguts del llibre que el lector té a les mans s'insereixen de ple en el camp d'estudi de la *planificació lingüística*, una disciplina sociolingüística que en la tradició catalana ha tingut un desenvolupament important. Deixeu-nos dir, no sense recança, que el *language planning* anglosaxó, després d'una pugna amb altres denominacions com l'*aménagement linguistique* francòfon, s'ha acabat imposant en aquest àmbit del coneixement. Una recança motivada pel fet que ha deixat en un lloc subaltern l'alternativa terminològica autòctona que ens proporciona el concepte aracilià de *normalització lingüística*. Un sintagma que, certament, ha sofert una erosió important a causa de la seua popularització massiva en l'entorn domèstic, però que ens proporciona un programa de canvi sociolingüístic —o si es prefereix, de comportament social— especialment adequat per a la interpretació i la subversió de les normes d'ús lingüístic vigents en la nostra comunitat idiomàtica. Una veritable llàstima.

A casa nostra la segmentació del marc d'actuació de la planificació lingüística que ha fet més fortuna és la que va proposar Heinz Kloss (1969). L'esmentada formulació aïlla dos grans focus d'intervenció planificadora: *corpus planning* i *status planning*. Com és sabut, la planificació del corpus s'ocupa de les estratègies d'actuació sobre l'*estructura* de la llengua; en canvi, la planificació de l'estatus incideix en el conjunt de procediments que tenen com a objectiu l'*ús* lingüístic. Dues parcel·les, tot siga dit de passada, que vindrien a coincidir en allò fonamental amb la dualitat terminològica catalana: *normativització* i *extensió de l'ús*. Tanmateix, per a l'avinentesa que ens ocupa hem optat per una ordenació dels continguts que descansa en una altra proposta, la de Robert L. Cooper (1989).

La proposta de Cooper, en formulació sintètica, introdueix algunes consideracions noves, especialment interessants a l'hora de projectar-les sobre la realitat sociolingüística catalana: «Language planning refers to deliberate efforts to in-

fluence the behavior of others with respect to the acquisition, structure, or function allocation of their language codes» (Cooper, 1989, p. 45). La novetat més cridanera fa referència, doncs, a la triple ordenació dels centres d'atenció de l'activitat planificadora. Una tríada que pren forma a partir de la segmentació de la planificació de l'estatus klossiana en dos àmbits d'intervenció, el funcional i el de l'adquisició de la llengua. La singularitat de cadascun vindria pel fet que la planificació funcional estaria orientada cap a l'augment d'usos, mentre que la creació de nous usuaris correspondria a l'ensenyament. Tot i que a voltes se'ns fa difícil establir uns límits taxatius entre ambdues accions planificadores, l'especial moment de conflictivitat que està vivint el món educatiu a les terres catalanòfones de l'Estat espanyol ens ha convençut de la bondat de fer-ne un estat de la qüestió més matisat.

En la primera part del llibre el lector hi trobarà informacions sobre la *planificació formal* de la llengua —la gestió normativa i la dinàmica estandarditzadora— (capítol 1), la *planificació funcional* —l'acció institucional i social sobre els usos— (capítol 2) i la *planificació de l'adquisició* —els models lingüístics— (capítol 3). Una gestió normativa que, amb la proliferació de nous centres de codificació d'abast regional, ens fa viure moments de desorientació. Una acció sobre els usos que visualitza com en funció dels lideratges en els diversos territoris o de les alternances al govern en una mateixa circumscripció s'estableixen dinàmiques diferents i, en alguns casos, divergents. Una intervenció que, en situacions conflictives, ha de preveure l'acció —de suport o de contestació— de determinats sectors de la societat civil. Ens estem referint a les planificacions lingüístiques «de dalt a baix» i de «baix a dalt», respectivament. I, finalment, una acció des del món educatiu sota l'empara de models molt diversos i en un context de provisionalitat a causa del litigi permanent a què es veu abocada.

Des de la sociolingüística basca, Azurmendi (1997) ens ha llegat un model processual de planificació lingüística, que presenta una successió d'etapes: *a)* antecedents causals, *b)* intervenció i *c)* avaluació. Els continguts de la primera part del llibre —els tres primers capítols— corresponen a les dues primeres. En canvi, els de la segona part —el capítol 4— s'incardinen de ple en la darrera. L'etapa d'avaluació, malgrat l'extraordinària dificultat que representa validar la política lingüística portada a terme en funció de l'estat sociolingüístic de la unitat administrativa analitzada, esdevé determinant a l'hora de mantenir o reorientar el projecte normalitzador patrocinat.

Així, de la mà de la disciplina *demolingüística*, en el capítol 4 es presenten informacions demoscòpiques recents sobre la dimensió, l'estructura i la dinàmica dels grups lingüístics de l'espai catalanòfon. Més que una caracterització exhaustiva, hom pretén actualitzar les dades en els territoris on s'han realitzat noves enquestes des de l'onada d'*Enquestes d'usos lingüístics* (EUL) dels anys 2003 i 2004

(Querol, coord., 2007). Aquestes dades ens haurien de permetre aprofundir en el debat sobre la salut de la llengua catalana i, sobretot, propiciar una reflexió sobre els grans reptes contemporanis a què s'enfronta la comunitat lingüística, un col·lectiu escapat administrativament, molt heterogeni i amb una capacitat limitada (en graus diversos) d'intervenció en l'horitzó de funcionalitat desitjat per a la llengua. Sens dubte, l'establiment efectiu d'una autèntica comunitat d'interessos, si més no comunicatius, entre tots els territoris on senyoreja la llengua catalana, n'és un. I ens atreviríem a dir que d'una importància cabdal.

D'altra banda, voldríem advertir el lector que la reflexió sobre la comunitat idiomàtica subjau en tot el text. Una comunitat la denominació de la qual hereta també la disputa secular sobre el glotònim de la llengua que la vertebrava. La *catalanofonia* serà la nostra aposta terminològica. Joan A. Argenter (2001, p. 275) la caracteritzava així:

És un fet d'experiència que «la catalanofonia» s'estén al llarg d'uns territoris i en el si d'una societat que rarament seria coextensiva. La complexitat i la fragmentació del que hom podria anomenar, amb un terme convencional, però més aviat insatisfactori, la comunitat lingüística catalana, és de tal mena que ni la llengua n'abraça tot el conjunt ni el conjunt que abraça pot deixar d'imaginar-se en la realitat actual sense la concurrència d'altres llengües.

Efectivament, la complexitat presideix el conglomerat geogràfic-social d'un espai on la conflictivitat identitària produeix uns efectes desbaratadors, que paralitzen l'assoliment de les imprescindibles sinergies interterritorials. En aquest sentit, la interpretació en termes comunicatius que ens suggereix la nomenclatura proposada entenem que contribueix a neutralitzar les dinàmiques particularistes que ameren, amb intensitats diferents, tots els territoris de parla catalana.

No voldríem acabar aquestes línies introductòries sense regradir el suport d'algunes persones en l'arribada a bon port d'aquest treball. Per a l'ocasió en voldríem destacar un parell, tots dos magnífics sociolingüistes i bons amics, Joaquim Torres i Natxo Sorolla. El primer, que ens va portar de la mà en la nostra incorporació a l'anàlisi demolingüística, per la coautoria de les reflexions sobre el capteniment comunicatiu dels joves en la Catalunya contemporània; i el segon, amb qui anem de bracet en la gestió de la Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans, pel conjunt de dades que ens ha cedit en l'estudi de l'evolució sociolingüística dels territoris de parla catalana. Gràtitud eterna.

Rosell i Cambrils, 6 de desembre de 2013

1. Planificació formal.

La gestió normativa de la llengua catalana¹

1.1. EL QÜESTIONAMENT CONTEMPORANI DE LA CODIFICACIÓ MONOCÈNTRICA

La gestió normativa de la llengua catalana, amb l'adveniment de nous centres codificadors de caràcter regional, està vivint uns moments de desorientació important. Es podria dir que la institucionalització de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) (Llei 7/1998, del 16 de setembre, de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua) ha inaugurat una nova conjuntura normativa i estandarditzadora que es podria catalogar com a *pluricèntrica*. Amb l'entrada en escena d'aquest nou ens de referència normativa, començava a prendre forma una nova dinàmica que s'havia de veure reforçada amb la creació de l'Acadèmia Aragonesa del Català (Llei 10/2009, del 22 de desembre, d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó).²

En relació amb el cas valencià, la nova *auctoritas* ha esdevingut, doncs, una mostra més del particularisme que importants sectors sociopolítics del País Valencià, avui encara majoritaris, han patrocinat secularment. Un particularisme que ha experimentat una transformació substancial, una mutació que l'ha portat a

1. Els continguts d'aquest capítol es poden trobar a Pradilla (2011). Per a l'avinentsa que ens ocupa, s'ha procedit a una actualització i, en determinants moments, al desenvolupament de determinades idees, en la publicació esmentada només esbossades.

2. L'esmentada Llei instava a la creació de diverses institucions lingüístiques: a) el Consell Superior de les Llengües d'Aragó (articles 10-14), com a òrgan consultiu en matèria de política lingüística, i b) l'Acadèmia de la Llengua Aragonesa i l'Acadèmia Aragonesa del Català (articles 15 i 16), com a institucions que exercirien l'autoritat lingüística dels dos idiomes. Malgrat que el nom proposat per a la institució que havia de vetlar per la llengua catalana en terres aragoneses era prou diàfan, no hi havia cap menció específica a la unitat de la llengua catalana o a la possible col·laboració amb altres institucions normativitzadores, com l'Institut d'Estudis Catalans.

arraconar el *secessionisme tradicional* i a potenciar l'*aïllacionisme referencial*. Dit d'una altra manera, de la impugnació de la catalanitat filogenètica de la varietat valenciana s'ha passat a la potenciació d'un capteniment individuatiu que no qüestionaria el diasistema unitari.

Pel que fa a la Franja, el canvi de govern a Aragó propiciat per les eleccions autonòmiques de 2011, amb l'aprovació de la Llei 3/2013, del 9 de maig, d'ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques d'Aragó, ha impulsat un gir radical. La nova Llei, més enllà de la retòrica que acompanya una proposta d'intervenció sociolingüística de mínims, ens ha instal·lat en un paroxisme majúscul a l'hora de denominar les «modalitats» en qüestió: *lengua aragonesa propia del área oriental*, per al català, i *lengua aragonesa propia del área pirenaica y prepirenaica*, per a l'aragonès. Unes (noves?) llengües, denominades popularment LAPAO i LAPAPYP, la gestió normativa de les quals aniria a càrrec d'una única Academia Aragonesa de la Lengua.

Amb una activitat glotopolítica tan frenètica en l'àmbit de la planificació formal, és una obvietat que contemporàniament estem assistint a una impugnació del model tradicional de gestió monocèntrica de la norma de la llengua catalana. Una impugnació que ens arriba de la mà d'una deriva politicoideològica que obstaculitza l'assoliment dels consensos imprescindibles per a garantir el funcionament unitari del codi.

Aquest capítol s'ocuparà de presentar de manera sumària el procés que des de l'edat mitjana fins a l'actualitat ha menat a la codificació impulsada per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). D'altra banda, el lector hi trobarà un repàs sintètic de l'itinerari contemporani que ha seguit l'establiment de la varietat normativa en terres valencianes.

Dit això, el que us proposem és avançar en la interpretació d'un procés, el de la planificació del corpus de la llengua catalana, que s'ha d'incardinar en el marc general d'un procés de planificació lingüística i ha de sintonitzar amb la intervenció sobre l'estatus de la llengua que es vol promocionar. I, en aquest assaig de fer més entenedora la dinàmica que ens acompanya, serà fonamental fondejar en conceptes molt rebregats en la nostra tradició sociolingüística. Tant, que sovint fan més nosa que servei a causa de la polisèmia que ha generat la seua caracterització. Ens estem referint a conceptes centrals com el de *comunitat lingüística* o el de *varietat estàndard* de la llengua.

Amb la (re)definició del concepte de *comunitat lingüística* com a rerefons de tota la reflexió, us proposarem defugir els criteris simbólicoactitudinals, proveïts d'una forta càrrega identitària, i sumar esforços al voltant del factor interaccional. El fet de situar el debat en l'àmbit comunicatiu ens ofereix una interpretació menys ideologitzada del conflicte normatiu i apunta el camí d'una política lingüística compromesa amb la llengua pròpia.

1.2. DE LA KOINÉ MEDIEVAL A LA CODIFICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

La tradició popular ens ha llegat una frase que emmarca territorialment la llengua catalana: «De Salses a Guardamar i de Fraga a Maó» (o a l'Alguer, segons una altra versió). Tanmateix, la història social més recent de la nostra llengua és plena de plantejaments disgregadors. I, certament, els efectes desbaratadors de la consciència lingüística i cultural unitàries, sovint recolzant en el foment de solucions onomàstiques particularistes per a designar el nom de la llengua (valencià, mallorquí, etc.), han estat molt importants. La fragmentació referencial que han aconseguit, reforçada en els textos legals autonòmics, no es pot menystenir. Tanmateix, el millor antídote d'aquesta dinàmica centrífuga ha estat, sens dubte, la continuïtat històrica d'una tradició cultural comuna entre els diversos territoris. Malgrat l'escapçament administratiu i l'adversitat dels condicionants sociopolítics, l'increment progressiu dels lligams culturals interregionals ha estat incontestable. La tradició lingüísticocultural compartida, tot i la feblesa amb què s'ha manifestat en alguns períodes, mai no s'ha estroncat.

Una de les mostres més fefaents de la cohesió cultural adduïda la trobem en la reiterada voluntat d'elaborar una varietat supradialectal comuna. Les fites més destacables en una aproximació diacrònica serien: *a)* l'establiment d'una *koiné* medieval, que pivotava al voltant del model de llengua difós per la Cancelleria Reial i sintetitzava la pràctica dels grans autors del moment (de Ramon Llull a Bernat Metge) i la prosa historiogràfica de les cròniques, i *b)* la consolidació de la normativa fabriana en la dècada dels trenta del segle passat un cop va residualitzar-se l'antinormisme a Catalunya amb l'adhesió de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1931), la desaparició de l'antifabrisme a les Illes amb la mort d'Antoni M. Alcover (1932) i l'acceptació de la codificació de l'IEC al País Valencià amb la signatura de les *Normes ortogràfiques* de Castelló (1932). A hores d'ara, l'imponent edifici intel·lectual que s'ha bastit des d'aquesta aposta codificadora unitarista deixa en una posició anecdòtica la pràctica virtualitat dels productes culturals generats des de posicionaments codificadors secessionistes, especialment actius al País Valencià. Tanmateix, com veurem més endavant, la creació d'un nou ens de referència normativa per al territori valencià, l'AVL (1998), introdueix una nova dinàmica codificadora on s'haurà d'avaluar el grau de desacord, que ja comença a evidenciar-se, amb la normativa que l'IEC ha posat a disposició de tot el territori catalanòfon.

En referir-nos al procés de normativització modern, ens hem de remuntar a l'embat que va representar, a Catalunya, l'objectiu de recuperació literària de la llengua catalana assumit per la minoria intel·lectual de la Renaixença a partir del segon terç del segle XIX. Aquesta empenta, ara amb una actitud rupturista anti-

burguesa, va ser mantinguda en el trànsit cap al segle xx des del Modernisme. Però el gran impuls arribaria amb la proposta ideologicocultural que patrocinava el Noucentisme (1906-1923). Sota l'aixopluc d'aquest moviment, tindrà lloc l'obra de restauració, codificació i modernització liderada per Pompeu Fabra des de l'IEC, fundat per Enric Prat de la Riba el 1907, en el marc d'un projecte cultural nacional on la llengua havia de recuperar tota la funcionalitat que l'adversitat políticsocial li havia negat des del segle xvi.

Sens dubte, el tomb catalanista adoptat per les classes dirigents de Catalunya, amb un gran consens social al darrere, va crear un marc idoni per a iniciar la magna empresa codificadora que exigia l'anarquia ortograficogramatical i la pregonia castellanització, omnipresent en el conreu formal de la llengua. Aquesta tasca fou escomesa per la Secció Filològica (SF) de l'IEC (1911), institució des de la qual Pompeu Fabra va dissenyar els grans eixos programàtics de la proposta codificadora. Aturem-nos-hi una mica.

En la creació de l'IEC l'any 1907 no podem passar per alt un esdeveniment que es va celebrar un any abans. Ens referim al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, trobada acadèmica i cívica impulsada i presidida pel canonge mallorquí Antoni M. Alcover. En l'esmentat congrés es van posar damunt la taula una gran quantitat de reflexions sobre una gran diversitat d'aspectes relacionats amb la llengua catalana. Qüestions i plantejaments que havien de trobar un marc òptim d'atenció amb la creació del nou organisme d'alta investigació. El 1911 l'IEC va crear una secció específica que, estatutàriament, s'hauria d'ocupar de la recerca sobre la llengua catalana, de l'establiment i l'actualització de la seua normativa i de l'extensió del seu ús. D'aquesta manera, de la mà d'una institució amb autoritat moral i acadèmica, autoritat que emanava de la solvència científica i del reconeixement dels seus membres, el procés de codificació de la llengua catalana va començar a fer camí, amb la complicitat del poder i amb un concert social important al darrere.

Els pilars fonamentals d'aquest procés el constitueixen: a) les *Normes ortogràfiques* de l'IEC (1913), lleugerament modificades en el *Diccionari ortogràfic* (1917); b) la *Gramàtica catalana* de Fabra (1918), i c) el *Diccionari general de la llengua catalana*, també de Fabra (1932).

Quant als objectius i l'itinerari del projecte, Joan A. Argenter (2002, p. 15-16) en fa una síntesi excel·lent:

L'objectiu del procés de codificació lingüística era clar: dotar el català d'una normativa única i estable, modernitzar-lo en el seu lèxic i donar claredat a la seva sintaxi, a fi de convertir-lo en una llengua de cultura il·limitadament apta per a les necessitats expressives de la vida moderna, a la manera de les altres llengües europees; oferir un model de referència a tots els membres de la comu-

nitat catalanoparlant; ras i curt, retornar als catalans l'orgull i la dignitat de pertànyer a una comunitat nacional diferenciada, en possessió d'una llengua nacional amb un passat gloriós i, sobretot, amb una capacitat de projecció cap al futur. [...] Formalment, per Fabra l'obra de restitució i depuració lingüístiques, de reconstrucció, en fi, del llenguatge literari català, havia de consistir a recuperar l'estat i la fesomia que la llengua catalana hauria tingut si no hagués patit una pronunciada decadència literària, si la comunitat dels parlants no hagués estat subordinada políticament a altres nacions i si una pressió cultural abassegadora no l'hagués sotmesa durant quatre segles a l'influx d'altres llengües. Ni podia ser la mera sanció del català parlat —deturpat per la influència estrangera i la manca d'ensenyament escolar i d'elaboració formal— ni havia de ser un mer retorn a la seva forma arcaica. No cal dir que, per Fabra, el recurs a la llengua antiga com a font de renovació és possible, com ho és el recurs al cultisme, però tant l'un com l'altre sempre són subsidiaris.

Les particulars condicions de la normativització de la llengua catalana (dispersió social, cultural i política dels territoris; la falta de consciència lingüística comuna; els prejudicis envers la unitat de la llengua; les grans diferències de desenvolupament cultural i de pes social i literari de les diverses regions, etc.) van propiciar que es descartés una normativització *unitarista* basada en la llengua medieval o en la parla d'una única varietat geogràfica. Com és sabut, partint dels criteris de diasistematicitat i d'historicitat es va arribar a un model de codificació: *a) monocèntric*, això és, bàsicament fixat des d'un centre codificador (l'IEC); *b) composicional*, és a dir, amb aportacions de diversos dialectes, i *c) polimòrfic*, això és, amb formes alternatives com a solucions equivalents per a determinats trets (fonamentalment morfològics).

No ens entretindrem ara a valorar l'encert dels criteris. Això sí, voldríem alertar sobre el rerefons ideològic que solen amagar determinades impugnacions a la totalitat quan denuncien, en relació amb el polimorfisme del model, una pretesa preeminència de les opcions morfològiques i lèxiques del català oriental central, mentre passen per alt que la composicionalitat afavoreix clarament les varietats occidentals (sobretot la valenciana) en l'establiment del codi gràfic. Tot i admetre una part de raó en la queixa lingüística, novament la identificació o el rebuig dels usuaris en relació amb el model formal ens remet a consideracions extralingüístiques, molt relacionades amb les dinàmiques centrífugues que s'han instal·lat en la nostra comunitat lingüística. I, com a prova inequívoca d'aquesta fragmentació referencial, destacarem l'alteració contemporània del monocentrisme originari a favor d'un enfocament policèntric adaptat a l'ordenació autonòmica dels territoris catalanòfons de l'Estat espanyol. Vegem-ho sumàriament.

L'IEC, refugiat en la clandestinitat i amb un funcionament sota mínims arran de l'abolició de les institucions catalanes amb la instauració de la dictadura

el 1939, va reprendre l'activitat amb l'adveniment de la democràcia després de la mort del general Franco el 1975. És important recordar que segons el Reial decret 3118/1976, del 26 de novembre, l'IEC té el reconeixement oficial de l'autoritat lingüística a tot l'àmbit lingüístic català. Tanmateix, la legislació que es deriva de la promulgació dels estatuts d'autonomia renovats de les Illes i del País Valencià ha reduït la seua operativitat legal a Catalunya —ja a l'Estatut d'autonomia de Catalunya (EAC), Llei 8/1981, i corroborada en el nou Estatut de 2006—, malgrat la voluntat de presència de la institució a tot el domini lingüístic. De manera que l'Estatut de les Illes Balears atorga a la Universitat de les Illes Balears la funció consultora en matèria de llengua catalana, mentre que al País Valencià s'atorga a l'AVL, que haurà de vetlar per la codificació del «valencià». Tal com s'ha advertit anteriorment, sembla que si bé la sintonia amb l'IEC està garantida a les Illes, pel que fa al grau de convergència del model formal que impulsa l'AVL s'aixequen encara nombroses cauteles.

Des del vessant codificador, la nova etapa de l'IEC ha tingut com a fites més destacades la publicació, el 1995 i el 2007, de dues edicions del *Diccionari de la llengua catalana*. Així, la darrera edició, resultat d'una revisió important, ha esdevingut el nou referent normatiu en l'àmbit lexicogràfic. D'altra banda, l'elaboració d'una nova *Gramàtica de la llengua catalana*, treball que completarà l'actualització normativa del corpus prescriptiu fabrià en relació amb la llengua escrita, arriba a la seua fase final. Quant a la fixació d'una norma de pronúncia, en la nostra opinió, l'*auctoritas* hauria d'abordar-la sense més dilació atès que amb el pas del temps les dinàmiques comunicatives s'han modificat espectacularment. Avui els detentors, conformadors i usuaris de la varietat estàndard de la llengua ja no són únicament els integrants de la «fauna plumífera» (Lamuela i Murgades, 1984, p. 39) i la Galàxia Marconi atorga un protagonisme imparable a la dimensió oral de la llengua. De moment, l'IEC ha elaborat dues propostes (*Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I. Fonètica*, 1990; *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II. Morfologia*, 1992). I, finalment, s'ha treballat en la fixació normativa del nomenclàtor, tasca que es veu reflectida en el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (2004) i en la publicació del *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord* (2007).

D'altra banda, la Secció Filològica de l'IEC aixopluga projectes d'investigació força importants. Un d'ells és el Diccionari del Català Contemporani o *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*, que descansa en la informació aplegada en una primera fase del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana. Una altra base de dades molt important és la base de dades de les Oficines Lexicogràfiques, amb la qual s'elabora el diccionari preceptiu i el *Diccionari manual de la llengua catalana*. D'aquesta manera, la SF disposa d'uns materials abundants i rigorosos a l'hora d'historiografiar l'evolució del lèxic modern i contemporani de la llengua

catalana. L'*Atles lingüístic del domini català* és una obra d'una gran envergadura, de la qual ja s'han publicat els cinc primers volums. Té com a objectiu inventariar la variació dialectal a partir de les dades proporcionades pels qüestionaris passats a cent noranta localitats. L'esmentat projecte incorpora la publicació d'etnotextos i d'una versió reduïda destinada a un públic no especialista. Una altra obra magna és el *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* (projecte compartit amb el Consell Superior d'Investigacions Científiques). Ja ha arribat a la lletra *f* i ens proporciona una informació valuosíssima sobre el llatí medieval i el català preliterari. La publicació de les *Obres completes* de Pompeu Fabra és un altre projecte ingent que amb la publicació del novè volum ha arribat a la seua fi. I, finalment, esmentarem un seguit de projectes puntuals que, sense voluntat d'exhaustivitat, donaran compte de la potenciació del vessant de recerca que la SF ha abordat els darrers temps: la publicació de l'epistolari de Josep Sebastià Pons (en col·laboració amb la Universitat de Perpinyà); l'edició de l'obra gramatical completa d'Antoni Febrer i Cardona (en col·laboració amb l'Institut Menorquí d'Estudis i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat); l'elaboració del vocabulari de la llengua catalana medieval a partir dels materials de Lluís Faraudo i de Saint-Germain; la informatització i l'adaptació fonètica a la simbologia de l'Associació Fonètica Internacional del *Diccionari català-valencià-balear*, etcètera.

La SF també està molt atenta a l'establiment dels neologismes i a la fixació ortogràfica dels llenguatges d'especialitat. Amb aquests propòsits, col·labora amb el Centre de Terminologia Catalana i amb l'Observatori de Neologia de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra. I, per acabar, farem referència a un àmbit nou de treball que pot arribar a tenir una gran transcendència: la llengua de signes catalana, una modalitat de comunicació molt deficitària quant a materials de caràcter descriptiu i prescriptiu.

1.3. LA NORMATIVA AL PAÍS VALENCIÀ. DE LES NORMES DE CASTELLÓ A L'ACCIÓ PRESCRIPTIVA DE L'ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

En l'àmbit del procés d'estandardització de la llengua catalana, el consens que va representar la signatura de les *Normes* de Castelló ocupa un lloc rellevant. No en va, l'acord implicava l'acceptació de la doctrina fabriana en terres valencianes, la incorporació d'un territori important a un projecte cultural comú on la llengua compartida n'havia de ser l'eix vertebrador.

L'any 1932 va ser, com s'ha dit, un any cabdal en l'establiment i la difusió d'una norma unitària per a la comunitat lingüística, definida ara, si se'n permet la simplificació, com el conjunt territorial que comparteix la llengua catalana. Fou l'any, en definitiva, en què la unitat de la llengua va deixar de ser una formulació programàtica. Així, amb la vehiculació de la norma en el seu vast domini territo-

rial, es feia més efectiva que mai una pulsio unitarista, de vegades tenallada per alguns plantejaments disgregadors, en aquest primer terç del segle xx encara de baixa intensitat. Un període, el que clouen els esdeveniments del 1932, que definirà els grans eixos en què es fonamentarà el nostre procés d'estandardització.

L'itinerari de l'esmentat procés en l'àrea valenciana s'inicia amb l'elaboració i la posterior sanció de les *Normes ortogràfiques* de Castelló. Aquestes normes esdevindran un referent central en el dictamen del Consell Valencià de Cultura, incorporat al preàmbul de la Llei de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (1998), on s'explicita que constituïran el punt de partida de l'acció prescriptiva de la nova institució.³ Aquesta referencialitat ens obliga a centrar-hi la nostra atenció.

Les *Normes ortogràfiques* de Castelló s'han d'ubicar en el marc de la normativització de la llengua catalana. Tal com hem assenyalat, partint dels criteris de diasistematicitat i d'historicitat es va arribar a un model de codificació de caràcter monocèntric, composicional i polimòrfic. Al País Valencià, com a la resta de l'àmbit lingüístic, durant el primer terç del segle xx els escriptors es trobaven en una situació de desorientació deguda fonamentalment a l'anarquia ortogràfica i gramatical imperant. Una part important ja utilitzava abans del 1932 la normativa de l'IEC.⁴ Per tal d'arribar a una posició de consens, la revista *Taula de Lletres Valencianes*, el juliol de 1930, feia una crida «Als escriptors valencians i a les publicacions valencianes». Els redactors de l'esmentada revista, davant del ressò que va tenir la convocatòria entre els cercles culturals valencians compromesos, van demanar l'opinió del mateix Fabra. Aquest, en una carta datada el 15 de juliol de 1930, alertava:

El que aneu a fer és molt arriscat. El valencià no pot raonablement adoptar, com a definitiu, altre sistema ortogràfic que l'adoptat pel català... crec que seria convenient que, en acordar-vos a seguir tots tal o tal sistema, les solucions adoptades no es traduïssin en unes normes que es donessin a la publicitat, les quals vindrien a donar fixesa a una cosa que sols pot acceptar-se com a provisional; aquestes normes podrien esdevenir un obstacle a la unificació ortogràfica de la nostra llengua, que tots, valencians i catalans, hem de desitjar.

El parer de Fabra era:

3. El paràgraf complet diu: «Les denominades Normes de Castelló són un fet històric que constituïren i constituïxen un consens necessari. El Consell Valencià de Cultura reivindica l'esperit de l'acord que les féu possible en l'any 32 i entén que eixes normes han sigut el punt de partida, compartit pels valencians, per a la normativització consolidada de la nostra llengua pròpia. Aquella és un patrimoni lingüístic a preservar i a enriquir per l'ens de referència normativa que es proposa en l'apartat següent. L'ens es basarà en la tradició lexicogràfica, literària i la realitat lingüística genuïna valenciana.»

4. Publicacions com *El Cuento del Dumenge*, des del 1915, el *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*, des del 1920, *Taula de Lletres Valencianes*, des del 1927, etcètera.

[que procurin allunyar-se] tan poc com sigui possible del sistema de l'Institut. [...] No us en separeu mai capriciosament: feu-ho tan solament quan cregueu que la solució de l'Institut contradiu algun fet valencià (jo no sé que això ocorri mai) o bé pot ser un obstacle seriós en la difusió del valencià escrit.

La redacció de les *Normes* es va encarregar a la Societat Castellonenca de Cultura. El seu secretari, Lluís Revest, en va ser el responsable. Revest, el 1930, va publicar *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi*, on des de l'afirmació de la catalanitat de la varietat valenciana s'oposava a alguns punts de l'ortografia de l'Institut. Essencialment aquells que Fabra no s'havia adonat que contradeien la varietat parlada valenciana: *tz* de *realitzar* i el sistema ortogràfic de les africades prepalatals. Això explicaria algunes opcions gràfiques en la redacció de l'apartat de les sibilants.

L'anomenat Aplec de Castelló, realitzat a iniciativa de la revista *El Camí*, va constituir la fita central del procés. L'acord es va fixar el dia 21 de desembre de 1932 amb la signatura de catorze entitats culturals i cinquanta-dos escriptors. El fet que el pare Fullana, destacat intel·lectual secessionista, fos el primer signant és un clar exemple del consens cívic imperant, que implicava renunciar a les dèries personals en benefici de la necessària uniformitat del codi escrit.

És important destacar el fet que les *Normes ortogràfiques* de Castelló no implicaven l'establiment de cap normativa alternativa. Ans al contrari, simbolitzaven l'acceptació de la codificació fabriana, lleugerament acomodada, al País Valencià. Van ser concebudes com una adaptació de l'«Exposició de l'ortografia catalana» publicada al *Diccionari ortogràfic* de l'IEC (1917). El caràcter simbòlic i protocol·lari de l'Aplec de Castelló no s'escapa a ningú en tant que només s'hi van consensuar unes normes ortogràfiques. Mancava una compleció de caràcter gramatical i lèxic. Anys a venir, les aportacions de Carles Salvador, Enric Valor, Manuel Sanchis Guarner, Francesc Ferrer Pastor, etc., des del fabrisme, van anar afaïçonant un model de llengua que des de mitjan dècada dels noranta ha tingut en l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV) el referent institucional autòcton. D'alguna manera, hom podria dir que el procés de normativització de la llengua catalana, malgrat la catalogació monocèntrica que li hem assignat, des dels seus inicis ha acollit pràctiques policèntriques, això sí, amb sintonia plena amb els objectius de convergència lingüística que el mateix Fabra va insinuar en més d'una ocasió a propòsit del paper de valencians i insulars en la gestió col·lectiva de la llengua. L'esmentat procés de compleció hauria menat, segons la interpretació d'un important sector de la intel·lectualitat valenciana, a la «normativització consolidada» a què al·ludia el redactat del dictamen del Consell Valencià de la Cultura. Tanmateix, l'atenció preferent en una altra asseveració del mateix dictamen, la que sentència que «L'ens es basarà en la tradició lexicogràfica, literà-

ria i la realitat lingüística genuïna valenciana», ha bastit a redós de l'AVL una doctrina de la genuïnitat, de l'autenticitat valenciana, que difícilment pot casar amb la imprescindible comunió de la seua proposta amb la resta del diasistema.

A l'hora de caracteritzar els diferents posicionaments estandarditzadors que tenen a disposició els usuaris de la llengua al País Valencià, és important destacar dos grans pols d'atracció.⁵ Així, d'una banda, tenim els plantejaments individuals i, de l'altra, els models convergents amb un diasistema territorial de més abast. El posicionament secessionista maximitzaria l'aposta disgregadora des de la mateixa negació de la filiació catalana del valencià. Mentre que l'adopció de la versió oriental de l'estàndard difós a Catalunya radicalitzaria la reivindicació de la unitat de la llengua amb l'assumpció d'una varietat formal sense matisos dialectals propis. Val a dir que aquestes dues propostes de màxims actualment tenen un seguiment residual. De fet, el secessionisme tradicional —molt influent en l'àmbit socioideològic— sempre s'ha mogut en una quasivirtualitat a l'hora de generar producció escrita. En canvi, el model arribat des de Catalunya va tenir un protagonisme important —sobretot per la influència, més ideològica que gramatical, de Joan Fuster— en les dècades dels cinquanta i dels seixanta del segle passat. Un model, aquest darrer, que ha focalitzat les crítiques més visceralment dels partidaris del model secessionista.

Dues opcions més ocuparien el lloc central en l'eix que defineixen els dos pols acabats de caracteritzar. D'una banda, tenim el model que impulsa l'AVL i, de l'altra, el que avala l'IIFV. Estaríem parlant de dues codificacions *endonormatives*, això és, que no qüestionen la unitat de la llengua de valencians, catalans i balears. Dues propostes que es distancien, però, en relació amb el caràcter *autònom* de la primera i *integracionista* de la segona (Pradilla, 2004, p. 123-126). La primera té com a referents el *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià* (2006), la *Gramàtica normativa valenciana* (2006) i el *Diccionari normatiu valencià* (2014), i la segona, la *Guia d'usos lingüístics. 1. Aspectes gramaticals* (2002). A hores d'ara, si contrastem les codificacions acabades d'esmentar, haurem de concloure que les discrepàncies allà on fan més gruix és en el repertori lèxic normatiu, apartat on l'IIFV, mentre enllesteix la proposta, té com a referent el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC (2007). Al primer model l'anomenarem *autonomista*⁶ i al segon, *unitarista*. S'entén que la dialèctica entre ambdues propostes —amb hibridacions freqüents entre els usuaris— és la que marca el debat més actualitzat sobre (l'ús de) la llengua.

5. A Pradilla (2008, p. 33-63) el lector interessat trobarà una anàlisi detallada dels diferents models lingüísticoideològics que es poden trobar en l'eix esmentat.

6. Aquesta denominació l'hem manllevada del conflicte normatiu gallec. Correspon a l'autodenominació dels partidaris del model aïllacionista, una filosofia lingüística que té com a pedra angular de la codificació les *Normas ortográficas e morfológicas do idioma galego* (1982).

A l'hora de valorar quina de les dues propostes vigents s'adequa millor a l'ecosistema lingüístic valencià, serà determinant contrastar les necessitats comunicatives que cada opció preveu satisfer. Això ens donarà una idea de l'horitzó de funcionalitat que es reivindica per a la llengua. D'entrada, des d'un punt de vista estrictament instrumental, ens resulta difícil acceptar la renúncia a gaudir dels avantatges que comporta participar en un mercat i un univers referencial com el que ofereix la comunitat lingüística catalana en la seua globalitat. Pretendre participar-hi amb una retòrica sobre la convergència lingüística, però des d'una proposta amb desajustaments en la mateixa codificació, no ens sembla el millor camí. D'altra banda, entenem que el requeriment d'acceptació (i gestió) autòctona del model autonomista respon a unes demandes socials reals (i no només a una instrumentalització política). Tanmateix, ens agradaria deixar dit que el criteri amb què es pretén afavorir la validació social de la proposta, això és, *la identificació de l'usuari amb el model*, és extraordinàriament permeable a la ideologia. El ventall de preferències entre els usuaris valencians és molt ample, i fins i tot s'hauria de preveure, en un context de subordinació com l'avaluat, que una part gens negligible de la població s'identifique exclusivament amb el castellà, per a un determinat sector l'única llengua que té cabuda en la formalitat. En aquestes condicions, l'acceptació generalitzada d'un model, el que siga, no serà una tasca fàcil.

El model autonomista, en l'àrdua tasca de negociació permanent entre les diferents sensibilitats lingüísticoideològiques que conviuen en el si de l'AVL ha acabat esdevenint una síntesi que recull els principis fonamentals del secessionisme (individuació, col·loquialització de la norma i legitimació de la interferència lingüística), en modera la intensitat i els projecta sobre la codificació fabriana. Tanmateix, aquesta operació, les dificultats tècniques de la qual són evidents, ha acabat generant un conflicte amb el corpus prescriptiu de l'IEC, una col·lisió en principi no previsible. En aquest sentit, la referència a la «normativització consolidada» de la Llei de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua col·lisiona amb la doctrina amb què s'ha abordat la gestió de «la tradició lexicogràfica, literària i la realitat lingüística genuïna valenciana» en el *Diccionari normatiu valencià*.

D'altra banda, una de les qüestions més preocupants del model autonomista la constitueix la confusió que genera el reajustament estilístic que promou. Amb l'accés a la primera línia de la formalitat de formes catalogades anteriorment com a col·loquials i l'obertura a l'acceptació d'interferència lingüística, els agents culturals que havien protagonitzat la lluita per la dignificació de la llengua (els sectors universitaris, el món de l'ensenyament i l'àmbit editorial) han vist impugnada el seu capteniment lingüístic. El consens no serà fàcil, malgrat que amb el temps la pressió institucional, amb tots els ressorts administratius al seu servei, pot desnivellar la pugna.

1.4. EL FET LINGÜÍSTIC I EL FET SOCIAL. LA COMUNITAT LINGÜÍSTICA

1.4.1. *Comunitat lingüística i norma*

Com és sabut, el litigi sobre la segmentació dels contínuums lingüístics és un debat que va de bracet del de la caracterització del concepte de *comunitat lingüística*. En aquest apartat mirarem d'aportar-hi una mica de llum.

Deixeu-nos dir, d'entrada, que els conceptes *llengua* i *norma* són força complexos. Es tracta de termes polisèmics, que s'escapen de la univocitat que hauria de presidir tot llenguatge d'especialitat. Hi cal anar alerta. Són dos conceptes molt vinculats a les dinàmiques sociopolítiques que mediatitzen els comportaments socials (i per inclusió, els lingüístics) dels humans (si més no dels humans que es comuniquen amb llengües normativitzades). En relació amb el primer, la llengua, la reïficació a què ha estat sotmesa des de la lingüística formal o sistèmica és a la base del col·lapse definitori dels termes *llengua* vs. *dialecte*. Una qüestió que la sociolingüística defuig amb el terme *varietat lingüística*. Quant al segon, la norma, tal com ens fa veure Argenter (2009, p. 35), ha contribuït al reforçament del procés d'ontologització i reïficació de la llengua, tot concebant-la com una realitat discreta i fixada, independent del parlant i de les seues pràctiques comunicatives immediates. En última instància, la llengua seria la norma (o la varietat estàndard) que la representa. D'altra banda, l'establiment de varietats formals (o varietats estàndard) està fortament vinculat a l'aparició moderna del concepte d'*estat-nació*. A la creació, en definitiva, d'una representació de la llengua sancionadora de la pertinença al grup i de l'alteritat.

La nostra condició de comunitat lingüística administrativament escapçada, amb dinàmiques disgregadores i processos de minorització lingüística actius en graus diversos en els diferents territoris, exigeix anàlisis rigoroses. Un debat en què s'ha d'avançar sense més dilació és el de si de la (conjunturalment qüestionada) unitat lingüística i de la (pretesa) unitat cultural se'n desprèn un funcionament sinèrgic en els àmbits comunicatiu i actitudinal. Aquesta acció col·lectiva podria ser alguna cosa molt semblant al que Lluís V. Aracil (1982, p. 76) anomenava, a propòsit de la disputa sobre la unitat de la llengua, *unitat sociolingüística*; i ens alertava del fet que només s'aconseguirà el consens si som capaços de crear una veritable consciència social de la seua existència. Una *comunitat de consciència*, podríem dir-ne, consolidada des de la lluita contra els prejudicis lingüístics i des de la transformació de les actituds interdialectals. Un veritable programa d'actuació, tot siga dit de passada, de gran transcendència per a la mateixa viabilitat de la llengua qüestionada.

La sociolingüística, sense haver assolit un consens intern, s'ha ocupat a bastament de caracteritzar el concepte de *comunitat lingüística*. D'una manera molt esquemàtica podríem dir que bona part dels investigadors s'alineen al voltant de

dos grups de factors. El conglomerat de factors de caràcter simbólicoactitudinal —essencialment la comunió de normes i actituds cap a la llengua dels membres de la pretesa comunitat— ha estat defensat per autors com Fishman (1991) i Labov (1994). El criteri de la interrelació té en Hudson (1981, p. 46-47) i Gumperz (1971) els representants més emblemàtics. Hudson ens diu que una manca d'interacció entre territoris que comparteixen una llengua converteix els seus parlants en membres de comunitats lingüístiques diferents. Més encara: un grau elevat d'interacció entre usuaris de llengües diferents els convertirà en membres d'una mateixa comunitat lingüística.

Arribats en aquest punt, per a l'avinentesa que ens ocupa és important fer notar, ara en relació amb la norma, que l'acceptació d'una determinada varietat referencial exigeix una consciència prèvia de comunitat lingüística. I, paral·lelament, no s'ha de perdre de vista que la norma, o l'estàndard que se'n deriva, té un paper substancial en la seua consolidació. D'altra banda, si assumim la condició general de llengua subordinada, és imprescindible incardinar el procés d'estandardització en el marc d'un programa de planificació lingüística. El model d'intervenció lingüística d'Einar Haugen (1966), per exemple, és especialment apte per a la gestió de processos d'estandardització. De manera forçosament esquemàtica, definiré la fase de *selecció* com l'opció per una determinada varietat lingüística en el marc d'un conflicte de normes d'ús; la *codificació* consistirà en l'establiment d'una varietat normativa; la *implementació* implicarà la difusió de la varietat codificada, i, finalment, l'*elaboració* propiciarà l'adquisició de nous recursos expressius —compleció terminològica i multiplicació de recursos sintàctics. La recepció d'aquest model a casa nostra ha tingut en Xavier Lamuela (1984) el seu principal valedor. Això sí, a partir d'una adaptació —no només terminològica— que ens ha aportat formulacions força interessants. La distinció entre llengua codificada i llengua estàndard ha estat una de les més celebrades: la llengua estàndard seria el resultat d'un procés reeixit de vehiculació de la varietat codificada. Planificació del corpus i planificació de l'estatus (Kloss, 1969) anirien, doncs, de bracet i retroalimentarien els seus objectius. Prendre consciència d'aquest lligam serà fonamental a l'hora de bastir una interpretació global de la planificació lingüística autòctona.

En les línies que segueixen, recolzant en els dos blocs de criteris esmentats com a definidors d'una comunitat lingüística, assajarem una interpretació de les dissonàncies observades en el domini lingüístic de la llengua catalana, tant pel que fa a la certificació de la seua unitat com a la gestió sectorialitzada de la norma que la nova conjuntura políticossocial ha imposat. Hom parteix del convenciment que la pretesa comunitat lingüística catalana avui dia encara no dóna una resposta satisfactòria als requeriments multifactorials suara esmentats. Així, la formulació programàtica de l'existència d'una comunitat lingüística «de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó» es veu impugnada permanentment per la proliferació de ten-

sions disgregadores, dinàmiques centrífugues que afavoreixen processos d'individuació de grau i característiques diferents. El cas valencià, per intensitat i tradició, és el més notable i, en conseqüència, centrarà les nostres reflexions. Tanmateix, convé no perdre de vista per a una anàlisi exhaustiva del fenomen que cap territori catalanòfon no és aliè a plantejaments particularistes de mena diversa.

1.4.2. Els factors simbólicoactitudinals. El protagonisme contemporani del criteri de la consciència dels parlants

L'agenda sociolingüística més recent ens remet a una constatació paradoxal. Quan semblaven superades les confusions filogenètiques induïdes pels sectors secessionistes —sobretot en el període de trànsit entre la dictadura franquista i l'època democràtica—, quan semblava que la doctrina unitarista —difosa primordialment des del món acadèmic— havia aconseguit deixar en la més absoluta marginalitat els plantejaments acientífics dels qui addueixen teories fabuloses que atorgaven uns orígens mítics a la varietat valenciana, ens adonem que la *questione della lingua* continua, de manera obsessiva, en l'agenda de lingüistes, sociolingüistes i, sobretot, de polítics. Així, de manera cíclica —sovint amb les conteses electorals a les envistes— es reprèn la teoria que atorga al valencià uns orígens ibers o se n'impugna, ras i curt, amb ocurrències extravagants, la pertinença al diasistema català. El qüestionament de la definició unitarista del terme *valencià* en el *Diccionari normatiu valencià* (2014) per part del Govern de la Generalitat Valenciana en constitueix l'exemple més recent.

Davant d'això, més que instal·lar-nos en un paroxisme paralitzador, som del parer que fariem bé de cercar explicacions raonables i raonades de la persistència contumaç d'aquest capteniment crònic en la societat valenciana. D'entrada, sembla evident que l'estratègia individuadora ha variat i s'ha adaptat discursivament a la modernitat dels plantejaments sociolingüístics. Aquest fet, des d'una tradició sociolingüística com la catalana, amb un fort component reparador i extremament compromesa amb la subversió de l'*statu quo* a què una conjuntura politico-social adversa havia abocat la llengua, es veu amb una gran perplexitat. Implicaria que la disciplina que ens havia de fornir el corpus teoricometodològic que ens menaria a la normalitat podia haver donat cobertura programàtica a la legitimació d'uns plantejaments disgregadors, tradicionalment vinculats a una aposta de residualització de la varietat històrica i territorial.

Quant a la dialèctica que s'estableix entre els conceptes de *llengua* i *dialecte*, l'aplicació al mosaic lingüístic italià ens aporta tot un seguit de reflexions que fariem bé de no perdre de vista des del nostre àmbit lingüístic. En aquest sentit, Vittorio Dell'Aquila i Gabriele Iannàcaro (2004), autors del primer manual universitari de planificació lingüística de la Itàlia contemporània, apunten que la distinció dels

conceptes esmentats des del punt de vista lingüístic és absurda. La versió extrema d'aquesta formulació vindria a dir que la lingüística no hi té res a dir. La diferenciació s'hauria de cercar, doncs, en els àmbits social i funcional. Dell'Aquila i Iannàcaro, en parlar de la situació a Itàlia, ens adverteixen que quan es parla de *dialectes italians* no s'ha d'entendre «dialectes d'Itàlia», sinó «dialectes del llatí a Itàlia». Ens parlen de la paradoxa que representa que la varietat que més s'acosta a l'italià, el cors, és considerat una llengua diferent. Asseguren que el català i el castellà (consolidats com a llengües diferents) presenten estructures més pròximes que el llobard i l'italià (considerats la mateixa llengua). Són del parer que el criteri més important és l'estatus d'oficialitat: la llengua tindria un reconeixement social i nacional que el dialecte no té. Més que la tradició literària: el cas napolità en seria un bon exemple. Els autors suara esmentats, des de la tradició italiana, insisteixen a destacar que la segmentació dels contínuums lingüístics amb criteris lingüístics col·lisiona, doncs, amb raonaments sociopolítics. Res de nou, però: som davant d'una asseveració que constitueix un lloc comú en la disciplina sociolingüística.

Probablement, per a l'avinentesa que ens ocupa la formulació de Heinz Kloss (1978 [1952], p. 15-24; 1969, p. 74-77) que ens remet a la distinció de *llengües per distància* (*Abstand*) i *llengües per elaboració* (*Ausbau*) és especialment rellevant. Sense anar més lluny, molt prop nostre el cas gallec esdevé un dels exemples contemporanis d'individuació reeixida a partir d'un procés planificat de distanciament de la varietat portuguesa. Un procés d'elaboració que respon, com és sabut, a motivacions essencialment politicoideològiques. D'exemples d'*Ausbausprachen* a hores d'ara en podríem adduir un bon grapat: la segmentació del contínuum escandinau danès, suec i noruec; la desagregació de les varietats luxemburguesa i neerlandesa de l'alemany; les distincions entre búlgar i macedoni, txec i eslovac; la fragmentació de l'espai serbi, croat, montenegrí i bosnià, etcètera.

Sembla clar que existeix una tendència contemporània a la creació de noves entitats lingüístiques, nous àmbits referencials. I la disciplina sociolingüística acull tot un seguit de conceptualitzacions que els donen cobertura teòrica. En el paràgraf anterior ens hem referit al procés d'emancipació més celebrat, l'elaboració klossiana, però en podríem adduir d'altres, com la doctrina sobre les llengües polinòmiques, que Marcellesi (1980) i Thiers (1993) apliquen al cors, o la disciplina estandardològica de Muljačić (1980), molt influent en el món romànic.

A l'hora de projectar les reflexions precedents sobre el debat domèstic de la unitat de la llengua, ens adonem que ha resistit a fortes embranzides tot exhibint un parell d'arguments favorables i un de clarament a la contra. Els criteris favorables han estat (i encara són): l'homogeneïtat estructural de les diferents varietats i la tradició lingüísticocultural compartida. Hi passarem de puntetes, però deixarem dit que, el primer, el de la proximitat lingüística dels diferents parlars, des- cansa en els dictàmens sense fissura del món acadèmic, autòcton i internacional

(*argumentum ex auctoritate*), i recorre sovint a la intercomprensió intralingüística.⁷ El segon, el de la continuïtat històrica dels lligams culturals, ha permès bastir un edifici intel·lectual impressionant mitjançant la utilització d'un codi compartit, amb especificitats territorials però de vocació diasistemàtica.

L'argument en contra, l'autèntica pedra filosofal de les propostes individualadores —el secessionisme tradicional i l'aïllacionisme contemporani—, és el de la consciència dels parlants. Una consciència d'especificitat que, tot i no ser ni de bon tros general, és exhibida com la prova irrefutable d'uns plantejaments avui clarament majoritaris en la societat valenciana. Aquest criteri, amb una forta càrrega identitària al darrere, mediatitza el nou debat, ara sobre l'establiment d'una varietat referencial amb un fort component demarcatiu.

En un article de referència obligada, Georg Kremnitz (2008) ens ofereix una reflexió aprofundida sobre un dels metatemes d'aquest apartat, la delimitació de les llengües. En relació amb el criteri de la consciència dels parlants, adverteix que s'ha d'emmarcar en el procés de democratització de la societat actual i que no és concebible sense l'assumpció d'un fort component ideològic. La consciència popular s'erigirà, doncs, en la gran valedora d'unes propostes emancipadores que recolzarien en una mena de *saber lingüístic* en construcció permanent. Aquest saber s'aniria conformant a partir de les experiències personals i col·lectives viscudes pels diferents individus. La sociolingüística americana inclouria aquestes consideracions en l'àmbit de les actituds lingüístiques o, més recentment, en el de les representacions socials. Som, doncs, davant un criteri al qual darrerament la disciplina sociolingüística ha atorgat un paper preferent en la caracterització de les unitats lingüístiques. I, tanmateix, segons la nostra opinió, és un criteri susceptible d'una revisió crítica que el situe en unes coordenades d'influència sensiblement menors. Vegem-ho sumàriament.

Permeteu-nos retornar a Kremnitz (2008, p. 19). Ens diu: «Il faut insister sur le fait que ce “savoir linguistique” n'est ni clair ni explicite; Coseriu, s'appuyant sur Leibniz, le caractérise jadis comme “claro confuso” (Coseriu 1958, 33), terme que Brigitte Schlieben-Lange reprit et développa plus tard (1971). Cette pénombre dans laquelle évolue la conscience linguistique la rend fortement influençable et, finalement, vulnérable.» Hi estem absolutament d'acord. I ens permetem afegir que en situacions de subordinació lingüística, com la valenciana, amb un fals debat lingüístic que amaga un veritable conflicte identitari, la instrumentalització està servida.

Això no vol dir que l'opinió dels parlants, la seua estimació lingüística, no tinga cap importància. La té, i en contextos multilingües la representació social de les

7. Guillem Calaforra (1994) ens forneix una reflexió sobre aquest criteri i n'identifica les febleses estructurals que el fan vulnerable davant una societat (quasi) impermeable a l'argumentari científic.

llengües del repertori és determinant a l'hora de fer una prospecció sobre la viabilitat comunicativa de cadascuna. Tanmateix, no podem deixar de banda que aquesta opinió recolza en «sabers» parcials, això és, en experiències massa sovint limitades per l'adscripció a determinades xarxes socials i, com s'ha dit en el paràgraf anterior, interpretacions induïdes sota formulacions fortament ideologitzades davant les quals la indefensió dels individus és molt generalitzada. En relació amb el que s'acaba d'exposar, el cas valencià és un exemple paradigmàtic de dissonància entre el saber objectiu i la ideologia, els dos vèrtexs que Kremnitz (2008, p. 28-29) proposa de discriminar quan ens referim a les estimacions dels parlants. És clar que, com ell mateix ens recorda, també s'ha de comptar amb la possibilitat (real) d'incorporar en la nostra consciència «savoir objectivement falsifiable». Novament, el cas valencià sembla present en l'asseveració de l'eminent sociolingüista alemany.

1.4.3. *El factor interaccional. El valor comunicatiu de les llengües*

La dinàmica comunicativa és, sens dubte, un factor a tenir molt present en la delimitació de les comunitats lingüístiques. Com s'ha dit, sociolingüistes destacats l'han prioritzat obertament. El sintagma *comunitat de parla* ha reforçat la proposta comunicativa. Gumperz (1971), citat per Mollà (2002, p. 78), el defineix com «qualsevol grup humà que es caracteritza per una interacció regular i freqüent durant un període de temps considerable i separat d'altres grups semblants per la freqüència d'interacció». I des de la sociolingüística catalana, Mas (2008, p. 95-144) proposa l'establiment d'una relació de complementarietat en la caracterització de la comunitat lingüística i la comunitat de parla. Així, distingiríem diferents espais de relació funcional (i simbòlica): un de més extens i amb una major feblesa comunicativa entre els seus membres, la comunitat lingüística; i uns altres de més reduïts però més compactats comunicativament, les comunitats de parla. La suma de les comunitats de parla definiria la comunitat lingüística.

La sociolingüística, doncs, ha pres en consideració el criteri de la interrelació dels parlants però no li ha sabut atorgar el paper preeminent que alguns investigadors, entre els quals m'incloc, hem anat reclamant de manera repetida. Kremnitz (2006, p. 65-66) va més enllà i reivindica una sociologia de la comunicació com a pas previ d'una teoria general de la comunicació, encara pendent de formulació. Des d'aquesta talaia discursiva, l'investigador alemany carrega contra la lingüística *acomunicativa* i contra una sociolingüística massa centrada en el component social i incòmoda amb la dinamicitat de l'objecte d'estudi.

Paral·lelament a la consideració d'aspectes tan importants per a l'esdevenidor de les llengües com l'*estatus* (la situació legal) i el *prestigi* (el reconeixement intern i extern), Roberto Bein (2001) en va proposar un altre, el *valor d'ús* (*Gebrauchs-*

wert). Kremnitz (2003), un parell d'anys més tard, l'anomenarà *valor comunicatiu* (*kommunicativer Wert*). Malgrat les dificultats de formalitzar-lo, una definició provisional establiria el valor comunicatiu d'una llengua en una societat (o en una part) a partir de la freqüència global de les interaccions dels seus membres. Estaríem parlant de la utilització real d'una llengua (o d'una varietat) en una societat, independentment de les polítiques de promoció o de repressió aplicades pels seus governants.

La fragmentació o la fusió d'espais comunicatius, seguint Kremnitz (2006, p. 66-70; 2008, p. 13-16), es pot explicar en termes de *comunicació* i de *demarcació*. La funció demarcativa, amb un fort component identitari, posaria èmfasi en les particularitats comunicatives dels individus i de les societats. La dialèctica entre aquestes dues funcions se sol resoldre de la manera següent: si la demarcació augmenta, la probabilitat de fragmentació d'un espai comunicatiu és més gran; si allò que augmenta és la comunicació, la fusió de formes lingüístiques (i de comportaments) tindrà moltes possibilitats de reeixir. Des d'una perspectiva variacionista (geolingüística i sociolingüística) aquest fet s'ha corroborat en moltes ocasions, de manera que en la caracterització de les varietats lingüístiques és fonamental recórrer a la història sociocultural dels territoris. Així, les isoglosses lingüístiques, en permanent estat de variabilitat, en constitueixen la dimensió lingüística. I els fenòmens lingüístics variables s'expliquen sovint a redós dels fluxos comunicatius, també canviants, de les comunitats de parla.

Les comunitats lingüístiques parteixen, doncs, d'una situació d'equilibri entre les funcions esmentades. Ara bé, determinats avatars històrics poden alterar aquesta relació equitativa, de manera que la modificació dels fluxos comunicatius a l'interior de la comunitat pot incrementar el component demarcatiu d'alguna de les seues parts. Un procés, el que s'ha descrit, que, malgrat ser especialment rellevant en les societats contemporànies, ha menat a la creació de noves comunitats lingüístiques des de temps immemorials. Arribats en aquest punt, és important destacar que cada fragmentació d'un espai comunicatiu minora el valor d'ús de les varietats resultants, ja que els parlants perden interlocutors. D'altra banda, si la segregació es dona en un context territorial multilingüe, s'ha d'avaluar rigorosament el rol comunicatiu que adopta l'altra (o les altres) llengua (llengües) en litigi.

Novament, la projecció sobre el cas valencià de les reflexions precedents ens permetrà avançar en la interpretació del conflicte. Efectivament, avui dia el procés d'individuació valencià recolza en un context altament deficitari de comunicació transautonòmica (i de comunió simbólicoafectiva). Impulsat per unes elits al poder que prioritzen els valors identitaris de la funció demarcativa, la pèrdua de valor comunicatiu de la varietat valenciana es compensa amb la potenciació del valor comunicatiu de la llengua castellana, omnipresent en la formalitat comunicativa de l'ecosistema valencià. No cal dir que en el marc d'una situació tan dese-

quilibrada la varietat valenciana presenta una situació de crisi d'usos que ens fa témer pel seu futur a mitjà termini (Pradilla, 2008, p. 83-120).

Les tensions entre els conceptes de *comunicació* i *demarcació* que acabem de presentar també permeten avaluar el conflicte de normativitzacions que sol acompanyar la segregació dels espais comunicacionals. D'entrada, però, voldríem destacar que l'elaboració de les codificacions lingüístiques respon més a criteris polítics i socials que lingüístics. I el cas català no n'és cap excepció. Així, malgrat haver-se desenvolupat en absència d'un estat-nació, el procés d'establiment de la normativa catalana, encapçalat per Pompeu Fabra i sancionat per l'IEC, s'incardinava en un projecte d'índole superior al servei d'una reconstrucció nacional liderada, a principis del segle xx, per Prat de la Riba. La norma proposada, independentment dels criteris tècnics amb què es va formular, imaginava, doncs, un espai nacional de cohesió grupal. Una comunitat que havia d'acollir els parlants de tots els territoris de parla catalana. Sense espai per a endinsar-nos en una qüestió tan espinosa, voldria deixar dit que l'esmentada equivalència herderiana entre llengua i nació, hàbilment instrumentalitzada des de sectors ideològics profundament espanyolitzants que havien sobreviscut al franquisme, ha esdevingut la coartada del rebuig radical al projecte d'unitat lingüística de catalans, valencians i balears.

L'aparició de varietats referencials de nova creació està vinculada sovint a canvis sociopolítics que posen en evidència la fractura del consens preexistent en un àmbit comunicatiu. Les emancipacions polítiques de l'etapa postcolonial o les noves fronteres que han generat conflictes contemporanis testimonien el que s'acaba de dir. Aquestes varietats solen potenciar tot un seguit de formes interpretades com a genuïnes d'un col·lectiu que no hi vol renunciar malgrat la previsible reducció del valor comunicatiu del nou codi. La solució exonormativa és l'origen de les llengües per elaboració (*Ausbausprachen*) a què he fet referència en el subapartat anterior. Però hi pot haver una sortida endonormativa, que se sol articular al voltant del concepte de *llengües pluricèntriques* (o *policèntriques*). Sembla que fou Heinz Kloss (1978 [1952], p. 66-67), pioner en tantes formulacions sociolingüístiques, el primer a utilitzar-lo per a donar compte de la proliferació de centres referencials en l'àmbit de la mateixa llengua.

En relació amb el que s'acaba de dir, el diasistema gallec, portuguès i brasiler ens permet exemplificar aquesta doble sortida a les reivindicacions d'individuació referencial. Així, el gallec s'ha escindit tot creant una *Ausbausprache* exonormativa; i el brasiler porta a terme una gestió endonormativa cada cop més autònoma del seu àmbit comunicatiu primigeni. L'espanyol, passada l'època colonial i amb una comunitat lingüística molt extensa i disgregada, actualment esdevé un cas paradigmàtic de plantejament pluricèntric (Asociación de Academias de la Lengua Española), malgrat la tutela de la Real Academia Española.

D'altra banda, més enllà de la creació d'*auctoritas* regionals, la potenciació de formes peculiars de base territorial és un capteniment cada cop més freqüent en la comunicació actual. Un capteniment que no té les mateixes conseqüències en les grans llengües internacionals (l'anglès i l'espanyol, per exemple) que en àmbits comunicatius més reduïts. Això és, mentre que l'increment de la demarcació lingüística i la consegüent disminució del valor comunicatiu de les llengües de gran abast no posa en perill la seua funcionalitat, en canvi en les llengües mitjanes, com la catalana, i en les minoritàries, l'esmentada reducció pot tenir conseqüències funestes. Per exemple, si la demarcació és excessiva, la pèrdua de valor comunicatiu afecta sectors tan sensibles com el mercat editorial, que veu aprimat excessivament el seu àmbit d'acció fins a qüestionar-ne la viabilitat.

L'octubre de l'any 2005, Georg Kremnitz fou convidat a participar en la II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit. El tema de la trobada acadèmica fou *Cap a on va la sociolingüística?* Kremnitz ens va oferir una reflexió força matisada sobre la dinàmica unitat-diversitat en l'espai comunicatiu català. Uns mesos abans, el desembre de 2004, la seua participació com a president de tribunal en la lectura d'una tesi doctoral sobre l'espai occitanocatalà⁸ va ser instrumentalitzada pel valencianisme intransigent com una presa de posició en favor del separatisme valencià. Així, doncs, l'avinentesa que li va procurar la participació en l'homenatge a Badia i Margarit fou aprofitada pel destacat sociolingüista per tal d'exposar el seu pensament sobre el tema. L'article en què va derivar la seua intervenció (Kremnitz, 2006), malgrat l'interès de les seues consideracions, em fa la sensació que ha passat totalment desapercebut.

En aquest treball, Kremnitz desdramatitza la concurrència de normes en una mateixa comunitat. Escriu: «Em sembla que la sociolingüística del conjunt català guanyaria treballant en aquesta direcció i que el normativisme barceloní deuria obrir-se en direcció a una més gran permeabilitat de les altres varietats del català, per exemple també als mitjans com la ràdio, la televisió, etc. Un espai més gran per a la varietat a l'interior de la llengua augmentaria la funció comunicativa i disminuiria els perills d'un demarcacionisme exagerat» (Kremnitz, 2006, p. 75-76). Un parell d'anys més tard, tot referint-se a les solucions pluricèntriques (Kremnitz, 2008, p. 32), ja no deixa marge d'ambigüitat en relació amb el seu posicionament: «Il va de soi que dans le cas de langues menacées une telle stratégie n'est pas sans risques. Mais elle est de toute façon préférable, du point de vue des chances d'emploi et de survie, à des conceptions identitaires plus rigoureuses encore qui tentent de trancher tout lien de communication entre les variétés comme le font quelques représentants de la renaissance occitane (qui vont jusqu'à refuser la

8. Es tractava de Lluís FORNÉS (2004), *El pensament panoccitanista (1904-2004)*, tesi doctoral, València, Universitat de València.

dénomination de la langue) ou comme le fait une frange de valencianistes face au catalan.»

Segons la nostra opinió, el pensament de Kremnitz, malgrat que descansa en alguns pressupòsits sobre la codificació i l'estandardització de la llengua catalana que caldria revisar, ens ofereix una visió desapassionada que hauria d'estimular la nostra reflexió interna. D'entrada se'ns acudeixen un parell de qüestions que només apuntarem, tot i ser conscients que exigeixen un desenvolupament més pregon. La primera fa referència a la percepció, consolidada fins i tot en determinats cercles acadèmics, que la normativa de la llengua catalana privilegia la varietat barcelonina des d'un plantejament monomòrfic. Aquesta consideració no només parteix d'un coneixement insuficient de la norma (tal com s'ha dit, composicional i polimòrfica), sinó que hi té una responsabilitat rellevant la difusió quasi exclusiva per part dels agents socioculturals catalans implicats (ensenyament, mitjans de comunicació i Administració) d'un model que només la visualitza parcialment. Dit això, no voldria passar per alt la constatació de l'existència de tot un seguit d'accions dels agents esmentats, encara insuficients, tendents a visualitzar la diversitat de solucions formals que la norma preveu. El problema, doncs, no el tenim en la norma, sinó en la seua vehiculació. El codi normatiu català, més enllà de la millora d'aspectes que poden grinyolar, ofereix un marc d'actuació òptim per a garantir un treball tècnic al voltant d'un projecte comunicatiu fonamentat en l'assoliment d'un model unitarista des de la diversitat d'opcions referencials proposades. Sense anar més lluny, la proposta valenciana al voltant de l'IIFV constitueix una aposta per un model de base territorial que té ben present la seua incardinació en un àmbit comunicatiu de més abast. La implementació de la norma en la societat és la que caldria reorientar, quan es done el cas, cap a un tractament més equitatiu de la diversitat formal.

L'altra qüestió que voldríem esbossar ens remet als riscos que corren les llengües subordinades a què al·ludia Kremnitz quan s'endinsen per la senda del pluricentrisme. A hores d'ara, amb una AVL consolidada legalment i exercint l'acció codificadora que se li ha encomanat (i una altra acadèmia, l'Acadèmia Aragonesa del Català, que, tot i que ha estat abolida abans de nàixer, anava en la mateixa direcció que la institució valenciana), el plantejament pluricèntric, de grat o a la força, sembla inevitable. Què en podem esperar, doncs, d'aquesta nova conjuntura normativa i estandarditzadora? El cas valencià, amb una llarga història de desacords al darrere, respon a una motivació politicoideològica evident. En aquesta nova direcció que ha iniciat el particularisme valencià, l'acció codificadora empenya per l'AVL no ha aconseguit deslliurar-se d'una política lingüística institucional profundament tribal, que vol impermeabilitzar l'ecosistema valencià de qualsevol vinculació a un espai comunicacional (i simbólicoactitudinal) de més abast. Si bé en l'àmbit gramatical a hores d'ara les discrepàncies en el model pro-

posat no són insalvables, la tendència que es dibuixa amb la proposta lèxica, potenciada per la incomunicació promoguda des del poder, amb episodis tan sinistres com la interrupció de les emissions dels mitjans de comunicació de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA), augura un augment indefectible de la demarcació referencial. El risc de fragmentació lingüística hi és. I en cas de persistir les actuals circumstàncies sociopolítiques, l'afebliment de la comunicació interautonòmica pot acabar naturalitzant la dinàmica demarcativa de la varietat referencial que gestiona l'AVL. En aquest sentit, el debat que ha suscitat la presentació del *Diccionari normatiu valencià*, a hores d'ara en una fase molt incipient i distorsionat pel soroll generat per la polèmica sobre la definició del mot *valencià*, no hauria d'obviar les reflexions precedents.

1.5. UNA PROPOSTA. A LA RECERCA D'UNA COMUNITAT COMUNICATIVA

Recapitem. En la història social de la llengua catalana, les *Normes* de Castelló simbolitzen la incorporació de l'àrea valenciana a un projecte cultural compartit amb la resta de territoris de l'àmbit lingüístic. Les esmentades normes sancionaven l'ortografia fabriana i hi incorporaven algunes especificitats amb voluntat d'adequar determinades solucions gràfiques a la fonètica de la varietat valenciana. El consens de Castelló va estimular un procés de completió de la varietat referencial valenciana en què van participar destacats gramatògrafs i lexicògrafs valencians. L'esmentat procés, que va acollir la publicació d'obres de molta rellevància, en la dècada dels vuitanta del segle passat ja havia assolit un grau d'elaboració força avançat. El món acadèmic, des de l'IIFV, en seria el dipositori principal. Avui, el seu model és a punt de completar-se amb la proposta lèxica. L'acció de l'IIFV, tot i que metodològicament podria catalogar-se com a pluricèntrica, s'incardina plenament en la gestió monocèntrica patrocinada per l'IEC. Una gestió normativa, la de l'IEC, que, malgrat les confusions que ha generat la difusió social majoritària d'un model amb preeminència de la varietat oriental central, continua apostant per bastir una norma comuna respectuosa amb la variació diatòpica.

L'adveniment, l'any 1998, de l'AVL inaugura una nova conjuntura estandaritzadora per a la llengua catalana. Aquesta mena de *pluricentrisme de fet* a què acabem d'al·ludir esdevé ara *pluricentrisme de dret*. Un dret, tot siga dit de passada, que col·lisiona amb el Reial decret 3118/1976, que reconeix l'autoritat normativitzadora de l'IEC per a tot l'àmbit de la llengua catalana. Aquest nou episodi parteix de la voluntat de formalitzar un pacte lingüístic amb què l'aleshores president de la Generalitat Valenciana, Eduardo Zaplana, volia traure la llengua de la dinàmica política en què es trobava immersa, especialment virulenta durant l'època de la transició democràtica. L'esmentada operació va comptar amb la complicitat del poder polític català del moment i es fonamentava en la creació

d'una institució normativa autòctona, l'AVL, que, amb els ulls posats en la varietat valenciana, havia de garantir la unitat de la llengua. I, efectivament, després d'un període de negociació entre les diferents sensibilitats lingüísticoideològiques dels acadèmics aquesta unitat quedava certificada mitjançant un dictamen polèmic (del 2 de febrer de 2005),⁹ atenuat *in extremis* sota la pressió del poder polític en un dels episodis més lamentables de la història recent del conflicte. Un episodi que evidència una tutela política que mediatitza enormement el funcionament de la institució. L'AVL, segons la nostra opinió, amb aquesta declaració iniciava una etapa que podia ser interpretada en clau de veritable esdeveniment històric. Tanmateix, el 2006, amb la publicació dels primers treballs de gruix, la *Gramàtica normativa valenciana* i, sobretot, el *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià*, va començar a posar-se de manifest l'arraconament de les formes lingüístiques convergents que el model de l'IIFV havia impulsat. Una dinàmica que s'ha vist corroborada amb l'elaboració del nou *Diccionari normatiu valencià* (2014), un recull lèxic que obre una veritable bretxa amb el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC (2007). D'aleshores ençà, fariem bé de no oblidar que la qüestió a dilucidar ja no és la unitat de la llengua sinó el seu funcionament unitari, un debat tan transcendent com l'anterior per a la viabilitat comunicativa de la llengua.

L'acceptació o el refús d'una varietat referencial són determinats per una consciència prèvia de comunitat lingüística. El cas valencià ens remet a una disputa en què els contendents discrepen obertament sobre l'àmbit territorial on han de bastir complicitats, de la mena que siguin. Arribats en aquest punt, no podem estar-nos de dir que defugir les consideracions identitàries (nacionals) i centrar el debat en l'àmbit cultural aplanaria molt el camí d'una entesa sempre complicada. No en va, la dinàmica identitària és a la base dels diversos plantejaments individuals valencians, el secessionisme tradicional i l'aïllacionisme contemporani. Uns plantejaments que recorren sovint al discurs colonialista, passant per alt que erren el colonitzador. Una dinàmica particularista que magnifica el criteri de la *consciència dels parlants* a l'hora de qüestionar l'existència de la comunitat lingüística. Un criteri tan voluble i fàcilment manipulable en situacions conflictives que l'epistemologia sociolingüística hauria de posar en quarantena.

D'altra banda, si s'assumeix la condició de varietat subordinada, el debat sobre el model de llengua no es pot desvincular de l'horitzó de funcionalitat anhelat. Planificació del corpus i planificació de l'estatus, quan són tutelades pel poder instituït, solen anar de bracet. Dit això, ve a tomb recuperar la dialèctica entre comunicació i demarcació amb què Georg Kremnitz interpreta la fusió o la segmentació dels àmbits comunicatius. Sens dubte, sotmetre el cas valencià a la prova del

9. Dictamen de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua sobre els principis i criteris per a la defensa de la denominació i l'entitat del valencià.

factor interaccional ens ajuda extraordinàriament a portar llum a la interpretació del conflicte lingüístic. En aquest sentit, ha de quedar clar que la tendència constatada a bastir un model institucional amb una forta càrrega demarcativa (identitària) està en clara sintonia amb una planificació lingüística institucional que té en la impermeabilització comunicativa (amb la prohibició de la recepció dels mitjans de la CCMA com a paradigma) un dels grans eixos d'actuació. D'altra banda, és fonamental prendre consciència que la pèrdua de valor comunicatiu de la varietat valenciana que comporta la fragmentació de l'espai comunicacional només afavoreix la llengua castellana, l'idioma que disputa veritablement l'espai formal (i identitari) al codi autòcton.

Acabem: sembla clar que avui la gestió normativa de la llengua catalana es troba més prop d'un model amb diversitat de varietats referencials i centres codificadors que d'un model de gestió unitària que administre la diversitat seguint criteris de comunicació supraterritorial. La nova conjuntura estandarditzadora és un indicador més de la fallida dels factors simbólicoactitudinals i de l'extraordinària feblesa dels interaccionals, que defineixen l'existència de la comunitat lingüística. La viabilitat d'aquests darrers, els factors comunicacionals, ha de ser la principal comesa d'una planificació lingüística compromesa amb la nostra llengua.

2. Planificació funcional.

La intervenció sobre els usos lingüístics

2.1. LES DINÀMIQUES IDEOLÒGIQUES CONFLICTIVES

En un dels treballs més lúcids de la producció sociolingüística catalana, Albert Bastardas (1996, p. 167), mitjançant una caracterització dinàmica global dels diferents elements d'una realitat polinivellada i integrada alhora, intenta donar compte de la interacció resultant aplicant la imatge de la música orquestral o polifònica. Aquesta metàfora té com a personatges centrals els músics (o executants) i el director, que hauran de triar els instruments i les melodies. En relació amb el paper d'aquest, ens diu:

[...] l'arribada d'un nou director —amb idees i competències diferents a les dels anteriors— pot fer canviar els resultats musicals d'un conjunt orquestral o polifònic. El director pot fer canviar el repertori, la manera de tocar, fins i tot els components del conjunt, l'estil interpretatiu, etc.

Efectivament, el lideratge oficial, en situacions ideològiques clarament conflictives, troba en l'exercici del poder un marc òptim per a traslladar a la societat els valors i les creences, la ideologia sociocultural que patrocina. Alhora, no es pot menystenir l'acció protagonitzada des de la societat civil, que pot anar en direcció diametralment oposada als plantejaments institucionals. Els discursos que han avalat les polítiques lingüístiques que s'esbossaran, tot i compartir algunes proclames nuclears durant l'època més immediata a la superació del règim dictatorial a l'Estat espanyol, han pres camins diferents en els diversos territoris. I les col·lisions ideològiques entre els projectes lingüísticoculturals impulsats des del poder i les demandes de sectors més o menys nombrosos de la societat civil també han propiciat manifestacions territorials singulars. De les convergències i de les dissonàncies dels plantejaments sociolingüístics del poder i de la societat civil

tractarà aquest capítol. Un apartat on la caracterització de l'estatus legal de la llengua tindrà un paper preeminent.

Tanmateix, abans d'entrar en matèria ens agradaria fer un parell de consideracions de caràcter general. La primera vol fer avinent una constatació paradoxal: tot i que es gaudeix d'un marc institucional democràtic *a priori* favorable, a partir del qual és de justícia destacar l'obtenció de guanys històrics, no es pot amagar la sensació dels sectors socials més compromesos amb la llengua catalana que els processos de normalització lingüística endegats no han respost a les expectatives generades. No cal dir que des de l'àmbit institucional ens ha anat arribant una visió triomfalista, si no d'«excessiva» normalitat. La planificació lingüística *des de dalt* no ha satisfet, en definitiva, les expectatives d'una part de la societat civil molt més implicada que les elits governants en el redreçament lingüísticocultural dels diferents territoris. Així, la gestió de l'ecosistema lingüístic que reclamen *des de baix* els segments socials més militants o bé ha impulsat una bona part de l'acció institucional o bé n'ha denunciat l'immobilisme.

La segona consideració vol parlar d'atenció en l'impacte de l'ofensiva ideològica (neo)liberal en l'àmbit de la gestió lingüística dels diferents ecosistemes comunicatius autonòmics. En aquest sentit, convé remarcar que la dinàmica conflictiva ha pres direccions diferents. A Catalunya, un segment social minoritari però amb una gran capacitat d'influència mediàtica en l'àmbit estatal instrumentalitza l'argumentari liberal per qüestionar una política lingüística oficial de base intervencionista que, a parer seu, minoritzaria la llengua castellana. Així, institucions com Foro Babel, Convivencia Cívica Catalana, Profesores para la Democracia, etc., exigeixen una esmena a la totalitat de la política lingüística catalana, mentre que entitats com Òmnium Cultural, Plataforma per la Llengua, Juristes en Defensa de la Llengua Pròpia, Somescola.cat, etc., alhora que vetlen per una aplicació rigorosa de la política lingüística assumida programàticament des del Govern autonòmic, es constitueixen en veritables focus de resistència davant els episodis legislatius provinents de l'Estat identificats en clau involutiva. Al País Valencià i (en bona part del període democràtic) a les Illes Balears i la Franja, on el liberalisme assoleix la categoria d'ideologia dominant, la impugnació del capteniment oficial arriba des dels segments socials que s'oposen al darwinisme lingüístic institucional, el qual, contràriament, minoritzaria la llengua catalana. En aquests territoris, l'activisme de la ciutadania s'ha mostrat, doncs, com un element de pressió important. De manera que entitats com Acció Cultural del País Valencià, Escola Valenciana, el Sindicat de Treballadores i Treballadors de l'Ensenyament del País Valencià (STEPV), Obra Cultural Balear, Asamblea de Docents de les Illes, la plataforma Iniciativa Cultural de la Franja, en condicions molt adverses i fins i tot hostils, han liderat projectes de normalització lingüística en col·lisió frontal amb la intervenció institucional. Val a dir, però, que a les Illes i a la Franja, en els perí-

des de govern més favorables a la normalització lingüística, el contrapunt l'han fet entitats com Círculo Balear, Acadèmi de Sa Llengo Baléa, la plataforma No Hablamos Catalán, Federación de Asociaciones Culturales del Aragón Oriental (FACAO), etc., col·lectius on la negació de la catalanitat filogenètica de la llengua que diuen defensar ocupa un lloc destacat.

En relació amb la llengua catalana resulta sobrer aventurar que la planificació lingüística *des de baix*, això és, l'acció dels grups socials partidaris de la normalització lingüística, en un context sociopolític tan poc favorable com l'actual haurà de ser més efectiva que mai.¹⁰

En les línies que segueixen ens centrarem a perfilar els grans traços de la política lingüística en els diferents territoris de llengua catalana (TLC). Dedicarem una atenció especial a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, regions on l'estatus legal d'oficialitat compartida ha permès l'activació, en graus diversos, de mesures rehabilitadores de la llengua catalana. En aquesta anàlisi de les grans línies dels processos de normalització lingüística de les tres grans demarcacions de l'Estat espanyol deixarem de banda la gestió de les llengües en el món educatiu, que tractarem detalladament en el capítol 3, dedicat a la planificació de l'adquisició de la llengua.

2.2. LES POLÍTIQUES LINGÜÍSTIQUES

2.2.1. *La llengua catalana: un marc d'actuació complex*

A hores d'ara, encara hi ha territoris catalanòfons que tenen una migrada capacitat d'intervenció política en la reordenació de l'ecosistema lingüístic propi. El cas de la Catalunya del Nord és probablement el més escandalós, ja que l'Estat francès s'ha negat tossudament a reconèixer oficialitat a la diversitat lingüística, fins al punt de no voler ratificar la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries (CELRM).¹¹ S'entendrà, doncs, que en un context sociopolític tan hostil ens resulte difícil trobar bones notícies per a la llengua catalana. Si de cas, en els

10. Les eleccions autonòmiques de maig de 2011 van propiciar, d'una banda, l'arribada al poder del Partit Popular a les Illes Balears i a la comunitat aragonesa i, de l'altra, la consolidació de l'enèsima majoria absoluta conservadora al País Valencià. Uns resultats electorals que avançaven l'accés al Govern de l'Estat del mateix partit el novembre del mateix any. A Catalunya, el retorn al poder de Convergència i Unió (novembre de 2010) va coincidir amb una sentència del Tribunal Constitucional sobre les prerrogatives lingüístiques de l'Estatut català renovat. Aquest fet ha propiciat el rearmament de la pressió dels sectors contraris a la normalització lingüística i, alhora, ha concitat un consens social prou ampli de rebuig al que es considera una intromissió legislativa intolerable. La reprovació d'aquest episodi legislatiu va tenir en la manifestació del 10 de juliol de 2010 el millor exponent. L'esmentada manifestació, convocada per Òmnium Cultural, va aplegar una part molt important de l'estament polític territorial i una part no menys important de la societat civil catalana.

11. França va signar la carta el 7 de maig de 1999.

darrers temps destacarem l'aprovació el 10 de juny de 2010 de la Carta a favor del català del Consell Municipal de Perpinyà, un document que, més que una declaració d'oficialitat, institucionalitza el compromís d'afavorir la llengua en diferents àmbits (ensenyament, senyalització, serveis públics i mitjans de comunicació). En relació amb la CELRM, és de justícia reconèixer que darrerament s'han produït alguns esdeveniments que ens fan pensar en l'inici d'un procés de revisió d'aquesta actitud reduccionista a l'hora d'administrar la diversitat lingüística de l'Hexàgon francès. Un és la constitució el març de 2013 del Comitè Consultiu per a la Promoció de les Llengües Regionals i la Pluralitat Lingüística Interna, ens governamental creat amb l'objectiu d'estudiar i aconsellar els poders públics sobre l'aplicació dels compromisos adoptats per l'Estat francès en la signatura de la Carta Europea anteriorment referida. Un altre, de gran transcendència si arribés a bon port, és l'adopció en primera lectura per part de l'Assemblea Nacional d'una proposició de llei constitucional en què autoritza la ratificació de la CELRM, fet que exigiria una reforma constitucional.

Alguns episodis legislatius del tombant del mil·lenni han modificat les expectatives a Andorra i a l'Alguer, tot i les substancials diferències d'ambdós casos. El cas del Principat d'Andorra és especialment rellevant perquè mostra de manera diàfana com el monopoli de l'oficialitat per part de la llengua catalana no és una garantia absoluta de preeminència en els usos socials en el seu conjunt. Ans al contrari, les dades contrastives de les enquestes sociolingüístiques que cada cinc anys elabora el Govern d'Andorra en el període 1995-1999 sens dubte van tenir alguna cosa a veure amb l'aprovació de la Llei d'ordenació de l'ús de la llengua oficial (1999).¹² El fort increment de l'indicador lingüístic del castellà (+8,2 punts) juntament amb la davallada de l'indicador del català (-2,4 punts) van encendre el llum d'alarma d'uns governants que fins aleshores no havien parat esment en els importants costos identitaris d'una absència de regulació lingüística, entesa com un peatge inevitable de l'estructura socioeconòmica del país.¹³ La causa més profunda d'aquest nou estadi sociolingüístic l'hem de cercar en l'alteració demogràfica de la població andorrana, conseqüència d'unes migracions que han afavorit la preeminència del grup lingüístic de primera llengua castellana. La major presència ambiental d'aquesta llengua ha fet la resta, fins al punt que el gruix del flux migratori d'origen portuguès s'ha integrat lingüísticament en castellà. Des de l'any 1999 el repte dels diferents governs que s'han anat succeint ha estat invertir les pautes d'ús d'un col·lectiu que no ha vist en la llengua catalana un instrument

12. Entre els objectius de la Llei, l'article 2 es marca com a finalitat «garantir l'ús oficial del català» i «generalitzar el coneixement del català», prescripcions de clar caràcter normalitzador.

13. L'indicador lingüístic es calcula per a cada llengua i s'entén com una síntesi de tota la informació lingüística processada, tant la que fa referència al nivell de coneixement com a la freqüència d'ús.

d'integració imprescindible i de prestigi inqüestionable. I els resultats han estat força satisfactoris.¹⁴

D'altra banda, l'Estat italià també ha fet un gir significatiu en el reconeixement del seu mosaic lingüístic, i el català de l'Alguer n'hauria d'haver sortit beneficiat. La primera visualització d'aquest nou rumb fou l'entrada en vigor, l'1 de gener de 1998, de la Llei regional de promoció i valoració de la cultura i de la llengua de Sardenya; i la segona, la superació del tràmit parlamentari, el 17 de juny de 1998, de les Normes en matèria de tutela de les minories lingüístiques històriques.¹⁵ Així i tot, a diferència del Govern d'Andorra, que ha portat a terme iniciatives planificadores força interessants, l'estament polític sard ni ha disposat d'eines adequades ni ha compromès una voluntat ferma en el desplegament de les potencialitats de la nova legislació. Paradoxalment, el suport més significatiu ha hagut d'arribar des de terres catalanes amb la signatura, el 31 de març de 2009, del Conveni per a la promoció de l'ús social de la llengua catalana i la difusió de la cultura catalana entre la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de l'Alguer. D'altra banda, talment com està succeint a França, la ratificació futura de la CELRM és objecte de debats polítics i d'iniciatives parlamentàries recents. En són bons exemples, d'una banda, la proposició de llei ordinària presentada el 21 d'octubre de 2013 a la Cambra dels Diputats, sobre la ratificació i l'execució de la Carta, i, de l'altra, la iniciativa legislativa adreçada al Consell Regional de Sardenya del 8 d'agost de 2013, en la qual s'insta a modificar l'article 1 de l'Estatut especial de Sardenya amb l'objectiu de garantir l'oficialitat del sard i el català de la regió.

També hi ha hagut novetats legislatives a la Franja, ja que, finalment, la tan anhelada Llei de llengües (Llei 10/2009, del 22 de desembre) de la comunitat aragonesa va veure la llum. Val a dir que aquesta llei ja va sortir llastrada per la renúncia a oficialitzar el català i l'aragonès en la reforma de l'Estatut aragonès de 2007. Tanmateix, a la vora de decepcions clamoroses l'esmentada Llei obria un nou horitzó de drets lingüístics que no es podia menystenir. En el capítol d'oportunitats hi havia el posicionament unitarista que implica la denominació de *català* per a la llengua; la previsió de zonificació del territori lingüístic amb la intenció de modular les intervencions normalitzadores, i la consideració de l'ensenyament de la llengua com un dret, de caràcter voluntari, que formaria part del currículum educatiu. En l'apartat de cauteles, no ens podem estar d'advertir el paper que podria haver tingut la creació de l'Acadèmia Aragonesa del Català en relació amb

14. Per a una informació detallada dels resultats de l'enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra de 2004, es pot consultar Torres (coord., 2006).

15. Article 2 del text legal: «D'acord amb l'article 6 de la Constitució i en harmonia amb els principis generals establerts pels organismes europeus i internacionals, la República tutela la llengua i la cultura de les comunitats albaneses, catalanes, alemanyes, gregues, eslovenes i croates i de les que parlen el francès, el francoprovençal, el friülà, el ladí, l'occità i el sard.»

un tema de fons com és el de la cohesió de la comunitat lingüística. Tanmateix, la nova conjuntura política resultant de les eleccions autonòmiques de 2011, amb l'accés novament del Partit Popular (PP) al Govern aragonès, va tenir com a conseqüència la derogació de l'esmentada Llei, ja fortament criticada pel PP des de l'oposició. La Llei 3/2013, del 9 de maig, d'ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó, impulsarà un canvi de rumb que tindrà en l'establiment del nom de la llengua l'element més cridaner. Així, la llengua catalana en territori aragonès passarà a denominar-se «llengua aragonesa propia del área oriental de la Comunidad Autónoma» (popularment coneguda com a LAPAO) i la seua gestió normativa, juntament amb la de l'aragonès (ara denominat LAPAPYP, «llengua aragonesa propia del área pirenaica y prepirenaica de la Comunidad Autónoma»), anirà a càrrec d'una futura Acadèmia Aragonesa de la Lengua. Tanmateix, voldríem insistir en el fet que, sense negar la importància del litigi onomàstic que ha impulsat i la nova orientació de la planificació formal (gestió de la norma i del procés d'estandardització) que s'intueix, l'aspecte més negatiu l'hem de cercar en la promulgació d'una normativa absolutament ineficient a l'hora de subvertir l'estatus de minorització de la llengua catalana en territori aragonès.

Capítol a part mereixen les tres grans circumscripcions administratives autonòmiques de l'Estat espanyol. En aquests tres territoris la llengua catalana gaudeix d'un estatus d'oficialitat compartida amb el castellà. Un estatus jurídic que, d'una banda, s'ha consolidat amb les reformes dels estatuts d'autonomia balear i valenciana i, de l'altra, pel que fa a l'Estatut català reformat, ha entrat en un procés de judicialització de conseqüències molt negatives per a la llengua catalana. Més endavant ens hi referirem.

Abans, però, de caracteritzar-ne el desenvolupament legal i el desplegament oficial no podem estar-nos d'advertir que aquesta situació parteix d'un horitzó constitucional clarament asimètric en l'ordenació jurídica del multilingüisme estatal, un ordenament on només el castellà té el rang de llengua d'estat. Aquesta realitat legislativa adversa és a la base d'unes opcions autonòmiques que han apostat per un model a mig camí entre els principis de *territorialitat* (prioritat del català en les comunicacions institucionalitzades) i de *personalitat* (dret dels usuaris a ser atesos en la llengua que desitgen).

2.2.2. Catalunya

Sense cap mena de dubte, Catalunya és el territori on la llengua catalana presenta una millor (que no immillorable) situació general de vitalitat i ús. Aquesta evidència ens porta a establir una correspondència entre salut lingüística i grau de consciència nacional del col·lectiu que la parla. Ens estem referint, amb tots

els matisos que calga, al sentiment d'identitat, a la convicció de pertànyer a un grup humà que comparteix uns referents històrics i culturals vertebrats per la llengua pròpia. Malgrat que més sovint del que seria desitjable els comportaments lingüístics dels governants no s'han correspost amb les actituds preconitzades, el triomf reiterat de Convergència i Unió (CiU) (1980-2003 i 2010-) és una prova del paper central que té la llengua en la dinàmica política i social d'aquest territori. El Govern tripartit —Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i Iniciativa per Catalunya - Verds (ICV)—, que el 2003 va prendre el relleu a la coalició nacionalista i va exercir el poder fins a l'any 2010, també ha posat de manifest que la reivindicació lingüística i nacional esdevé una línia transversal en tot l'espectre polític que vol mantenir-se fora de la testimonialitat.

Les institucions catalanes han estat, doncs, les que han abordat el procés de normalització lingüística d'una manera més convençuda i rigorosa. Un esbós de la política lingüística portada a terme per la Generalitat de Catalunya des de l'aprovació de l'Estatut d'autonomia (1979) forçosament ha de començar per la creació, l'any 1980, de la Direcció General de Política Lingüística. L'any 1983 es va aprovar la Llei de normalització lingüística a Catalunya. Aquesta llei, sorgida del consens de tots els grups parlamentaris, assumia la situació precària de la llengua catalana i es proposava capgirar-ne la minorització atesa la seua condició de llengua pròpia (territorial) i cooficial (amb el castellà). El català va passar a ser la llengua pròpia de la Generalitat i de les altres corporacions públiques que en depenien; es reconeixia el dret dels ciutadans a desenvolupar les seues activitats i a adreçar-se a les administracions, empreses públiques i privades i al poder judicial en aquest idioma; es reconeixia el dret a atorgar documents públics en català i la normalització de la toponímia; es regulava el dret dels infants a rebre el primer ensenyament en la seua llengua, i assumia la creació de mitjans de comunicació en llengua catalana que afavorissen el seu coneixement i ús. L'any 1989 es va crear el Consorci per a la Normalització Lingüística amb l'objectiu de fer arribar la normalització a tots els sectors de la societat mitjançant la dinamització i l'assessorament lingüístics i els cursos per a adults.

La dècada dels noranta del segle xx es va inaugurar amb la creació del Consell Social de la Llengua Catalana, que es va fer ressò d'una voluntat majoritària de la societat d'anar avançant pel camí de la normalització lingüística. Aquest és el marc on va sorgir, el 1991, la proposta d'elaborar un Pla General de Normalització Lingüística. Aquest pla va «actualitzar de manera contínua la imprescindible concertació social entre els poders públics i els grans actors socials en el procés de recuperació de l'ús normal del català» (*Pla General de Normalització Lingüística*, 1995, p. 10-11). D'aquesta manera, el canvi sociocultural que la normalització lingüística es proposava s'aniria adaptant a la realitat més immediata.

Un nou episodi legislatiu d'aquest procés es va donar durant l'any 1997, quan, també en règim de ponència conjunta de tots els grups parlamentaris, es va debatre la redacció d'una nova llei. La necessitat de crear un nou articulat legal amb el pas dels anys es va fer cada cop més evident. Tanmateix, no tots els partits van coincidir en aquesta apreciació, de manera que la nova Llei de política lingüística (1998) es va aprovar per majoria (80 %) i no per consens com la del 1983. El nou document legal té diferències d'estructura i de concepte respecte a l'anterior. La diferència fonamental és que la Llei de 1983 es referia només a una part de l'article 3 de l'Estatut de 1979, mentre que la del 1998 abraça l'article sencer. En conseqüència, incideix en els conceptes de *llengua pròpia* i de *llengua oficial*, i fa una regulació paral·lela de les llengües oficials deixant molt clar que el català i el castellà tenen la mateixa validesa a tots els efectes oficials. A més, la Llei remarca que tota la ciutadania catalana té garantits uns drets lingüístics individuals, però, alhora, atès que la llengua pròpia de Catalunya jurídicament és el català, aclareix que els poders públics han d'actuar d'una determinada manera. Les conseqüències lingüístiques en relació amb la llengua pròpia seran, doncs, de tres tipus: *a*) institucional: si el català és la llengua pròpia de Catalunya, ho és de totes les institucions i, per tant, no només de la Generalitat i dels ajuntaments —com preveia la Llei de 1983— sinó també de col·legis professionals, cambres de comerç, acadèmies, universitats, etc.; *b*) territorial: el català ha de ser la llengua en què es desenvolupa preferentment l'activitat del país, i *c*) difusió: augment del coneixement, suport a la cultura, la creació i la comunicació en llengua catalana.¹⁶

Amb el Govern tripartit al poder (2003-2010), la nova conjuntura política va propiciar un nou impuls programàtic. D'aquesta manera, l'anterior Direcció General de Política Lingüística va deixar pas a una Secretaria de Política Lingüística que, des del Departament de Presidència, impulsarà un conjunt d'accions transversals en totes les àrees del Govern. També ens sembla destacable l'important esforç que es va portar a terme per millorar l'estatus legal de la llengua catalana en els àmbits estatal i europeu. En aquest sentit, l'aprovació del nou Estatut d'autonomia de Catalunya el 2006 modificarà i ampliarà considerablement les previsions lingüístiques del seu predecessor.¹⁷ Entre les previsions més destacades de l'EAC 2006, es pot assenyalar la proclamació del deure de coneixement de la llengua catalana (art. 6.2), fent un paral·lisme amb la literalitat del text constitucional que el refereix al castellà; l'elevació a rang estatutari d'algunes previsions de la

16. En relació amb les intervencions institucionals que es deriven de l'acció de govern de la Generalitat de Catalunya, es pot recórrer als informes anuals editats per la Direcció General de Política Lingüística (durant el període al poder del Govern tripartit, Secretaria de Política Lingüística).

17. Aprovació que recolzava en un ampli consens polític en el qual no va participar el PP, que va votar en contra del nou Estatut, tant al Parlament estatal com al català, i hi va presentar un recurs d'inconstitucionalitat.

Llei de política lingüística, com ara la definició de llengua pròpia i de llengua oficial (art. 6, apartats 1 i 2, i 32) i dels drets lingüístics generals sectorials, inclosos els relatius a l'ensenyament (art. 32 a 36); la fixació més clara de la competència exclusiva de la Generalitat en matèria de llengua (art. 143); l'explicitació del compromís estatal en el foment i la projecció exterior de la llengua catalana, concretament a les institucions centrals, a la Unió Europea i als organismes internacionals com la UNESCO (art. 6.3, 33.5 i 50.7), i la proclamació del principi que el personal judicial i la resta de personal al servei de l'Administració de justícia a Catalunya, així com els notaris i registradors, han de tenir un coneixement adequat i suficient de la llengua catalana, que els faci aptes per a complir les funcions pròpies del seu càrrec o lloc de treball (art. 33.3 i 102) (Pons, 2006).

Sota l'empara d'aquest nou marc legal, es posaran en marxa tot un seguit de mesures legislatives, que van cristal·litzar l'any 2010 en veure la llum: la Llei 10/2010, del 7 de maig, d'acollida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya; la Llei 20/2010, del 7 de juliol, del cinema; la Llei 22/2010, del 20 de juliol, del Codi de consum de Catalunya, i la Llei 35/2010, de l'1 d'octubre, de l'occità, aranès a la Vall d'Aran. Aquestes lleis, recorregudes pel PP, Ciutadans i la Defensora del Poble, haurien de representar un avanç significatiu de la llengua catalana en els àmbits d'aplicació.

Malauradament, la judicatura estatal ha generat diversos pronunciaments de gran transcendència per a la viabilitat del marc jurídic vigent. Així, la Sentència del Tribunal Constitucional (TC) 31/2010, del 28 de juny, sobre l'Estatut, constituirà una involució en tota regla, ja que ataca de ple la consideració preferent de la llengua catalana en l'Administració i els mitjans de comunicació públics, rebaixa el deure de conèixer el català a situacions específiques i obre les portes a un nou plantejament per al sistema educatiu que no excloga la vehicularitat de la llengua castellana. Aquesta Sentència inicia un període on la doctrina legal esdevé la punta de llança d'una nova política recentralitzadora, molt bel·ligerant amb les aspiracions d'autogestió de les diferents comunitats autònomes.

L'any 2011 fixa l'inici, doncs, d'un nou període per al dret lingüístic. Una etapa que es preveu altament conflictiva ja que la jurisprudència que dicte el Tribunal Constitucional a partir dels dubtes interpretatius que planteja la Sentència esmentada definirà unes regles del joc diferents i amb tota seguretat més restrictives que les que postulava l'EAC.

En les línies que segueixen centrarem la nostra atenció en els diversos discursos que conformen les ideologies lingüístiques a Catalunya. Entenem que l'aposta institucional per la normalització lingüística de la llengua catalana en aquest territori és percebuda com un model exemplaritzant pels sectors de militància lingüística de la resta de territoris de l'àmbit lingüístic. En conseqüència, l'evolució d'aquest debat ideològic tindrà, sens dubte, un abast general.

A Catalunya, el discurs hegemònic ha estat durant molts d'anys l'*identitari*. Arrenca en el segle XIX i té una rellevància especial durant el Noucentisme. Aquest discurs s'emmarca en un procés nacional restaurador de les llibertats perdudes a partir del Decret de Nova Planta (1716). La llengua tindrà, doncs, un paper preeminent en la teoria nacionalista de principis del segle passat: vol ser una *llengua nacional*. Val a dir, però, que la peremptorietat de fixar-la normativament va deixar en un lloc secundari l'objectiu d'eixamplar-la funcionalment. Més tard, durant la lluita antifranquista la recuperació de les llibertats lingüístiques i nacionals serà un objectiu programàtic de primer ordre per a segments socials importants. Així, amb l'adveniment de la democràcia aquest discurs emergirà amb forces renovades. Establerta la codificació de la llengua catalana durant el primer terç del segle XX, l'objectiu d'assolir nous contextos d'ús s'abordarà sense més dilació. Tanmateix, sorgirà una nova variable que alterarà substancialment les condicions etnolingüístiques del tercer quart del segle passat. Efectivament, entre els anys 1950 i 1970 Catalunya va acollir un contingent d'immigrants que propiciarà una alteració de la seua estructura demogràfica. Una important allau immigratòria de llengua castellana, que pràcticament fins a la dècada dels vuitanta del segle passat no va tenir l'oportunitat d'entrar en contacte amb la varietat formal (oral i escrita) del català i encara menys d'alfabetitzar-s'hi. El nou repte implicarà, doncs, no només guanyar contextos d'ús per a la llengua sinó també incrementar-ne els usuaris. En aquest nou context el discurs identitari començarà a presentar esquetxes.

La primera etapa de gestió institucional de l'ecosistema comunicatiu a Catalunya va estar presidida pel discurs de la *integració*. El discurs de la identitat, però, continuava tenint una presència important des dels sectors més militants i, segons el nostre parer, si més no durant la dècada dels vuitanta mediatitzarà el nou discurs hegemònic. Serà una etapa on la bilingüització de la població nouvinguda (la compleció de les habilitats competencials vinculades a la formalitat comunicativa) va tenir un protagonisme especial. Tot i l'inici de campanyes que ja incidien en la millora dels usos (bilingüisme passiu), aquesta etapa prioritzarà la intervenció sobre el coneixement i l'adquisició de la llengua. El consens polític al voltant de la Llei de normalització lingüística del 1983 simbolitzarà la poca conflictivitat d'un període on les úniques efervescències destacades, i per raons diametralment oposades, seran el manifest d'*Els Marges* (1979) i l'anomenat *Manifest dels 2.300 [«intellectuals»]* (1981). Mentre que el primer denunciarà la dimissió programàtica de les noves elits al poder en matèria de llengua, el segon, impulsat per professionals del mercat lingüístic, reaccionarà en un sentit totalment oposat contra una previsible alteració de l'*statu quo* vigent fins aleshores.

La dècada dels noranta inaugurarà una nova etapa on la preocupació institucional per l'extensió de l'ús social de la llengua va en augment. En aquesta fase es detecten espais comunicatius, com el món socioeconòmic i el de l'oci, on la llengua

catalana era altament deficitària. Tanmateix, malgrat la voluntat d'incidir-hi (*Pla General de Normalització Lingüística*, 1995), començarà a fer-se evident la necessitat d'adaptar el marc jurídic als nous objectius. Amb la promulgació de la Llei de política lingüística del 1998 aquestes demandes d'intervenció es veuran satisfetes. Això sí, el consens polític es trencarà per dos vèrtexs que representaven motivacions ben diferents: d'una banda, ERC trencarà l'acord perquè considera la Llei massa poc ambiciosa, i, de l'altra, el PP hi votarà en contra perquè la considera massa intervencionista. Aquesta visualització legislativa de la trencadissa no ens ha de fer perdre de vista que des de l'any 1993 la conflictivitat lingüística havia amerat la societat catalana. L'anàlisi glotopolítica d'aquesta nova situació és imperativa si es vol interpretar correctament la deriva en què s'havia entrat. I la referència clau s'ha de cercar en el suport de CiU al Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) en la governabilitat de l'Estat durant el període 1993-1996. La virulència de l'assetjament del PP va trobar en la qüestió lingüística una eina immillorable per a erosionar el Govern. La irresponsabilitat d'aquesta estratègia conjuntural va quedar plenament demostrada amb el canvi radical d'actitud del principal partit de l'oposició un cop va accedir al Govern de l'Estat l'any 1996, també amb el suport de CiU.

El discurs conflictivista (neo)liberal bastirà un argumentari que denuncia els «excessos» nacionalistes i, alhora, avança desacomplexadament en la legitimació de la llengua castellana. Diversos autors han relacionat l'avanç dels plantejaments liberals amb una suposada crisi del concepte de *llengua pròpia*. Branchadell (1997), per exemple, ha cercat una línia argumentativa en el mateix espai teòric del liberalisme (Will Kymlicka) i conclou que s'hauria d'anar cap a una formulació no axiomàtica de la política lingüística catalana. Segons Branchadell s'hauria de propiciar, doncs, una formulació que fos el resultat d'una deliberació democràtica i no la deducció d'un principi superior associat a la història. D'altra banda, una passejada ràpida per l'hemeroteca ens farà veure de seguida que la dècada dels noranta era plena de consideracions crítiques, des de les mateixes files del nacionalisme, envers els plantejaments identitaris. La línia argumentativa sovint posava èmfasi en la necessitat que el catalanisme polític abandonés el seu caràcter estrictament ètnic, centrat en la llengua i la cultura, i prenguéss en consideració aspectes essencials en les comunitats modernes com l'economia i la cohesió social. Fos com fos, el cert és que durant aquesta època el discurs (neo)liberal aconseguirà minar la percepció de legitimitat de la política lingüística institucional i millorarà la posició simbòlica del castellà.

La tercera etapa ens portarà al nou mil·lenni i posarà damunt la taula algunes variables l'impacte de les quals fins ara només s'havia insinuat. El nou context s'inaugura, doncs, amb l'aparició de nous factors percebuts com a potencialment perillosos. En destaquen sobre manera l'alteració ecolingüística de la globalització —amb un impacte creixent de les tecnologies de la informació i de la comunica-

ció— i els efectes demolingüístics de les noves migracions. La preocupació que va generar la incertesa de la nova conjuntura reubicarà la percepció de vitalitat del català i el castellà sota coordenades realistes. I, tot i l'enèsima reedició del discurs sobre la persecució del castellà a Catalunya, es percebrà que l'anestèsia en què es trobava instal·lada bona part de la societat pel que fa al compromís amb el català començava a esvair-se.¹⁸

Així, doncs, el debat sobre el futur del català va tornar a emergir amb força. Ara bé: mentre que el discurs apocalíptic, sempre instal·lat en una mena de determinisme fatalista, mantindrà les mateixes traces de les etapes anteriors,¹⁹ la principal novetat d'aquest nou debat arribarà des de les institucions. Unes institucions, no ho oblidem, que entre els anys 2003 i 2010 van ser governades per un Govern tripartit on ERC va ser la força política responsable de la política lingüística. Convé aclarir, però, que el nou discurs adoptat pel poder s'havia anat covant des d'un sector de la sociolingüística catalana que, un cop identificada empíricament la precarietat dels usos, alertava sobre la necessitat de modificar el rumb de la normalització lingüística.²⁰ Dit d'una altra manera, es va evidenciar que la línia estratègica segons la qual la potenciació dels usos institucionals formals (Administració, ensenyament, mitjans de comunicació, etc.) retroalimentaria els usos vinculats a la privacitat individual no havia donat els resultats esperats. Això no volia dir que aquesta aposta, inspirada en la tradició quebequesa (Corbeil, 1980), no fos l'adequada. En una situació de conflictivitat lingüística com la nostra, difícilment s'hauria pogut avançar d'una altra manera. Tanmateix, ens agradaria destacar alguns dèficits que van afavorir la migradesa dels resultats: *a)* el coneixement de la llengua de bona part del col·lectiu castellanòfon presentava un domini de català i castellà clarament asimètric; *b)* la norma de subordinació del català en les converses multilingües, tot i les campanyes de conscienciació, continuava plenament vigent; *c)* l'objectiu programàtic de preeminència en la comunicació formalitzada encara tenia un llarg recorregut d'intervenció (món socioeconòmic i de l'oci, ensenyament se-

18. En aquesta ocasió, el 6 de juny de 2005 els autoanomenats «intel·lectuals il·lustrats» habituals (Félix de Azúa, Arcadi Espada, Francesc de Carreras, Albert Boadella, Ivan Tubau, etc.) van presentar un nou manifest que, a més de les crítiques tradicionals al catalanisme conservador, arremetia contra un Govern d'esquenes que, segons ells, feia seguidisme de l'«extrema dreta catalana d'ERC». L'objectiu serà novament la creació d'un partit polític que es faci ressò dels seus plantejaments. Objectiu que es concretarà amb l'aparició de la formació política Ciutadans - Partido de la Ciudadanía. Voldríem fer notar al lector que aquesta posada en escena irromp en ple debat sobre el nou Estatut de Catalunya.

19. Un parell de mostres emblemàtiques d'aquest discurs les trobem a Larreula (2002) i Casanova (2003).

20. Les jornades d'estudi sobre *Ús interpersonal del català: estat de la qüestió i propostes*, organitzades pel Grup Català de Sociolingüística el novembre del 2001 a Barcelona, seran una fita referencial de primer ordre. Les aportacions es poden consultar en la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana* (2003).

cundari i superior, justícia i exèrcit, mitjans de comunicació orals i escrits tradicionals, tecnologies de la informació i de la comunicació, etc.); d) la (quasi) nul·la atenció institucional cap a les comunicacions interpersonals vinculades a la privacitat, especialment les orals, havia passat per alt l'afebliment d'uns usos que en condicions de normalitat haurien de senyorejar en el nostre ecosistema.

Arribats en aquest punt, voldríem deixar dit que som del parer que l'objectiu institucional de desplaçar el centre d'atenció prioritària de la política lingüística cap a les comunicacions col·loquials ha estat l'aposta més coherent si es vol fer de la llengua catalana el codi de relació intergrup al en el marc d'una nova realitat social multilingüe. Un objectiu, ens atreviríem a apuntar, que hauria de ser compartit per tots els territoris catalanòfons amb possibilitats d'intervenir sobre les dinàmiques comunicatives domèstiques. I, tanmateix, hom constata que al País Valencià i en menor mesura a les Illes Balears, ecosistemes multilingües semblants al de Catalunya, no s'ha considerat com hauria calgut l'impacte negatiu, potser definitiu per a l'esdevenidor del català en aquests territoris, que pot ocasionar en els usos de la llengua pròpia una incorporació massiva dels nouvinguts en llengua castellana.

La darrera etapa està marcada per l'arribada del PP al poder de l'Estat el novembre de 2011. El període es caracteritza per una concentració de poder del partit conservador inèdita, ja que a més del Govern central controlarà les Illes Balears, el País Valencià i Aragó. Catalunya esdevindrà l'únic territori catalanòfon de l'Estat espanyol que s'hi mantindrà aliè. En aquesta etapa, el PP reprendrà amb més intensitat que mai una política que es va anar gestant durant la segona legislatura del Govern d'Aznar, entre els anys 2000-2004. Una política que des de l'oposició va judicialitzar qüestions cabdals per a l'autogovern com l'EAC 2006 i tota la legislació que n'ha derivat. Una política que de nou al poder mostra el seu caràcter involutiu amb normatives legals com la «Llei Wert» (2013).

Paral·lelament, Catalunya inicia un nou cicle polític amb una manifestació l'11 de setembre de 2012 de to marcadament sobiranista. Una protesta multitudinària on encara ressonava la reprovació de la Sentència del TC contra l'EAC 2006 que va concitar la manifestació del 10 de juliol de 2010. El dret a decidir del poble català es posarà damunt la taula i el debat social i polític que generarà precipitarà la celebració d'eleccions anticipades el 25 de novembre. La contesa electoral va deixar el poder novament en mans de CiU, encara que la nova correlació de forces va impulsar un acord de governabilitat amb ERC.

En aquesta etapa, el Govern català ha apostat per una política lingüística continuista, conscient que haurà de fer front a un nou marc legal clarament involutiu. El món de l'ensenyament —en parlarem en el capítol següent— en podria ser el gran damnificat. Una orientació continuista i, en certa mesura, reactiva. Efectivament, el caràcter irredempt que li atorgarà la solitud amb què abordarà la gestió lingüística en una comunitat idiomàtica políticament en mans del PP, entenem

que ha propiciat algunes iniciatives de força interès. Sens dubte, la més important ha estat el pla de mesures urgents formulat pel Departament de Cultura i presentat pel conseller Ferran Mascarell el 6 de febrer de 2013. Un pla que té com a objectiu projectar el català com a llengua de prestigi i de cultura. El programa es formula mitjançant la identificació d'una sèrie d'agendes que el conseller es compromet a promocionar:

l'agenda per una llengua en suport d'un estat eficient, l'agenda per reforçar la projecció internacional i una agenda específica per a Europa; una agenda per reforçar la cooperació institucional amb els territoris del domini lingüístic català; una agenda per enfortir l'associació de valors de prestigi i de qualitat a la llengua [...]; una agenda perquè sigui llengua coneguda per a tothom i d'acollida per a tothom [...]; una agenda perquè el català sigui la llengua de la ciutadania usada per tots i per tothom [...]; una agenda per ampliar l'ús del català entre la joventut en el lleure i en l'esport; una agenda per impulsar la presència del català en el món digital, aprofitant les potencialitats d'internet i les xarxes socials [...]; una agenda per incrementar la presència de la llengua catalana en el sector empresarial —àmbit del consum, turisme, món digital i cinema—; una agenda per augmentar l'oferta del cinema en català i els seus consumidors [...]; una agenda per augmentar l'ús del català en el món jurídic i judicial, i dues agendas específiques més: una per al coneixement i l'ús de la llengua dels signes, que és un compromís d'aquesta cambra, i impulsar el coneixement i l'ús de l'occità i aranès a l'Aran, que també és un compromís d'aquesta cambra i del conjunt del nostre país. (*Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, sèrie C, núm. 23, del 6 de febrer de 2013, p. 11)

Una altra iniciativa especialment rellevant va ser l'aprovació, el 27 de setembre de 2013 al Ple del Parlament de Catalunya, de la Resolució 323/X, sobre l'orientació política general del Govern. En aquesta resolució, es planteja la col·laboració desacomplexada amb els diferents territoris de la comunitat lingüística, una qüestió que sempre havia estat tractada amb molta cautela a causa de l'acusació d'ingerència —i en versió maximalista, de política imperialista— amb què importants sectors sociopolítics criminalitzaven qualsevol acció col·lectiva impulsada des de Catalunya.

Ana M. Pla Boix (Pradilla i Sorolla, coord., 2014, p. 91-92) en destaca les consideracions principals:

Per començar, insta el Govern a defensar, amb tots els mitjans al seu abast, la unitat de la llengua catalana i el seu ús i desenvolupament normals com a element de vertebració del país i de cohesió social. En aquest sentit, proposa diverses mesures, i més concretament insta l'executiu a: a) Impulsar accions de cooperació amb les comunitats i els territoris amb qui Catalunya comparteix la llengua catalana i treballar conjuntament per la unitat de la llengua; b) Avançar

en la presència del català al món i en el reconeixement del català en les institucions espanyoles i europees; c) Treballar perquè la comunitat internacional reconegui el català com a llengua que s'ha d'incloure en el marc de l'excepcionalitat cultural quan es negociïn els nous acords de liberalització del comerç internacional; d) Impulsar accions per a garantir que el català sigui llengua d'ús normal i habitual. Així mateix, insta el Govern a «donar suport a la tasca de la comunitat educativa dels territoris de llengua catalana en defensa del català i a favor del català com a llengua vehicular del sistema educatiu, i expressa el rebuig als atacs des de diversos àmbits polítics i judicials a la llengua i la cultura catalanes».

Partint d'aquesta base, la Resolució pren posició sobre diverses iniciatives legislatives dels governs balear i aragonès, bo i proclamant explícitament que «no s'ajusten ni a la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, ratificada per l'Estat espanyol, ni a la Declaració Universal dels Drets Lingüístics, que va ésser aprovada per unanimitat al Congrés dels Diputats». La Resolució afegeix que, d'acord amb la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, «cal respectar l'àrea geogràfica de les llengües i les relacions entre els territoris en què cadascuna és parlada, i cal respectar també els criteris que els estaments científics, acadèmics i culturals estableixen, els quals palesen la unitat de la llengua catalana». Dit això, la Resolució proclama el reconeixement dels països catalans com una realitat cultural, lingüística i històrica compartida entre llurs territoris, actualment repartits en diferents estats i, en el cas de l'Estat espanyol, en diferents comunitats autònomes, i insta el Govern «a reiterar el reconeixement de la unitat de la llengua catalana i a defensar, amb tots els mitjans al seu abast, la condició de patrimoni comú de tots els seus parlants, el seu ús i desenvolupament normals com a element de vertebració del país i de cohesió social, i el seu marc legal». Per a fer-ho possible, el Ple de l'hemicicle proclama que és convenient: «a) Requerir al Govern de l'Estat que actuï d'acord amb el mandat constitucional d'especial respecte i protecció de les diferents llengües de l'Estat que estableix l'article 3 de la Constitució espanyola; b) Requerir al Govern de l'Estat que actuï pel reconeixement de la unitat de la llengua catalana, protegint el seu àmbit territorial històric i la seva denominació científica, sens perjudici d'altres denominacions locals tradicionals o històriques, i que adopti les mesures corresponents; c) Continuar defensant el model d'immersió lingüística del sistema educatiu que regula la Llei d'educació; d) Requerir al Govern de l'Estat el compliment de totes les recomanacions del Comitè d'Experts i del Comitè de Ministres del Consell d'Europa emeses en el tercer informe de seguiment del compliment del tractat de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries; e) Demanar al Govern d'Aragó que empli criteris científics a l'hora de reglamentar la política lingüística i que, per tant, respecti i utilitzi la denominació científica internacional de la llengua parlada a la Franja, el català, com a riquesa patrimonial cultural que cal protegir i fomentar, compartida amb Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, la Catalunya Nord, l'Alguer, el Carxe i Andorra.»²¹

21. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, núm. 160, del 2 d'octubre de 2013.

Sens dubte, el canvi d'actitud del Govern català en relació amb la comunitat lingüística en el seu conjunt, més enllà de l'entorn conflictiu que l'ha impulsat, és una magnífica notícia.

2.2.3. *Les Illes Balears*

El cas de les Illes Balears esdevé una mostra paradigmàtica del caràcter dinàmic dels processos de planificació i de la importància de l'acció de govern en l'avanç o el retrocés de la normalització lingüística. Efectivament, després de més de quinze anys (1983-1999) de govern del PP (anteriorment Coalició Popular), les eleccions autonòmiques del 1999 van propiciar un nou escenari, amb el control del Govern de les Illes Balears i dels tres consells insulars per part de la coalició formada pel PSOE, el Partit Socialista de Mallorca (PSM), Esquerra Unida (EU) i Unió Mallorquina (UM). Amb aquest nou lideratge de l'anomenat Pacte de Progrés es va iniciar, doncs, una nova etapa on els partits de caràcter nacionalista, PSM i UM, van donar un impuls al redreçament lingüístic insular, que, sens dubte, no hauria presentat una actitud tan decidida si hagués estat monopolitzat per un partit com el PSOE, d'obediència estatal.²² A partir de l'any 1999 s'iniciarà una nova etapa on a cada legislatura hi haurà canvi de governants. Així, la coalició progressista s'ocuparà de la gestió del Govern balear les legislatures 1999-2003 i 2007-2011, mentre que el PP ho farà entre el 2003 i el 2007 i des de l'any 2011. Una etapa en què la qüestió lingüística s'ha utilitzat irresponsablement com a arma llancívola en totes les fases prèvies a les conteses electorals.

L'Estatut d'autonomia de les Illes Balears es va aprovar l'any 1983 i estableix el règim d'oficialitat compartida del català amb el castellà. Des de les eleccions autonòmiques d'aquell mateix any, el Govern balear va postular una mena de liberalisme lingüístic no intervencionista. Aquesta actitud indolent i erràtica ha perjudicat dramàticament la llengua catalana a causa de les inèrcies i els prejudicis que la seua subordinació històrica ha instal·lat en la conducta de bona part de la població. En aquest marc d'abdicació de responsabilitats, l'any 1986 es va tramitar la Llei 3/1986, del 29 d'abril, de normalització lingüística de les Illes Balears, una norma legal que té el rècord de ser la darrera a tramitar-se. Una llei que, d'altra banda, ha tingut un desplegament molt escàs.²³ Però l'exponent més clar del desinterès insti-

22. Durant l'etapa de govern del PP, la tutela d'UM va impulsar també bona part de l'escàs bagatge normalitzador.

23. Durant aquesta primera etapa hi va haver un únic desplegament a partir del Decret 100/1990, del 29 de novembre. El decret en qüestió, més enllà d'introduir una sèrie de prescripcions relatives a la tipologia d'usos lingüístics a què ha de donar resposta l'Administració autonòmica, en l'article 2 introduïa una novetat important: «[d']una manera general l'Administració de la CAIB ha d'emprar el català per a les seves relacions». Tretze anys més tard l'aprovació de la Llei 3/2003, del 26 de març, de règim

tucional d'aquesta primera etapa envers la normalització de la llengua pròpia es va manifestar en la creació quasi una dècada després de la promulgació de la Llei, l'any 1995, de la Direcció General de Política Lingüística. L'esmentat negociat, inserit en un ens global anomenat Direcció General de Cultura i Política Lingüística, es va trobar molt a faltar durant el gruix del mandat autonòmic del PP.²⁴

Paradoxalment, l'impuls de mesures reparadores de la deriva sociolingüística del moment va arribar des de sectors aliens al Govern, fonamentalment des d'Obra Cultural Balear i la Universitat de les Illes Balears. Societat civil i acadèmia van unir esforços i es van posar al servei del Govern en tasques de coordinació, assessorament i propositives. Aquest és l'origen de la Campanya de Normalització Lingüística endegada l'any 1989, una campanya que va tenir uns efectes més aviat testimonials a causa del fre imposat des del poder. L'any 1994 finalment es va escenificar el desacord i la col·laboració va finalitzar. Tanmateix, la imatge de la inacció governamental davant del dinamisme d'un sector socioacadèmic que reclamava un canvi de rumb substancial va començar a quallar en una societat que començava a interpretar el paper de la llengua catalana en termes més favorables a la tradicional distribució de funcions diglòssica, heretada de temps de prohibició.

En definitiva, en el període 1983-1999 es pot afirmar que els avanços del català van ser molt febles, i la potencialitat de la legislació lingüística no es va desenvolupar. Val a dir que, en el seu moment, la manca d'algunes competències especialment importants (educació i mitjans de comunicació) també hi va contribuir negativament. Però això no ha de constituir cap impediment per a denunciar una tímida catalanització, observable quasi de manera exclusiva en els usos institucionals, sobretot de caràcter emblemàtic (retolació, documentació, etc.). Villaverde (2005, p. 22) qualifica la política lingüística de baixa intensitat del Govern conservador de «passivitat permissiva», una intervenció, en definitiva, que era lluny de l'objectiu d'incidir en els factors estructurals sobre els quals descansava la viabilitat de la llengua catalana en un ecosistema de gran complexitat demolingüística.

Entre els anys 1999 i 2003, els nous governants van assumir amb compromís i decisió el repte de redreçar una situació sociolingüística força deficitària. I, certament, van començar a visualitzar-se accions molt esperançadores. Ens agradaria

jurídic de l'Administració de la comunitat autònoma de les Illes Balears, en els articles 43 i 44 consagra un principi d'actuació preferentment monolingüe dels òrgans administratius i de les entitats instrumentals que en depenen, en l'aplicació dels quals queden salvaguardats els drets lingüístics dels ciutadans. Finalment, tenim també el Decret 132/2002, del 25 d'octubre, pel qual s'estableix el nou règim jurídic del *Butlletí Oficial de les Illes Balears*, un decret que conté mesures per a reforçar el principi de bilingüisme en la publicació de les actes i les disposicions dels poders públics insulars, inclosos els òrgans judicials i els de l'Administració perifèrica de l'Estat (Segura, 2005, p. 120-121).

24. La Direcció General fou creada el 1995 per Cristòfol Soler, el qual, durant el reduït període de temps en què va governar, va impulsar una voluntat normalitzadora inèdita fins aleshores.

destacar, d'una banda, la creació d'una estructura normalitzadora que s'organitza al voltant d'una renovada Direcció General de Política Lingüística i, de l'altra, algunes actuacions emblemàtiques, com l'elaboració d'un Pla d'Actuacions Urgents en Normalització Lingüística i l'exigència, per primera vegada, de coneixements de llengua catalana en una convocatòria funcional d'oposicions a l'Administració autonòmica.

Un altre àmbit prioritari d'actuació va ser el de l'acolliment lingüístic dels immigrants. Certament, donar resposta a la pressió demolingüística del moment havia de ser una de les grans línies de treball de la Direcció General de Política Lingüística. No en va, en els inicis del nou mil·lenni la població de les Illes anava augmentant exponencialment fins al punt que els indicadors de creixement li atorgaven el lideratge no només a l'Estat sinó a la Unió Europea. La disminució percentual del contingent autòcton era correlativa a l'increment de nous nadius. Així, si al padró de 2001 la població autòctona era del 62,1 %, al padró de 2003 ja serà del 58,5 %. A més a més, convé no perdre de vista que, entre el contingent de població nascuda a les Illes Balears, hi ha una presència important de descendents, en segona i tercera generació, de la immigració arribada en la dècada dels seixanta del segle passat. I una part substancial d'aquest col·lectiu presentava dèficits importants d'integració lingüística i cultural. Nanda Ramon (2005, p. 164) caracteritza el col·lectiu immigrant dels primers anys del segle XXI de la manera següent:

[...] el 75 % dels habitants de les Illes Balears que no hi han nascut correspon a ciutadans que provenen de la resta de l'Estat, entre els quals destaquen, sobretot, els andalusos. Només un 25 % dels no nascuts a les Balears serien estrangers, amb un predomini clar dels procedents de la Unió Europea. Els segueixen els immigrants procedents de l'Amèrica Central i del Sud —amb un creixement espectacular els darrers anys—, els africans —especialment magribins— i els europeus extracomunitaris.

Malauradament, el conjunt de mesures normalitzadores impulsades pel Pacte de Progrés van quedar frenades amb la tornada al poder del PP, guanyador en les eleccions autonòmiques del 25 de maig de 2003. Com a novetat més cridanera en relació amb la llarga etapa de govern popular del segle passat, hem de destacar la difusió d'un discurs molt bel·ligerant, que instrumentalitzava la qüestió lingüística com mai abans no s'havia produït. Aquest discurs, que denunciava les «imposicions catalanistes» i s'emparava en el bilingüisme per a la defensa de la llengua castellana, va reeditar els debats estèrils sobre la presència en la formalitat comunicativa de les varietats lingüístiques insulars, la desregulació normativa i el bilingüisme unilateral, això és, el dels ciutadans de llengua inicial catalana. Un discurs, en definitiva, que problematitzava fortament l'ús social de la llengua catalana en una societat que el percebia com un tema altament conflictiu.

El nou període va comportar un replantejament radical de la política lingüística de la legislatura anterior. Així, de la mà de l'esmentat discurs bilingüista i particularista, identificarà tres centres d'atenció prioritaris: l'Administració pública, l'ensenyament i els mitjans de comunicació.²⁵ Pel que fa a l'Administració, es va rebaixar l'exigència de coneixements de llengua catalana per a l'accés a places de titularitat pública; quant a l'ensenyament, es va derogar l'anomenat «Decret de mínims» (Decret 92/1997) i es va frenar la catalanització progressiva del món educatiu, i, en relació amb els mitjans de comunicació, es crearan uns mitjans de comunicació públics bilingües i dialectalitzants.

Sens dubte, l'activitat legislativa més important del període va girar al voltant de la reforma estatutària de 2006. Tanmateix, el nou Estatut no incorporarà novetats rellevants quant a l'estatus de la llengua. Les Illes no es van poder abstraure de l'important debat sobre l'equiparació de drets i deures de castellà i català que s'estava realitzant a Catalunya, però el redactat final no va apostar per l'equiparació. Així, el 15 de juny de 2006 el Parlament balear aprovarà el nou Estatut amb 48 vots a favor (PP, PSOE i UM) i 7 en contra (PSM-Entesa i EU - Els Verds). L'article fonamental serà el 4:

Article 4. La llengua pròpia

1. La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial.
2. Tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la, i ningú no podrà ser discriminat per causa de l'idioma.
3. Les institucions de les Illes Balears garantiran l'ús normal i oficial dels dos idiomes, prendran les mesures necessàries per assegurar-ne el coneixement i crearan les condicions que permetin arribar a la igualtat plena de les dues llengües quant als drets dels ciutadans de les Illes Balears.

De manera sintètica, podríem dir que en relació amb la llengua i la cultura catalanes el nou Estatut també preveu la participació en una institució comuna amb altres territoris de parla catalana en termes de promoció de la comunicació, intercanvi cultural i cooperació (art. 5); reconeix el dret d'opció lingüística davant l'Administració autonòmica (art. 14); quant al poder judicial, la llengua catalana serà un mèrit preferent (no un requisit), sense fer cap referència als fiscals (art. 52), i, finalment, en relació amb la referència sempre conflictiva a les modalitats lingüístiques, s'indica que «les modalitats insulars del català, de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, seran objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de la llengua» (art. 35), un redactat ambigu amb uns efectes jurídicopolítics inconcrets.

25. En l'àmbit socioeconòmic, és important destacar la paralització de les prerrogatives lingüístiques de la Llei de comerç de 2001.

Quant als mitjans de comunicació, l'arribada de TV3, com a conseqüència d'un acord entre els presidents Matas i Maragall del maig de 2004, va ser el preludi de la creació de mitjans propis. Així, el març de 2005 van començar les emissions d'IB3 Ràdio i el setembre del mateix any IB3 TV inaugura la programació definitiva. Val a dir que els inicis van ser força conflictius, ja que mentre el Govern balear no volia fer recepció gratuïta de les pel·lícules doblades al català que el Govern català oferia, la presència a la graella de la llengua catalana no superava el 50 %. D'altra banda, el model de llengua patrocinat, excessivament particularista, també va ser motiu de polèmiques aferrissades. Siga com siga, el panorama mediàtic començava a canviar, de manera que l'any 2007 ja hi havia una oferta en català força interessant: TV3/K3/33, Punt Dos, IB3 i Televisió Menorquina emetien íntegrament en català, i TV1, M7, Locàlia, Canal 4, Canal 9 i TV Eivissa i Formentera hi oferien alguns espais. Val a dir, però, que l'apagada analògica i la televisió digital terrestre (TDT) residualitzaran la llengua catalana a l'oferta d'IB3, que haurà de competir amb els vint-i-un canals en llengua castellana que arribaven a les llars insulars.

Després del parèntesi que va representar la conjuntura política resultant de la contesa autonòmica de 2003, el retorn al Govern del nou Pacte de Progrés (Partit Socialista de les Illes Balears, UM i Bloc) va permetre durant el període 2007-2011 reprendre la política lingüística iniciada el 1999. Les noves orientacions comportaran una impugnació radical del conjunt de mesures patrocinades pel Govern anterior en matèria de normalització lingüística. I s'executaran des del Govern autonòmic i des dels consells insulars, ara en mans de la coalició progressista. Els grans àmbits de les comunicacions institucionals reben un impuls legislatiu important. Així, es dictaran un conjunt de resolucions favorables a la rehabilitació de la llengua catalana: les dels dies 21, 22 i 23 d'octubre de 2008 donaran un nou impuls al català en l'Ens Públic de Radiotelevisió de les Illes Balears, o les que insten el Govern a assegurar el català a la TDT i a promoure el català en els segments socials on presente una situació més deficitària. El 24 de setembre de 2009 també es dictaran un conjunt de resolucions destacades, que insten el Govern a promoure el coneixement del català entre el col·lectiu nouvingut, a garantir-ne el coneixement en l'àmbit funcional i a prendre les mesures necessàries perquè la protecció dels drets lingüístics deixi de ser una declaració estrictament emblemàtica. El Decret 114/2008, del 17 d'octubre, permet l'aprovació del reglament que ha de regular l'exigència de coneixements de llengua catalana en els procediments selectius d'accés a la funció pública.

A més a més, la derogació de l'anomenat «Decret de trilingüisme» (Decret 52/2006), que tractarem amb detall en el capítol següent, esdevindrà una de les mesures més significatives a l'hora d'avaluar el nou canvi de rumb que prendrà la planificació lingüística insular. Un nou full de ruta que s'explicitarà en el Pla Ge-

neral de Normalització Lingüística de les Illes Balears, aprovat el 2 d'abril de 2009 pel Consell Social de la Llengua Catalana, una institució hibernada en la legislatura anterior.

Tanmateix, en el marc d'una alternança en el poder que darrerament s'ha fet efectiva cada legislatura, l'accés del PP al Govern balear el maig de 2011 va impulsar una activitat planificadora no menys intensa que la del període precedent, no en va la qüestió lingüística va ser molt present en el debat electoral. Es tractarà d'una acció de govern obsedida per la desconstrucció del projecte normalitzador que va posar en marxa la coalició progressista durant les legislatures en què va ocupar el poder. Com a accions emblemàtiques del canvi de rumb adoptat destacarem, d'una banda, la supressió de la Direcció General de Política Lingüística i del Consorci per al Foment de la Llengua Catalana i, de l'altra, l'elaboració d'un nou catàleg jurídic destinat a afeblir la posició de la llengua catalana en els àmbits de la funció pública i de l'ensenyament. L'aprovació de la Llei 9/2012, del 19 de juliol, implicarà l'adaptació als seus postulats de la regulació legal vigent vinculada a la llengua catalana. Aquesta nova regulació modificarà la Llei 3/2007, del 27 de març, amb la finalitat de suprimir el requisit de conèixer la llengua catalana per a l'accés a la funció pública. Tot plegat amb una altra mesura a l'horitzó no menys important: la creació d'un nou model educatiu «plurilingüe», que descansarà en la tria dels pares de la primera de les llengües vehiculars per a l'educació dels seus fills (Decret 15/2013, del 19 d'abril). Sens dubte, un conjunt de torpedes en plena línia de flotació d'una política lingüística, la dels governs progressistes, destinada a rehabilitar la presència pública de la llengua catalana. Una política lingüística que, irònicament, commemorava l'any 2011 els seus vint-i-cinc anys.

2.2.4. *El País Valencià*

La situació sociolingüística al País Valencià presenta un denominador comú amb la de les Illes: durant bona part del període democràtic la política i la planificació lingüístiques han estat fortament mediatitzades per l'abandonament de responsabilitats des de les institucions. L'accés al Govern valencià del PP el 1995 tancarà una etapa de dotze anys de govern del Partit Socialista del País Valencià (PSPV) - PSOE (1983-1995). Un nou cicle caracteritzat per una tímida intervenció institucional, amb nous dipositaris del capital lingüístic i nous horitzons de funcionalitat per a la llengua. Qui signa aquest llibre ha etiquetat l'etapa de l'esquerra al poder com un període d'*infraplanificació lingüística*, mentre que l'etapa comandada per la dreta valenciana l'hem presentada com un cas de *contraplanificació lingüística* (Pradilla, 2004, p. 69-97). Convé advertir que la contraplanificació en qüestió s'entén com una actuació institucional que, sota la pàtina de versemblança que atorga a la rehabilitació del valencià una formulació noble i sovint

grandiloqüent, amaga una pràctica en el millor dels casos indolent si no clarament hostil al redreçament de la llengua pròpia. No es tracta, doncs, d'un procedir que impugne la tímida acció empresa prèviament pel Govern socialista. Ans al contrari, el PP un cop instal·lat al poder moderarà la pressió que havia exercit quan es trobava a l'oposició i s'instal·larà en un seguidisme de baixa intensitat incapaç d'alterar la dinàmica negativa en què havia entrat la llengua. Tot seguit ens n'ocuparem.

L'aprovació de l'Estatut d'autonomia l'any 1982 propiciarà la celebració de les primeres eleccions autonòmiques. Malgrat la valoració negativa que ens mereix el capteniment normalitzador dels successius governs socialistes, fóra injust no reconèixer-ne algunes bondats que, fins i tot, podrien ser interpretades en clau de veritables esdeveniments històrics. Ens referim essencialment a la despenalització del valencià i a la universalització del seu ensenyament en l'àmbit educatiu. Durant aquest període, les dues fites més importants de la planificació lingüística seran: la promulgació, l'any 1983, de la Llei d'ús i ensenyament del valencià (LUEV) i el Pla Triennal per a la Promoció de l'Ús del Valencià a la Comunitat Valenciana del 1990. Quant a la Llei, convé assenyalar que limita la cooficialitat del català a l'ensenyament i a l'Administració autonòmica, i tan sols fa una referència als mitjans de comunicació. I, pel que fa al Pla, no va passar de ser una proposta de bones intencions. A la vegada, es va crear una infraestructura planificadora que havia de donar resposta al nou marc legal: primer mitjançant els gabinets d'Ús del Valencià, i a partir del 1991 des de la Direcció General de Política Lingüística.

Si hi ha algun àmbit on es pot parlar de satisfacció relativa, aquest és el de l'ensenyament. Tal com s'ha dit, és raonable pensar que la incorporació del valencià a l'escola s'ha de considerar com una fita històrica d'innegable valor. A partir d'aquí, s'entendrà millor la generositat amb què s'avalua sovint aquest esdeveniment. A hores d'ara, tanmateix, la tria d'un model de base ètnica, que permet separar els alumnes en funció de la llengua inicial, no ens sembla la més adequada. Així, doncs, el model valencià prendrà singularitat des dels seus inicis en relació amb el model català i balear. En el capítol següent ho veurem amb detall.

En resum, una anàlisi sumària de la política i la planificació lingüístiques d'aquest període no pot passar per alt, d'una banda, la incoherència i la vacil·lació en l'establiment del marc legal i, de l'altra, la falta d'energia i convicció a l'hora de liderar el procés de normalització lingüística. Una època d'*infraplanificació lingüística*, amb un balanç molt exigü d'una política pretesament progressista centrada massa sovint en el terreny simbòlic de les decisions emblemàtiques. Hi ha diversos treballs que s'han ocupat d'avaluar les dades sociolingüístiques d'aquesta etapa i una constant interpretativa ha estat la presentació de l'Administració com una via morta, incapaç d'alterar, per manca de convicció, els mecanismes estructurals que regulen l'ús social de la llengua (fins al 1990, Mollà, 1992, i Pi-

tarch, 1994; i fins al 1995, Sanjuan Merino, 1999 i 2000, i Hernández Dobon, 2002a i 2002b).

Des del 1995, el PP governa la Generalitat Valenciana. Aquest partit —que en el seu moment es va abstenir en la votació en què fou aprovada la LUEV— representa els sectors socials més reticents a la recuperació de les funcions públiques del català. Per si això fos poc, l'ajustat triomf del PP propiciarà l'entrada en clau de govern d'Unió Valenciana (UV). La conflictivització idiomàtica estava servida de la mà d'un partit que feia del secessionisme lingüístic una proclama obsessiva al servei, en primera instància, de la problematització de l'ús formal del català i, en darrera, de la reculada de la seua funcionalitat social. No en va, aquest període acollirà el desmantellament de la ja feble estructura planificadora heretada de l'anterior Govern. La derrota electoral d'UV el 1999 seguida de les quatre majories absolutes del PP (1999, 2003, 2007 i la recentment estrenada de 2011) no ha canviat gaire les coses.

A l'hora d'abordar l'anàlisi d'un període que ja depassa els divuit anys d'acció de govern, convé no perdre de vista algunes especificitats que han singularitzat cadascuna de les cinc legislatures consecutives que s'han anat succeint. Així, la segona legislatura (1999-2003) inaugurarà la primera majoria absoluta del PP, que es deslliurarà d'un soci especialment incòmode a l'hora de consolidar una imatge de gestió responsable. L'anomenat *pacte lingüístic*, proposat per Eduardo Zaplana en la legislatura anterior (1997), propiciarà la creació de l'AVL (1998), que començarà a tenir un funcionament efectiu a partir de l'any 2001. La tercera (2003-2007) comportarà un canvi de lideratge en la presidència de la Generalitat Valenciana: Francisco Camps rellevarà Eduardo Zaplana i impulsarà una gesticulació valencianista inèdita en els governs conservadors anteriors.

Efectivament, els inicis d'aquesta legislatura van aportar símptomes d'un gir identitari del nou Govern. Una nova orientació entomada amb gran perplexitat pels partits de l'oposició i per la societat civil activa en les reivindicacions lingüísticoculturals. L'episodi més significatiu el va protagonitzar el conseller d'Educació i Cultura, Esteban González Pons, amb l'anomenat *decàleg per a l'ús del valencià* o *decàleg d'Ares del Maestrat*. Efectivament, l'1 d'octubre de 2003 a l'esmentada localitat castellonenca es va presentar un document, elaborat prèviament per la Comissió Interdepartamental del Valencià, que contenia un seguit de mesures que haurien d'atorgar prioritat al valencià en l'Administració. Un conjunt de mesures, tot siga dit de passada, que no feien res més que proposar l'aplicació efectiva de la LUEV, vint anys després de ser aprovada. D'aquesta manera, segons el document, les comunicacions de les conselleries es redactarien en valencià, llengua amb la qual també farien les intervencions els alts càrrecs de l'Administració; els treballadors de les unitats administratives d'atenció ciutadana utilitzarien el valencià en iniciar la comunicació, i la imatge corporativa institucional es faria ex-

clusivament en valencià, entre altres mesures. Val a dir que, en un país on l'efecte exemplaritzant dels governants havia convertit en pur sarcasme tota manifestació programàtica de redreçament lingüístic, la declaració va ser presa amb tanta satisfacció com cautela. Malauradament, el temps va tornar a posar les coses a lloc i l'escàs seguiment de la proposta planificadora va delatar el veritable motiu de la seua promulgació, la lluita soterrada a l'interior del PP valencià entre el sector zaplanista i el campista.

D'altra banda, amb una estreta vinculació a l'aplicació efectiva del decàleg per a l'ús del valencià en l'Administració, la referència al requisit lingüístic per a l'accés a la funció pública ens sembla del tot obligada. En aquest sentit, convé recordar que el 25 d'abril de 2002 l'aleshores conseller de Cultura i Educació, Manuel Tarancón, va presentar un decret que sancionava l'exigència del coneixement del valencià per a ocupar places docents. Però una setmana més tard, en el moment de ser publicat al *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* (DOGV) (2 de maig de 2002), el Govern valencià va introduir canvis substancials que eximien de l'acreditació de capacitat un 80 % de les accions administratives previstes en la imminent provisió de places. El fet és que el requisit només es mantenia per als qui accedien per primera vegada al cos de funcionaris. En canvi, s'eliminava en el concurs de trasllats, les comissions de servei i les contractacions temporals. S'iniciava, així, una nova etapa d'enfrontaments, on els sindicats, associacions com la Federació Escola Valenciana i la Confederació d'Associacions de Pares d'Alumnes Gonzalo Anaya i els partits de l'oposició aplegarien esforços en una campanya reivindicativa sota el lema «Compromís pel valencià». Una campanya que reclamava el requisit lingüístic per a tota la funció pública com l'únic instrument efectiu de dignificació del valencià en l'ensenyament i l'Administració.

La part final de la legislatura acollirà la reforma de l'Estatut d'autonomia (2006), una reforma que en l'àmbit lingüístic, com veurem més endavant, deixarà passar una oportunitat immillorable per a establir un horitzó de normalització lingüística més favorable al valencià.

La quarta legislatura (2007-2011), també de la mà d'un Francisco Camps assetjat a partir del 2009 per un cas de corrupció (*Gürtel*), començarà a introduir en l'agenda sociopolítica la proposta d'un canvi de model lingüístic, de caràcter multilingüe, que podria acabar amb els espais de predomini actual del valencià en alguns dels programes d'ensenyament —Programa d'Ensenyament en Valencià (PEV) i Programa d'Immersió Lingüística (PIL). La dimissió de Camps, després de revalidar la majoria absoluta a les eleccions autonòmiques de 2011, dona pas a un nou president, Alberto Fabra, de tarannà aparentment més conciliador, que comandarà la nova etapa que tot just arriba a l'equador. Tanmateix, en aquesta legislatura l'anàlisi glotopolítica en matèria de planificació lingüística ens remet a dos esdeveniments clau que afecten dos àmbits especialment rellevants, el dels

mitjans de comunicació i el de l'ensenyament. Pel que fa al primer, l'aprovació per part del Govern valencià de la Llei 4/2013 comportarà el tancament dels mitjans de comunicació públics —Radiotelevisió Valenciana (RTVV).²⁶ Aquesta mesura, que ha generat una convulsió social enorme, juntament amb la prohibició de la recepció al País Valencià dels mitjans de comunicació de la CCMA, deixa l'espai comunicacional pràcticament sense la presència de la llengua pròpia. Quant a l'ensenyament, la deriva trilingüista abans esmentada es formalitzarà amb la promulgació del Decret de plurilingüisme (vegeu l'apartat 3.2.4).²⁷ D'aquesta manera, s'obre un nou escenari on el procés institucional d'afebliment de la llengua erosiona uns àmbits fonamentals per a la seua rehabilitació.

En definitiva, la *planificació de l'estatus* (planificació funcional i de l'adquisició) ha esdevingut un àmbit de flagrant inhibició per part del poder. En aquest sentit, sota els auspicis d'un marc legal que només preveu l'Administració i l'ensenyament, els governants conservadors s'han limitat a desmantellar la ja feble estructura organitzativa heretada de l'època socialista i han rutinitzat una no-intervenció que consolida la virtualitat d'una planificació funcional efectiva.

En canvi, el Govern valencià s'ha mostrat força actiu en l'àmbit de la *planificació del corpus* (planificació formal). La pedra angular de tota l'estratègia ha estat una aposta nominalista pel glotònim tribal i la negació subsegüent d'un àmbit de pertinença lingüística d'índole superior. Del 1995 ençà, aquesta dinàmica individualadora ha concitat un inventari d'actuacions certament espectacular. Per recordar alguns casos propers, encara ressona la cridòria ocasionada per la diferenciació de valencià i català en les escoles d'idiomes, l'exclusió de la titulació de filologia catalana en el marc del requisit lingüístic, el memoràndum presentat pel ministre Miguel Ángel Moratinos en la sol·licitud d'oficialitat a la Unió Europea de les llengües de l'Estat espanyol amb estatus de cooficialitat i la traducció de la Constitució europea. Tot un seguit d'episodis que consoliden un escenari de problematització permanent al voltant d'una llengua constantment judicialitzada.

A l'hora de fer un balanç de la política lingüística valenciana, tot i l'existència de dos grans períodes de governs de signe diferent, Bodoque Arribas (2011, p. 160) en destaca la continuïtat i conclou:

En resum, més enllà de la insistència formal, voluntarista o retòrica en uns objectius, en la pràctica els dos governs, sobretot el del PP, han situat la política lingüística en un segon nivell dins del conjunt de polítiques públiques valencia-

26. Llei 4/2013, de la Generalitat, de supressió de la prestació de serveis de radiodifusió i de televisió en l'àmbit autonòmic, de titularitat de la Generalitat, com també de liquidació i difusió de Radiotelevisió Valenciana.

27. Decret 127/2012, del 3 d'agost, pel qual es regula el plurilingüisme en l'ensenyança no universitària a la Comunitat Valenciana.

nes i han impulsat iniciatives de promoció lingüística basades en la incentivació moderada i irregular segons els sectors socials i la matèria. Per això, les divergències que puguem existir entre el govern socialista i el del PP en aspectes discursius i sobre la identitat de la llengua, malgrat que són importants, no comporten un canvi essencial en les característiques bàsiques del model valencià de política lingüística. La política ha estat orientada en tot moment a la promoció genèricament incentivada del valencià en els diferents àmbits socials, deixant a la voluntat individual i personal dels ciutadans i dels responsables públics bona part de l'impuls i la garantia del seu ús social i públic; excepte pel que fa a l'establiment d'algunes obligacions concretes, com tenir l'assignatura de valencià i algunes matèries del currículum educatiu en valencià durant l'ensenyament obligatori. Els comportaments i la voluntat dels membres de cada govern seran diferents i contribuiran a donar una intensitat diversa a les polítiques de cada etapa. Però, per molt important que siga el voluntarisme ciutadà i el compromís personal d'alguns membres del govern, això no modifica la lògica bàsica de la política lingüística dels governs de la Generalitat. En conseqüència, llevat de la qüestió identitària i de les relacions amb els sectors socials favorables a la normalització del valencià o al secessionisme lingüístic, les diferències en les polítiques dels governs socialistes i del PP són més d'intensitat que de lògica estratègica.

L'impacte d'aquest procedir institucional s'ha d'avaluar a partir de l'anàlisi de la realitat sociolingüística del territori valencià. En aquest sentit, han estat reiterades les denúncies del comportament del Govern valencià pel que fa, entre altres temes, a la invisibilització de dades demolingüístiques (Pradilla, 2004). Així, amb l'accés del PP al poder l'any 1995, el desmantellament esmentat propiciarà la hibernació del Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics (SIES) de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Com és sabut, sense dades objectives s'imposibilita qualsevol avaluació solvent de la política lingüística oficial.

La denúncia continuada d'aquesta situació d'obscurantisme devia haver tingut alguna cosa a veure amb la difusió de les dades lingüístiques del *Cens de població i vivenda de la Comunitat Valenciana* del 2001²⁸ i amb la realització de dues enquestes de caire institucional, *Enquesta sobre l'ús social del valencià, 2004* (Acadèmia Valenciana de la Llengua) i *Coneixement i ús del valencià, 2005* (Generalitat Valenciana). Aquestes dades van corroborar que el procés històric de substitució lingüística continuava fent camí amb pas ferm per les terres valencianes. I ens atreviríem a aventurar que, si la intervenció institucional sobre unes dinàmiques comunicatives tan desfavorables per a la llengua històrica i territorial no s'aborda amb convenciment, l'agonia de la llengua catalana en aquesta regió pot arribar a

28. En el cas del cens del 2001, es reprendrà una anàlisi seriada sobre el coneixement del valencià que, amb periodicitat quinquennal, va iniciar-se amb el padró de l'any 1986 i es va interrompre l'any 1996.

ser irreversible. Dit això, dedicarem els paràgrafs que segueixen a caracteritzar la matriu legislativa de la llengua catalana al País Valencià.

A l'hora d'abordar una anàlisi de l'estatus legal de la varietat valenciana és imprescindible no perdre de vista l'extraordinària conflictivitat social amb què es va gestar. Una conflictivitat que va tenir com a fatal conseqüència l'assoliment d'un consens esbiaixat extraordinàriament cap a les posicions dels sectors sociopolítics menys compromesos amb les noves reivindicacions lingüístiques i nacionals. Ochoa (2007, p. 195), en relació amb l'elaboració de l'Estatut valencià, adverteix que devia ser, probablement, el de redacció més complexa de tot l'Estat. I conclou:

Procés, en el cas valencià, com se sap, on a una primera onada d'entusiasme i de consens generalitzat, va seguir, amb extraordinària virulència i rapidesa, una crisi col·lectiva que va posar en evidència els esquinços existents en la societat valenciana, l'absència d'un projecte col·lectiu dirigent i la violència d'una dreta autòctona extraordinàriament preocupada per perdre l'estatus pre-democràtic i que no va dubtar a usar tots els ressorts que encara conservava de l'administració franquista, incloent-hi els mitjans de comunicació, etc.

En aquest context tan tensionat, les manipulacions de la història i la difusió de prejudicis van aconseguir llastrar un ordenament legal que els sectors progressistes no van defensar amb la convicció necessària. Així, a banda de la capitulació en tota regla pel que fa a qüestions emblemàtiques de l'àmbit simbòlic —la denominació de la llengua i de la comunitat autònoma, la bandera i l'himne—, el text no donaria resposta jurídica a qüestions tan transcendents com l'autoritat lingüística i la filiació idiomàtica del valencià. Aspectes, tot siga dit de passada, que encara atien la conflictivitat que es pretenia evitar amb la indefinició.

L'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana (EACV),²⁹ en l'article 7 conté les prescripcions que han constituït el règim lingüístic vigent al País Valencià fins a la recent reforma del 2006. Seguint Alcaraz (2002), en farem una síntesi forçosament apressada:

1. A partir d'una desigualtat de fet motivada per la subordinació històrica del valencià, des de la *dobles oficialitat* es planteja una igualtat formal amb el castellà.
2. La condició de *llengua pròpia* no s'hi explicita, però es pot inferir quan es relaciona amb l'ensenyament, l'Administració i les zones de predomini lingüístic. Sense l'explicitació esmentada, es passa per alt el caràcter autoidentificador del valencià en termes identitaris.
3. Responsabilitza les institucions públiques del respecte i la protecció del valencià.

29. Llei orgànica 5/1982, de l'1 de juliol, reformada en la matèria lingüística per la Llei orgànica 1/2006, del 10 d'abril (http://www.boe.es/ges/iberlex/normativa/estatutos_autonomia.php).

4. El desenvolupament de l'article 7 es preveu que es faça mitjançant una legislació complementària. És així com s'han regulat els criteris d'aplicació del valencià a l'ensenyament i a l'Administració, la delimitació de les zones de predomini lingüístic o les causes d'excepció per a l'ensenyament i l'ús de la llengua pròpia.

5. Estableix una modulació territorial de la cooficialitat en funció de la delimitació de zones de predomini lingüístic, que s'hauran de fixar per llei. La cooficialitat, però, és vigent en tota la comunitat autònoma, encara que s'hi podran aplicar excepcions sense que es lesionen els drets dels valencianoparlants en les comarques de predomini castellanoparlant. D'aquesta manera es passa de puntes per un tema altament complex i fàcilment instrumentalitzable com el «bilingüisme històric» de les terres valencianes.

L'establiment del marc normatiu que emana de l'EACV, tot i les indefinicions i mancances que acumula en matèria lingüística, va propiciar l'inici del procés de dignificació del valencià. Tanmateix, la flamant matriu legal requeria una legislació reguladora. Arribarà un any més tard, el 1983, amb la Llei 4/1983, del 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià.³⁰

La seua aprovació —amb cap vot en contra però, insistim, amb l'abstenció d'Alianza Popular (AP)— va anar precedida d'un procés negociador altament conflictiu malgrat la còmoda majoria absoluta del PSPV-PSOE. Novament, la tensió afavorida per AP i la manca de convicció del Govern valencià van mediatitzar un desenvolupament més compromès de la nova legislació. Pueyo i Turull (2003, p. 125) ens recorden que la LUEV, com que no es planteja explícitament la normalització de la llengua pròpia, mostra una clara especificitat entre la resta de lleis de normalització lingüística. L'absència del terme *normalització* mena a centrar l'objectiu en la regulació de la doble oficialitat. De fet, convé recordar que la LUEV, tot i les coincidències parcials amb altres lleis recorregudes, va ser l'única reglamentació de normalització lingüística de l'Estat espanyol que no va ser impugnada davant del Tribunal Constitucional. D'altra banda, la LUEV va mantenir la indefinició sobre la filiació lingüística i va defugir l'espinós tema de l'autoritat normativa. Això sí, a diferència de l'EACV, que preveu les denominacions *valencià* i *idioma valencià*, fa un ús exclusiu del terme *valencià*: no s'ha de perdre de vista que, malgrat tot, la nova Llei fou una picada d'ullet als sectors progressistes, profundament decebuts pel resultat final del debat estatutari. Es tracta, en definitiva, d'una llei homologable tècnicament amb les dels altres territoris catalanòfons, però amb objectius polítics diferents. D'una banda, l'esperit estatutari tornarà

30. Els dies 20 i 21 de novembre de 2003 la Universitat d'Alacant va acollir les Jornades Comemoratives d'Estudi sobre la Llei d'ús i ensenyament del valencià. Els vint anys de vigència de la norma legal van propiciar un debat molt interessant, amb un conjunt d'aportacions que es poden consultar a Alcaraz, Isabel i Ochoa (ed., 2005).

a fer-se patent en la continuïtat de les indefinicions, en les ambigüitats calculades i en la timidesa d'alguns plantejaments; però, de l'altra, es feia efectiu l'inici del procés de rehabilitació del valencià, un procés que una part important de l'espectre sociopolític hauria preferit estalviar-se.

També seguint Alcaraz (2002, p. 230-235), a continuació sintetitzarem els principis inspiradors de la LUEV:

1. Superació de la diglòssia. El punt de partida és l'apartat iv del «Preàmbul», on es raona la necessitat de la llei en termes de superar la relegació històrica del valencià. Explicita que «el fi últim de la llei és assolir, a través de la promoció del valencià, la seua equiparació efectiva amb el castellà i garantir l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes en condicions d'igualtat, desterrant qualsevol forma de discriminació lingüística». Sembla clar, doncs, que un dels objectius no explícits de la Llei és normalitzar.³¹ Una tasca que haurà de conviure amb determinats plantejaments normatius deficitaris i, sobretot, amb els propòsits canviants i sovint contraposats dels governants de torn.

2. La Llei atorga un paper determinant als poders públics a l'hora de liderar el procés. En aquest sentit, adverteix que la Generalitat «té el dret i el deure de retornar la nostra llengua a la categoria i el lloc que es mereix, acabant amb la situació de deixadesa i deterioració en què es troba. La nostra irregular situació sociolingüística exigeix una actuació legal, que sense tardar acabe amb la prostració i propicie l'ús i ensenyament del valencià per tal d'assolir l'equiparació total amb el castellà».

3. Els articles 3, 9 i 10 fixen el contingut de l'oficialitat del valencià:

— L'ús del valencià produeix plens efectes jurídics davant totes les administracions públiques i amb tota mena d'actes jurídics.

— El valencià es pot utilitzar en totes les expressions de la vida social, política i administrativa, sense que d'aquest exercici pugua derivar-se cap tipus de discriminació o exigència de traducció.

— El ciutadà podrà escollir el valencià com a llengua de relació amb els ens locals, la Generalitat i la resta d'administracions públiques. El compliment d'aquest dret obliga les diferents administracions a garantir la comunicació en valencià mitjançant la capacitat lingüística del personal.

4. El coneixement i l'ús del valencià es garantirà, en tot el territori comunitari, amb l'aplicació dels criteris de «gradualitat i voluntarietat» (art. 1.2.e). Aquests preceptes prendran concreció en l'articulat de la LUEV. D'aquesta manera, l'article 18, alhora que determina l'obligatorietat de l'ensenyament del valencià a tot el

31. Els objectius de la LUEV són protegir la recuperació del valencià (art. 1.2.b) i garantir, d'acord amb els principis de gradualitat i voluntarietat, el coneixement i l'ús del valencià en tot l'àmbit territorial de la Comunitat (art. 1.2.e).

territori, en matisa la incorporació en termes de gradualitat. La consideració de criteris sociolingüístics —les diferències en el coneixement del valencià en el moment d'entrada en vigor de la Llei— obre les portes a una interpretació laxa de l'obligatorietat assenyalada. En aquesta mateixa direcció, l'article 19 condiona la voluntat que l'alumnat reba el primer ensenyament en la llengua «habitual» (valencià o castellà) a la disponibilitat organitzativa dels centres educatius.

L'oficialitat de l'ensenyament del valencià es regula en l'article 24.³² No cal insistir en la importància que té el sistema educatiu per tal de garantir l'efectivitat de la declaració d'oficialitat. Tanmateix, la casuística d'excepcions que preveu la LUEV mostra un dèficit flagrant en la progressivitat de la incorporació de la llengua en les comarques castellanoparlants. Una gradualitat que es farà «sens perjudici del fet que els pares o tutors s'hi neguen quan els hi inscriuen» (Alcaraz, 2002, p. 233).

5. El territori comunitari presenta una dualitat territorial en termes de predomini lingüístic. El títol v de la LUEV s'ocupa de desenvolupar l'article 7.6 de l'EACV, que preveu, com s'ha dit, la delimitació de les zones de predomini lingüístic i les excepcions a l'estudi del valencià. Val a dir que, afortunadament, la catalogació dels municipis es va fer atenent criteris històrics —repoblament, incorporacions o substitució lingüística reculada en el temps— i no sociològics, com demanaven algunes esmenes.

El 2006, en un context de reforma dels estatuts sorgits de la transició democràtica, hom disposa d'un nou text.³³ És important destacar que la dinàmica política ha planat novament en l'aprovació del nou marc normatiu. D'aquesta manera, contràriament a la destacada difusió mediàtica del consens entre les dues grans formacions polítiques, el procés d'elaboració ha passat pràcticament desapercbut per a la ciutadania. L'absència de conflictivitat i la poca ambició del redactat pretenia difondre una «pauta exemplaritzant» davant les reformes d'altres estatuts, sensiblement més reivindicatives.

En matèria lingüística les novetats han estat més aviat poques. La base normativa continuarà sent l'article 7 de l'EACV 1982, esdevingut 6 en l'Estatut reformat. Una avaluació ràpida ens porta a destacar que es mantenen disfuncions ja presents en l'EACV 1982. Així, la identitat lingüística del valencià, amb la promoció de denominacions particularistes com *idioma valencià*, continua oferint uns marges d'ambigüitat força grans. La perplexitat és majúscula si atenem les contínues sentències favorables a la unitat de la llengua de valencians, catalans i balears

32. El marc general establert per la LUEV en relació amb l'ensenyament ha estat desenvolupat i regulat pel Govern valencià amb normatives específiques, sobretot pel que fa a l'ensenyament *en valencià*.

33. Llei orgànica 1/2006, del 10 d'abril (http://www.boe.es/g/es/iberlex/normativa/estatutos_autonomia.php).

—per exemple, la transcendental Sentència del TC 75/1997, del 21 d'abril,³⁴ i altres afers lingüístics judicialitzats.³⁵ Hauria estat lògic, doncs, que, si més no des dels partits de l'oposició —tradicionalment defensors de posicions unitaristes—, s'hagués exigit un redactat clarificador. Tampoc es fa un pas avant a l'hora de donar un impuls decidit a la peremptòria normalització d'una varietat lingüística que ha arribat al segle XXI, com veurem en els capítols que segueixen, amb més pena que glòria.

En l'apartat de novetats destaca, d'una banda, l'explicitació del caràcter de *llengua pròpia* del valencià i, de l'altra, la ratificació estatutària de la potestat normativa a l'AVL, institució creada a partir d'una llei aprovada el 16 de setembre de 1998.³⁶ En relació amb la propietat lingüística, no es precisa si d'aquest concepte es derivaran les mateixes conseqüències que en altres ordenaments lingüístics. Altres previsions sectorials interpretables com a millores són la publicació bilingüe de les lleis en el DOGV i la presa en consideració del coneixement del valencià en els concursos i les oposicions per a cobrir places vacants del personal judicial i la resta de personal al servei de l'Administració de justícia. Quant a l'autoritat lingüística, el text reforça el paper d'una institució que es mou en un difícil joc d'equilibris.³⁷ Per a l'avinentesa que ens ocupa deixarem dit que el balanç de llums i ombres que acumula té en el vèrtex positiu el dictamen del 2 de febrer de 2005, on es clarifica la filiació filogenètica de la varietat valenciana en termes unitaristes; i en el vèrtex negatiu, amb conseqüències imprevisibles, hi destaca l'acció codificadora que es desprèn de l'elaboració del *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià* i de la *Gramàtica normativa valenciana* i del *Diccionari normatiu valencià*; una aposta normativitzadora que, amb la instauració de tot un seguit de discrepàncies

34. Disposa que la denominació de la llengua és oficialment *valenciana*, d'acord amb l'EACV, tot i que en l'àmbit acadèmic també es pot dir *catalana*.

35. Durant els anys 2004-2005 el Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana (òrgan jurisdiccional superior dins del territori autonòmic) ha declarat en diverses sentències (per exemple, en la Sentència 330/2004, del 4 de març) que «no existeix cap raó jurídica que permetia sostenir que la titulació en filologia catalana no constituïska una titulació suficient [...] per a eximir de la realització de la prova de coneixements de llengua valenciana», sobre la base de la Sentència del TC 75/1997. Tanmateix, la Generalitat Valenciana ha continuat rebutjant els estatuts de les universitats valencianes —normes amb rang reglamentari que han de ser publicades oficialment— que utilitzen el sintagma *llengua catalana* per a referir-se al valencià. Una altra sentència del Tribunal Suprem del 15 de març de 2006 anul·lava l'Ordre (reglament) del Govern valencià de l'any 1995 que impedia l'homologació del certificat de coneixement del valencià amb els certificats administratius de coneixement del català emesos per les autonomies catalana i balear.

36. Llei 7/1998, del 16 de setembre, de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. L'article 6.8 de l'EACV 2006 recull que «L'Acadèmia Valenciana de la Llengua és la institució normativa de l'idioma valencià».

37. A Pradilla (2004 i 2007) s'hi pot trobar informació detallada sobre el funcionament de la flamant *auctoritas*.

amb el corpus prescriptiu de l'IEC, presenta seriosos dubtes en relació amb la necessària convergència del model lingüístic patrocinat (vegeu el capítol 1).

Tot plegat porta Ochoa (2007, p. 221) a concloure:

Més enllà de formulacions buides, de retòriques de tall autonomista poc creïbles i de preceptes superflus, siguen clàusules o no, poc aporta el projecte de reforma de l'estatut valencià, que s'ha volgut escenificar com una via «políticament correcta».

L'EACV 1982 ha estat durant vint-i-quatre anys la cotilla que havia d'encabir l'acció normalitzadora dels diferents governs valencians. Ho ha fet de la mà de la LUEV, que en compleix trenta. Malgrat les febleses denunciades des de l'àmbit sociolingüístic, a propòsit de la reforma de l'Estatut, el gruix de l'estament polític valencià ha considerat que la nova cotilla havia de tenir, essencialment, les mateixes mides. Segons la nostra opinió, la renúncia a donar un cop de timó a l'erràtica política lingüística oficial esdevé una veritable declaració d'intencions sobre el futur que es vol per a la llengua. Un futur on, malauradament, no s'albira una contraelit que reinterpreti la gestió del multilingüisme domèstic en clau de preeminència del valencià.

3. Planificació de l'adquisició. Els models lingüístics educatius

3.1. INTRODUCCIÓ

La tradició sociolingüística catalana, en la mesura que ha participat d'una manera compromesa en el procés de rehabilitació de la llengua pròpia, ha prioritzat les mirades sociològiques i, en menor mesura, psicològiques. D'una manera potser massa expeditiva, se sol dir que ha estat essencialment una sociologia del llenguatge. Siga com siga, és obvi que el biaix social defineix una tradició on el món educatiu ha estat objecte d'un conjunt de treballs important. Un conjunt de recerques que va més enllà de l'aprenentatge dels codis lingüístics i s'ocupa dels usos lingüístics i de les ideologies que es produeixen en els entorns educatius. La magnitud de les aportacions ha propiciat, fins i tot, l'emergència d'un corrent que reivindica la vigència d'una *sociolingüística educativa*, un camp de treball immens que estudia les relacions entre llengua, societat i educació (Vila, 2011).

La reflexió sobre la gestió lingüística del món educatiu té a casa nostra una tradició considerable. En aquest sentit, la referència a Alexandre Galí és inevitable. La doctrina que va difondre el pedagog català, inspirada en les aportacions d'Izhac Epstein, descansava en el discurs dominant del moment (I Congrés de Bilingüisme de Luxemburg, 1928). Un discurs que preconitzava els efectes nocius del bilingüisme i, en conseqüència, recomanava la instrucció en la primera llengua i la incorporació tardana d'una segona.

Segons detalla Vila (2011, p. 208-211), a començaments de la dècada dels setanta comença a perfilar-se a Catalunya un nou camp de treball al marge dels enfocaments sociolingüístics emergents. Així, a l'entorn de la Universitat Autònoma de Barcelona psicòlegs i pedagogs començaran a centrar la seua atenció en la presència de les llengües en l'àmbit educatiu. En aquest context primerenc es produeix un debat d'especial transcendència per a la delimitació futura del pes de la

llengua catalana en l'ensenyament: el debat sobre la llengua inicial. En aquella fase embrionària, es va produir un litigi entre dos sectors socioacadèmics amb opinions divergents. L'un, ancorat en la doctrina que atribuïa al bilingüisme una consideració negativa, apostava per l'ensenyament en la llengua inicial familiar (català o castellà) i la incorporació progressiva de l'altra llengua; l'altre, en canvi, defensava que la llengua catalana havia de ser el centre de gravetat del món educatiu, una «escola catalana en llengua i continguts» que havia d'esdevenir la punta de llança d'un procés de (re)construcció nacional. A redós de l'Associació de Mestres Rosa Sensat i d'Òmnium Cultural, respectivament, es van anar alineant els contendents en una disputa que, a poc a poc, va anar decantant-se a favor del segon grup.

En aquest decantament hi va influir sobre manera la institucionalització acadèmica de la disciplina. Arribats en aquest punt la figura de Miquel Siguan, catedràtic de psicologia de la Universitat de Barcelona, pren una gran rellevància. En la dècada dels vuitanta, de la mà de l'equip d'investigadors de l'eminent professor (Joaquim Arnau, Humbert Boada, Ignasi Vila, etc.), assistirem a la creació d'una estructura acadèmica (Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona) que propiciarà una reflexió aprofundida sobre la matèria en qüestió i afavorirà la formació de professionals competents que nodriran l'Administració catalana, primer, i, més tard, la balear. Per a l'avinentesa que ens ocupa, destacarem la recepció autòctona d'una nova manera d'entendre un concepte, el de *bilingüisme*, tan blasmat en la primera dècada del segle xx. Efectivament, Siguan, fent-se ressò dels nous viaranyes que havien pres la psicolingüística i la sociolingüística internacionals, contribuirà decisivament a dotar-lo d'una consideració positiva. Una nova orientació que legitimarà els programes d'educació bilingüe i en segona llengua i posarà les bases del model lingüístic de conjunció en català. Paral·lelament, és de justícia destacar els treballs del psicòleg Lluís Garcia i Sevilla sobre el bilingüisme des del Laboratori de Psicologia Clínica de la Universitat Autònoma de Barcelona. A partir de la recerca acadèmica impulsada durant aquesta dècada, s'assumia, doncs, que en un context de minorització de la llengua catalana l'assignaturització o la immersió parcial no permetrien subvertir-ne l'estatus de subordinació.

Consolidat el model en l'àmbit teòric i posat a prova en les aules catalanes, durant la dècada dels noranta el món acadèmic i els professionals de l'ensenyament començaran a avaluar-ne l'impacte en el marc general del procés de normalització lingüística endegat. I val a dir que els resultats provoquen un fort desencís, especialment entre els actors més implicats en la rehabilitació funcional de la llengua catalana. La constatació fefaent que l'extensió del coneixement no tenia els efectes desitjats en l'augment dels usos en fou la causa principal. A partir d'aquest moment, la recerca prendrà una nova dimensió, tot atenent nous àmbits d'atenció, com els dels usos lingüístics, les identitats i les actituds. Així, la singularitat

dels orígens psicolingüístics de la disciplina deixarà pas a una nova etapa marcada per una confluència d'interessos amb la sociolingüística.

La darrera etapa ens arriba amb el nou mil·lenni. L'alteració demolingüística de les noves migracions ens instal·la en un univers comunicatiu multilingüe, inèdit en una societat que fins ara havia gestionat dicotòmicament (català-castellà) el contacte de llengües. El multilingüisme presidirà, doncs, el gruix de la recerca sobre el món educatiu. I, alhora, veuen la llum noves línies, també des de fora de Catalunya.

Més enllà de la tasca ingent que s'està portant a terme des de les universitats del territori catalanòfon, subscrivim la constatació de Vila (2011, p. 214) en relació amb l'escàs suport de les administracions a una recerca que hauria de ser estratègica. En reproduïm el lament que clou un article d'obligada lectura per a tothom que vulga aprofundir en l'estat de la recerca domèstica sobre sociolingüística educativa:

Tenint en compte la situació de les societats catalanòfones, la sociolingüística educativa catalana hauria d'haver generat una munió de treballs que permetessin conèixer amb exactitud els beneficis i les limitacions dels models lingüístics escolars emprats arreu del domini en relació amb els aprenentatges lingüístics i els no lingüístics, la promoció de l'ús, la cohesió social i la promoció de la igualtat d'oportunitats. Tot i els perills que això comporta, això no s'ha fet fins ara, i tot fa pensar que aquesta tasca no forma part de les prioritats dels sectors dirigents de les societats catalanòfones. Si res no canvia, doncs, el coneixement dels resultats de les polítiques lingüístiques educatives continuarà depenent més del voluntarisme individual que no pas de l'acció proactiva de les institucions del país.

La conflictivitat contemporània que està vivint l'àmbit educatiu en bona part del territori catalanòfon ha estat la causa principal que ens ha menat a dedicar al món de l'ensenyament un capítol en exclusiva. El paraigua teòric que ens ha permès discriminar la *planificació funcional* de la *planificació de l'adquisició* ens arriba de la mà de Cooper (1989). Així, mentre que la primera s'ocuparia de la intervenció sobre els usos lingüístics, la segona atendria un vessant no menys important, la creació d'usuaris. D'altra banda, des del moment que l'ensenyament de la llengua té un paper rellevant en la formulació de polítiques lingüístiques destinades a modificar actituds i comportaments, no ens ha d'estranyar que esdevingui un dels focus de tensió més importants del nostre conflicte lingüístic. En aquest sentit, els darrers temps hem assistit a una col·lisió entre posicionaments divergents, ara en relació amb els models que prioritzen la vehicularitat de la llengua catalana (Catalunya i Illes Balears), ara pel que fa al model de tria de la llengua del primer ensenyament (País Valencià). La manca de consens en una qüestió tan important per a la definició de l'horitzó de funcionalitat que es vol per a la llengua

històrica i territorial és a la base dels canvis de model de gestió del multilingüisme que propicia l'alternança de poder.

En l'apartat que segueix centrarem la nostra anàlisi de l'àmbit educatiu en els models dels territoris pertanyents a l'Estat espanyol. Deixarem per a millor ocasió, doncs, l'avaluació del sistema educatiu andorrà, on la llengua catalana ha anat guanyant pes, i experiències escolars força interessants, encara que d'impacte reduït, com les escoles de La Bressola de la Catalunya del Nord o de La Costura a l'Alguer.

3.2. ELS MODELS LINGÜÍSTICS EDUCATIUS DE L'ÀMBIT CATALANÒFON A L'ESTAT ESPANYOL

3.2.1. *La gestió asimètrica del multilingüisme estatal*

Si ens cenyim únicament al segle XXI, l'Estat espanyol ha vist passar pel Govern central els dos grans partits d'àmbit estatal. Així, després de dues legislatures de govern del PP (1996-2004), entre els anys 2004-2011 l'esquerra va ocupar el poder de la mà del PSOE, i a partir del novembre de 2011 el va substituir novament el PP. L'esmentada alternança estableix dues etapes en què el món educatiu s'haurà d'adaptar a programes ideològics clarament distanciats. Ara bé, en relació amb la gestió del multilingüisme estatal, totes dues formacions polítiques entenen el respecte i el reconeixement de la diversitat lingüística estatal des d'un plantejament jeràrquic que privilegia la llengua castellana. I si bé és obvi que el discurs desacomplexadament uniformitzador de la dreta no és compartit per (una part substancial de) l'esquerra, a la pràctica, això és, en els moments en què aquesta ha administrat el poder, no ha actuat amb determinació per tal de resoldre qüestions actitudinals d'importància vital. La difusió d'ideologies lingüístiques que positiuitzen el mosaic lingüístic estatal i el patrimonialitzen entre una població a hores d'ara encara instruïda en una visió clarament distorsionada del que hauria de ser un marc lingüístic de convivència continua sent un repte colossal. Lluny d'això, el discurs supremacista de la «lengua común» sol aparèixer cíclicament, des de la transversalitat ideològica d'unes determinades elits culturals espanyoles, amb l'aquiescència més o menys (in)dissimulada del poder de torn. Un cas paradigmàtic d'aquest procedir el trobem en la difusió del *Manifiesto por una lengua común*, pamflet presentat el 23 de juny de 2008, que defensa l'asimetria entre les llengües oficials a favor de l'espanyol i, en última instància, qüestiona a les llengües minoritzades de l'Estat el dret de promoure polítiques intervencionistes en el marc de processos de normalització lingüística.

Si ens remuntem als inicis del nou mil·lenni, ens adonarem que el sistema educatiu espanyol s'ha hagut d'adaptar a tres lleis orgàniques: la Llei orgàni-

ca 10/2002, del 23 de desembre, de qualitat de l'educació (LOCE), aprovada per la majoria absoluta del Govern del PP; la Llei orgànica 2/2006, del 3 de maig, d'educació (LOE), aprovada pel Govern del PSOE, i la Llei orgànica 8/2013, del 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa (LOMCE), acabada d'estrenar, promoguda per un PP novament al poder i decidit a torpedinar per la via legislativa estatal els models educatius autonòmics que privilegien les llengües històriques i territorials. Atès que les polítiques educatives de Catalunya, les Illes Balears, el País Valencià i la Franja s'aixopluguen en les esmentades lleis d'àmbit estatal, no ens ha d'estranyar que s'hagen produït col·lisions importants. Tot seguit en farem una avaluació territorialitzada.

3.2.2. Catalunya

Catalunya, des d'una ferma voluntat històrica de gestionar el seu propi sistema educatiu i amb un bagatge pedagògic notable (*Escola Catalana*), va aprofitar la despenalització de la llengua catalana que arribava amb el nou període democràtic per a començar a resoldre aquesta demanda històrica del catalanisme polític. En una anàlisi diacrònica, Vila (2002) estableix tres etapes que abraçaran un període que anirà fins al tombant del mil·lenni:

a) 1978-1983. Extensió de l'ensenyament de la llengua catalana. S'intenta garantir el coneixement de la llengua i es comença a incorporar l'ensenyament en català.

b) 1983-1993/1994. Promoció del català com a llengua vehicular en algunes assignatures. La Llei de normalització lingüística (1983) esdevé el marc que donarà un nou impuls al redreçament lingüístic. La novetat més destacable serà l'aplicació dels *programes d'immersió lingüística* en el marc de l'anomenat *model de conjunció en català*. Paral·lelament, la xarxa educativa preveu, segons la presència decreixent de la llengua catalana, centres *bilingües evolutius*, *bilingües estacionaris* i escoles sota el rètol *castellà*. A finals de la dècada dels vuitanta del segle passat els centres d'educació infantil i primària amb predomini del català com a llengua docent eren ja majoritaris. A l'ensenyament secundari hi havia, però, un autèntic forat negre.

c) Des del 1993/1994 fins al 2002.³⁸ Priorització del *model de conjunció en català*. Un conjunt de circumstàncies, però sobretot la constatació que les expectatives dipositades en l'ensenyament com a motor del capgirament de la situació sociolingüística no s'havien acomplert, va motivar l'aposta del Govern autonòmic per un model lingüístic escolar únic amb el català com a llengua vehicular prioritària. Una decisió que va provocar un gran debat públic, on a les crítiques previsibles fetes pels sectors tradicionalment contraris a la normalització lingüística s'hi

38. Any de publicació de l'article de Vila.

van afegir veus de professionals que consideraven contraproductiu legislar *de dret* l'adopció d'un model únic quan la mateixa dinàmica de creixement de l'ensenyament en català ja portava a una primacia *de fet*. La consagració d'aquest model amb la Llei de política lingüística (1998) no ha aconseguit eradicar la conflictivitat que l'ha precedit, de manera que la polèmica s'ha anat reactivant cíclicament.

Efectivament, a partir de 1978, amb la reinstauració del Govern català, l'àmbit educatiu ha gaudit d'una atenció preferent en el procés de normalització de la llengua catalana. El punt de partida el trobem en el Reial decret 2092/1978 mitjançant el qual la llengua catalana s'incorporarà a l'escola de manera obligatòria. Anteriorment, només en el breu període de la Segona República el català havia assolit un estatus semblant. El Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya s'estrenarà, doncs, amb l'objectiu d'assegurar un mínim de tres hores setmanals de català en totes les escoles de Catalunya.

Tanmateix, molt aviat s'evidencia que, a causa de les condicions de minorització lingüística, les hores *de* català no eren suficients per tal d'aconseguir un domini equiparable al del castellà. Així, a partir de 1981 es consolida el convenciment que calia avançar en la direcció d'assolir un mínim d'hores *en* català. Amb aquesta finalitat s'introdueixen, bàsicament, tres modificacions legislatives (Arnau i Artigal, 1995, p. 23): a) Ordre de l'11 de maig de 1981: implica, d'una banda, l'ampliació a quatre hores de català i la fixació del mateix nombre d'hores en castellà i, de l'altra, es posen damunt la taula els conceptes de *llengua base d'aprenentatge* i de *llengua introduïda en segon lloc* amb la finalitat que cada escola dissenye el seu propi projecte educatiu en funció del seu entorn sociolingüístic; b) Ordre del 16 d'agost de 1982: s'introdueix la distinció entre *programes de llengua catalana* i *programes de llengua castellana* i la tria del model estarà en mans del projecte educatiu de centre; c) Decret 270/1982, del 5 d'agost de 1982: implica l'exempció de demanar autorització als centres que optessen per un ensenyament preferentment en llengua catalana; alhora, i per primer cop, s'estableix un mínim de matèria en aquesta llengua a partir del cicle mitjà d'ensenyament primari.

La promulgació de la Llei de normalització lingüística l'abril de 1983 (art. 14) marca l'inici d'una nova etapa d'aprofundiment en la intervenció del Departament d'Ensenyament. L'objectiu serà, ara, l'augment de la presència del català en els centres, tant en les activitats d'aprenentatge com en el vessant administratiu. En aquest sentit, l'Ordre del 8 de setembre de 1983 determinarà l'obligatorietat de cursar *en* català un mínim d'una àrea —socials o naturals— de tercer a cinquè d'educació general bàsica (EGB), i de dues àrees —les mateixes— de sisè a vuitè. El Consell Escolar de cada centre serà l'encarregat de triar l'opció lingüística més adequada en funció de l'alumnat i del context extraescolar.

Com a conseqüència d'aquesta nova orientació, sorgeixen tres models d'escola (Alsina *et al.*, 1983): a) escoles de *catalanització màxima*: la llengua d'ús i de

relació és el català des de l'inici de l'escolaritat, llevat de l'assignatura de llengua castellana i una altra matèria escolar; b) escoles de *catalanització mitjana*: s'inicia l'escolarització en castellà i s'introdueix progressivament el català com a llengua de relació fins a equiparar-lo amb el castellà; c) escoles de *catalanització mínima*: el castellà és la llengua d'aprenentatge i de relació; en català, com a assignatura i llengua vehicular, només s'imparteixen els mínims establerts per la llei.

Les dades escolars del període (Arnau i Artigal, 1995, p. 27-28) evidencien de manera diàfana l'evolució dels tres models. Així, mentre que l'opció de catalanització màxima augmenta espectacularment (1984: 45,1 % d'escoles i 23,3 % d'alumnes; 1993: 88,8 % d'escoles i 72,9 % d'alumnes), el model de catalanització mitjana disminueix fins a arribar a un exigü 10 %, i el de catalanització mínima tendeix a la desaparició (1993: 0,9 % d'escoles i 3,4 % d'alumnes). És en el marc del model educatiu de catalanització màxima on s'ha de situar la implantació dels programes d'*immersió lingüística*. A Catalunya tindran aquesta consideració les aules de catalanització màxima amb percentatges d'alumnes no catalanoparlants superiors al 70 %, ubicades en àrees on la presència de la llengua catalana és deficitària.

Arnau i Artigal (1995, p. 29) apunten les bases psicolingüístiques i de política lingüística d'aquesta escolarització predominantment en català per a alumnes que tenen el castellà com a llengua familiar i de l'entorn social immediat. El vessant psicolingüístic es justifica pel fet que les llengües s'adquireixen en la mesura que els aprenents disposen d'un context on utilitzar-les significativament. En aquest sentit, la situació de minorització del català es reflecteix en la feblesa dels contextos d'ús en què hauria de mostrar-se. L'escola s'entén, doncs, com un àmbit d'ús/aprenentatge d'importància vital. En relació amb la política lingüística, es considera que la immersió ofereix a l'infant castellanoparlant un àmbit on el català funciona com a llengua habitual. Es crea així un espai social que potencia els sentiments de pertinença i d'integració en la pròpia comunitat.

Com a conseqüència dels canvis que comportarà la implantació de la reforma (Decret 75/1992, del 9 de març, i Decret 94/1992, del 28 d'abril), el curs 1993-1994 estableix un nou punt d'inflexió en la consideració del català com a llengua principal de l'ensenyament i de relació a l'escola. En aquesta nova etapa desapareixen els tres models opcionals esmentats anteriorment. Però, sobretot, allò que s'ha de destacar és que la nova proposta programàtica descansarà en criteris estrictes de territorialitat. Encara que flexible, el nou model serà unitari, tanmateix «es respectaran els drets lingüístics individuals de l'alumne» (Decret 94/1992, art. 6.3) i els pares podran reclamar l'ensenyament de tres a set anys en llengua castellana.

El pes de la llengua catalana a l'ensenyament, com s'ha vist, anirà augmentant de manera sostinguda. Ara bé, aquest avanç despertarà nombroses cauteles entre importants sectors socioideològics, domèstics i sobretot forans. Una mostra feient la tenim en el recurs d'inconstitucionalitat contra determinats articles de la

Llei de normalització lingüística de 1983, interposat el 15 de febrer de 1994 al Tribunal Constitucional per la Sala Tercera del Tribunal Suprem. La forta sacsejada que va provocar l'esmentat recurs va suscitar un nou debat entre partidaris i detractors del model lingüístic català, un debat que va cloure, si més no provisionalment, la Sentència del Tribunal Constitucional 337/1994, del 23 de desembre de 1994. Aquesta Sentència esdevindrà una fita destacada en el blindatge legal del model de conjunció lingüística, ja que legitima l'autoritat de la Generalitat de Catalunya en matèria educativa i no qüestiona el model que ha elegit per tal de garantir el coneixement de català i castellà.

La Llei de política lingüística de 1998 consolidarà el model de conjunció lingüística a Catalunya. El català hi serà considerat llengua pròpia d'ús normal en l'ensenyament (art. 20) i llengua vehicular i d'aprenentatge. Alhora, establirà que les dues llengües oficials han de tenir una presència adequada en els plans d'estudi per tal d'assegurar-ne el domini formal de l'alumnat al final de l'educació obligatòria (art. 21).

Amb la llengua catalana com a centre de gravetat del sistema educatiu català, s'encara un tombant de mil·lenni que aportarà novetats glotopolítiques destacables. La més important serà l'inici, l'any 2000, d'una segona legislatura del PP al poder estatal. La majoria absoluta obtinguda pel Govern conservador dóna pas a una política centralitzadora, que aposta desacomplexadament per una visió castellanocèntrica del món lingüísticocultural. Una política que identifica el món educatiu com un espai d'intervenció estratègica per tal de consolidar la seua aposta identitària. Amb aquesta finalitat s'aniran succeint tot un seguit d'accions, com la creació d'un districte universitari únic, la Llei orgànica d'universitats (LOU) i la Llei orgànica de qualitat de l'educació (LOCE).

La nova etapa, que ens projectarà a la contemporaneïtat més immediata, començarà, doncs, amb la continuïtat de José María Aznar al poder estatal. Un governant, no ho oblidem, que, si bé en la legislatura anterior afirmava «parlar català en la intimitat» —quan requeria el suport de CiU a l'hora de garantir la seua presència al Govern de l'Estat—, amb la nova aritmètica parlamentària impulsarà un gir substancial en relació amb la dinàmica centre-perifèria. Una dinàmica, en definitiva, molt més hostil cap a la diversitat lingüística i nacional d'un Estat espanyol que s'entendrà com un ens monolític. Malgrat el parèntesi de vuit anys que va representar la gestió del poder estatal pel PSOE (2004-2011), considerem que les bases programàtiques d'aquesta actitud més intolerant cap a les anomenades «llengües autonòmiques» es van començar a gestar durant l'esmentada legislatura. Una actitud que s'ha reprès, amb una virulència inusitada, amb la tornada al poder del partit conservador el 2011.

Sens dubte, la Llei orgànica 10/2002, del 23 de desembre, de qualitat de l'educació (LOCE), ha de centrar la nostra atenció en aquest període. I ho farem, més

que per l'impacte que va tenir en el seu moment —limitat a causa de la seua derogació pocs anys després—, per la nova doctrina involucionista que proclamava. La LOCE substituirà la Llei orgànica d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE) de 1990, una llei que, malgrat no deslliurar-se de l'esperit uniformista, permetia la incorporació de currículums específics per a les llengües altres que el castellà i, qüestió fonamental, no predeterminava la llengua vehicular de l'ensenyament. La nova llei partia d'una no explicitació gens trivial del respecte i la protecció constitucionals de què ha de ser objecte la diversitat lingüística estatal. Aquesta absència tan significativa es troba en plena sintonia amb la promulgació de tot un seguit de reials decrets (Reial decret 831/2003 i Reial decret 832/2003, tots dos del 27 de juny) que encotillaran considerablement la capacitat de les comunitats autònomes per a dissenyar i regular polítiques educatives pròpies. No cal dir que el debat que va suscitar la nova llei, abans i després de la seua publicació, va ser molt intens. El desacord era tan profund que la Generalitat de Catalunya va impugnar els decrets esmentats, ja que la seua aplicació posava en qüestió el model lingüístic vigent.

Malgrat tot, la posició de la llengua catalana en el model lingüístic escolar no es va veure alterada significativament. Si de cas, destacarem una sentència del setembre de 2004 segons la qual el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC), atenent un recurs presentat per l'eurodiputat del PP Alejo Vidal-Quadras i l'associació Convivència Cívica Catalana, es pronunciarà sobre el dret de l'alumnat a triar la llengua del primer ensenyament. En aquest sentit considera que caldria explicitar-lo en l'imprès de preinscripció. La mateixa qüestió serà represa un any més tard per una nova sentència, del 5 de desembre de 2005, la qual adverteix la Generalitat de Catalunya de la necessitat d'incorporar una casella en els formularis d'inscripció escolar que indiqués l'opció de la llengua castellana en el cicle inicial d'educació primària. En el rerefons hi ha el qüestionament de l'atenció i el suport material individualitzats per als qui ho sol·liciten.

En l'àmbit de la política autonòmica, les eleccions del 16 de novembre de 2003 van propiciar l'accés al Govern català d'una gran coalició d'esquerres formada pel PSC, ERC i ICV - Esquerra Unida i Alternativa (EUiA). El 14 de desembre se signarà el Pacte del Tinell (*Acord per a un govern catalanista i d'esquerres a la Generalitat de Catalunya*) i l'anomenat «Govern tripartit» obrirà una nova etapa, tot desplaçant una CiU que havia monopolitzat el poder els vint-i-tres anys anteriors. L'esquerra al poder autonòmic veurà reforçat el seu paper un any més tard, quan l'aritmètica parlamentària resultant de les eleccions estatals de 2004 farà imprescindible el suport català per a l'accés de José Luis Rodríguez Zapatero al Govern central. Amb aquesta nova conjuntura, tot i les escaramusses cròniques derivades del litigi en què viu instal·lat el món educatiu català, es podria afirmar que el període en qüestió va estar presidit per una certa estabilitat. Això va permetre que una part substancial del debat es desplaçés cap a una nova realitat que demanava des-

esperadament un nou model de gestió. Ens estem referint al nou ecosistema comunicatiu que havien conformat unes migracions massives i que ens situava de ple en un horitzó multilingüe al qual l'escola havia de donar resposta.

La integració lingüística de l'important contingent de població immigrant es revelarà, doncs, com un repte indefugible. Un objectiu, però, que només esdevé un dels vèrtexs d'una incorporació a la societat d'acollida que també hauria de ser reeixida des dels punts de vista social i laboral. De fet, les polítiques d'igualtat i d'acomodació de la ciutadania, la nova i l'autòctona, haurien de constituir-se en veritables polítiques lingüístiques. Només un plantejament integral podia abordar la difícil comesa de cohesionar una societat culturalment i socialment diversa. Amb aquest horitzó, el Govern català acumula una important tradició de polítiques d'immigració. Un precedent important el constitueix la creació, el 1992, de la Comissió Interdepartamental per al Seguiment i la Coordinació de les Actuacions en Matèria d'Immigració. Aquest òrgan va ser l'encarregat d'elaborar el I Pla Interdepartamental d'Immigració (1993-2000). La creació de la Secretaria per a la Immigració l'agost de 2000 va representar un nou pas endavant que va tenir com a conseqüència immediata l'elaboració del II Pla Interdepartamental d'Immigració (2000-2004). El marc polític d'actuació s'aixoplugava en el Pla de Ciutadania i Immigració 2005-2008.³⁹ La seua formulació s'articulava al voltant de dotze punts, dels quals, per a l'avinentesa que ens ocupa, en destacarem un parell: el 4, que fa referència al desenvolupament de polítiques educatives interculturals per a la cohesió social, i el 6, que planteja l'impuls del coneixement i l'ús del català. Tots dos punts coincideixen a presentar el sistema educatiu com un espai d'ús de la llengua catalana, la qual ha d'assumir el rol d'element comú d'identitat i de cohesió.

Durant el període al poder del Govern tripartit, la política lingüística destinada a afavorir l'arrelament lingüístic en català de la població immigrada presentarà un esquema de transversalitat departamental, amb diversos fronts d'actuació. El paper de l'escola, per la seua centralitat, serà determinant. Però també voldríem destacar un parell d'experiències de gran interès: una d'institucional en l'àmbit municipal i una altra de cívica, el programa «Voluntaris per la llengua». La primera va impulsar plans d'acollida lingüística a poblacions de perfils diversos (Badalona, Banyoles, Lleida, Manlleu, Reus, Ulldecona i Vic). Es tracta de programes pilot per a l'impuls del coneixement i l'ús de la llengua catalana en un marc de coordinació del conjunt d'organismes i entitats que participen en l'acolliment de les persones nouvingudes. Els resultats d'aquests plans pilot havien de proporcionar unes bases sòlides per a l'extensió progressiva de l'experiència a altres localitats. D'altra banda, el programa «Voluntaris per la llengua» s'ha erigit com una de les experièn-

39. Es pot consultar a http://benestar.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/05immigracio/03politiquesplansactuacio/antecedents/memoria_pla.pdf.

cies més reeixides d'acolliment lingüístic, fins al punt que ha rebut un reconeixement explícit de la Comissió Europea com una de les millors experiències pedagògiques d'aprenentatge de la Unió Europea. Impulsat des de diversos departaments de la Generalitat, aquest programa ha comptat amb la col·laboració de més de dues-centes entitats de la societat civil. Val a dir que el programa depassa amb escreix l'objectiu primigeni de proporcionar espais d'ús de la llengua que millorin l'expressió oral dels nòvells. L'experiència també propicia l'establiment de lligams emocionals amb els autòctons, els quals veuen reforçat el seu paper protagonista en la imprescindible visualització de la presència social de la llengua catalana.

En el marc dels períodes legislatius suara esmentats, hi ha un parell de qüestions que ocuparan un lloc rellevant. Totes dues es formalitzaran l'any 2006. La primera, d'àmbit estatal, comportarà la promulgació de la Llei orgànica 2/2006, del 3 de maig, d'educació (LOE). La segona, d'especial transcendència per a l'àmbit autonòmic, l'aprovació del nou Estatut català.

En relació amb la legislació educativa espanyola, una de les diferències fonamentals entre la LOCE i la LOE l'hem de cercar en l'impacte sobre els models lingüístics escolars dels «ensenyaments comuns» impulsats per la LOCE (art. 8.2) i els «ensenyaments de mínims» (art. 6) que patrocina la LOE. En aquest sentit, si més no programàticament, la LOE presentarà una versió més amable d'una legislació espanyola que manté, però, una vocació uniformista difícilment conciliable amb les aspiracions del sistema educatiu català. No en va, a finals de 2006 un nou reial decret obligava a introduir una tercera hora de castellà en el currículum de primària. La polèmica de la tercera hora va constituir un torpede en plena línia de flotació d'un Govern tripartit que va veure perillar seriosament la seua estabilitat interna. Un debat intern que es va superar amb la impugnació del Reial decret i, alhora, la flexibilització de la seua aplicació mitjançant el desplaçament de l'increment d'hores de llengua castellana al darrer cicle de primària (10-12 anys).

Quant al nou Estatut, allò fonamental a destacar en l'àmbit educatiu és que consolida el model de conjunció lingüística en el marc d'un reforçament legislatiu generalitzat de la posició de la llengua catalana a Catalunya. Una posició que és qüestionada radicalment pels sectors sociopolítics habituals, els quals interposaran recursos d'inconstitucionalitat sobre les prerrogatives lingüístiques que regulen l'ensenyament, entre altres qüestions. La judicialització de l'ordenament lingüístic català, amb una atenció especial al model lingüístic escolar, prendrà una nova volada. D'altra banda, el PP, en la campanya prèvia a les eleccions generals del 9 de març de 2008, iniciarà una ofensiva ideològica d'alta intensitat amb la cantarella insidiosa de la discriminació del castellà en les aules públiques catalanes. En aquesta croada anirà de bracet d'altres partits, com Ciutadans i Unió, Progreso y Democracia (UPyD), contraris a la política lingüística educativa del Govern tripartit.

Mentrestant, una nova llei que hauria de regular el món educatiu català anava fent camí. Així, després d'intensos debats, veu la llum la Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació de Catalunya (LEC). Ho farà amb el suport d'un 80 % dels vots, de la mà de PSC, ERC i CiU. Hi votaran en contra, encara que per raons diferents, PP i Ciutadans, d'una banda, i ICV-EUiA, de l'altra. L'aprovació de la Llei comportarà la represa virulenta dels debats que la van precedir. La reacció dels dos grans partits d'àmbit estatal va ser diferent: mentre que el PSOE, al Govern de l'Estat, no en va fer qüestió, el 6 de desembre el PP va presentar un recurs d'inconstitucionalitat. I, atès que la LEC descansa en la nova doctrina que emana de l'EAC, comença a prendre força la percepció que una sentència negativa del Tribunal Constitucional al conjunt de recursos interposats podria alterar substancialment un model lingüístic que, tot i els entrebancs legals que ha patit, s'havia anat aplicant sense gaires alteracions.

I finalment arriba la temuda Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, del 28 de juny, sobre l'Estatut, que en l'àmbit educatiu obre les portes a un nou plantejament que no excloga la vehicularitat de la llengua castellana. D'aquesta manera, la judicatura impugna una doctrina amb una llarga trajectòria jurídica al darrere, que preveia l'ús del català com a llengua normal d'ús vehicular i d'aprenentatge en el sistema educatiu català.

Arribats en aquest punt, voldríem fer notar que el caràcter polític del pronunciament queda palès en l'absència de consideracions pedagògiques, un aspecte que hauria d'haver presidit en tot moment una presa de posició tan important. En aquest sentit, ens agradaria destacar que els informes a l'abast determinen un coneixement parell d'ambdues llengües oficials entre un alumnat que, alhora, acredita uns coneixements de castellà equiparables als de la mitjana estatal.⁴⁰ D'altra banda, també voldríem posar èmfasi en l'alta consideració internacional que el model d'immersió lingüística ha suscitat com a model de cohesió social i d'igualtat d'oportunitats. Sense anar més lluny, recomanem al lector interessat la lectura de l'Informe del Comitè d'Experts del desembre de 2008 i les recomanacions del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre l'aplicació a l'Estat espanyol de la CELRM. En els esmentats textos s'hi pot trobar una valoració molt positiva del model català i una relació d'incompliments de la Carta Europea per part de l'Estat.

40. Hom pot consultar el document *Avaluació de sisè de primària 2010*, fet públic pel Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu de la Generalitat de Catalunya. S'hi trobarà una síntesi de resultats de la segona prova externa i censal feta a l'alumnat de 6è de primària. A l'*Informe sobre la situació de la llengua catalana (2010)* (Pradilla i Sorolla, coord., 2011b, p. 65-66) es precisa que «Malgrat que la mitjana sigui superior en català [73,7 enfront d'un 71,2 en castellà], s'obté un millor resultat en castellà en comprensió lectora (77,9 del castellà enfront d'un 77,1 en català). En canvi l'expressió escrita és superior en català (68,9 del català enfront d'un 63,5 en castellà)».

A partir de la Sentència del Tribunal Constitucional, s'aniran succeint tot un seguit de notícies legislatives que ens situaran en un estadi de setge judicial sense precedents. Així, al desembre de 2010 veuran la llum tres sentències dictades pel Tribunal Suprem que insisteixen en la vehicularitat de la llengua castellana. Com ja hem comentat amb anterioritat, la jurisprudència que anirà teixint la interpretació de la Sentència de 2010 serà determinant en la viabilitat del sistema educatiu català. No cal dir que les referides sentències del Suprem ja recolzen en la nova doctrina del Constitucional. Alhora, com a conseqüència de les eleccions autonòmiques del 20 de novembre de 2011, el PP recupera el Govern de l'Estat, fet que propicia un entorn polític gens favorable a impulsar reformes legislatives que pallien la trenca-dissa ocasionada en matèria lingüística per la Sentència fatídica de 2010.

Una mostra fefaent d'aquest nou tarannà legislador la tenim en la interlocutòria del TSJC del 28 de juliol de 2011 en què s'establirà un termini màxim de dos mesos perquè la Generalitat de Catalunya adapte la vehicularitat de la llengua castellana al model lingüístic català vigent. Un termini que va quedar en suspens, tot siga dit de passada, com a conseqüència de la interposició per part de la Generalitat d'un recurs de reposició. Tanmateix, el 8 de març de 2012 es dicta una nova interlocutòria en el mateix sentit. En aquest cas, el Tribunal Suprem la ratificarà el 19 de febrer de 2013 i, tot i donar raó a la Generalitat en una qüestió gens trivial com és la de reduir l'afectació als fills dels recurrents, introdueix un nou matís, també gens menystenible: l'execució de la garantia demandada s'ha de fer, en la proporció que la Generalitat considere convenient, «junto con sus condiscípulos». L'afectació, doncs, s'eixampla a l'aula sencera. La polèmica estava servida.

El 2013 les sentències s'aniran succeint sempre en el mateix sentit. I, alhora, la pressió judicial es complementarà amb interlocutòries que vetlen per l'aplicació en els termes proposats dels procediments endegats amb sentència ferma. Paral·lelament, amb un ampli suport del sector educatiu (Somescola.cat) i de l'espectre polític (CiU, ERC, PSC, ICV-EUiA i Candidatura d'Unitat Popular —CUP—), la Generalitat iniciarà una batalla jurídica adduint la invasió de competències i la conculcació de preceptes de la LEC i de l'EAC. Un litigi, convé no oblidar-ho, on els contendents en la disputa compten amb forces molt desequilibrades.

Per si això fos poc, el període que abraça la nostra anàlisi encara incorporarà un nou focus de tensió. Ens referim a l'aprovació de la Llei orgànica 8/2013, del 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa (LOMCE), coneguda popularment per la «Llei Wert», el ministre que l'ha impulsada. Aquesta llei, emparant-se en una interpretació extraordinàriament restrictiva de la Sentència del TC de 2010, no amaga la voluntat de posar definitivament contra les cordes els fonaments del model de conjunció lingüística escolar, veritable punta de llança del procés de normalització lingüística a Catalunya. Caldrà estar atents als resultats del setge judicial a què els darrers esdeveniments legislatius ens han abocat.

3.2.3. *Les Illes Balears*

Per a entendre la situació del català en l'àmbit educatiu de les Illes Balears, és fonamental prendre consciència de tot un seguit de qüestions. Una és l'aparició tardana de la Llei de normalització lingüística de les Illes Balears (1986), tres anys després de la promulgació de l'Estatut d'autonomia (1983). Una altra és que la Llei no va anar acompanyada de la creació d'un òrgan institucional que es responsabilitzés de planificar i coordinar una hipotètica política lingüística insular. I, finalment, una altra singularitat rellevant és que, fins al 1998, el Govern insular no va disposar de les competències legislatives i administratives en matèria d'educació. Aquest fet, especialment transcendent, impossibilitava el disseny d'un model propi i el desenvolupament de mesures normatives per tal d'implementar-lo. Una reforma estatutària aprovada per la Llei orgànica 3/1999, del 8 de gener, acollirà aquesta nova competència sobre «l'ensenyament de la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, d'acord amb la tradició literària autòctona. Normalitzar-la serà un objectiu dels poders públics de la comunitat autònoma. Les modalitats insulars del català seran objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma» (art. 14).

Durant una llarga primera etapa (1983-1999), des del poder autonòmic el PP va impulsar una política liberal en matèria lingüística que, malgrat els instruments legislatius que tenia a les mans, en cap moment els va posar al servei de la normalització de la llengua pròpia. D'altra banda, a diferència de Catalunya, on la legislació fixava que l'escola havia de ser catalana en llengua i continguts, la legislació balear del moment no determinava el caràcter de llengua primera, o pròpia, del català a l'escola i, en conseqüència, no apareixia explícitament com la base de la proposta educativa i cultural insular. L'Administració autonòmica d'aleshores es va inhibir, doncs, a l'hora d'assegurar una presència efectiva de la llengua catalana a l'ensenyament mitjançant un ordenament legal que ho garantís. Una prova fefaent del que s'acaba de dir la constitueix l'Ordre del 27 d'agost de 1994 de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports, la qual deixarà en mans dels projectes educatius dels centres la gestió de la llengua catalana a l'ensenyament. Aquest fet, que des d'una perspectiva actual ens mereixeria una valoració molt positiva, vint anys enrere, en un context sociolingüístic de minorització severa i amb una matriu valorativa de la llengua catalana altament deficitària, esdevindrà una autèntica bomba de rellotgeria.

Només hi va haver novetats importants a les acaballes d'un període de més d'una dècada i mitja amb el mateix partit al poder. Així, l'esmentada recepció autonòmica de les competències en matèria educativa va anar precedida de l'aprovació del Decret 92/1997, l'anomenat «Decret de mínims». Aquesta norma, consensuada per bona part de l'espectre polític i social insular, proposarà iniciar

l'escolarització en llengua catalana i la incorporació progressiva de la resta de llengües, el castellà i una llengua estrangera, des de plantejaments didàctics adequats a l'aprenentatge de segones i terceres llengües en contextos multilingües i multiculturals. El model, avalat uns anys més tard per la Sentència del Tribunal Suprem del 4 d'octubre de 2002, havia de garantir un mínim del 50 % de vehicularitat en català.

A l'inici de la dècada dels noranta del segle passat podríem matisar l'existència a les escoles de les Illes Balears d'un model d'ensenyament essencialment en català i un altre on la llengua catalana tenia una presència parcial. Les dades del curs 1992-1993 són les següents (Sbert i Vives, 1995): *a*) en les etapes d'educació infantil i primària en els centres públics, el 20,72 % de l'alumnat rebia l'ensenyament totalment en català, el 16,21 % només una part, mentre que el 63,07 % s'escolaritzava únicament en castellà; els centres de titularitat privada i concertada que ofereixen tot l'ensenyament en llengua catalana constitueixen un exigu 5,56%; *b*) territorialment trobem situacions força diferenciades en funció de l'illa: des d'un sorprenent 61,48 % d'ensenyament en català a Menorca a un preocupant 18,53 % a Eivissa; la situació a l'illa de Mallorca, amb un 42,72 %, defineix el llarg camí per recórrer en l'àrea més poblada de l'arxipèlag balearic.

Pel que fa als programes d'immersió lingüística, un grup de docents i de famílies sensibilitzades per la qüestió davant la desídia i la manca de suport institucional van propiciar una oferta que el curs 1992-1993 acollirà encara un anecdòtic 2,3 % de l'alumnat. L'Associació Il·lenca de Renovació Pedagògica (AIRE) va aglutinar els educadors que d'una manera voluntària van iniciar en algunes escoles de Mallorca experiències d'immersió lingüística.

L'entrada el 1999 al poder de les Illes dels partits que van conformar el Pacte de Progrés iniciarà una nova etapa on la llengua tindrà una rellevància especial en les conteses electorals. I la posició de la llengua catalana en el sistema educatiu balear serà la protagonista d'una controvèrsia cíclica que arribarà als nostres dies. La nova etapa tindrà com a característica primordial la inestabilitat política, ja que des d'aleshores cada elecció autonòmica ha propiciat una alternança de poder.

Sens dubte, l'exercici del poder per part del nou Govern progressista va modificar substancialment la deriva indolent que havia caracteritzat el període anterior en matèria lingüística. De manera que l'atenció prestada a l'aplicació adequada i general del Decret de mínims, així com a la capacitació lingüística del professorat, van significar un salt molt important en la presència de la llengua catalana a l'ensenyament. Així, el curs 2002-2003 ja no hi havia cap centre d'educació primària i secundària que no complís el percentatge d'hores mínim i el 57 % dels centres feia l'ensenyament en català. D'altra banda, el nou Govern començarà a ocupar-se de la incorporació tardana de l'alumnat nouvingut: l'Ordre del 14 de juny de 2002 regularà el programa d'acolliment lingüístic i cultural.

El retorn al poder del PP el 2003, tot i que no implicarà la demolició de l'estructura planificadora impulsada des del Pacte de Progrés, comportarà un retorn als posicionaments tradicionals del partit conservador. La col·lisió ideològica amb els seus predecessors es visualitza d'una manera diàfana en el canvi de normativa que patrocina el nou Govern balear. L'Ordre del 13 de setembre de 2004 regularà, doncs, la tria de llengua del primer ensenyament dels centres públics insulars. I les bases sobre les quals descansava el model de conjunció lingüística balear se'n ressentiran espectacularment, ja que el tractament preferent de la llengua catalana, tot i no mostrar la intensitat del model de Catalunya, es veurà impugnada. I el segment educatiu, davant la important erosió de la presència de la llengua catalana que s'albirava, va començar a donar mostres d'un malestar important. Malgrat tots els incentius que el van acompanyar, el nou decret va patir un revés important ja que el curs 2004-2005 tan sols el 37 % de l'alumnat de primer i segon d'educació infantil dels setze centres que es van acollir al programa experimental de tria de llengua van elegir el castellà. El fracàs va ser tan clamorós que la Conselleria d'Educació i Cultura va optar per reorientar l'estratègia inicial.

El nou esqer que hauria d'aplanar el camí a un nou model educatiu arribava ara del projecte d'incorporar una tercera llengua vehicular. Era obvi que la presència d'una llengua estrangera en règim d'igualtat amb les oficials entrava en conflicte amb el 50 % de vehicularitat en llengua catalana que garantia el Decret de mínims, fet que va ocasionar una nova col·lisió amb la línia pedagògica que defensava el món docent i les reserves que plantejaven el Consell Escolar de les Illes Balears i el Consell Consultiu. Així i tot, el 20 de juny de 2006 es va fer públic el Decret 52/2006, que regulava el model trilingüe. I, talment com va passar amb l'Ordre de 2004, el fracàs en la seua aplicació va ser de la mateixa magnitud: el curs 2006-2007 es van adherir al pla pilot vint-i-set centres únicament, dels quals vint-i-un eren concertats i només sis eren públics.

Les eleccions de maig de 2007 van tenir com a conseqüència la sortida del poder del PP i, consegüentment, l'arribada d'un nou Govern resultant de la reedició d'un nou Pacte de Progrés. Seguint l'esquema d'acció-reacció que va presidir les alternances en el poder anteriors, la desconstrucció de l'entramat legislatiu impulsat pel Govern conservador va ser la primera de les tasques que van abordar els nous mandataris. L'aprovació el 6 de juny del Decret 67/2008, que estableix l'ordenació general dels ensenyaments de l'educació infantil, primària i secundària obligatòries, esdevindrà una fita cabdal. El nou Decret derogarà el Decret de trilingüisme i l'ordre que regulava el dret dels pares a elegir la llengua del primer ensenyament de l'alumnat dels centres públics. La nova normativa, a més d'atorgar a la llengua catalana un caràcter preferent com a llengua vehicular, també fa una atenció especial a la incorporació vehicular de llengües estrangeres i a l'acolliment lingüístic d'un alumnat nouvingut que gairebé havia multiplicat per deu la

seua presència a les Illes (dels 2.956 alumnes del curs 1997-1998 es va passar als 22.421 del curs 2007-2008). En relació amb l'acolliment, convé recordar que des de 2002 es comptarà amb un Projecte d'Atenció Lingüística i Cultural (PALIC). L'Ordre del 14 de juny de 2002 en regularà l'elaboració i l'execució. Amb l'objectiu de fomentar una nova consciència de pertinença al col·lectiu insular i el coneixement i la valoració del patrimoni lingüístic, històric, artístic, cultural i ambiental, s'oferirà una atenció específica a l'alumnat d'incorporació tardana (AIT), això és, el que s'integra al sistema educatiu, en qualsevol moment del curs escolar, a partir del segon cicle de primària fins al darrer nivell de secundària obligatòria. Durant els mandats legislatius del Pacte de Progrés el PALIC serà una eina important al servei de la difusió de la llengua catalana entre el col·lectiu al·lòcton acabat d'arribar.

El curs 2007-2008 la presència de la llengua catalana a l'ensenyament públic balear va experimentar una nova embranzida: el 80,9 % dels centres d'educació infantil i el 70,5 % de primària fan tot l'ensenyament en llengua catalana (Pradilla i Sorolla, coord., 2011a, p. 45-46). El nou període obria un nou horitzó d'esperança a la normalització lingüística de la llengua pròpia. Tanmateix, els avanços constats van anar acompanyats en tot moment d'una extraordinària conflictivitat en l'àmbit politicosocial. La manifestació realitzada a Palma el 31 de maig, impulsada pel PP, UPyD i Ciutadans, representarà el punt àlgid d'una estratègia frontista que defensarà una esmena a la totalitat del capteniment normalitzador patrocinat pel nou Govern.

I de la mà d'un escenari de confrontació, amb la llengua com a ariet de proclames demagògiques fortament ideologitzades, el PP torna al poder insular en les eleccions autonòmiques del maig de 2011. Un poder que es veurà reforçat per la victòria del partit conservador en les eleccions generals de l'Estat uns mesos més tard. I novament comença el procés de demolició de la legislació lingüística sorgida en el període anterior. En aquesta ocasió, deixeu-nos observar que la bel·ligerància ha estat superior a la de períodes anteriors. Així, l'executiu encapçalat per Bauzá només ocupar el càrrec suprimirà l'estructura normalitzadora vigent, això és, la Direcció General de Política Lingüística i el Consorci per al Foment de la Llengua Catalana. Paral·lelament, arribarà la Llei 9/2012, del 19 de juliol. La promulgació d'aquesta llei comportarà una reforma legal que motivarà l'adaptació als seus postulats de la regulació legal vigent vinculada a la llengua catalana.

En l'àmbit educatiu, la doctrina trilingüista i la tria de la llengua del primer ensenyament tornaran a ocupar la centralitat de l'aposta governamental. L'Ordre de 2012 d'admissió i matriculació d'alumnes per al curs escolar 2012-2013 va incorporar, per primer cop d'una manera generalitzada, la tria de la llengua del primer ensenyament al segon cicle d'educació infantil (3 a 6 anys) i al primer cicle d'educació primària (primer i segon curs). La resposta de la societat va ser nova-

ment contundent: només un 7 % de l'alumnat afectat va optar per l'ensenyament en llengua castellana. Tanmateix, malgrat la desautorització que representaran unes xifres de matriculació tan minses, el pas següent serà l'aprovació del Decret 15/2013, del 19 d'abril, pel qual es regula el tractament integral de les llengües (TIL) als centres docents no universitaris de les Illes. Un decret al qual l'acompanyarà uns mesos més tard un altre, el Decret 5/2013, del 6 de setembre, pel qual s'adopten un seguit de mesures urgents perquè la implantació del TIL siga efectiva el curs 2013-2014. Aquestes mesures legislatives, que concitaran un enorme rebuig social i propiciaran la presentació de tot un seguit de recursos, torpedinen novament el consens al voltant del Decret de mínims vigent i redueixen sensiblement la presència de la llengua catalana en l'entorn educatiu. La llengua catalana, malgrat el clam expressat en la manifestació del 29 de setembre de 2013, la més multitudinària mai feta a les Illes Balears, deixarà de ser el centre de gravetat de l'ensenyament balear. Caldrà estar atents, talment com dèiem en relació amb la situació de l'ensenyament a Catalunya, a l'evolució judicial dels afers educatius de les Illes Balears.

3.2.4. *El País Valencià*

L'aprovació de l'Estatut d'autonomia el juliol de 1982 constitueix el punt de partida d'una línia educativa que incorporarà la llengua catalana a les aules del sistema educatiu valencià. El 23 de novembre de 1983 les Corts Valencianes aprovaren la LUEV i, alhora, es crearà el Gabinet d'Ús i Ensenyament del Valencià, unitat que dependrà de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, en mans en aquells moments del PSPV. El títol segon de la LUEV, intitulat «Del valencià a l'ensenyament», esdevindrà la peça clau que guiarà el procés que s'acabava d'iniciar.

En aquest estadi embrionari, la línia politicoeducativa encetada preveia l'ensenyament obligatori de l'àrea/assignatura de «valencià» de tres a quatre hores, l'edició d'una *Proposta de programació del valencià*, l'autorització de textos que seguissin les directrius normatives de l'Institut de Filologia Valenciana,⁴¹ la formació i la contractació del professorat que se n'hauria de fer càrrec i la concreció d'un ordenament legal més específic que regularia la incorporació del català en el sistema educatiu valencià.

Per raons històriques, el País Valencià es troba dividit lingüísticament en dues zones de predomini lingüístic, la catalanoparlant i la castellanoparlant. Aquesta realitat és prevista per la LUEV mitjançant l'adopció de dos models diferenciats: un d'educació monolingüe en castellà —amb el valencià com a assignatura— en la

41. La prohibició de les propostes codificadoras secessionistes legitimava políticament l'adopció de la normativa fabriana amb la consegüent assumpció de la unitat de la llengua.

zona castellanoparlant i un altre d'educació bilingüe —amb el català i el castellà com a llengües d'ensenyament— en el territori històricament de predomini lingüístic català.

L'esmentat sistema educatiu bilingüe descansa en l'anomenat *model d'enriquiment* (Pascual i Sala, 1991; Torró i Brotons, 1995) i es concretarà en tres programes que s'aplicaran a la zona catalanoparlant:

a) *Programa d'Ensenyament en Valencià (PEV)*. El PEV, monolingüe en valencià, s'adreça a centres amb alumnat majoritàriament catalanoparlant.

b) *Programa d'Immersion Lingüística (PIL)*. El PIL, bilingüe, amb el valencià com a llengua d'escolarització inicial, per a centres de majoria castellanoparlant.

c) *Programa d'Incorporació Progressiva (PIP)*. El PIP, també bilingüe, amb el benentès que la llengua d'escolarització inicial és el castellà en centres de majoria castellanoparlant, i el valencià en centres de majoria d'alumnes catalanòfons.

A les zones castellanoparlants del país hi és prevista la modalitat del PIP en la qual el valencià és tractat simplement com a àrea en el sentit de no constituir-se com a llengua vehicular sinó com a assignatura (Programa Bàsic). Val a dir que aquest model rarament ha aconseguit dotar l'alumnat d'una competència equilibrada en les llengües oficials i, a més a més, ha patit els efectes d'una extraordinària permissivitat a l'hora d'exercir el dret d'exempció que regulava la llei. Dit d'una altra manera, si bé segons l'article 18.1 de la LUEV «La incorporació del valencià a l'ensenyament en tots els nivells educatius és obligatòria», a la pràctica l'ensenyament del català esdevindrà opcional, ja que segons precisa la mateixa Llei «en els territoris castellanoparlants que es relacionen en el títol cinqué d'aquesta Llei, aquesta incorporació es farà de forma progressiva, atenent a la seua particular situació sociolingüística, en la forma reglamentària que es determine». Dit d'una altra manera, el PIL no ha estat aplicat en cap centre de la zona històricament castellanoparlant.

A partir del curs 1983-1984, l'ensenyament del català adquirirà un impuls considerable però molt irregular. Tanmateix, no es pot parlar de la seua generalització ja que a les acaballes de la presència en el poder del PSPV (1995) encara hi havia centres —especialment en l'àmbit de l'ensenyament privat— que no complien la legalitat. Quant a l'ensenyament *en* català, en deu anys experimentarà un creixement progressiu que ens portarà d'una presència a 10 escoles (6 de públiques i 4 de privades) el 1983 a 474 (457 de públiques i 17 de privades) el 1993.

A poc a poc, va anar prenent cos una demanda social, minoritària però significativa, que exigirà un model que vaja més enllà de l'assignaturització de la llengua i que recolze en un bilingüisme actiu. La necessitat d'un model d'aquestes característiques es feia especialment evident en les àrees més poblades, on l'ús social havia anat retrocedint de manera alarmant segons les dades demolingüístiques a l'abast. En aquesta conjuntura, l'Administració decideix incorporar el PIL (Ordre

del 29 de novembre de 1990, de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, que desplegava el Decret 79/1984, del 30 de juliol, sobre l'aplicació de la Llei 4/1983, d'ús i ensenyament del valencià).⁴²

Segons dades del Servei d'Ensenyament Valencià (1994), el 1993 un total de 47.776 alumnes (45.319 en centres públics i 2.457 en privats) rebran l'ensenyament en català en l'educació infantil, primària i els primers anys de la secundària. Quant al PIL, les dades del curs 1993-1994 mostraran la participació d'un total de 10.462 alumnes (10.165 en centres públics i 297 en privats).

Val a dir, però, que tot i el progressiu increment de l'ensenyament en català que es constata des del 1983, si comparem les xifres de seguiment del PIL i del PEV amb el nombre total de població escolaritzada, ens adonarem que representava un exigü 22 %. A les acaballes de l'etapa de l'esquerra al poder de les institucions valencianes, el camí a recórrer continuava sent molt llarg i, tal com veurem en els paràgrafs que seguiran, ple d'obstacles. La raó fonamental l'hem de cercar en el capteniment d'una Administració que, malgrat haver elaborat un marc legal favorable a la presència de la llengua catalana a l'ensenyament, no va mostrar el convenciment i la determinació necessaris per a complir-lo.

Tal com hem avançat al capítol 2, la política lingüística que adoptarà el PP un cop instal·lat en el poder va ser, en l'àmbit funcional, clarament continuista. Malgrat les importants impugnacions inicials a la política educativa impulsada pel Govern socialista, els nous governants adoptaran el model vigent i l'instal·laran en una deriva de voluntarisme social que esdevindrà un autèntic fre per al creixement dels programes amb predomini de la llengua catalana. D'acord amb les dades aportades per l'STEPV en el seu *Informe sobre l'ensenyament en valencià 2004*, el 50 % dels centres aplicaven PEV i/o PIL, encara que només cursava línies en valencià un 20 % de l'alumnat. Alhora, el PIP s'erigirà com el centre de gravetat del sistema educatiu valencià. Aquest programa, no ho oblidem, s'articula a partir de la vehicularitat majoritària de la llengua castellana i reserva un espai marginal al català. No en va, tal com han insistit reiteradament prestigiosos pedagogs (Pascual, 2013), els programes que han tingut més èxit a l'hora de proveir l'alumnat de competències equilibrades en les dues llengües oficials han estat el PIL i el PEV. Les avaluacions realitzades (Doménech i Pascual, 1995, i les dues de l'Institut Valencià d'Avaluació i Qualitat Educativa, de 2000 i 2004) així ho certifiquen. El valencià se'ns mostra, doncs, com una condició necessària per a l'excel·lència del model bilingüe d'enriquiment vigent. En conseqüència, el seu tractament subal-

42. Més normativa oficial sobre això: Decret 20/1992, del 17 de febrer, del Govern valencià, pel qual s'estableix el currículum de l'educació primària en la Comunitat Valenciana (DOGV, núm. 1728, del 20 de febrer de 1992); Ordre del 12 de maig de 1994 de la Conselleria d'Educació i Ciència, que regula el projecte educatiu i els horaris dels centres d'immersió lingüística.

tern en el PIP posa en qüestió el compliment efectiu del mandat estatutari de bilingüitzar simètricament la població valenciana.

Tot i el clam del sector educatiu, el PP ha mostrat reiteradament una actitud displicent a l'hora d'esmenar el model educatiu. Així, gairebé una dècada més tard de les estimacions anteriors, l'escàs creixement acreditat per l'ensenyament en valencià el situarà en un 30 % (235.970 alumnes) el curs 2013-2014. Segons dades d'Escola Valenciana, l'oferta d'ensenyament en valencià arriba a un 33 % del total i se circumscriu majoritàriament en els centres públics (93 %), que acullen el 67,43 % de l'alumnat valencià.

Durant gairebé vint anys d'aplicació del model, la posició del valencià en el sistema educatiu no ha variat substancialment. Així, tot i l'increment sostingut de la demanda, el creixement experimentat ha estat del tot insuficient. Si més no, per a capgirar una dinàmica comunicativa tan deficitària en el seu ecosistema històric. Segons ha denunciat reiteradament l'STEPV en els seus informes anuals, el model educatiu valencià, de la mà d'una Administració que entrebanca regularment la presència de la llengua catalana, ha anat cronificant tot un seguit de déficits que han esdevingut autèntiques rèmores per al seu desenvolupament. Arribats en aquest punt no volem deixar de referir-nos a la greu anomalia que ha representat el fet que els centres que tenen un PEV encara reben professorat sense titulació i sense competència lingüística en valencià.⁴³ Això posa damunt la taula la tan reivindicada com desatesa qüestió de l'exigència del requisit lingüístic, és a dir, que tot el professorat que s'incorpora al sistema educatiu acredite la seua capacitat per a impartir classes en qualsevol de les dues llengües oficials.⁴⁴

43. Segons el Sindicat de Treballadores i Treballadors de l'Ensenyament del País Valencià - Intersindical Valenciana (STEPV-IV), això ha ocorregut en tots els sistemes de provisió: bé com a resultat d'adjudicació de vacants a professorat sense destinació definitiva, bé mitjançant els propis concursos de trasllats i, fins i tot, quan es donen destinacions en comissions de serveis, quan la seva concessió és discrecional per part de l'Administració. Per exemple, pel que fa a infantil i primària, en les adjudicacions de llocs de treball al professorat sense destinació definitiva del mes de juliol de 2001, 1.020 vacants es van assignar sense requisit lingüístic, corresponents a centres amb un PIP o amb la combinació d'un PIP/PIL.

44. El juny de 1999 sindicats i Administració van arribar a un acord per tal que a partir del 2002 es procedís a la catalogació lingüística dels llocs de treball a l'ensenyament secundari. Mai no s'ha complert. El text de l'acord és el següent:

Donada la cooficialitat del valencià i del castellà i del coneixement que de les dos llengües ha de tindre tot el professorat de la Comunitat Valenciana, com determina l'art. 23 de la Llei 4/1983, i amb la finalitat de donar continuïtat als programes d'educació bilingüe que l'alumnat haja cursat en Educació Primària, tot el professorat d'Educació Secundària que estiga impartint docència tant en nivells obligatoris com no obligatoris, haurà de tindre la capacitat lingüística i tècnica adequada per a impartir l'ensenyament en qualsevol de les dos llengües oficials de la Comunitat Valenciana. Per això, l'Administració educativa i les organitzacions sindicals es comprometen a negociar, en el marc de la Mesa Sectorial d'Educació, un model de catalogació lingüística de les

L'any 2011, en un informe que s'ha d'interpretar en clau de canvi d'horitzó educatiu, l'STEPV va denunciar una triple fragmentació del sistema, que consolida forts desequilibris entre els trams educatius, entre centres públics i privats i entre territoris. Pel que fa a la fragmentació entre etapes educatives, l'Administració no assegura la continuïtat dels programes d'ensenyament en valencià. Així, mentre l'alumnat avança en el procés d'escolarització, l'oferta va desapareixent de manera dràstica: «Mentre que un 35,9 % de l'alumnat en infantil s'acull a programes PEV/PIL, aquesta proporció ja baixa a un 33,3 % a primària, i només un 27,3 % pot continuar fent-ho en ESO. En batxillerat un 18 % tindrà la sort i seguirà l'escolarització en valencià, mentre que només un 4,6 % ho podrà fer en formació professional» (STEPV, 2011, p. 6). Quant al capteniment de les xarxes pública i privada, el 93,09 % es concentra en la xarxa pública, mentre que només un 6,32 % ho fa en la privada concertada i un 0,59 % en la privada. Amb aquestes dades a la mà, es pot concloure que l'ensenyament privat es mostra gairebé impermeable a la vehicularitat de la llengua catalana. Una xarxa, la privada, que el curs 2009-2010 acollirà el 32 % del total de l'alumnat. Finalment, des del punt de vista territorial el desequilibri és absolut. La demarcació de Castelló escolaritza en valencià un 50 % de l'alumnat però el seu pes en la demografia educativa valenciana és irrellevant ja que només representa al voltant d'un 5 % de la totalitat d'alumnes escolaritzats. En canvi, la demarcació de València, que acull al voltant del 50 % de la població escolar, només escolaritza en valencià un 30 % de l'alumnat autonòmic. Un percentatge que per a la demarcació alacantina serà del 20 %. En resum, segons l'STEPV (2011, p. 5), «com més cap al sud del territori, menys valencià; com més edat té l'alumnat, menys valencià; com més ensenyament concertat, pagat amb diners públics, menys valencià. A hores d'ara podem concloure que el nostre sistema educatiu és un sistema fragmentat que, per tant, no compleix amb el propòsit d'anivellar desigualtats».

Sens dubte, som al davant d'un balanç extraordinàriament precari per a una Administració que ha de garantir estatutàriament el domini equilibrat dels dos idiomes oficials un cop l'alumnat ha fet el seu recorregut educatiu. En el marc del model bilingüe adoptat, el valencià ha ocupat un lloc subsidiari, fet que contravé el paper que hauria d'exercir l'escola per tal de compensar una presència social altament deficitària. Aquests resultats seria ingenu atribuir-los únicament a una mala gestió del multilingüisme domèstic. Ans al contrari, l'aposta del Govern valencià sorgit de les eleccions autonòmiques de 1995 ha descansat en l'establiment d'una clara jerarquia funcional de les dues llengües en competència. L'Administració, doncs, s'ha mostrat com una via morta a l'hora d'alterar una dinàmica de

plantilles dels instituts i seccions d'Educació Secundària, així com un pla de formació adequat, perquè el professorat pugua adquirir la necessària capacitat lingüística.

subordinació que ja es remunta al segle XVI. En aquest sentit, no deixa de ser una trista paradoxa que aquells qui vam criticar la feblesa de la LUEV, amb el PSPV-PSOE al Govern autonòmic, trenta anys després ens haguem d'arrecerar en la defensa del seu compliment.

Si aquest ha estat el balanç d'un període força estable pel que fa a l'aplicació d'un model educatiu a les aules valencianes, a les acaballes de la primera dècada del segle XXI comencen a aparèixer indicadors de canvi. El nou horitzó el presidirà l'entrada en escena del multilingüisme. Un multilingüisme, tot siga dit de passada, que de la mà d'importants contingents de població nouvinguda va començar a amerar les aules valencianes a partir dels darrers anys de la centúria passada, sense que l'Administració en preveïés una gestió palliativa de l'impacte que podia tenir en col·lisionar amb una llengua catalana en clara situació de minorització. Lluny d'abordar de manera peremptòria els efectes ecolingüístics de l'alteració demolingüística propiciada per les noves migracions, la gestió del multilingüisme que el Govern valencià es disposarà a regular tindrà com a fita central la incorporació en el sistema educatiu de l'ensenyament de noves llengües estrangeres. Un ensenyament que comportarà la seua presència vehicular.

Aquesta nova dinàmica ens oferirà alguns episodis hilarants, com la impartició en anglès de l'assignatura d'educació per a la ciutadania el curs 2008-2009 en el marc d'un conflicte ideològic amb el Govern del PSOE a Madrid, o l'assaig d'introducció del xinès com a matèria optativa a secundària el 2009. Aquest mateix any també es posarà en marxa un programa plurilingüe a tres col·legis de primària, on el 80 % de la docència s'imparteix en anglès mentre que català i castellà es reparteixen equitativament el 20 % restant. No cal dir que el dinamisme mostrat per l'Administració valenciana pel que fa a la incorporació de llengües estrangeres contrasta dramàticament amb la passivitat irresponsable que ha mostrat històricament a l'hora de millorar l'estatus del català en el sistema educatiu propi. S'intuïa, doncs, que érem a prop d'una nova etapa on la posició de la llengua catalana podria entrar en una nova crisi. Una crisi a la qual s'arribarà, paradoxalment, amb un increment de la demanda d'ensenyament en català i de restriccions en l'obertura de noves línies. Una situació denunciada reiteradament als tribunals per Escola Valenciana.

La promulgació del Decret 127/2012, del 3 d'agost, pel qual es regula el plurilingüisme en l'ensenyança no universitària a la Comunitat Valenciana (Decret de plurilingüisme), inaugurarà oficialment un període on la dinàmica bilingüista de l'ensenyament es veurà alterada. Així, les tres línies tradicionals s'aniran substituint progressivament per dos nous programes, el Programa Plurilingüe d'Ensenyament en Valencià (PPEV) i el Programa Plurilingüe d'Ensenyament en Castellà (PPEC). El PPEV, que substituirà els tradicionals PEV i PIL, té com a llengua base el català; mentre que el PPEC, que substituirà el PIP, té com a llengua base el cas-

tellà. Alhora, s'introduirà progressivament en matèries no lingüístiques la vehicularitat de la llengua estrangera, preferentment l'anglès. El nou model s'ha començat a aplicar amb l'alumnat de primer i segon del segon cicle d'educació infantil el curs 2012-2013 en una recent estrenada xarxa de centres plurilingües.

Les principals cauteles sobre aquesta nova regulació ens arriben, d'una banda, amb la incorporació sense límits d'una llengua estrangera que en el PPEV anirà en detriment de la llengua catalana i, de l'altra, ara en relació amb el PPEC, amb la limitació de la vehicularitat en català a una assignatura. Previsions que han posat en alerta una comunitat educativa que ha estat ignorada a l'hora de bastir el consens que requereix l'aprovació d'uns canvis educatius de l'envergadura dels anunciats. Novament som al davant de la fugida cap endavant d'un Govern que ha prioritzat les devocions ideològiques a la reflexió pedagògica que exigeix la nova orientació educativa. No en va, si s'incrementa la pèrdua de centralitat de la llengua catalana en el sistema educatiu valencià no resulta agosarat augurar-li un futur més que complicat.

3.2.5. *La Franja*

A diferència de les tres grans circumscripcions administratives que hem tractat en les línies precedents, la llengua catalana a la Franja no ha gaudit mai d'un estatus d'oficialitat. Això sí, des de l'any 1996 una reforma de l'Estatut d'autonomia de la comunitat aragonesa explicita en l'article 7 que se n'ha de garantir l'ensenyament en la zona catalanoparlant d'Aragó.

Els inicis de l'ensenyament del català a les escoles de la Franja ja es remunten, però, al curs 1985-1986. De resultes d'un conveni signat amb el Ministeri d'Educació i Ciència (Resolució de l'1 d'octubre de 1985) es posarà en marxa un marc d'actuació, amb cofinançament autonòmic, que preveurà la dotació de més places de professorat i l'extensió del català com a matèria optativa als centres que ho sol·liciten. Es permetrà, doncs, dedicar a l'aprenentatge de la llengua catalana fins a tres hores de l'horari lectiu, amb caràcter voluntari i avaluació acadèmica curricular.

Des dels inicis acabats d'apuntar fins a l'actualitat, els avanços han estat minsos. El camí seguit ha estat ple de dificultats, ja que la precarietat de l'estatus legal en el qual recolza la presència de la llengua catalana en l'ensenyament de la Franja no n'afavoreix precisament el seu desenvolupament. El caràcter voluntari, d'una banda, i el poc interès mostrat per l'Administració aragonesa, de l'altra, han mediatitzat l'expansió d'un ensenyament que s'ha hagut de fer amb recursos econòmics escassos i des d'una estructura docent molt deficitària.

La primera gran norma legal que s'ocuparà de la llengua catalana (i de l'aragonesa) arribarà al final de la primera dècada del segle XXI. Es tracta de la Llei 10/2009,

del 22 de desembre, d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó. És important destacar que l'anomenada «Llei de llengües» es va elaborar en un escenari de conflictivitat important. La seua aprovació, amb els vots favorables del PSOE i de la Chunta Aragonesista (CHA), va arribar amb vint-i-sis anys de retard i amb un clima de força tensió social i política impulsat pels partits a l'oposició del Govern aragonès, el PP i el Partido Aragonés Regionalista (PAR). I amb la nova regulació es tancarà una etapa amb un balanç poc reeixit i s'obriran noves expectatives per al català. Segons dades de l'*Informe sobre la situació de la llengua catalana (2008-2009)* (Pradilla i Sorolla, coord., 2011a, p. 48-50), en el curs 2008-2009 a la Franja hi havia 3.841 joves que estudiaven l'assignatura de català de manera voluntària; del seu ensenyament, se'n feien càrrec 42 professors, i era present com a àrea o matèria curricular en 27 centres i en un total de 33 localitats.

La nova Llei de llengües estableix el dret a rebre l'ensenyament de les llengües pròpies (art. 4). En el capítol VI, que s'ocupa de l'educació, s'estableix que en les zones d'utilització històrica l'Administració n'haurà de garantir l'ensenyament, juntament amb el castellà, en tots els nivells i les etapes com a matèria curricular (art. 23), i també a les universitats i els centres superiors d'estudis d'Aragó, on s'adoptaran les mesures oportunes per a la incorporació efectiva de les especialitats de filologia catalana i filologia aragonesa (art. 24). També fa referència a la formació del professorat que s'haurà d'ocupar de l'ensenyament de les llengües pròpies (art. 26) i al foment del seu ensenyament en la formació permanent i d'adults.

El curs 2009-2010 havia de marcar l'inici d'un nou període i, tanmateix, els canvis en l'ensenyament del català van ser mínims. Així, la presència de la llengua catalana continuarà mostrant-se des de dos models diferenciats: com a assignatura amb valor curricular d'elecció voluntària en el marc de l'oferta obligatòria dels centres educatius i en centres educatius amb projecte lingüístic on també tindrà el caràcter de llengua vehicular (entre un 20 % i un 30 % del total d'assignatures no lingüístiques). Els cinc centres que el curs 2009-2010 tenien projecte lingüístic eren, per a infantil i primària, el Miguel Servet i el Sant Josep de Calassanç, tots dos de Fraga; i, per a secundària, l'institut d'ensenyament secundari (IES) Ramón J. Sender i l'IES Bajo Cinca, de Fraga, i l'IES La Llitera, de Tamarit de Llitera.

El segon curs després de l'aprovació de la Llei (2010-2011) va mostrar la mateixa atonia. Sens dubte, la visceralitat del debat que va presidir els moments previs a les eleccions autonòmiques de 2011 hi devia tenir alguna cosa a veure. A partir de la victòria del PP, les expectatives que havia suscitat la tan anhelada Llei de llengües de 2009 es van diluir. El nou Govern aragonès, un cop instal·lat en el poder, propiciarà un canvi de rumb que es visualitzarà en accions com la suspensió del Projecte Moncada o la desaparició de la coordinació de l'ensenyament *de i en* llengua catalana que es feia des de la Conselleria d'Educació d'Aragó. En rela-

ció amb el Projecte Moncada, en funcionament des del curs 2001-2002, s'estroncarà una activitat de suport molt lloada, ja que propiciava la presència a les aules d'escriptors, cantants, exposicions, etc., franjolins o de la resta de l'àmbit lingüístic (amb el suport del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i la Institució de les Lletres Catalanes). Pel que fa a la coordinació del professorat de llengua catalana, s'organitzaran en un seminari permanent des del Centre de Professors de Fraga, responsable de l'organització d'una dècada i mitja d'Escoles d'Estiu de Formació del Professorat de Català.

Paral·lelament, el canvi legislatiu en matèria lingüística anunciat de manera vehement en la campanya electoral del PP anirà prenent forma. Així, les controvèrsies que van acompanyar el 2012 la presentació del projecte de la nova Llei seran el preludi de l'aprovació definitiva, un any més tard, de la Llei 3/2013, del 9 de maig, d'ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó. Una nova Llei de llengües que derogarà l'anterior i que introduirà aspectes extraordinàriament confusionaris, com la mateixa denominació del català i l'aragonès (acrònims LAPAO i LAPAPYP) i l'encàrrec de la gestió normativa a un nou ens, l'Academia Aragonesa de la Lengua. Una nova regulació que hauria d'impulsar una pretesa promoció on la voluntarietat prendrà una dimensió central.

Val a dir que la sobtada activitat legislativa contemporània ocasionada per l'aprovació de les dues lleis referides anteriorment ha conflictivitzat extraordinàriament la gestió de les llengües a la comunitat aragonesa. Ens trobem instal·lats, doncs, en un escenari gens propici per a l'activació de polítiques favorables a la rehabilitació del català en un territori on la vitalitat de la llengua en el paisatge lingüístic quotidià contrasta amb la seua precarietat en les comunicacions institucionalitzades.

4. Evolució de la comunitat lingüística

4.1. INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest capítol és oferir al lector una fotografia actualitzada de la situació sociolingüística dels territoris de llengua catalana. La caracterització de l'evolució experimentada per la comunitat lingüística presentarà dues parts. En la primera ens ocuparem de descriure el context econòmic d'una comunitat lingüística que els darrers temps no ha romàs aliena a una crisi econòmica de gran magnitud. En aquest sentit, hom parteix del convenciment que els cicles econòmics han estat determinants a l'hora d'impulsar fluxos migratoris que han alterat l'estabilitat de la població autòctona. Ja va ser així en el tercer quart del segle passat i el trasbals demogràfic s'ha repetit recentment, especialment en la dècada 1998-2008. Si la primera gran onada migratòria va implicar la incorporació a la comunitat d'un grup etnolingüístic, el castellanoparlant, l'onada que hem viscut al tombant del mil·lenni ens ha proveït d'un mosaic lingüístic que ens situa de ple en un ecosistema multilingüe extraordinàriament divers.

La segona part, més que proporcionar una anàlisi demolingüística exhaustiva dels diferents territoris de la comunitat lingüística, ha volgut posar damunt la taula les novetats demoscòpiques que hi ha hagut des de la realització, els anys 2003-2004, de la sèrie d'*Enquestes d'usos lingüístics* (EUL) a tots els territoris de parla catalana. Així, s'hi trobaran anàlisis territorialitzades a partir de diferents enquestes, algunes de les quals difícilment contrastables amb els protocols EUL. A Catalunya ens centrarem en les dades del *Baròmetre de la comunicació i la cultura* de 2010 i 2011 i en les de l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008*.⁴⁵ En la pri-

45. Durant el procés d'impressió d'aquest llibre s'han fet públiques les primeres estimacions de l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013*, fet que ens ha impedit fonamentar-hi la nostra avaluació de la realitat sociolingüística a Catalunya.

mera destaca l'anàlisi del contrast entre la llengua inicial i la llengua d'identificació, amb unes dades (relativament) positives sobre la capacitat d'atracció de la llengua catalana. En la segona, en canvi, s'avalua el capteniment del segment poblacional jove (15-35 anys), i s'hi constatarà que està sotmès a unes dinàmiques comunicatives poc favorables al català. A les Illes Balears, presentarem les dades lingüístiques de l'*Enquesta modular d'hàbits socials 2010* (EMHS 2010). I al País Valencià incardinareu els resultats de l'enquesta *Coneixement i ús del valencià 2010* en la sèrie d'enquestes institucionals impulsades des del Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics (SIES). A tots dos territoris les dades, com veurem, ens haurien de fer encendre els llums d'alarma. I, finalment, destacarem les informacions més rellevants que ens arriben amb la darrera enquesta del Govern andorrà, *Coneixements i usos lingüístics de la població d'Andorra 2009*.

4.2. CONTEXT SOCIOLINGÜÍSTIC DE LA LLENGUA CATALANA

4.2.1. Territori

La llengua catalana s'estén per quatre estats: a més de l'espanyol, que ocupa el gruix de l'àmbit lingüístic i acumula la part més important de la població (96,2 % del territori i 96 % de la població), també té presència territorial en els estats francès, italià i andorrà. Aquesta àrea geogràfica interestatal d'aproximadament 68.000 km² acull al voltant de 13.600.000 persones.

A l'Estat espanyol es parla a cinc comunitats autònomes: *a*) el Principat de Catalunya (31.895 km² i 7.544.000 h.);⁴⁶ *b*) les Illes Balears (5.014 km² i 1.112.000 h.); *c*) la part catalanòfona de la Comunitat Valenciana (13.612 km² i 4.322.000 h.);⁴⁷ *d*) la Franja de Ponent o Aragó catalanòfon (3.672 km² i 48.090 h.), corredor territorial amb una amplada mitjana de 20 km situat a l'extrem oriental de la comunitat aragonesa, i *e*) el Carxe (300 km² i 820 h.), conjunt de llogarrets de l'extrem nord-oriental de la comunitat murciana repoblats en època moderna per immigrants valencians. A l'Estat francès ocupa el sector nord-pirinenc del Principat de Catalunya, conegut també com la Catalunya del Nord (4.166 km² i 459.800

46. D'aquest territori hem d'excloure la Vall d'Aran, on es parla l'aranès, varietat gascona de la llengua occitana. Aquesta àrea fou integrada a Catalunya de manera paccionada el 1411 després de diversos canvis de pertinença des de la primera annexió pel Tractat d'Emparança el 1175. Amb una extensió de 620 km² acull poc més de 7.000 persones.

47. La zona ponentina de l'antic regne de València, per raons històriques de repoblació en el procés de la conquesta cristiana medieval, fou inicialment de predomini lingüístic aragonès, idioma que en aquests indrets fou absorbit pel castellà en el segle xv. A més d'aquesta zona de ponent, són castellanòfones, a causa d'un procés de substitució lingüística per repoblament murcià (segles xviii-xix), les comarques del Baix Segura i del Vinalopó Mitjà i, per la seua pertinença a Castella fins al 1851 i el 1836 respectivament, la Plana d'Utiel i l'Alt Vinalopó.

h.). A l'illa de Sardenya, la ciutat de l'Alguer (224 km² i 40.690 h.) manté encara la parla catalana dins l'Estat italià. I, finalment, les Valls d'Andorra (468 km² i 76.100 h.) completen l'àmbit territorial de la llengua catalana.

4.2.2. *Conjuntura econòmica i estructura demogràfica*⁴⁸

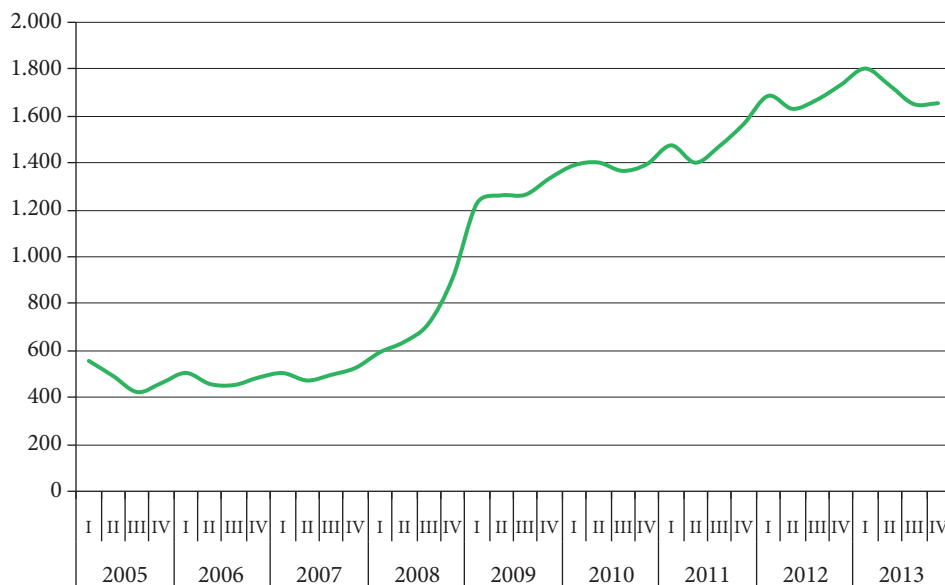
La crisi econòmica sembla que l'any 2013 comença a remetre en vista de tota una sèrie d'indicadors macroeconòmics moderadament esperançadors. Tanmateix, malgrat l'aparent estabilitat del producte interior brut (PIB), l'atur colpeja amb força la societat dels territoris de parla catalana. L'estancament econòmic, que ja s'intuïa amb la davallada del PIB en el tercer trimestre de 2008, ha tingut unes conseqüències devastadores en el teixit laboral. De manera que en el primer trimestre de 2013, amb gairebé 1.800.000 desocupats en els tres principals territoris de llengua catalana, s'assolirà el màxim històric. La taxa que representa aquest volum d'aturats és del 26,6 % i la regió més damnificada, amb un 28,6 %, serà el País Valencià. El dramatisme d'aquestes xifres contrasta, com es pot comprovar en el gràfic 1, amb la bonança d'uns indicadors que en la primera meitat de l'any 2008 no arribaven a taxes del 9 %.

En relació amb l'evolució demogràfica, el gràfic 2 és especialment revelador ja que ens permet copsar diàfanament la fi de la dinàmica expansiva de la primera dècada del segle XXI. L'any 2010 es va produir el canvi de cicle, i l'augment poblacional, que alguns anys va arribar a superar les 300.000 persones, arribarà a xifres com els 26.569 nous residents de 2011, unes dades que ens remetien a un horitzó no gaire llunyà de creixement negatiu. Un horitzó que no va trigar a arribar: l'any 2013 els territoris de parla catalana perdien 35.146 persones. Així, doncs, amb una reducció global d'un 0,3 %, Catalunya acull més de la meitat de la població de la comunitat lingüística; el País Valencià, amb un terç dels habitants, ocupa el segon lloc, i, finalment, les Illes Balears, a més distància, representen un 8 %.

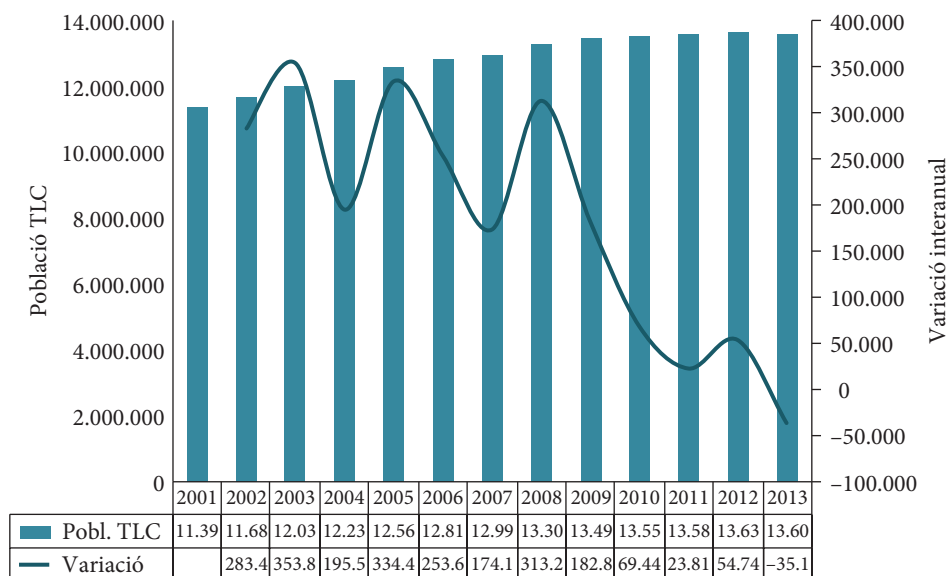
La taula 1 ens ofereix l'evolució diacrònica dels habitants de la comunitat lingüística catalana des de l'inici del segle. S'hi constata un creixement general de més de dos milions de persones (16,1 %). També ens crida l'atenció la pèrdua de població a Andorra l'any 2011, un decrement substancial de 6.900 habitants (8,1 %).⁴⁹

48. Des de l'any 2009, l'autor d'aquest llibre ha coordinat, juntament amb Natxo Sorolla, els informes sobre la llengua encarregats a la Xarxa CRUSCAT per l'Observatori de la Llengua Catalana. Les dades d'aquest apartat han estat manllevades del capítol 2 dels informes corresponents als anys 2011, 2012 i 2013 (Pradilla i Sorolla, coord., 2012, 2013 i 2014, respectivament), l'autoria dels quals correspon a Natxo Sorolla. Aprofitem l'avinentesa per a testimoniar-li la nostra gratitud més sincera.

49. Convé no perdre de vista, tal com han advertit les autoritats andorranes, que la davallada demogràfica, observada des de l'any 2008, podria barrejar-se amb els efectes de la neteja dels registres poblacionals dels comuns que s'ha portat a terme.

GRÀFIC 1. Nombre d'aturats dels tres principals territoris de llengua catalana per anys (i quadrimestres) a partir de l'*Enquesta de població activa*. Anys 2005-2013. Milers de persones.

GRÀFIC 2. Població dels territoris de llengua catalana i variació interanual. Anys 2001-2013. Habitants.

TAULA 1
Població dels territoris de llengua catalana, per territoris. Anys 2001-2013. Milers d'habitants

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TOTAL (TLC)	11.399	11.682	12.036	12.232	12.566	12.820	12.994	13.307	13.490	13.560	13.583	13.638	13.603
Catalunya*	6.353	6.498	6.696	6.804	6.986	7.125	7.201	7.354	7.465	7.502	7.529	7.561	7.544
P. València**	3.612	3.707	3.822	3.882	3.998	4.087	4.145	4.260	4.314	4.327	4.332	4.335	4.322
I. Balears	879	917	947	955	983	1.001	1.031	1.073	1.095	1.106	1.113	1.119	1.112
Cat. Nord***	403,0	—	411,4	426,0	432,1	437,2	445,9	—	440,9	448,5	440,5	456,3	459,8
Andorra	66,33	67,16	72,32	76,88	78,55	81,22	83,14	84,48	84,08	85,02	78,12	76,25	76,10
La Franja	46,25	46,67	46,84	46,69	47,15	47,24	47,69	48,36	48,95	48,89	48,56	48,43	48,09
L'Alguer	38,40	38,39	39,50	39,99	40,26	40,39	40,56	40,80	40,89	40,80	40,97	40,60	40,69
El Carxe	0,68	0,66	0,67	0,67	0,70	0,71	0,74	0,76	0,78	0,77	0,76	0,80	0,82

Font: Dades d'elaboració pròpia. S'exclouen del còmput el territori de llengua occitana de la Vall d'Aran (*) i les comarques castellanoparlants del País Valencià (**). Les dades de la Catalunya del Nord (***) tenen en compte la comarca de llengua occitana de la Fenolleda. Fonts: Institut d'Estadística de Catalunya, Institut Valencià d'Estadística, Institut Balear d'Estadística, Institut Nacional de la Statistique et des Études Économiques, Servei d'Estudis del Govern d'Andorra, Istituto Nazionale di Statistica, Instituto Aragonés de Estadística i Centro Regional de Estudios de Murcia.

Com hem avançat, en l'estroncament de l'expansió demogràfica hi ha incidit de manera determinant l'afebliment del fenomen migratori. Tanmateix, comença a posar-se sobre la taula l'impacte, a hores d'ara més qualitatiu que quantitatiu, que ha pogut tenir en aquests resultats l'emigració, cada cop més intensa, de població autòctona. Sens dubte, la greu crisi econòmica en què viu immersa la comunitat lingüística catalana està modificant els comportaments sedentaris d'una població, sobretot la més jove i formada acadèmicament i/o tècnicament, que té moltes dificultats a l'hora de trobar feina en el seu entorn més immediat.

L'altra variable a tenir present en l'evolució de la població és la natalitat. En aquest sentit, l'assoliment l'any 2008 d'un valor d'1,48 de naixements per defunció va definir un punt d'inflexió que ens ha situat de ple en un cicle reduccionista que l'any 2012 ja havia arribat a un valor d'1,20.

4.2.3. *Les llengües*

El moviment migratori ha estat la base del creixement demogràfic en els territoris de parla catalana durant els tres primers quarts del segle xx. El període comprès entre els anys 1950 i 1971 ha estat el més intens: només a Catalunya el saldo demogràfic s'ha estimat en 1,5 milions de persones. Paral·lelament, l'arribada d'una població jove amb una taxa de fecunditat alta va propiciar un creixement natural elevat. L'alteració demogràfica era un fet i amb ella les repercussions lingüístiques no es farien esperar. Efectivament, l'allau de nouvinguts allòctons tindrà com a conseqüència negativa per a la llengua la modificació del procés tradicional de reproducció cultural. Així, el mestissatge i la interacció comunicativa cada cop més castellanitzant definiran unes noves classes populars que ja no podran ser el garant de la continuïtat cultural.

El gruix d'aquesta població que s'instal·lava massivament en territori catalanòfon provenia del mateix Estat espanyol i portava a l'equipatge, majoritàriament, una llengua que en aquells temps de dictadura monopolitzava l'oficialitat. Una llengua que era apresada, també massivament, pel grup lingüístic autòcton en una escola on esdevenia l'únic codi que hi tenia cabuda. La llengua catalana, sense possibilitats de ser apresada en el sistema educatiu, exclosa de les comunicacions institucionalitzades i amb una presència molt feble en la colloquialitat de les grans conurbacions, no ofería contextos interpellants solvents que garantissin una exposició important a la població acabada d'arribar. D'altra banda, la representació de la llengua que s'estava consolidant mostrava una matriu valorativa força deficitària. D'aquesta manera, el predomini social de la llengua castellana es fonamentarà en una clara asimetria de competències entre els grups lingüístics en contacte: mentre que el grup catalanoparlant presentava un grau de bilingüïtzació efectiva força elevat, el castellanoparlant, si bé no podem dir que romanía imper-

meable a la llengua catalana, sí que es pot afirmar que mostrava un grau de resistència important a incorporar-la en el seu repertori. Sens dubte, la norma social predominant d'adaptació al castellà en les converses intergrupals invisibilitzava la presència de la llengua catalana en el seu territori històric. Una norma de subordinació que sintetitzava tots els vèrtexs de minorització que malmetien l'ús social de la llengua i l'arraconaven a un espai de privacitat intragrupal. Alhora, l'alfabetització massiva i la potenciació de la comunicació audiovisual definiran un context molt propici a l'homogeneïtzació cultural impulsada. Vist en perspectiva, sobta constatar el fet que en unes circumstàncies ecolingüístiques tan adverses la llengua catalana, amb graus diversos de vitalitat territorial, arribés al període democràtic en condicions de plantejar processos de normalització lingüística reparadors de l'estadi de subordinació a què s'havia vist abocada.

D'altra banda, les anomenades *noves migracions* conformen una realitat demolingüística encara poc estudiada. Les xifres estimatives a l'abast ens mostren un calidoscopi de grups lingüístics que amenaça de desequilibrar la precària situació comunicativa de la llengua catalana en el seu propi territori històric. L'increment de població ha estat notabilíssim i respon a motivacions diferents segons els territoris. Demogràficament el període 1995-2011 ha propiciat un augment que supera el 20 % de la població de dret. La població de fet, si tenim en compte l'existència d'una bossa —important, segons alguns especialistes— d'immigrants «sense papers» o de jubilats residents que no figuren als censos, encara és més gran. No cal dir que en una època en què la natalitat s'ha estabilitzat, l'increment esmentat s'ha d'atribuir a l'arribada massiva de nous ciutadans.

Hom podria parlar genèricament de dues grans causes de mobilitat: la mobilitat laboral i la residencial. La mobilitat turística, tot i l'impacte ecolingüístic que provoca en una societat terciaritzada com la nostra, la deixarem al marge. D'altra banda, el model econòmic prevalent en cada territori donarà especificitat a les magnituds dels grups lingüístics de procedència. Així, a Catalunya destaca la immigració laboral de baixa qualificació procedent d'Amèrica Llatina i Àfrica. En canvi, al País Valencià el predomini correspon a la immigració residencial —sobretot del Regne Unit— a la vora d'una immigració laboral romanaia prou important. A les Illes Balears s'hi observen tres grups prou equilibrats: el residencial, el laboral de procedència llatinoamericana i africana i el laboral de l'est europeu; en l'àmbit laboral la novetat seria la presència de personal d'alta qualificació.

L'esmentada alteració demogràfica ha propiciat un augment espectacular de la diversitat lingüística en els territoris de parla catalana. Quantificar el nombre de llengües que s'hi han instal·lat, problemes teòrics a banda sobre la mateixa conceptualització de l'objecte d'estudi que es pretén catalogar, és una tasca complicada. El Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades (Universitat de Barcelona), situant l'horitzó en la presència a Catalunya d'unes tres-centes llengües, ja n'ha inventa-

riat més de dues-centes cinquanta. El catàleg editat a propòsit de l'exposició «Les llengües a Catalunya» (2005) ens ofereix una presentació detallada d'aquest mosaic lingüístic. El multilingüisme constitueix, doncs, una realitat ben visible en el nostre paisatge quotidià.

4.2.4. Algunes dades sociolingüístiques rellevants per a una avaluació de conjunt

Una ullada a les grans magnituds demolingüístiques en l'àmbit competencial ens ajudarà a fer-nos una idea de les habilitats comunicatives que s'autoassignen els habitants dels territoris de parla catalana en els diferents instruments estadístics que se n'ocupen. En aquest sentit, l'actualització de les dades que ens aporta anualment l'*Informe sobre la situació de la llengua catalana* (Pradilla i Sorolla, coord.) de la Xarxa CRUSCAT l'any 2010 ens oferia una fita molt celebrada. La notícia era que entre els anys 2003-2004 i 2008-2010 es constata un augment de mig milió de persones que declaraven saber parlar la llengua catalana. Una xifra que de manera sostinguda anirà incrementant-se en els informes de 2011 i 2012. Així, en nombres absoluts, en l'àmbit lingüístic de la llengua catalana hi hauria 10.096.000 catalanoparlants (72,5 % de la població resident), 12.773.000 de catalanoponents (91,7 %) i el nombre de gent que declara saber escriure la llengua, 7.332.000, supera la meitat de la població resident (52,6 %).

Més enllà de les xifres adduïdes, subjectes a fluctuacions metodològiques de difícil control, sens dubte s'està consolidant amb força una tendència que té especial rellevància a Catalunya. Tanmateix, aquestes dades no haurien d'amagar uns percentatges d'incompetència que, en determinats territoris, són altament preocupants. Per exemple, en relació amb l'habilitat de parlar la llengua, el llarg camí que resta per recórrer queda patent en les proporcions de població que manifesta no saber-la parlar: una cinquena part a Catalunya (19,2 %), més d'una quarta part a les Balears (28,5 %) i quatre de cada deu persones al País Valencià (40 %) (taula 2).

Val a dir que l'anàlisi territorial de les dades a l'abast aporta una informació molt més matisada. D'entrada, el contrast entre la zona interior i la costanera és determinant en la caracterització de les diferents competències. Així, l'anàlisi comparativa d'aquestes dades a la mateixa Catalunya, per exemple, ens defineix una zona interior amb unes competències oral i escrita força elevades a la vora de comarques com el Baix Llobregat que, tot i tractar-se de la comarca que ha mostrat uns increments competencials més importants des de l'any 1986, encara acull bosses importants de població que declara no saber parlar la llengua catalana. Tal com passa a les regions de València i Alacant i a les illes Pitiüses. En un context demolingüístic extraordinàriament heterogeni, aquests darrers territoris fan en-

TAULA 2

Estimació del total de població que declara com a llengua inicial el català, entendre'l, saber-lo parlar i saber-lo escriure. Territoris de llengua catalana. Any 2013. Milers de persones

	<i>Ll. inicial català (o català i altres)</i>	<i>L'entén</i>	<i>El sap parlar</i>	<i>El sap escriure</i>	<i>No l'entén</i>	<i>No el sap parlar</i>	<i>Pobl. total (2 i > anys)</i>
Catalunya	2.813	7.075	6.155	5.000	235	1.155	7.310
País Valencià	1.047	4.273	2.895	1.626	687	2.065	4.960
Illes Balears	392	1.012	777	596	74	309	1.086
Catalunya del Nord	35	257	142	40	154	269	411
Andorra	26	74	61	49	3	15	77
Franja	33	46	42	16	1	5	47
Alguer	8	36	24	5	4	17	40
TLC (absoluts)	4.353	12.773	10.096	7.332	1.158	3.835	13.932
TLC (%)	31,2	91,7	72,5	52,6	8,3	27,5	100,0

FONT: Estimacions d'elaboració pròpia.

cendre tots els llums d'alarma i enterboleixen les valoracions que descansen en les dades positives d'altres zones de la llengua.

Una altra qüestió d'especial rellevància és la distribució de la població segons la llengua inicial. En l'àmbit territorial de la llengua catalana només un terç de la població, 4.353.000 persones, la té com a llengua apresada a la llar (taula 2). Sembla clar que, amb proporcions territorials diferents, la llengua catalana ha anat consolidant una forta minorització demolingüística en el seu ecosistema històric. D'altra banda, el contrast entre les dades de la llengua inicial i les de la llengua d'identificació a cada territori ens aporta una informació determinant a l'hora de mesurar la capacitat d'atracció o de retracció de la llengua. Si deixem de banda els dos territoris amb una dinàmica més negativa, la Catalunya del Nord i l'Alguer, a la resta de territoris s'hi ha diagnosticat una tendència a l'estabilitat (la Franja) o una tendència positiva en graus diversos (Andorra, Catalunya, Balears i País Valencià).

4.3. UNA MIRADA DEMOLINGÜÍSTICA TERRITORIALITZADA

4.3.1. Introducció

És ben sabut que el divorci entre la llengua i la societat és un denominador comú de bona part dels paradigmes lingüístics del segle xx (i del que portem del xxi). Si més no, de les formulacions ortodoxes que ens van llegar lingüistes com Ferdinand de Saussure o Noam Chomsky, patrocinadors de les escoles amb més

predicament des que la lingüística tradicional va anar perdent protagonisme. Alhora, talment com un reflex del caràcter *asocial* de la lingüística moderna, Vila (2009a, p. 7) ens posa a l'aguait del desenvolupament *alingüe* de les disciplines socials. Una orientació ben sòlida en la tradició autòctona, malgrat la importància de les qüestions lingüístiques en l'àmbit territorial de la llengua catalana. Efectivament, la consideració lingüística de la societat roman (quasi) closa als departaments de filologia catalana i a les facultats d'educació de les nostres universitats. Al costat oposat, amb una mirada entre desconfiada i escèptica, sociòlegs, antropòlegs, politòlegs, economistes, etc., viuen (quasi) instal·lats en un *alingüisme* paralitzador per al progrés d'un àmbit del coneixement, el sociolingüístic, profundament interdisciplinari.

El mateix Vila (2009a, p. 7-8) exemplifica aquest curtcircuit a propòsit de la caracterització dels estudis sobre *demolingüística*. Un lament que descansa en la constatació de l'escassa autonomia que ha aconseguit aquest àmbit de treball, tot i la importància creixent de l'interès estadístic pels grups lingüístics arreu del món. Un interès que, a casa nostra, va començar a mostrar-se amb l'adveniment de la democràcia, a l'empara d'una etapa que obria la possibilitat de rescabalar la llengua catalana de la usurpació de funcions de què havia estat objecte en temps de dictadura. D'aquesta manera, l'anàlisi macrosociològica de la dimensió, l'estructura i la dinàmica dels grups lingüístics de l'espai catalanòfon ha anat fent camí fins a assolir en temps recents un grau de reflexió teoricometodològica força interessant.

Diversos estudiosos s'han ocupat de caracteritzar l'evolució de les recerques demolingüístiques en la nostra tradició (recentment: Vila, 2009a; Torres, 2011). En tots els casos hi ha una coincidència generalitzada a l'hora de destacar els importants avanços experimentats. Així, des dels treballs pioners⁵⁰ fins a les recerques actuals es pot constatar un desenvolupament sostingut, sovint paral·lel al progrés de les ciències socials en general, que ha millorat substancialment la fiabilitat de les dades i l'anàlisi dels resultats. En aquest camí s'hi han anat incorporant les tècniques estadístiques i la metodologia sociològica de la recollida de dades, la sociolingüística general ens ha anat proveint d'una conceptualització més adequada i harmònica, s'ha arribat a un consens sobre les variables sociodemogràfiques més destacades a considerar, etcètera.

En els subapartats que segueixen ens ocuparem de proveir el lector de les principals informacions demolingüístiques que ens han arribat des de l'anàlisi de conjunt de la comunitat lingüística que va representar el projecte EUL (*Enquestes*

50. Les primeres recerques sociolingüístiques de la nostra tradició foren la d'Antoni M. Badia i Margarit sobre la llengua dels barcelonins (Badia, 1969) i la de Joaquim Arnau, Humbert Boada i Marcelino Rodríguez sobre els usos lingüístics a Barcelona dels infants de 12 anys (Arnaú i Boada, 1975).

d'usos lingüístics). L'esmentat projecte va propiciar una onada d'enquestes que es van portar a terme entre els anys 2003 i 2004. Més enllà de les publicacions que presentaven les dades territorials, hom pot consultar-ne una anàlisi general a Querol (coord., 2007).

4.3.2. Catalunya

4.3.2.1. Introducció

L'assoliment d'una certa capacitat de gestió política en les tres grans circumscripcions administratives de llengua catalana a l'Estat espanyol ha propiciat un context on les administracions autonòmiques impulsen la recerca demolingüística. Així mateix, la tutela estatal de la diversitat lingüística en el marc d'una Constitució espanyola que la torna a fer visible malgrat el model asimètric amb què la gestiona, també ha afavorit la realització d'exploracions demoscòpiques. Aquest patrocini de les administracions serà una de les constants en la realització d'uns estudis que haurien d'haver servit de base per a l'impuls d'una política reordenadora de les dinàmiques lingüístiques dels diferents territoris. Malauradament, ja amb una certa perspectiva avaluativa, l'anàlisi de la política lingüística portada a terme en alguns territoris de l'àmbit catalanòfon ens porta a constatar que la direccionalitat que ha pres, amb fluctuacions importants segons els lideratges que l'han patrocinada, no ha estat especialment favorable a la subversió de l'estatus de minorització de la llengua històrica i territorial (Pradilla, 2011, p. 39-50).

Catalunya ha estat el territori que ha mostrat una actitud institucional més coherent i compromesa a l'hora de bastir un procés solvent de normalització lingüística de la llengua catalana (vegeu els capítols 1, 2 i 3). Un procés on les dades sociolingüístiques que han arribat des de diferents instruments estadístics han estat especialment rellevants a l'hora de reorientar-lo. Tot i córrer el risc de ser reiteratius, per a l'avinentesa que ens ocupa és important recuperar l'evolució dels centres d'interès de la política lingüística catalana. D'una manera forçosament esquemàtica podríem dir que en la dècada dels vuitanta del segle passat va atendre especialment la bilingüització de la població. L'extensió dels coneixements lingüístics a tota la població era un requeriment imprescindible per a abordar la promoció d'uns usos favorables a la llengua catalana. Constatats uns avenços considerables en l'apartat de les competències, en la dècada dels noranta l'extensió dels usos va substituir la nuclearitat de la política lingüística catalana. Així, la potenciació dels usos vinculats a les institucions (Administració, ensenyament, mitjans de comunicació de titularitat autonòmica, món socioeconòmic, etc.) va centralitzar una acció normalitzadora que partia de la idea, importada de la tradició sociolingüística quebequesa, segons la qual la presència majoritària del català en la co-

municació formal retroalimentaria el seu ús en la col·loquialitat. El nou mil·lenni, a redós de la identificació d'una crisi en els usos vinculats a la privacitat, impulsarà una nova orientació, ara protagonitzada per la comunicació col·loquial. L'objectiu més destacat és fer de la llengua catalana el codi intergrup al de cohesió social en un context cada cop més multilingüe.

Com s'ha dit, les dades demolingüístiques, imprescindibles en l'etapa d'avaluació de tot procés de planificació lingüística coherent, han orientat permanentment el rumb de la política lingüística a Catalunya. Aquestes dades han arribat des de censos i padrons, enquestes sociolingüístiques i enquestes generals amb informació sociolingüística. Així, l'etapa planificadora centrada essencialment en els coneixements lingüístics ha pouat, sobretot, en una sèrie temporal de censos en l'anàlisi dels quals ha tingut un paper decisiu Modest Reixach (1985, 1990; coord., 1997). També van ser d'especial utilitat les enquestes generals amb informació sociolingüística del Centre d'Investigacions Sociològiques i les de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), que han proporcionat dades longitudinals que es remunten a l'actualitat. I, pel que fa a enquestes específicament sociolingüístiques, és d'obligada citació la primera enquesta patrocinada per la Generalitat de Catalunya (Direcció General de Política Lingüística, 1984), feta a la conurbació barcelonina l'any 1983.

En la dècada dels noranta, amb l'horitzó normalitzador d'incidir en l'ús lingüístic, les informacions dels censos es van revelar com a insuficients. En aquest període, l'àrea barcelonina serà objecte d'especial atenció des de la sèrie d'enquestes impulsades per l'IERMB (1990, 1995 i 2000). D'altra banda, és important destacar un altre sondeig institucional realitzat a Catalunya l'any 1997 (Direcció General de Política Lingüística, 1998). Aquesta enquesta, que ha romàs inèdita, és a la base de la nova orientació sociolingüística que s'adoptarà amb l'arribada del nou mil·lenni.

Efectivament, la darrera etapa incorpora noves variables que alteraran la tranquil·la deriva en què es trobava immers l'ecosistema comunicatiu domèstic. La principal, sens dubte, ha estat l'extraordinària alteració demolingüística de les noves migracions. En aquest marc, la crisi dels usos de la llengua catalana que s'estava covant reubicarà el centre d'interès de l'acció institucional cap als usos vinculats a la privacitat. En aquest viratge cap a la col·loquialitat comunicativa, com s'ha dit, el món acadèmic hi va tenir un protagonisme destacat. I les jornades d'estudi sobre *Ús interpersonal del català: estat de la qüestió i propostes*, organitzades pel Grup Català de Sociolingüística (actualment Societat Catalana de Sociolingüística) el novembre del 2001 a Barcelona, van ser una fita referencial de primer ordre.

Molt vinculat a la reflexió suscitada pels resultats de les jornades referencials, l'octubre de 2002 la Comissió de Demolingüística de la institució organitzadora, juntament amb la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, van acordar encetar un procés de revisió metodològica que aboca-

ria a la realització d'enquestes territorialitzades en tot l'àmbit lingüístic entre els anys 2003 i 2004. Amb l'establiment de qüestionaris comuns, però adaptats a les especificitats sociolingüístiques de cada zona, s'iniciava un projecte que culminaria uns anys més tard amb la publicació del llibre *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI* (Querol, coord., 2007).⁵¹ L'arribada a bon port del projecte EUL defineix un veritable punt d'inflexió en la demolingüística catalana, tant pel que fa a la consideració de la totalitat de la comunitat lingüística com al desenvolupament teòric i metodològic de l'instrument estadístic. D'altra banda, la reflexió impulsada des de la Xarxa CRUSCAT de l'IEC sobre aspectes conceptuals i de mètode a propòsit de la primera onada de recerques EUL va donar lloc a una nova revisió, que ja es va veure reflectida en la segona sèrie d'enquestes.⁵² Malauradament, el projecte només ha tingut continuïtat a Catalunya, on els anys 2008 (EULP08) i 2013 (EULP13) s'ha realitzat l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població*. L'anàlisi de les dades obtingudes permet un primer estudi longitudinal de deu anys amb les obtingudes l'any 2003 (Torres, coord., 2005).⁵³

En un context d'avenços sostinguts des de la recuperació de les llibertats democràtiques, l'any 2010 s'han presentat els primers resultats d'una nova eina d'observació empírica del comportament lingüístic de la població. Ens referim al *Baròmetre de la comunicació i la cultura*, un instrument que mesura i analitza les audiències dels mitjans de comunicació i el consum cultural dels territoris de parla catalana. Així, des de la Xarxa CRUSCAT de l'IEC, en el marc d'un conveni entre l'esmentada institució i la Fundació Audiències de la Comunicació i la Cultura (FUNDACC), s'han avaluat els resultats corresponents a Catalunya. En aquest sentit, convé advertir que, si bé en les primeres onades (anys 2007 i 2008) les enquestes es van fer a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, l'any 2009 ja no ens ofereixen dades valencianes i el 2011 ja no n'hi haurà de les Illes Balears.

Una de les principals novetats que aporta la nova font d'informació sociolingüística és que es tracta d'una iniciativa privada. L'origen cal cercar-lo en la creació l'any 2002 de la Fundació ESCACC (Espai Català de Cultura i Comunicació). Aquesta entitat fou creada amb l'objectiu de potenciar la creació d'una indústria

51. La primera anàlisi de conjunt sobre competències, usos i representacions socials de la comunitat lingüística catalana ha comptat amb les dades de sis enquestes realitzades sota el guiatge metodològic suau apuntat i dutes a terme a l'Alguer, Andorra, Catalunya, la Catalunya del Nord, la Franja i les Illes Balears. Del País Valencià, tot i algunes discrepàncies metodològiques, s'han aprofitat les dades provinents d'AVL 2004 (Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2005a i 2005b).

52. Remeto el lector interessat a la publicació resultant de la realització el 2006 de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT (Vila, coord., 2009).

53. En concloure la redacció d'aquest llibre, l'anàlisi completa de les dades de l'EULP13 encara no ha vist la llum. Tanmateix, hom trobarà una presentació sintètica dels principals resultats de l'EULP08 a http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Dades_territori_poblacio/Altres/Arxius/EULP08_PresentResultats.pdf.

cultural catalana sòlida a partir de la vertebració d'un espai de comunicació segmentat per una dinàmica autonòmica tremendament autista. Una nova fundació, l'esmentada FUNDACC, des de l'any 2005 s'encarregaria de l'impuls del *Baròmetre*, un projecte que havia de proporcionar informacions determinants a l'hora de definir estratègies comercials i polítiques efectives en els àmbits de la comunicació i de la cultura autòctona. Amb la consolidació del projecte, Josep Gifreu (14 de desembre de 2006, *Tribuna.cat*) sentenciava: «Per primer cop disposarem d'una mirada científica pròpia, una radiografia permanent del país sobre la nostra realitat lingüística, cultural i comunicativa.»

Tot seguit, pel que respecta a Catalunya, presentarem els resultats d'un parell d'anàlisis fetes sobre les dades d'enquestes diferents: la primera, a partir de les dades del *Baròmetre* de 2010, ens oferirà una visió general de les competències, els usos i les representacions socials de la llengua catalana; la segona, pouant en les dades de l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008*, s'ocuparà del capteniment comunicatiu dels joves.

4.3.2.2. Coneixements, usos i representacions socials de la llengua catalana el 2010 segons les dades del *Baròmetre de la comunicació i la cultura*⁵⁴

4.3.2.2.1. CARACTERÍSTIQUES TÈCNIQUES DE L'ENQUESTA

a) Tipus d'estudi: estudi multimèdia d'audiències i consums culturals (estudia el consum de diaris, revistes, ràdio, televisió, medi exterior, Internet, telefonia, llibres, cinema, videojocs, música, concerts, espectacles i exposicions).

b) Metodologia: TAPI (*tablet assisted personal interviewing*) (entrevistes personals realitzades a la llar habitual amb tauleta).

c) Disseny mostral:

— Univers: població de 14 i més anys (6.421.000 individus).

— Àmbit geogràfic: Catalunya.

— Mostra: 30.887 individus.

— Tipus de mostreig: aleatori polietàpic estratificat, aplicat a cada submostra territorial, amb precisió estadística comarcal.

d) Treball de camp:

— Equip de camp propi, amb entrevistadors professionals residents a la zona assignada, bilingües i amb dedicació exclusiva al *Baròmetre*.

— Treball de camp continu i ininterromput (els set dies de la setmana al llarg de tot l'any).

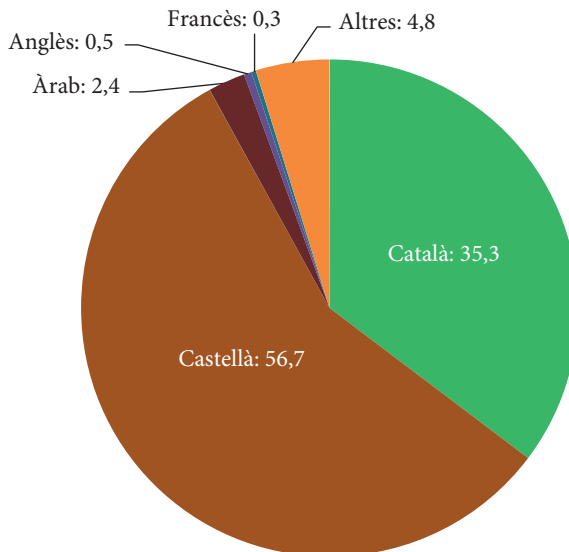
— Període: any 2010 (de gener a desembre).

54. Aquest subapartat, amb modificacions lleugeres, es pot trobar a Pradilla (2012).

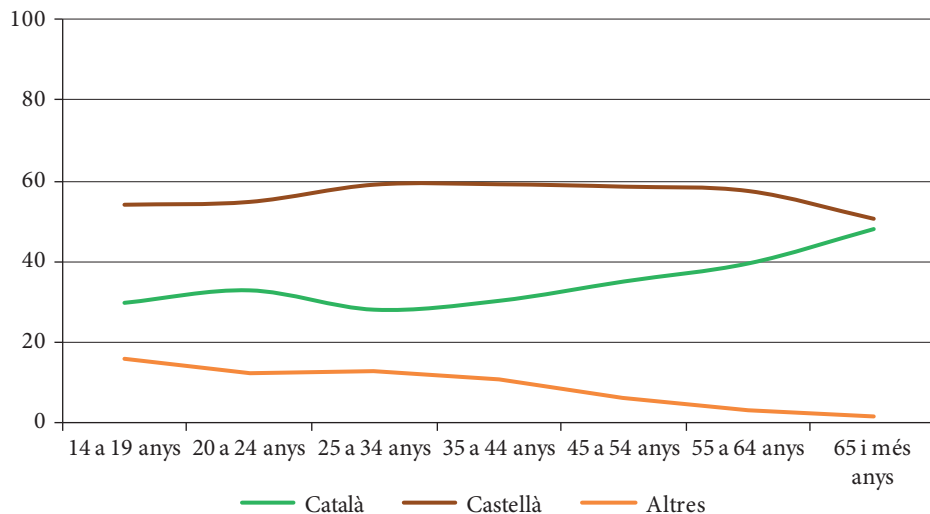
4.3.2.2.2. LA BASE DEMOLINGÜÍSTICA: LLENGUA INICIAL I LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ

L'estructura de la població a Catalunya segons la *llengua inicial*, això és, la llengua apresada a la llar, presenta un grup, el castellanoparlant, que aglutina més de la meitat de la població (56,7 %). El grup històric, el catalanoparlant, supera lleugerament el terç de la població (35,3 %). I, finalment, el grup que acull l'extraordinària amalgama de parlants d'altres llengües mostra un percentatge del 7,6 % (gràfic 3).

Com és sabut, la minorització percentual del grup lingüístic autòcton s'explica per l'alteració demolingüística de les migracions històriques i recents. Les històriques, especialment intenses entre els anys 1950-1970, van aportar un contingent molt important de persones, majoritàriament castellanoparlants. Les recents, en augment sostingut des de mitjan dècada dels noranta del segle passat, han diversificat extraordinàriament l'ecosistema comunicatiu a Catalunya amb un horitzó de tres-centes llengües. Val a dir, tanmateix, que el mosaic lingüístic que ens han fornit les noves migracions presenta grups força desequilibrats quant a l'aportació de parlants: l'arabòfon seria el més destacat; el castellanoparlant, també de gran pes, té força rellevància perquè és decisiu en l'augment del diferencial demolingüístic amb el grup catalanoparlant que ja van impulsar les migracions històriques.

GRÀFIC 3. Llenqua inicial (distribució en % sobre el total de la població).

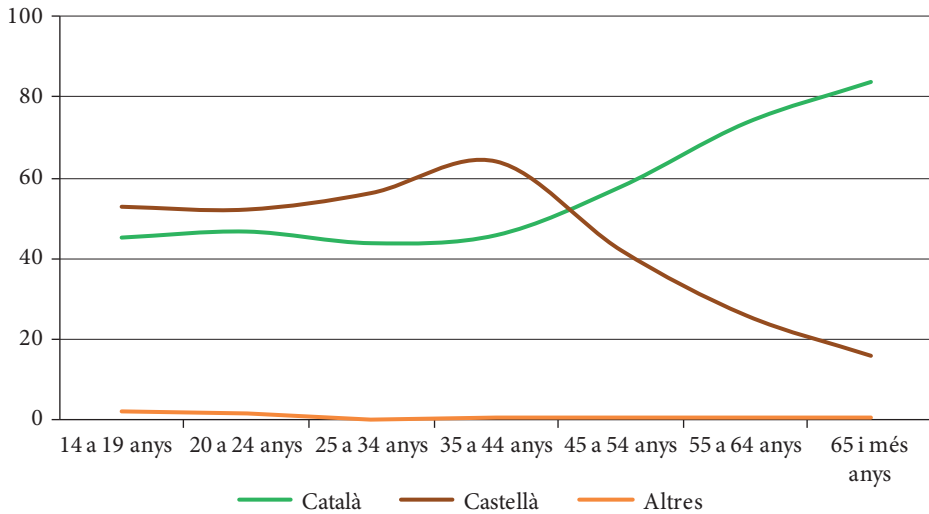

GRÀFIC 4. Llengua inicial per edat (en %).

Si avaluem la distribució de la llengua inicial segons l'edat, ens adonarem que la llengua catalana, que a principis del segle xx era clarament majoritària, anirà perdent força percentual a favor de la llengua castellana en funció de l'edat de la població. Així, l'equilibri que es constata entre la població catalana de 65 i més anys es va trencant a mesura que davallam en l'edat com a resultat de l'alteració demolingüística de les migracions històriques. L'impacte lingüístic de les noves migracions (descomptant el grup castellanoparlant), que concentren els seus efectius en els grups de joves i adults en edat laboral, té en el 15,5 % de la població de 14 a 19 anys el valor més elevat (gràfic 4). D'altra banda, si considerem únicament la llengua inicial segons l'edat de la població nascuda a Catalunya, comprovarem que la preeminència del grup castellanoparlant es fa clarament visible en els nascuts entre els anys 1964 i 1975 (gràfic 5).

El contrast entre els percentatges de llengua inicial i de *llengua d'identificació* és determinant en la caracterització de l'evolució de la llengua principal de l'individu en la seua trajectòria vital. Entenem com a *llengua d'identificació* la que l'individu considera com la *seua* llengua en el moment de contestar l'enquesta.⁵⁵ La llengua d'identificació ens aporta una informació cabdal vinculada a la identitat lingüística, a la representació de la llengua en definitiva. I esdevé un dels in-

55. En aquest sentit, és important destacar que en el cas del *Baròmetre* no es preveu la possibilitat de donar una resposta bilingüe a totes dues variables, fet que pot ocasionar dissonàncies interpretatives en relació amb les dades de les enquestes EUL.

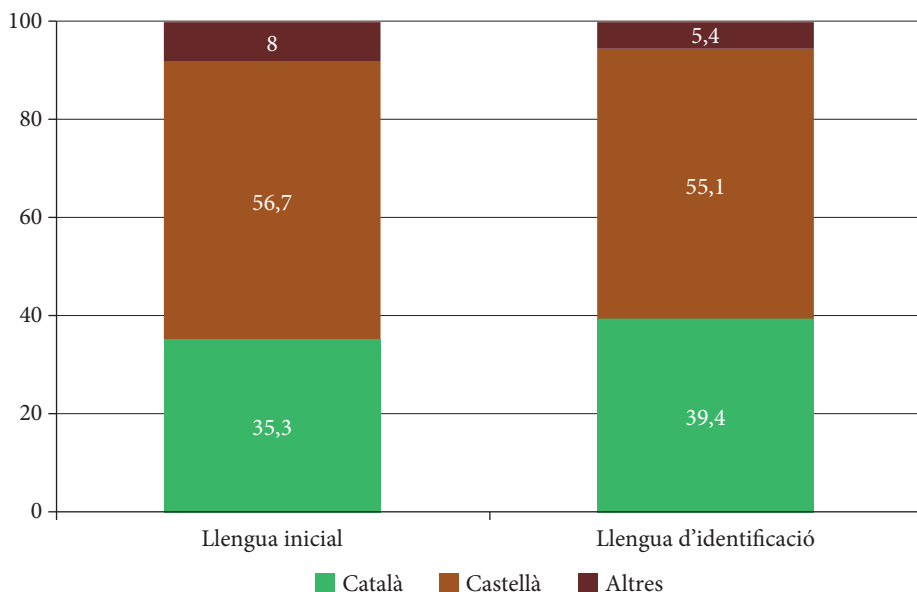
GRÀFIC 5. Llengua inicial dels nascuts a Catalunya per edat (en %).

dicadors més objectius de la capacitat d'atracció o de retracció d'una varietat lingüística.

La relació entre la llengua inicial i la llengua d'identificació queda palesa en el gràfic 6. S'hi observa com els catalanòfons identitaris (llengua d'identificació catalana) superen en 4,1 punts els catalanoparlants inicials (llengua inicial catalana), mentre que els castellanòfons identitaris (llengua d'identificació castellana) mostren 1,6 punts menys que els castellanoparlants inicials (llengua inicial castellana). Així, mentre que el diferencial entre catalanoparlants i castellanoparlants inicials és de 21,4 punts, el contrast entre els grups identitaris s'ha reduït a 15,7 punts. Al seu torn, els parlants inicials d'altres llengües també presenten un diferencial negatiu de 2,6 punts pel que fa a la llengua d'identificació.

El creuament d'aquestes dues variables (gràfic 7) dona compte del capteniment dels grups de llengua inicial catalana i castellana a l'hora de definir la seua llengua d'identificació. Així, s'hi observa com tots dos presenten un comportament semblant, molt equilibrat percentualment, tant pel que fa a la consolidació del grup (86,7 % català i 84,9 % castellà) com a l'intercanvi d'individus (13,2 % canvien al castellà i 14,7 % canvien al català). Quant als individus d'altres llengües inicials, el transvasament cap al castellà com a llengua d'identificació és substancialment superior (28,7 %) que cap al català (5,7 %).

L'equilibri percentual en la mobilitat dels dos grans grups lingüístics sembla estar en contradicció amb la reducció del diferencial que mostren els percentatges de llengua d'identificació a què hem al·ludit. Tanmateix, aquesta darrera tendència

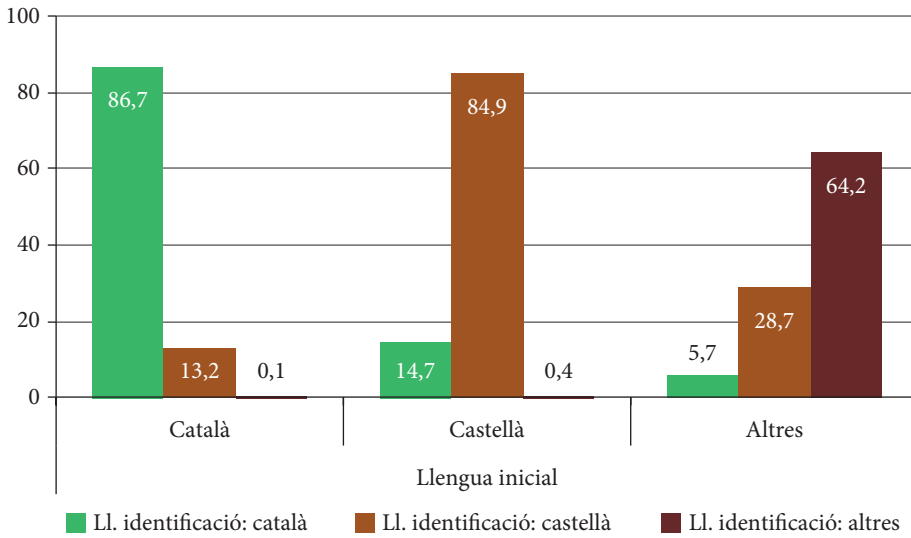

GRÀFIC 6. Relació entre llengua inicial i llengua d'identificació (en %).

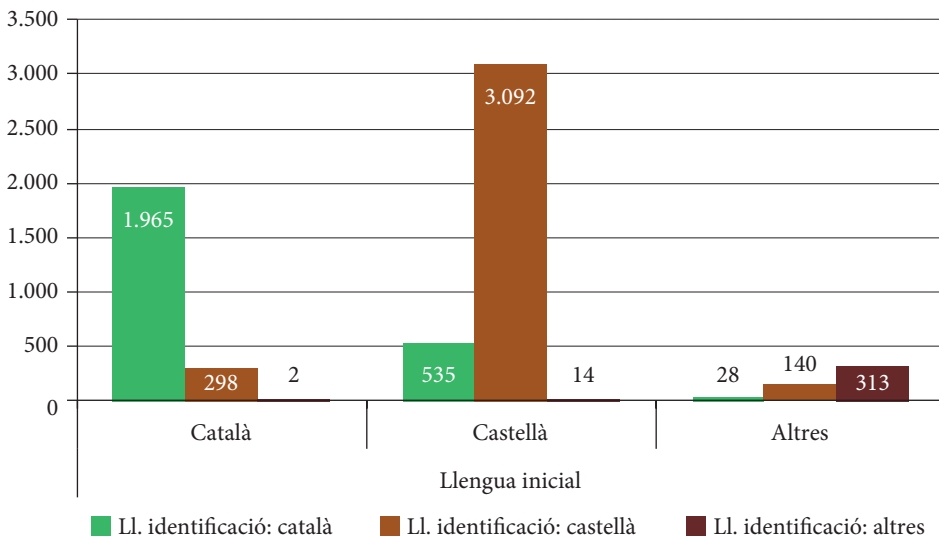
sociolingüística s'observa diàfanament quan prenem en consideració els valors absoluts de les dades. El gràfic 8 visualitza els fluxos de població de llengua inicial a llengua d'identificació. El català, amb 2.265.000 parlants inicials, perd uns 300.000 efectius que s'incorporen de manera quasi absoluta al grup de llengua d'identificació castellana. Alhora, el castellà, amb 3.642.000 parlants inicials, compensa la pèrdua apuntada amb un transvasament de 535.000 efectius cap al grup de llengua d'identificació catalana. Val a dir que el castellà veu palliada aquesta minva en la identificació lingüística amb la incorporació de 140.000 individus provinents d'altres grups lingüístics. El balanç, doncs, és favorable a la llengua catalana, que es mostra com una llengua que manté una certa capacitat d'atracció.

Amb el que s'ha dit, queda clar que la dinàmica positiva que experimenta la llengua catalana en el trànsit entre la llengua inicial i la llengua d'identificació dels individus és un indicador de la capacitat d'atracció que manté a Catalunya. El contrast d'aquestes variables ha de ser, doncs, objecte d'una atenció especial a l'hora d'interpretar la realitat sociolingüística catalana. És en aquest sentit que la Xarxa CRUSCAT va propiciar-ne una anàlisi més detallada a partir de les dades de l'any 2011 del *Baròmetre*. De l'anàlisi, se'n va encarregar Joaquim Torres, i els gràfics 9, 10, 11 i 12 donen compte d'uns resultats que de manera sintètica esbossarem tot seguit.

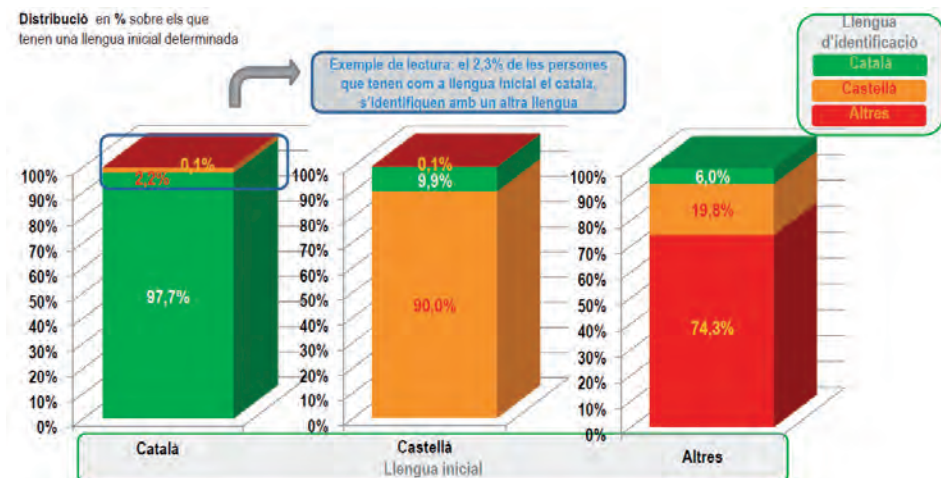
Les dades del *Baròmetre* de 2011 quantifiquen el diferencial entre la llengua inicial i la llengua d'identificació catalanes en 4,9 punts. Així i tot, malgrat la dinàmica

GRÀFIC 7. Llengua d'identificació segons llengua inicial (en %).

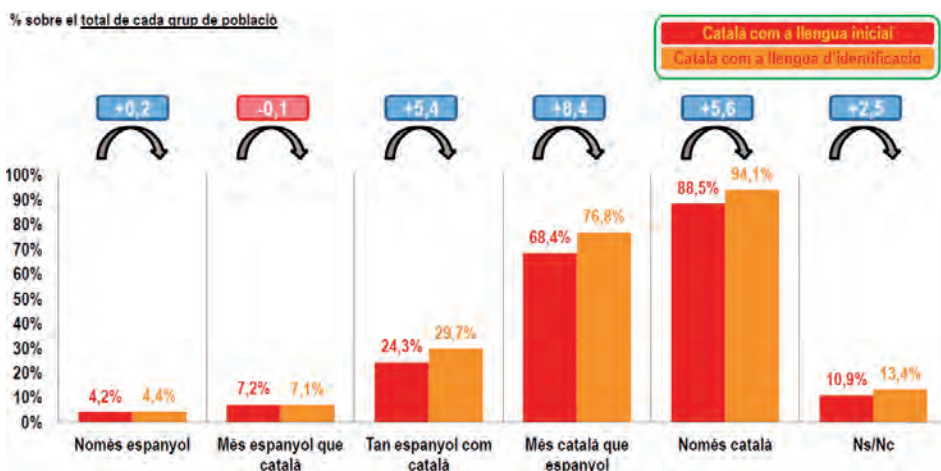

GRÀFIC 8. Fluxos entre llengua inicial i llengua d'identificació. Nombres absoluts (en milers) sobre el total de cada llengua inicial que van parlar.

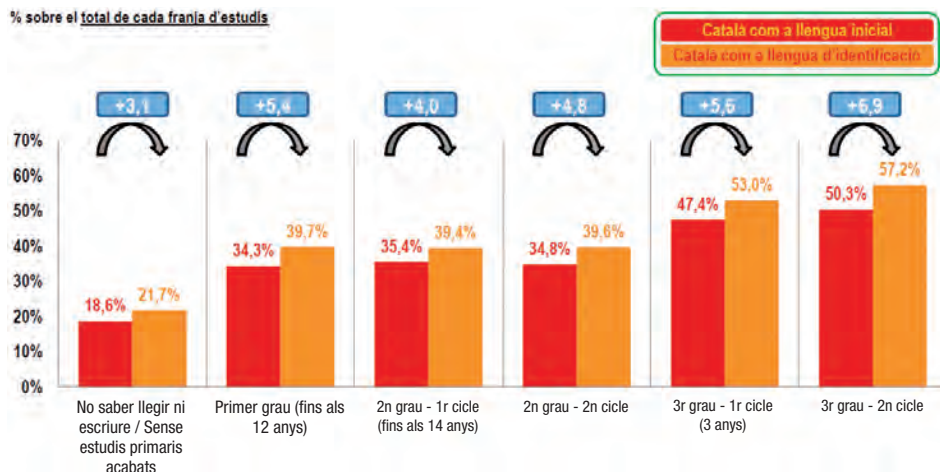

GRÀFIC 9. Llengua d'identificació segons la llengua inicial.

mica positiva, no podem deixar de dir que es tracta d'un percentatge exigü. D'altra banda, el flux de persones que, tot i tenir la llengua castellana com a llengua inicial, s'identifiquen amb la llengua catalana arriba gairebé al 10 %. Tanmateix, la identificació lingüística dels qui tenen altres llengües com a inicials afavoreix clarament la llengua castellana. Més enllà de les xifres, sotmeses sovint a condicionants metodològics difícils d'escatir, les dades de 2011 corroboren les tendències que apuntàvem per al 2010 (gràfic 9).

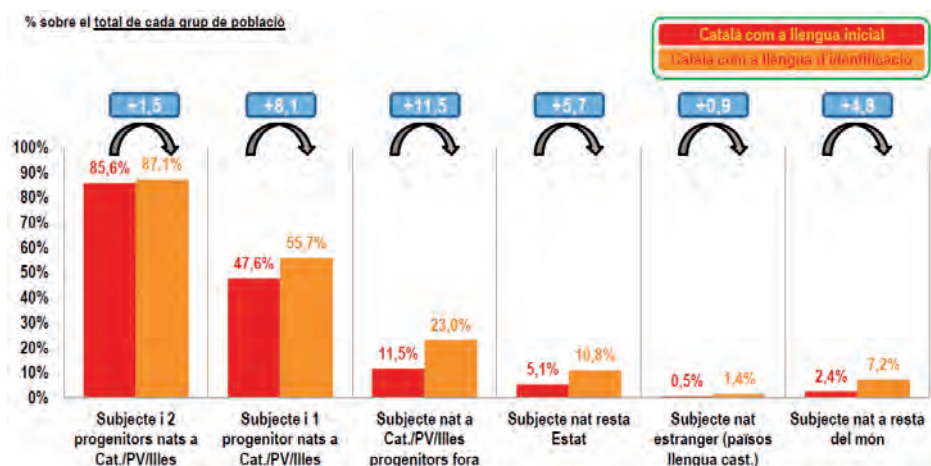
GRÀFIC 10. Progrés del català com a llengua d'identificació segons el sentiment nacional.

GRÀFIC 11. Progrés del català com a llengua d'identificació segons el nivell d'estudis.

A partir d'aquestes dades, Torres ha analitzat quin és el perfil de les persones de llengua inicial castellana que han experimentat una mutació cap al grup de catalanòfons identitaris. I de les correlacions establertes es desprèn que les variables que millor expliquen aquest progrés de la llengua catalana són el sentiment nacional, el nivell d'estudis i l'origen geogràfic familiar.

Probablement la variable explicativa més potent és el *sentiment nacional*, això és, la identificació emocional amb Catalunya. Així, les dades certifiquen que allí

GRÀFIC 12. Progrés del català com a llengua d'identificació segons l'origen geogràfic familiar.

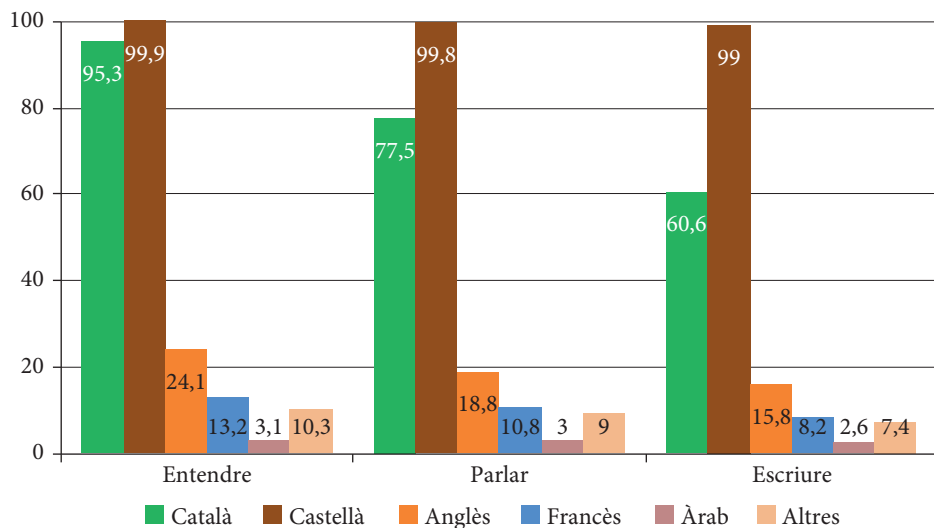
on la llengua catalana no avança és entre la minoria que se sent prioritàriament espanyola, mentre que el canvi es dona entre els qui tenen un sentiment dual equilibrat català-espanyol i els qui se senten prioritàriament catalans (gràfic 10).

El *nivell d'estudis* és una variable força explicativa, ja que com més alt és el grau d'ensenyament assolit més factible és el canvi cap a la llengua d'identificació catalana. Així, l'absència de mobilitat grupal dels qui no saben llegir ni escriure contrasta amb la mutació que experimenta el grup d'universitaris (gràfic 11).

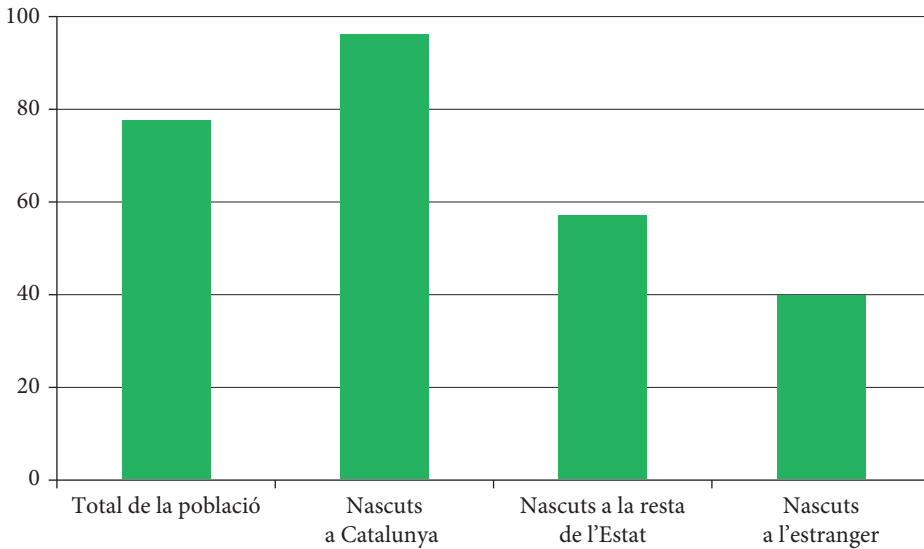
La variable *origen geogràfic familiar* té en compte el lloc de naixement dels individus i dels seus progenitors (gràfic 12). L'avanç més destacat, 11,5 punts, es dona en el grup dels nascuts a terres de llengua catalana fills de nats fora. Els fills de les persones arribades en les onades migratòries dels anys 1950-1970 esdevenen el grup més procliu al canvi d'identificació lingüística.

4.3.2.2.3. EL CONEIXEMENT DE LES LLENGÜES

L'enquesta del *Baròmetre* ens proporciona informació sobre diferents habilitats lingüístiques (entendre, parlar i escriure). L'obtenim a partir de dades declarades en preguntes de tipus dicotòmic, això és, que només preveuen una resposta positiva o negativa (*sí* o *no*). Arribats en aquest punt, és important destacar que en la nostra tradició sociolingüística cada cop es tendeix a relativitzar més el valor de les dades obtingudes mitjançant aquest mètode. En aquest sentit, les enquestes EUL han proporcionat una interpretació més matisada i rigorosa de la competèn-

GRÀFIC 13. Competències lingüístiques (en %).

GRÀFIC 14. Competències lingüístiques: l'habilitat de parlar en català (en %).

cia lingüística, tot recurrent a una autoavaluació escalar: ens referim a l'autoassignació d'una puntuació del 0 al 10 (del 0 al 20 a la Catalunya del Nord). Ara no és el moment d'entretenir-nos en aquesta qüestió, però deixarem dit que l'estudi comparatiu de tots dos procediments metodològics ha conclòs que el mesurament escalar ofereix uns resultats sensiblement més baixos que el dicotòmic (Vila, 2009b).

El gràfic 13 ens mostra els percentatges de població que declaren dominar les habilitats abans esmentades. Destaca sobre manera el fet que el domini de la llengua castellana és quasi universal en totes les seues habilitats. De les llengües que ens han arribat amb les noves migracions s'ha singularitzat l'àrab, els parlants del qual representarien un 3 % de la població. Pel que fa a les llengües que es difonen des de l'ensenyament, el francès, majoritari a l'escola fa una trentena d'anys, s'ha vist superat clarament per l'anglès, una llengua que, amb prop d'una cinquena part de la població catalana que declara saber-la parlar, amb tota probabilitat creixerà de manera sostinguda en el temps.

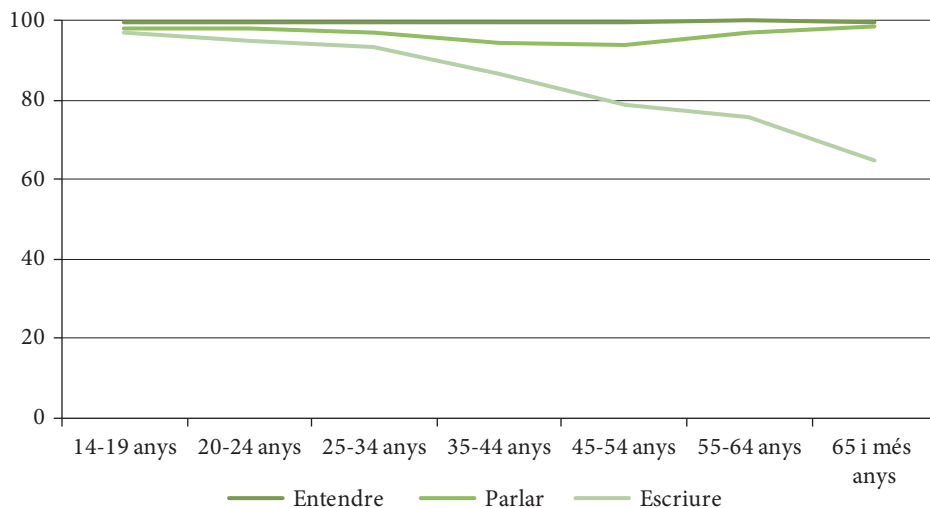
Quant a les habilitats competencials en llengua catalana, la capacitat d'entendre-la presenta uns resultats tendents a la universalització. Des d'un punt de vista diacrònic, sembla que s'hauria aturat la tendència a una davallada percentual lleu detectada en les enquestes EUL (EULC03 96,5 %, EULP08 94,6 %).

Més de tres quartes parts de la població declara saber-la parlar (77,5 %). Aquesta dada ens ofereix diverses lectures. La positiva arribaria amb la correlació amb la llengua inicial: més de la meitat de la població que declara saber-la parlar

no la té com a llengua inicial (35,3 %). La negativa destacaria una incompetència que afectaria quasi un de cada quatre individus que viuen a Catalunya. Els resultats de l'habilitat de parla corroboren una davallada sostinguda, ja detectada en les enquestes EUL (EULC03 81,6 %, EULP08 78,3 %). D'altra banda, segons ens indica el gràfic 14, l'habilitat de parlar català està fortament vinculada al lloc de naixement de l'individu. En aquest sentit, les dues bosses de parlants, molt semblants en xifres absolutes, que es declaren incompetents a l'hora de parlar la llengua catalana s'han de cercar en els individus nats fora de Catalunya. *Grosso modo* podríem dir que el grup de nascuts a la resta de l'Estat que no sap parlar català (43 %) prové, en el seu gruix, de les migracions històriques del segle passat, mentre que en el cas dels nascuts a l'estranger (60,2 %) la immensa majoria formen part de les noves migracions.

Finalment, l'habilitat d'escriure, fortament vinculada a l'accés de la llengua catalana a l'ensenyament, continua sent la més deficitària i la que presenta un recorregut de millora més important. Malgrat haver experimentat uns progressos importants a mesura que van avançant les generacions que passen pel sistema educatiu, més d'una de cada tres persones (39,4 %) es declara incompetent a l'hora d'escriure en català.

Comptat i debatut, hom pot afirmar sense risc d'equivocar-se que l'increment dels valors competencials s'ha d'associar a unes polítiques lingüístiques especialment actives a l'hora de millorar el coneixement de la llengua històrica i territorial. L'estancament o fins i tot la reculada lleu d'alguna d'aquestes habilitats troba

GRÀFIC 15. Competències en català dels nascuts a Catalunya per edat (en %).

una justificació versemblant en l'impacte demolingüístic de les noves migracions. Tanmateix, estroncats els fluxos migratoris contemporanis, si la capacitat d'atracció de la llengua catalana continua activada, és raonable pensar que les dades competencials aniran millorant. A propòsit d'això, el gràfic 15 mostra diàfana-ment com a mesura que anem davallant en l'edat dels nats a Catalunya les habilitats comunicatives es van compactant a l'alça.

4.3.2.2.4. L'ÚS DE LES LLENGÜES

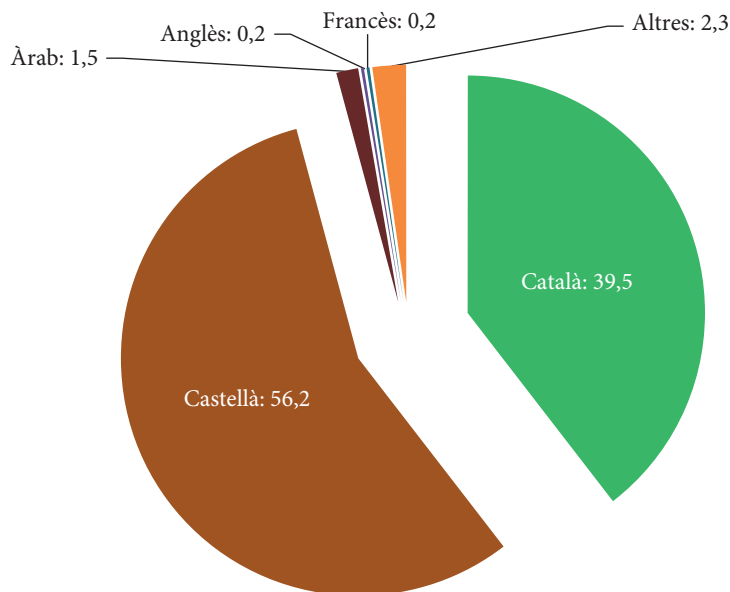
L'ús lingüístic és una de les dimensions sociolingüístiques que més atenció ha suscitat en les darreres etapes de la política i la planificació lingüístiques a Catalunya i, tal com s'ha dit en l'apartat anterior, el seu estudi en el marc de les enquestes sociolingüístiques ha estat una de les novetats més celebrades de la recerca demolingüística. Val a dir que l'atenció que hi dedica el qüestionari del *Baròmetre* no és tan exhaustiva com la de les enquestes EUL. Tanmateix, les informacions que ens forneix, des d'una interpretació crítica, poden ser molt interessants.

El qüestionari del *Baròmetre* aborda aquesta qüestió, d'una banda, amb una pregunta de síntesi dels usos sobre la *llengua habitual* i, de l'altra, amb un conjunt de preguntes sobre l'ús en àmbits diversos (*a casa, amb els amics, amb els veïns, a la feina i en els estudis*). Pel que fa a la llengua habitual, els percentatges que ens proporciona han de ser considerats amb molta cautela. No en va, la bondat d'aquesta pregunta ja fou qüestionada en l'anàlisi de les dades de l'EULC03. Així, el fet que els resultats fossin tan propers als de la llengua d'identificació va provocar la seua exclusió de l'anàlisi de l'EULC03 i de l'EULAND04 (Fabà, 2005 i 2006).⁵⁶ Al fons d'aquesta impugnació hi plana la idea que la resposta a la pregunta, més que donar compte de la pràctica lingüística, ens remet a una caracterització identitària, al voltant de la identificació lingüística especialment dels catalanoparlants.

Els resultats que ofereix la pregunta sobre la llengua habitual es visualitzen en el gràfic 16. Novament, la correspondència amb els resultats de la llengua d'identificació és patent. Així, en el cas de la llengua catalana estan per damunt dels percentatges de la llengua inicial (llengua habitual 39,5 % - llengua inicial 35,3 %) i en relació amb la llengua inicial castellana hi estan lleugerament per sota (llengua habitual 56,2 % - llengua inicial 56,7 %).

El gràfic 17 ens presenta una anàlisi més matisada de la diversitat de contextos en què s'utilitzen les llengües. Els àmbits proposats poden ser interpretats com una mena de continuïtat de formalitat. Si acceptem la hipòtesi segons la qual els usos exclusius del català ho són menys que els del castellà. Dit d'una altra manera, si convenim en el fet que l'ús exclusiu declarat del català va acompanyat sovint de

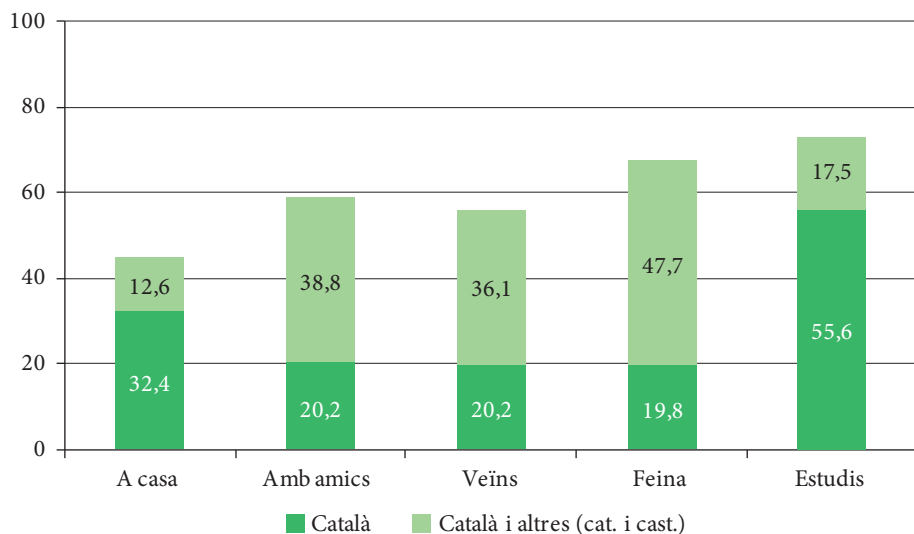
56. Una revisió crítica del concepte es pot trobar a Vila (2009c).

GRÀFIC 16. Llengua habitual (en %).

l'ús del castellà, trobarem una explicació conjunta de l'ús exclusiu del català (més aviat predominant) i de l'ús compartit amb alguna altra llengua.⁵⁷ Així, descansant en una base demolingüística minoritària, els usos on intervé la llengua catalana mostren els pitjors resultats en l'àmbit domèstic. En les xarxes socials més pròximes (*amb els amics* i *amb els veïns*), mediatitzada per unes normes d'ús lingüístic desfavorables en la comunicació intergrup al (norma d'adaptació al castellà), l'augment que es constata en relació amb la llar va associat a un predomini clar d'un comportament comunicatiu bilingüe. I, finalment, els àmbits on els guanys de la llengua catalana, sola o acompanyada, mostren una magnitud destacada són el laboral i, sobretot, l'educatiu. L'ús predominant o combinat de la llengua catalana, tal com acabem de comprovar, es mostra sensible a la formalitat comunicativa del context. Haurem de concloure, per tant, que la intervenció planificadora institucional en aquests darrers àmbits ha tingut uns efectes importants en la distribució dels usos lingüístics.

57. A propòsit de l'extraordinària semblança entre els resultats de la llengua habitual i la llengua d'identificació, Vila (2009b, p. 46) ens descriu una situació que considera paradoxal: «d'una banda, sembla que els usuaris habituals del català parlen més l'altra llengua oficial del que ho fan els usuaris habituals del castellà; i, de l'altra, els parlants inicials de català diuen que aquesta és la llengua habitual pràcticament sempre, mentre que una bona part dels castellanoparlants declaren passar-se al català o al bilingüisme habitual».

GRÀFIC 17. Nivell d'exclusivitat del català en els diferents usos (en %).

4.3.2.2.5. COROLLARI

La recerca sociolingüística en l'àmbit de la llengua catalana té en la demolingüística un vèrtex de treball força reeixit. Des de les primeres recerques fins a les actuals, hom pot constatar-hi una millora, quantitativa i qualitativa, substancial. Així, aquest àmbit d'estudi, encara tutelat majoritàriament des de les administracions, ofereix una riquesa analítica que contribueix a la conciliació entre l'aprehensió de la situació real i la que ens mostren les dades declarades obtingudes per les diferents operacions demoscòpiques. Amb aquesta progressió hi han tingut molt a veure institucions sociolingüístiques independents, com la Societat Catalana de Sociolingüística i la Xarxa CRUSCAT de l'IEC. Les aportacions d'aquests col·lectius professionals vinculats al món de la sociolingüística han estat decisives en el canvi d'objectius i en la reflexió teoricometodològica. La recerca domèstica, tradicionalment poc ambiciosa en relació amb el desenvolupament conceptual dels models emprats, ha fet un pas endavant els resultats del qual ja podem entrellucar.

El *Baròmetre de la comunicació i la cultura* ens ofereix una nova eina demoscòpica per donar compte dels comportaments lingüístics de la població. Malauradament, la intenció inicial de tractar el nucli dur de l'àmbit lingüístic catalanòfon (Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears) sembla que haurà de replantejar-se. De moment, haurem de conformar-nos amb les dades de Catalunya, motiu de

l'aproximació sumària que ens ha ofert aquest subapartat. Aquesta nova orientació ens mostra una de les febleses de les iniciatives privades, especialment sensibles als problemes financers en uns moments econòmicament força complexos. L'altra cara de la moneda és la independència interpretativa que possibilita el fet de comptar amb dades alienes a la demoscòpia institucional.

Metodològicament, el *Baròmetre* constitueix una enquesta amb un grau elevadíssim de significació estadística. Amb més de 30.000 individus enquestats, multiplica gairebé per cinc les magnituds de les mostres més generoses. Aquest fet, a banda de garantir la significació dels resultats, en permet una anàlisi fins a l'àmbit comarcal. Tanmateix, el fet que no es tracte d'una enquesta estrictament sociolingüística ha anat en detriment de la incorporació de tot un seguit de millores teorimetodològiques que les darreres enquestes EUL han consolidat (tractament escalar de les competències, relativització de la pregunta sobre la llengua habitual, etc.). Així i tot, els resultats ens permeten avançar en la validació d'unes tendències ja apuntades per la recerca a l'abast.

El caràcter sintètic amb què s'han presentat les primeres estimacions de la nostra anàlisi, ens estalviarà tornar-nos-hi a referir. Si de cas, deixarem dit que, malgrat l'allau migratòria que ha aollit la nostra societat, la llengua catalana continua mantenint un grau d'atracció suficient perquè la seua viabilitat comunicativa en el món contemporani estiga garantida. Aquesta atracció té en els resultats de la llengua d'identificació un indicador de primera magnitud. Quant a les competències lingüístiques, l'habilitat de parla ha de centrar la nostra atenció. La millora d'aquest coneixement ha de ser un objectiu destacat. En relació amb els usos, entenem que el focus d'atenció ha de continuar en els usos interpersonals vinculats a la privacitat. L'avanç de la llengua catalana en aquests contextos, ara mateix especialment deficitaris, tindrà un paper decisiu a l'hora d'establir la dinàmica intergrup al d'un ecosistema en negociació comunicativa permanent.

4.3.2.3. Característiques demolingüístiques dels joves de Catalunya a finals de la primera dècada del segle XXI⁵⁸

4.3.2.3.1. INTRODUCCIÓ

En les línies que segueixen posarem damunt la taula algunes de les dades més recents i significatives referides al capteniment comunicatiu dels joves a Catalu-

58. Les dades presentades en aquest subapartat corresponen a la ponència llegida per Miquel Àngel Pradilla i Joaquim Torres el 12 de novembre de 2010 en el marc de la jornada *El català mola?*, organitzada conjuntament pel Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili, la Xarxa CRUSCAT de l'IEC i l'Ajuntament de Tarragona. Les reflexions que segueixen corresponen al treball conjunt de qui signa aquest llibre amb Joaquim Torres. Es poden trobar a Pradilla i Torres (2012).

nya. Cal tenir en compte que, durant la primera dècada del segle XXI, en aquest territori hi ha hagut una important transformació demolingüística, produïda bàsicament per la gran immigració internacional que hi ha arribat. Es tracta d'un contingent al·lòcton que ha tingut una incidència especial en l'àmbit juvenil, de manera que la composició demolingüística d'aquest grup és al final del decenni apreciablement diferent que al seu inici; i l'entorn lingüístic en el qual es mouen els joves també és en part diferent.

La major part de les informacions que presentem provenen de l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008* (EULP08), portada a terme per la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estadística de Catalunya l'any 2008 (Direcció General de Política Lingüística, 2011).⁵⁹ Es tracta d'una enquesta sociolingüística, amb un ampli ventall de preguntes i amb una mostra gran, que pertany a la sèrie denominada EUL (*Enquestes d'usos lingüístics*). Pel que fa a la delimitació del grup juvenil, en l'avinentsa que ens ocupa considerarem, tal com s'ha fet en altres estudis recents, per exemple a Miret *et al.* (2008), que *joves* són les persones que tenen entre 15 i 34 anys.

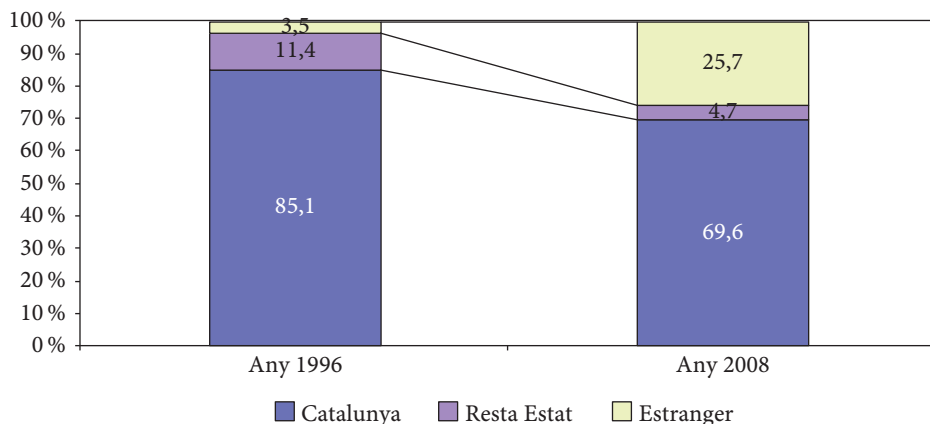
El contingut d'aquest apartat serà el següent. En primer lloc ens ocuparem de la composició del grup dels joves segons el seu origen, la llengua inicial (la primera llengua parlada) i la llengua d'identificació (la resposta a la pregunta «Quina és la seua llengua?»). En segon lloc abordarem una caracterització global dels usos i l'anàlisi d'un parell de contextos d'interacció, la llengua amb els amics i la llengua emprada a les entitats financeres. I, finalment, esbossarem unes conclusions.

4.3.2.3.2. L'ORIGEN DELS JOVES

Entre els últims anys del segle passat i el període final de la primera dècada del segle present, Catalunya ha acollit una nodrida immigració internacional provinent d'una gran varietat d'orígens. Aquesta immigració, que ha vingut molt majoritàriament per motius econòmics, està composta en gran part de joves i, per tant, ha propiciat un canvi important en la composició del grup juvenil segons el lloc de naixement.

El gràfic 18, que mostra aquesta composició el 1996 i el 2008, indica de forma diàfana aquest canvi. S'hi observa clarament que el percentatge de nats a l'estranger ha crescut de manera notable (22,2 %). Es tracta d'una conseqüència lògica de l'esmentada immigració. També s'hi mostra que aquest creixement comporta una disminució important de la proporció de nats a Catalunya i a la resta de l'Estat. El decreixement d'aquests darrers és proporcionalment més fort, perquè la immi-

59. Agraïm a la Direcció General de Política Lingüística haver-nos permès emprar les dades de l'enquesta.

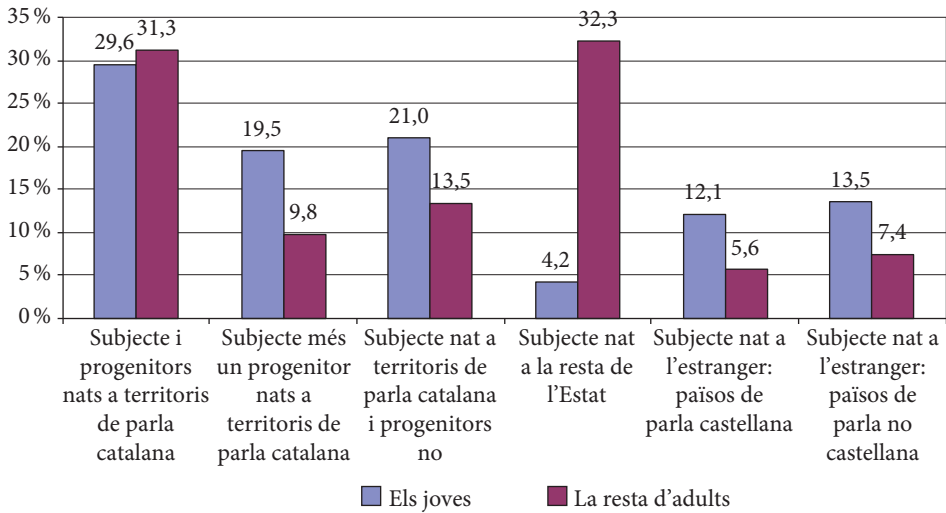
GRÀFIC 18. Lloc de naixement dels joves de Catalunya de 15 a 34 anys, el 1996 i el 2008. Percentatges.
FONT: Elaboració pròpia a partir del padró de l'1 de maig de 1996 i de les dades de l'EULP08.

gració d'aquest origen ha esdevingut molt minsa durant el segle XXI. Les informacions més destacades del gràfic són que actualment més d'una quarta part dels joves són nats a l'estranger i més d'un 30 % són nats fora de Catalunya.

Una altra manera, més elaborada, de considerar l'origen de la població és tenir en compte no només el lloc de naixement dels enquestats, sinó també dels seus progenitors. Per això emprarem la variable «Origen geogràfic familiar», que reparteix la població en grups definits per aquestes dues variables, i que ens permet copsar una de les claus que expliquen la situació demolingüística de Catalunya: la diferent composició en aquest aspecte dels joves i dels adults.

El gràfic 19 mostra el repartiment dels dos grups segons l'origen geogràfic familiar. S'hi observa, entre altres qüestions, que la població més arrelada, això és, la dels nats, ells i els seus dos progenitors, a l'àmbit lingüístic català, és la que mostra menys diferències percentuals entre els joves i els adults. De fet, la diferència entre els percentatges resultants no és estadísticament significativa, mentre que sí que ho són les diferències entre totes les altres parelles de columnes del gràfic.

Una altra dada interessant és que la divergència més gran es dona entre els nats a la resta de l'Estat. Els adults n'acullen un alt percentatge a causa de la gran immigració peninsular del tercer quart del segle XX, mentre que entre els joves ja hem vist que aquesta immigració és minsa. En els altres quatre grups d'origen, en canvi, la magnitud percentual entre els joves és clarament més gran que entre els adults. El motiu del fenomen és també la immigració, l'antiga i la recent. D'una banda, entre els joves hi ha més nats a Catalunya descendents de nats a fora, perquè es tracta dels fills dels integrants de la gran immigració peninsular esmentada. D'altra banda, hi ha més joves nats a l'estranger, perquè la immigració estrangera

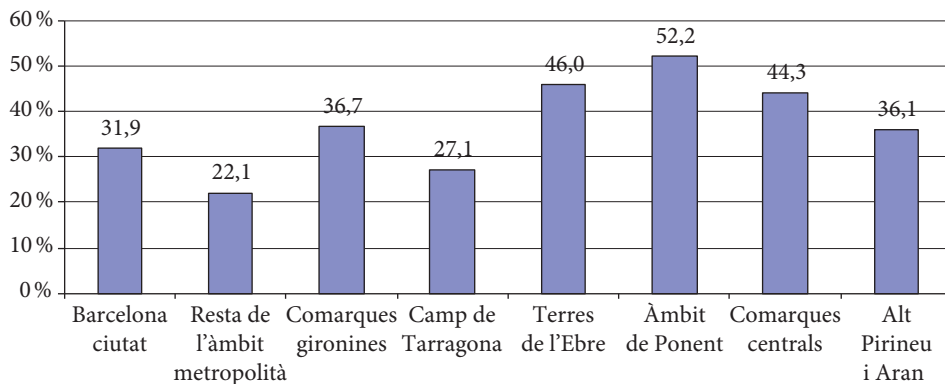
GRÀFIC 19. Origen geogràfic familiar de dos segments de la població de Catalunya: els joves (15 a 34 anys) i els adults (35 i més anys). Percentatges. 2008.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

recent està composta en bona part de joves. Aquest complex panorama d'orígens explica en gran mesura tant les característiques demolingüístiques del jovent com la diferència entre aquest i els adults, en diversos aspectes.

Els àmbits territorials en què es divideix Catalunya són set i resulten bastant diversos entre ells en diferents aspectes. Un dels aspectes que mostra força contrastos és el demogràfic. I un cas de divergència seria, per exemple, el grau d'intensitat de les diferents immigracions. De cara a l'anàlisi demolingüística, pot ser il·lustratiu examinar els percentatges dels joves que, en cadascun dels àmbits territorials, formen el grup més arrelat, això és, el dels que són nats, ells i els seus progenitors, a les terres de llengua catalana.

El gràfic 20 mostra aquesta informació. Cal tenir en compte que en aquest gràfic l'àmbit metropolità ha estat dividit en dues parts, la ciutat de Barcelona i la resta, amb la finalitat de poder veure de manera individualitzada les dades de la capital. El gràfic mostra de manera palpable les diferències demogràfiques entre els territoris. Concretament, s'hi veu que els tres territoris amb més percentatge de població arrelada familiarment són l'àmbit de Ponent, les Terres de l'Ebre i les comarques centrals, mentre que les que en tenen una proporció inferior són, per aquest ordre, la resta de l'àmbit metropolità, el Camp de Tarragona i la ciutat de Barcelona. Aquesta informació serà útil per a l'anàlisi dels usos que efectuarem més endavant.

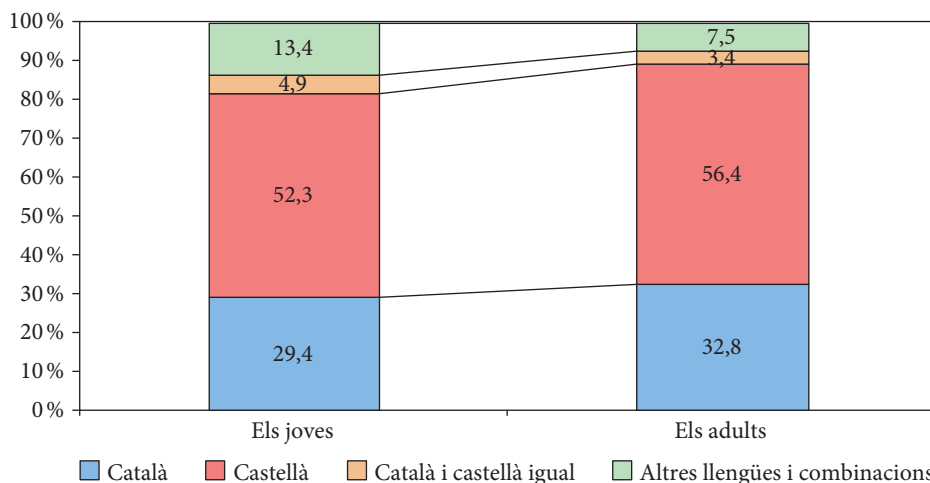

GRÀFIC 20. Percentatges de joves de 15 a 34 anys nats, ells i els seus dos progenitors, en terres de llengua catalana, en vuit zones de Catalunya. 2008.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

4.3.2.3.3. LA LLENGUA INICIAL

La llengua inicial, és a dir, la primera llengua parlada, constitueix el punt d'inici de la història lingüística de l'individu i, per tant, condiciona la resta de la seua trajectòria en aquest aspecte. D'altra banda, és a partir d'aquesta informació

GRÀFIC 21. Llengua inicial de dos segments de la població de Catalunya: els joves (15 a 34 anys) i els adults (35 i més anys). Percentatges. 2008.

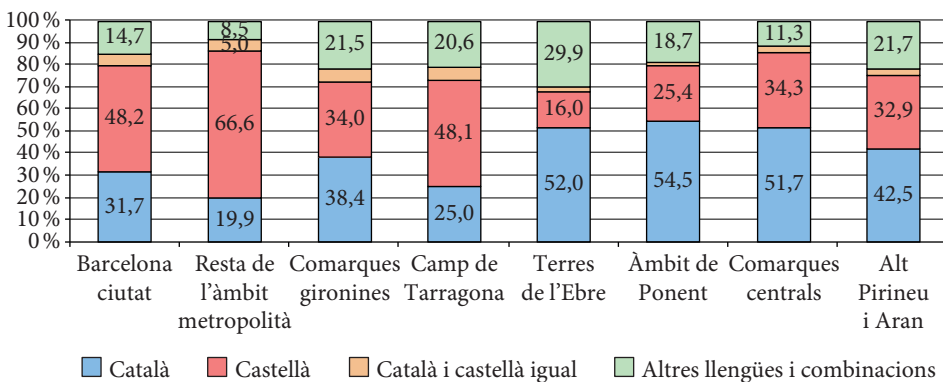
FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

que podrem determinar els canvis en el capteniment lingüístic que es produeixen al llarg de la vida de les persones. Per això la presentem en primer lloc.

El gràfic 21 mostra la llengua inicial dels joves i dels adults. Hi veiem que, entre els joves, una mica menys d'un terç declara tenir únicament el català com a llengua inicial, una mica més de la meitat declara tenir-hi el castellà i un percentatge apreciable (13,4 %), altres llengües. Uns resultats en bona part deguts a les diferents immigracions rebudes i a la manera com han repercutit en els orígens familiars dels joves. Aquests percentatges de llengua inicial esdevenen les xifres de partida que cal tenir presents per a interpretar els resultats de les altres funcions lingüístiques que veurem seguidament.

La comparació entre les llengües inicials dels joves i dels adults que mostra el gràfic 21 indica que la principal diferència es troba en el creixement del percentatge de terceres llengües quan passem dels adults als joves. Aquest fenomen podria explicar-se per dos factors ja esmentats abans. D'una banda, els immigrants estrangers són més nombrosos entre els joves i, d'altra banda, tal com mostra el gràfic 19, més de la meitat provenen de països que no són de llengua castellana. Aquest augment del percentatge de persones que tenen terceres llengües com a inicials quan passem dels adults als joves es compensa amb una disminució percentual tant del castellà com del català sols entre la joventut. Hom podria concloure, doncs, que els joves tenen un origen lingüístic més divers, tot i que el castellà hi és la llengua inicial més freqüent.

Tal com hem vist en el gràfic 20, els àmbits territorials de Catalunya presenten força divergències pel que fa a la intensitat de les diverses immigracions. En con-

GRÀFIC 22. Llenqua inicial dels joves de Catalunya de 15 a 34 anys, segons els territoris. Percentatges. 2008.

Els valors que no apareixen en el gràfic són dades no significatives estadísticament.

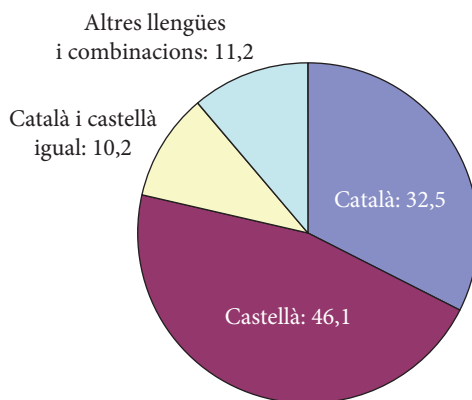
FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

seqüència, potser serà il·lustratiu examinar la llengua inicial dels joves en els diversos territoris.

El gràfic 22 mostra aquesta informació. S'hi observa que els tres territoris amb un percentatge de llengua inicial catalana més alt són l'àmbit de Ponent, les Terres de l'Ebre i les comarques centrals. I que les tres àrees amb les proporcions més baixes són la resta de l'àmbit metropolità, el Camp de Tarragona i la ciutat de Barcelona. La prelació apuntada coincideix amb l'establerta en el gràfic 20, en què es mostra el percentatge de població més arrelada familiarment en cada territori. La proporció d'aquest grup en cada zona és, per tant, un factor determinant del percentatge de català com a llengua inicial. Aquesta gran influència de l'arrelament familiar en la llengua inicial dels joves mostra que, tot i que una part apreciable dels descendents de la immigració peninsular de la segona meitat del segle passat ha adoptat d'alguna manera el català, aquella immigració encara condiona de manera notable la situació demolingüística de Catalunya.

4.3.2.3.4. LA LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ

Una altra variable clau per a conèixer la situació demolingüística d'un grup social és la llengua d'identificació, és a dir, la resposta a la pregunta «Quina és la seua llengua?». El resultat d'aquesta pregunta dona informació sobre la llengua amb què la persona s'identifica de manera primordial, i per això s'ha anomenat *llengua d'identificació*. En certa manera podríem considerar que es tracta de la llengua principal de l'individu en el moment actual i per això és una dada demolingüística important.

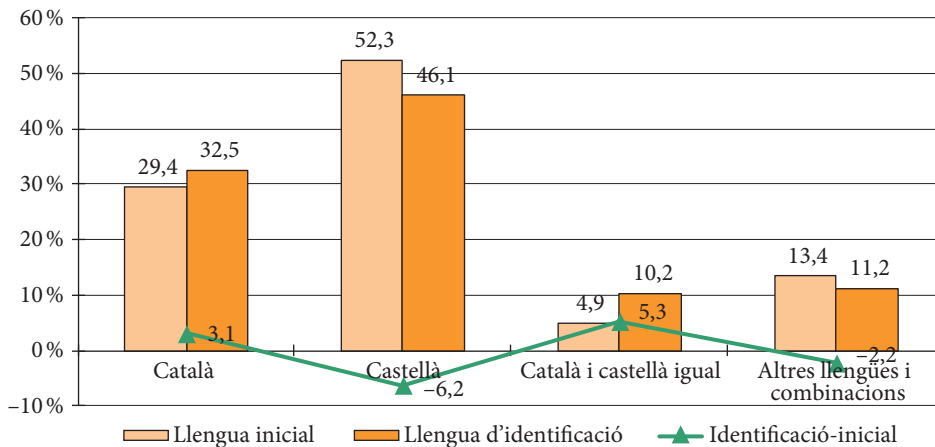

GRÀFIC 23. Llengua d'identificació dels joves de Catalunya de 15 a 34 anys. Percentatges. 2008.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

La llengua d'identificació dels joves a Catalunya es pot veure en el gràfic 23. El gràfic mostra que els joves que tenen el català com a llengua d'identificació són al voltant d'un terç i que els que hi tenen el castellà són una mica menys de la meitat. També hi ha percentatges importants de població que s'identifiquen amb altres llengües, o bé amb el català i el castellà conjuntament. Aquests resultats tenen una certa semblança amb els de la llengua inicial. Tanmateix, també hi ha diferències, i algunes són importants. De fet, la comparació entre la llengua inicial i la d'identificació permet veure si hi ha canvis en la llengua principal de l'individu en el seu recorregut vital, és a dir, si hi ha canvis quan es passa del moment en què va començar a parlar fins al moment en què es troba actualment. Aquesta comparació constitueix, doncs, un indicador de la dinàmica lingüística que es produeix durant la vida de cada persona i, concretament, del que en Joan Pujolar i altres autors, en un informe recent, han anomenat *mudes lingüístiques* (Pujolar *et al.*, 2010).

En el gràfic 24 es comparen els resultats de la llengua inicial i de la llengua d'identificació entre els joves de Catalunya. El gràfic mostra que entre els joves el català progressa com a llengua principal, encara que de forma limitada. Entre els adults el creixement és més alt (6,6 %), però cal tenir en compte que com més llarga és la vida de les persones més probabilitats hi ha que es produeixin canvis de llengua. Alguns dels canvis vitals que poden comportar canvis lingüístics són la sortida de la llar inicial o l'entrada al món laboral, i entre els joves analitzats n'hi ha una part important que no han viscut encara cap d'aquests fets. Per tant, po-

GRÀFIC 24. Els joves de Catalunya de 15 a 34 anys. Llengua inicial i d'identificació. Percentatges. 2008.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

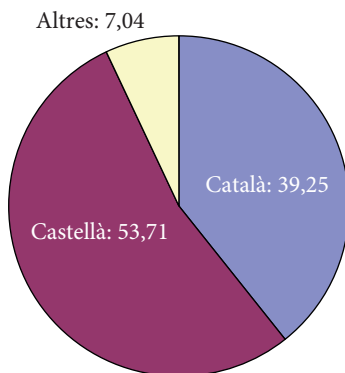
dríem dir que no han esgotat la potencialitat de canvi lingüístic que presumiblement tindrà la seua vida.

D'altra banda, els que declaren identificar-se amb el català i el castellà conjuntament també han crescut, i ho han fet de manera més notòria que en el cas del català. En canvi, el castellà disminueix com a llengua principal d'una manera força clara. Les altres llengües també minven. Tot plegat sembla indicar que el català, tot i no ser la llengua amb més percentatge, té prou capacitat d'atracció entre els joves perquè alguns l'hagen adoptat com a llengua principal malgrat no tenir-lo com a llengua inicial, i que aquest canvi es fa sobretot en detriment del castellà. Hom podria concloure que, entre els joves, el català sembla tenir, pel que fa a les mudes lingüístiques, més capacitat d'atracció que el castellà.

4.3.2.3.5. MITJANA D'ÚS DE LES LLENGÜES

Una manera de copsar l'ús global de les llengües és mitjançant el resultat de la pregunta que demana als enquestats quin percentatge empen de cada una de les llengües en presència. La mitjana d'aquestes respostes individuals per part dels joves de Catalunya queda reflectida en el gràfic 25.

En aquesta ocasió, el percentatge de terceres llengües és més petit que en els casos anteriors, i a causa de l'estructura de la pregunta no apareixen els usos bilingües. Això fa que les proporcions de català i de castellà siguin més altes. El català assoleix quasi el 40 % i el castellà té un percentatge lleugerament superior al 50 %. Aquesta podria ser l'aproximació més fidedigna al percentatge d'exposició a cada llengua en les relacions interpersonals que es dona en el conjunt del món juvenil català. També se'n podria dir *la banda sonora lingüística* dels joves en el seu conjunt.

GRÀFIC 25. Mitjana d'ús de les llengües dels joves de Catalunya de 15 a 34 anys. Percentatges. 2008.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

4.3.2.3.6. ELS USOS CONTEXTUALITZATS

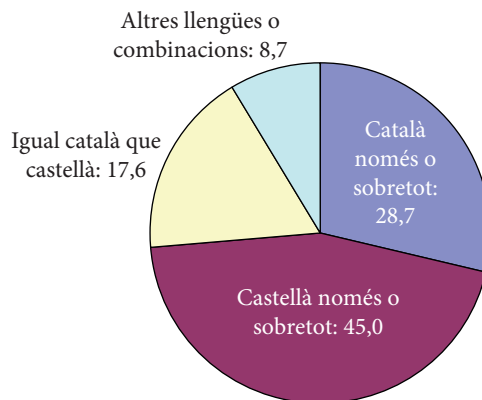
Efectivament, la banda sonora a què acabem d'alludir pot ser una bona metàfora dels usos lingüístics de la joventut. Però aquesta banda sonora, que acabem de caracteritzar globalment, pren modulacions diferents en funció de tot un seguit de contextos, on les interaccions lingüístiques mostren especificitats.

En la nostra tradició sociolingüística se sol fer una distinció inicial entre els usos a la llar (els usos familiars) i els usos fora de la llar. Per a l'avinentesa que ens ocupa, ens referirem a un parell de situacions comunicatives de fora de la llar: la llengua emprada pel jovent amb els amics i a les entitats bancàries.

Es tracta de dues interaccions que es donen en contextos extrems d'una mena de contínuum de formalitat. La primera, la llengua amb els amics, constitueix una interacció força col·loquialitzant. La segona, en canvi, pot estar mediatitzada per la política lingüística de cada entitat bancària. En qualsevol cas, som davant d'un context, aquest darrer, relativament formal, on l'informant enquestat actua com a consumidor o usuari.

Malgrat que per a l'avinentesa que ens ocupa no hem contrastat els resultats de l'EULP08 amb els de l'enquesta EUL del 2003, serà bo no perdre de vista alguna de les tendències esbossades en l'explotació d'aquesta darrera (Torres, coord., 2005). Ens referim, sobretot, a la constatació que l'ús del català a Catalunya es troba directament relacionat amb la formalitat de la situació. Vegem, doncs, el gràfic 26, referit a la llengua amb els amics el 2008.

S'hi observa que l'ús exclusiu o preferent del castellà amb els amics és força superior al del català (diferencial de 16,3 punts). D'altra banda, el comportament

GRÀFIC 26. Llengua amb amics dels joves de Catalunya de 15 a 34 anys. Percentatges. 2008.

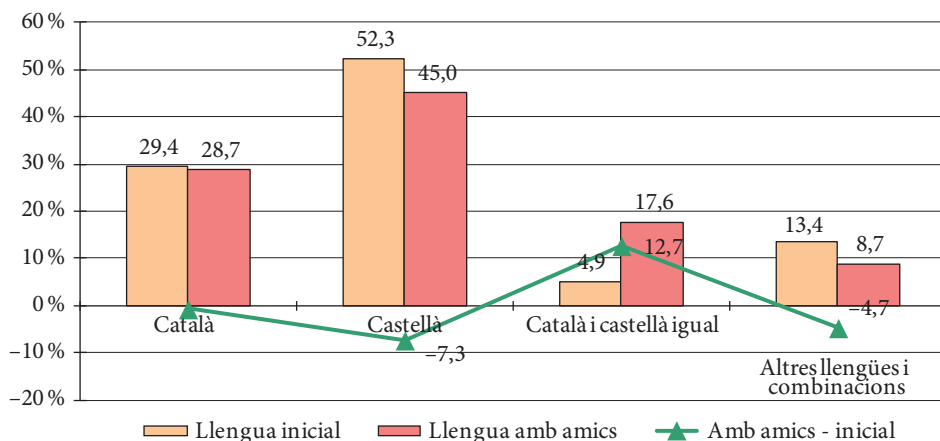
FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

bilingüe català-castellà ofereix un percentatge considerable (17,6%). I, finalment, la presència d'interaccions amb altres llengües ja comença a mostrar una certa consistència.

Si ens preguntem per les causes d'aquests usos, hi ha diverses correlacions que ens poden ajudar. Sembla clar que l'ús del català es troba fortament vinculat al fet d'haver nascut a Catalunya i ser fill de progenitors també nats a Catalunya, a la identificació catalanòfona dels informants i a la pertinença al grup de catalanoparlants inicials. El gràfic 27 ens informa de la correlació entre la llengua inicial de l'enquestat i l'ús lingüístic amb els amics.

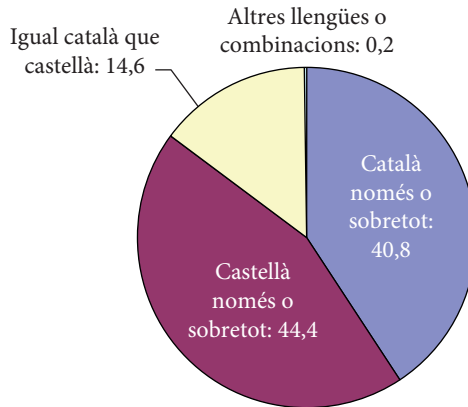
S'hi observa, d'una banda, una quasiequiparació de percentatges pel que fa a l'ús del català amb els amics i el grup catalanoparlant inicial, enfront d'un decaïment negatiu de l'ús (7,3 punts) del grup castellanoparlant; de l'altra, es constata un augment prou important (12,7 punts) d'usos bilingües. La hibridació lingüística torna a fer-se present.

D'entrada, sembla clar que la preeminència del castellà en la interacció amb els amics té una raó de pes que la condicionaria: una composició demolingüística majoritària. Una anàlisi més acurada ens hauria de portar a avaluar la solidesa de la tendència als usos bilingües. Una tendència, no ho oblidem, ja detectada el 2003 per Vila (2003, p. 105 i 153), que apuntava, això sí, un ús feble i ocasional del català. I, d'altra banda, també ens caldria endinsar en l'observació de les normes de tria lingüística, en la vigència, en definitiva, de la norma de subordinació del català en els usos interpersonals.

GRÀFIC 27. Els joves de Catalunya de 15 a 34 anys. Llengua inicial i amb amics. Percentatges. 2008. El valor que no apareix en el gràfic és una dada no significativa estadísticament.

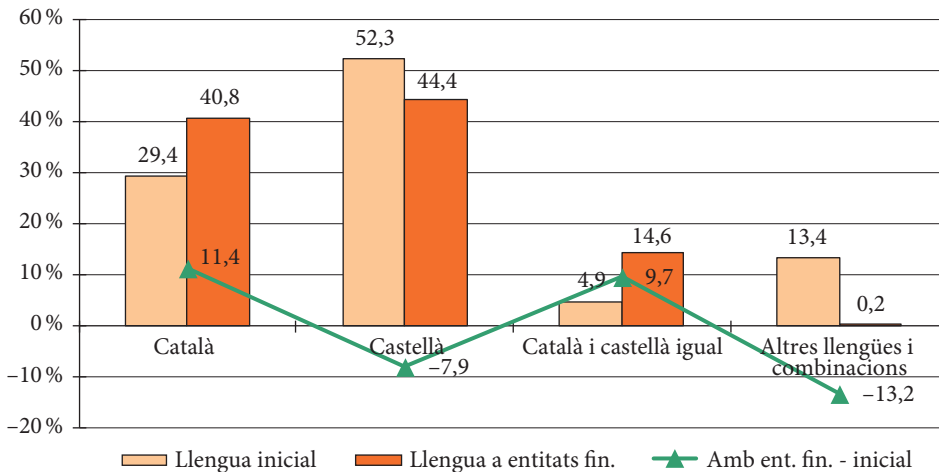
FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

GRÀFIC 28. Llengua dels joves de Catalunya de 15 a 34 anys quan acudeixen a entitats financeres. Percentatges. 2008.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

El gràfic 28 ens mostra els usos dels joves quan acudeixen a les entitats financeres (bancs o caixes). En aquesta ocasió s'hi observa que, tot i que el castellà presenta uns usos més elevats que el català, el diferencial apuntat en relació amb la llengua utilitzada amb els amics disminueix considerablement (ara no arriba als quatre punts). D'altra banda, es constata que els usos bilingües són importants

GRÀFIC 29. Els joves de Catalunya de 15 a 34 anys. Llengua inicial i llengua emprada amb entitats financeres. Percentatges. 2008.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

(14,6 %), però també inferiors als del context anterior. Finalment, queda clar que els usos d'altres llengües són molt esporàdics, de manera que hom podria concloure que la interacció lingüística en el context financer es fa en les llengües dels dos grups lingüístics majoritaris.

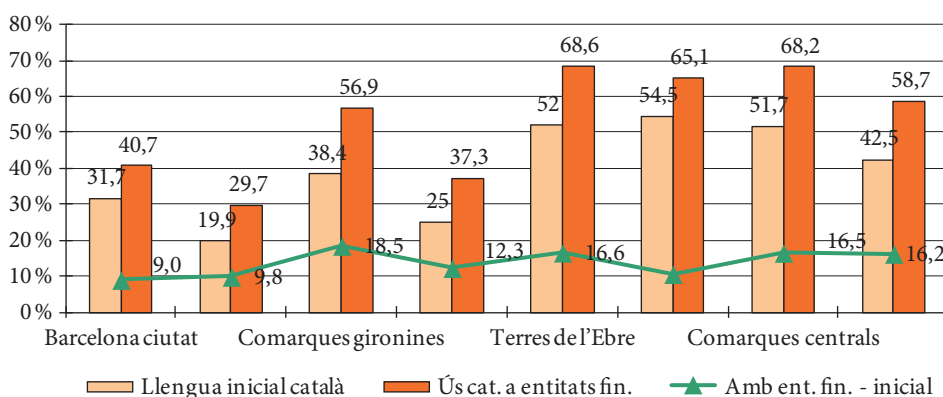
Si ara correlacionem aquests resultats amb els percentatges de llengua inicial (gràfic 29) el panorama comunicatiu resultant serà diferent del de la llengua amb els amics. Vegem-ho.

En aquesta ocasió, els resultats percentuals dels usos financers dels joves en català superen clarament (+11,4 punts) el percentatge de catalanoparlants inicials, mentre que els usos en castellà dels joves són inferiors (quasi vuit punts) al percentatge de castellanoparlants de llengua inicial. Els usos bilingües també són més elevats que el grup de bilingües inicials.

La interpretació d'aquests resultats ens porta a concloure que hi ha contextos, i el bancari n'és un, on la llengua catalana troba un encaix més còmode. Els percentatges d'ús superen els del grup de llengua inicial, cosa que vol dir que en aquest context el català té força d'atracció. Una força d'atracció on, tal com s'ha dit, els plantejaments lingüístics (atenció al client, retolació, etc.) de la mateixa entitat hi deuen tenir molt a veure.

D'altra banda, en correlacionar l'ús dels joves del català a les entitats financeres amb la llengua inicial segons els territoris (gràfic 30) ens adonarem que la composició demolingüística també hi serà important.

Així, a les Terres de l'Ebre, les comarques centrals i l'àmbit de Ponent, l'ús del català hi és clarament majoritari, amb percentatges que s'apropen al 70 %. També

GRÀFIC 30. Percentatges de joves de Catalunya de 15 a 34 anys que tenen el català com a llengua inicial i dels que el tenen com a llengua d'ús amb les entitats financeres, segons els territoris. 2008. El valor que no apareix en el gràfic és una dada no significativa estadísticament.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'EULP08.

hi és majoritari, encara que amb menor mesura, a l'Alt Pirineu i l'Aran, i a les comarques gironines. En canvi, les conurbacions barcelonina i tarragonina presenten uns usos més deficitaris malgrat ser sempre superiors als percentatges de llengua inicial.

Sembla, doncs, que la catalanització dels usos amb les entitats bàncaries experimenta una modulació on la base demolingüística del territori sol ser determinant. Tanmateix, a l'àmbit de Ponent els usos podrien ser més grans, ja que és el territori amb més pes de la llengua inicial catalana.

4.3.2.3.7. RECAPITULACIÓ

En primer lloc, cal insistir en el fet que els resultats que hem presentat corresponen a una anàlisi primària de les dades demolingüístiques del grup de població jove (15-34 anys) que ens aporta l'EULP08.

La gran immigració internacional que ha rebut Catalunya, especialment activa en la primera dècada del segle XXI, ha propiciat una alteració demolingüística de gran magnitud. El fet que aquesta immigració presenti un fort component de persones en edat laboral ha incidit especialment en la conformació del grup juvenil. Així, avui dia més d'una quarta part del jovent de Catalunya és nat a l'estranger. Tanmateix, els nascuts a la resta de l'Estat no arriben a un 5 %, mentre que en el grup dels adults, com a conseqüència de les migracions del tercer quart del segle passat, aquest percentatge acull gairebé un terç de la població. Una altra diferència entre aquests dos grups rau en el fet que en el dels joves hi ha més nats a Catalunya descendents de progenitors nats a fora. Novament, la immigració del segle XX es fa ben present en la caracterització de la dinàmica demolingüística domèstica.

Pel que fa a la llengua inicial, la població catalana reflecteix la diversitat d'origens alludits. El castellà, amb més de la meitat de la població, és la llengua inicial més nombrosa, mentre que el català no arriba al terç. El decalatge percentual entre les dues llengües és d'uns vint-i-tres punts. I la gran diferència entre el grup de joves i el d'adults és que aquells presenten un percentatge significatiu de tercers llengües (13,4 %). El grup jove és el que millor representa, doncs, el mosaic lingüístic que ens ha arribat amb les migracions més recents. D'altra banda, la distribució territorial de la llengua inicial ens dibuixa unes zones amb una proporció alta de llengua catalana (l'àmbit de Ponent, les Terres de l'Ebre i les comarques centrals) i unes altres on el català té una presència més deficitària (la resta de l'àmbit metropolità, el Camp de Tarragona i la ciutat de Barcelona). En ambdós casos s'estableix una correlació clara amb el grau de presència de població arrelada, això és, de nats a Catalunya fills de progenitors que també hi han nascut.

Quant a la llengua d'identificació de la població catalana, les magnituds percentuals acabades d'esmentar varien significativament. Així, el decalatge entre els

dos grans grups lingüístics, tot i que es manté clarament favorable a la llengua castellana, es redueix a un 13,6 % entre els joves, gairebé deu punts menys que el diferencial apuntat per a la llengua inicial. Aquesta dada és força important ja que constitueix un indicador de la capacitat d'atracció de la llengua catalana. Val a dir, però, que el progrés del català com a llengua principal és menor en el grup jove (3,1 punts) que en l'adult (6,6 punts). Alhora, també és destacable l'augment de bilingües identitaris (5,3 punts entre els joves).

Una aproximació global als usos de la població jove a Catalunya ens presenta una banda sonora on la llengua castellana es trobaria al voltant del 50 % i la catalana, al 40 %. Tanmateix, l'anàlisi contextualitzada de les comunicacions interpersonals ens aporta matisos rellevants. Aquest apartat s'ha ocupat exclusivament de dos contextos extrems en termes de formalitat comunicativa. Les dades obtingudes corroboren la tendència assenyalada en treballs anteriors segons la qual la presència de la llengua catalana millora en funció de la formalitat de la situació. Així, quant a la llengua amb els amics, el castellà gaudeix d'una situació de privilegi associada a un grup de llengua inicial clarament majoritari. En canvi, malgrat continuar presentant un ús superior al català, a les entitats financeres s'hi observa una reculada significativa en relació amb el percentatge de llengua inicial (−8 punts). Sens dubte, l'entorn lingüístic de les entitats bancàries, força catalanitzat, influeix en la demanda dels usuaris. D'altra banda, els usos bilingües augmenten en ambdós contextos en relació amb el grup d'origen.

Hom podria concloure que l'ús del català entre els joves es troba fortament vinculat al fet d'haver nascut a Catalunya, ser fill de progenitors també nats a Catalunya, a la pertinença al grup de catalanoparlants inicials i a la identificació catalanòfona. A més, entre els joves el català té una certa capacitat d'atracció. És bàsicament el mateix que passa amb els adults, tot i la diferent composició per orígens dels dos grups.

4.3.3. *Les Illes Balears*

L'actualització de les dades de l'*Enquesta sociolingüística* de 2003 ens arriba de la mà d'un parell d'estudis, el del *Baròmetre de la comunicació i la cultura* de 2010 de FUNDACC⁶⁰ i l'*Enquesta modular d'hàbits socials 2010* de l'Institut d'Estadística de les Illes Balears.⁶¹ Es tracta de dues eines demoscòpiques l'objectiu de les quals no és estrictament sociolingüístic; tanmateix, els protocols de preguntes de

60. Les dades públiques del *Baròmetre de la comunicació* es poden consultar al web de FUNDACC (<http://www.fundacc.org/>).

61. *Enquesta modular d'hàbits socials 2010*: http://ibestat.caib.es/ibestat/page?p=px_tablas&nodeId=d5c5d125-653a-4fdc-b243-e9b590431f53.

les dues enquestes ens proporcionen informacions sociolingüístiques de gran interès.

En el capítol dedicat a presentar l'evolució sociolingüística de la llengua catalana de l'*Informe sobre la situació de la llengua catalana (2010)* (Pradilla i Sorolla, coord., 2011b), Natxo Sorolla ens va proporcionar algunes dades de competència lingüística que, alhora, va contrastar amb les de l'EMHS 2010 (taula 3). S'hi constataren unes diferències, mínimes, que atribuïa a qüestions metodològiques diverses, entre les que destacava la distribució de la mostra segons l'origen geogràfic dels enquestats. En aquest sentit, advertia del fet que a l'EMHS 2010 hi ha una subrepresentació dels autòctons, i dins d'aquest grup també dels nascuts a la resta de l'Estat, mentre que els nascuts a la resta del món es trobaven sobrerrepresentats. En canvi, en el *Baròmetre* les desviacions serien oposades, ja que els grups que es trobaven sobrerrepresentats serien el dels autòctons i els nascuts a la resta de l'Estat del col·lectiu al·lòcton. Fetes aquestes advertències metodològiques, no ens podem estar d'animar els investigadors a fer una explotació exhaustiva de les dades que anualment proporciona el *Baròmetre de la comunicació i la cultura*, a hores d'ara infrautilitzades.

TAULA 3

Competència lingüística en català. Illes Balears, any 2010. Població de 16 i més anys.

Dades absolutes (milers de persones) i percentatges

		Total	Entén	Sap parlar	Sap llegir	Sap escriure
<i>Enquesta modular (2010) (≥16 anys)</i>	Milers de persones	889	756	564	629	426
	Percentatge	100	85,0	63,4	70,8	47,9
<i>Baròmetre de la comunicació (2010) (≥16 anys)</i>	Milers de persones	926	823	602	—	472
	Percentatge	100	88,8	65	—	51

FONT: *Enquesta modular i Baròmetre de la comunicació.*

Per a l'avinentesa que ens ocupa destacarem algunes dades de l'EMHS 2010, analitzades per Joan Melià.⁶² Aquesta enquesta inclou el *Mòdul de coneixements i usos lingüístics*, que avalua un conjunt destacat de variables sociolingüístiques: coneixement de la llengua catalana (amb pregunta dicotòmica i escalar), ús lingüístic habitual per àmbits (amb familiars, amb amistats, amb desconeguts), llengua d'identificació (pròpia), usos lingüístics quan l'interlocutor respon en castellà o en català, llengua que es considera pròpia de les Illes Balears i llengua en la qual haurien d'expressar-se les persones residents a les Illes Balears i els alumnes que

62. Memòria de l'any 2010 del Consell Econòmic i Social de les Illes Balears.

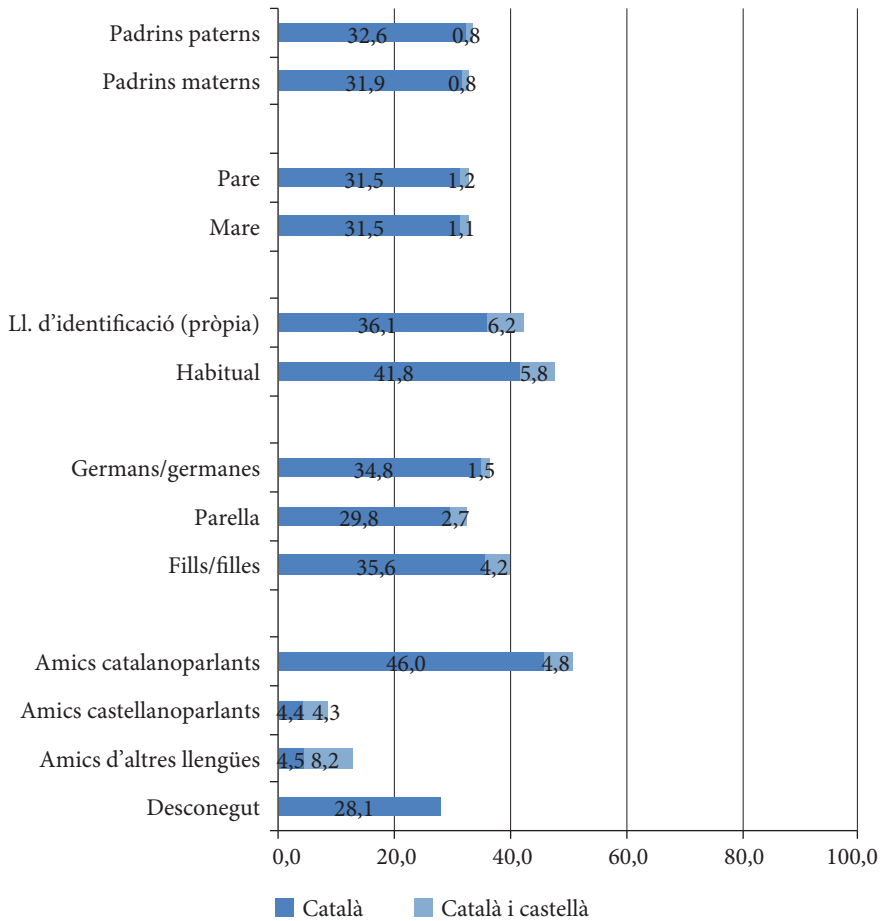
han acabat l'ensenyament obligatori. La mostra és molt àmplia, amb 3.510 enquestats, de 16 i més anys.⁶³ Les dades de l'EMHS 2010 s'han contrastat amb les de l'*Enquesta sociolingüística* de 2003, tot i que hi ha aspectes metodològics rellevants en què els dos protocols difereixen. Si de cas, deixarem dit que l'estudi de 2003 és una recerca específicament sociolingüística, a població de 15 i més anys i per telèfon, mentre que l'EMHS 2010 és un estudi d'abast més general, amb entrevista presencial i a majors de 16 anys.

Una valoració general ens permet dir que l'evolució sociolingüística 2003-2010 que mostren les dades no és precisament bona. Tanmateix, les causes dels decrements observats en els indicadors competencials i d'ús de la llengua catalana s'haurien d'atribuir a condicionants exògens més que a una pèrdua de salut de la llengua entre els catalanoparlants. Dit d'una altra manera, les davallades percentuals estan fortament associades a l'important alteració demolingüística de la darrera dècada, que ha incorporat a les Illes un col·lectiu allòcton d'una gran envergadura. Efectivament, entre aquests anys, la població balear s'ha incrementat en un 16,8 %. Així, dels 947.361 habitants de l'any 2003 s'ha passat als 1.106.049 del 2010.⁶⁴ Sorolla (Pradilla i Sorolla, coord., 2011b, p. 33-36) explica el canvi de la manera següent: els nascuts als territoris de llengua catalana passen del 63,4 % de l'any 2003 al 58,3 % de l'any 2010, amb un decrement de 5,1 punts en només set anys. Ara bé, en aquest increment de la població forana convé advertir dues qüestions: la primera, que l'any 2010 la major part dels allòctons són nascuts fora de l'Estat (58 %), fet que no ocorria l'any 2003; i la segona, que els nascuts als territoris de llengua catalana han incrementat el seu component allòcton, de manera que hi ha més població nascuda als territoris de llengua catalana amb progenitors i avis d'origen allòcton, que, en conseqüència, incorpora el castellà o altres llengües en els seus orígens lingüístics familiars.

En relació amb la base demolingüística, això és, els col·lectius de llengua primera i llengua d'identificació, l'EMHS 2010 només ens dona informació de la segona. Indirectament podem recórrer als resultats de les preguntes sobre la llengua parlada amb el pare o amb la mare (gràfic 31). En aquest sentit, es pot aventurar que el grup de llengua primera catalana no arriba al terç de la població (32 % aproximadament). La llengua d'identificació, en canvi, arriba al 36,1 %. Tot i la migradesa del diferencial, sens dubte es tracta d'una bona notícia, encara que no podem tancar els ulls al fet que la llengua d'identificació ha experimentat un decrement de 9,5 punts respecte a l'any 2003, una davallada que no ha anat acompanyada

63. *Enquesta modular d'hàbits socials 2010. Metodologia* (<http://ibestat.caib.es/ibfiles/content/noticias/ca/METODOLOG%C3%8DA%20EMHS%202010%20CATAL%C3%81N.pdf>).

64. Dades de l'Institut d'Estadística de les Illes Balears (<http://www.ibestat.es/ibestat/page?f=default&p=poblacion>).

GRÀFIC 31. Ús del català, i el català i el castellà, en diferents àmbits. Illes Balears, any 2010. Percentatges.

FONT: *Enquesta modular*.

d'un augment del castellà, que només ha crescut en 0,6 punts: els increments d'identificació lingüística més significatius els han experimentat el col·lectiu de parlants d'altres llengües (6,6 punts) i els qui declaren una identificació dual català-castellà (2,7 punts).

Aquestes dades generals no haurien d'amagar l'extraordinària heterogeneïtat que ens arriba quan abordem una anàlisi territorialitzada. Així, a la vora de percentatges que indiquen que més de la meitat de la població de Menorca i Formentera té el català com a llengua d'identificació (51,5 % i 50,8 %, respectivament), trobem que a Eivissa el té poc més d'una quarta part de la població (28,7 %).

La variable edat també ofereix matisos molt importants. Així, mentre que la cohort de més de 65 anys aporta els percentatges més elevats de llengua d'identificació catalana (62,2 %), els joves d'entre 16 i 35 anys presenten dades sensiblement més baixes (24,4 %). Unes dades, les dels joves, matisades per diversos fets; a destacar, l'origen geogràfic familiar i el lloc de naixement. Quant a l'origen geogràfic familiar, s'observa que el component migratori allòcton vinculat al món laboral té en la cohort de 30 a 34 anys l'impacte més gran, amb una identificació amb la llengua catalana de només un 18,9 %, un percentatge exigü que contrasta amb el 51,9 % de la de 15 a 19 anys. Dues cohorts on el component autòcton també és força diferent, un 51 % i un 70,9 % de nats a les Illes, respectivament.

En relació amb les competències lingüístiques, l'evolució percentual que mostren les dades en el període 2003-2010 és globalment negativa, amb decalatges d'11,2 i 8,1 punts en les habilitats de parlar i entendre la llengua catalana, respectivament, segons ens mostra la taula 4. Només la capacitat d'escriure augmenta un punt exigü. Aquestes dades generals no haurien d'amagar situacions paradoxals, com l'increment de les competències lingüístiques en unes generacions de joves que han passat per un ensenyament amb una presència vehicular de la llengua catalana, a la vora de l'existència de bosses de població pràcticament impermeables a la llengua catalana.

TAULA 4
Competència lingüística en català. Illes Balears, any 2010. Percentatges

		<i>L'entén</i>	<i>El sap parlar</i>	<i>El sap llegir</i>	<i>El sap escriure</i>
Total	2003	93,1	74,6	79,6	46,9
	2010	85	63,4	70,8	47,9
Autòctons	2003	99,6	96,8	91,8	64,4
	2010	98,7	94	91,4	73,1
Allòctons	2003	83,4	41,6	61,4	20,7
	2010	69,6	28,9	47,6	19,5

NOTA: Els autòctons són els nascuts en territori de llengua catalana i els allòctons són els nascuts fora del territori de llengua catalana.

FONT: *Enquesta modular*.

Sens dubte, la taula 4 és especialment rellevant a l'hora de trobar una interpretació més matisada de la important davallada competencial abans apuntada. Així, la segmentació de la població segons el seu lloc de naixement ens permet comprovar com l'impacte del decrement percentual pràcticament deixa al marge el segment poblacional autòcton, amb pèrdues de 2,8 i 0,9 punts en les habilitats de parlar i entendre la llengua catalana, respectivament. Una població, l'autòctona, que presenta percentatges de normalitat plena en relació amb les competències de parlar i entendre el català, un 94 % i un 98,7 %, respectivament. I una cohort, la

més jove (15-19 anys), amb un baix component al·lòcton, que presenta percentatges de domini de les quatre habilitats que superen el 90 %.

Una altra dada positiva és la que fa referència a l'ús, ja que prop de la meitat dels usos lingüístics es fan en català (47,5 %). Aquest percentatge pren rellevància quan el contrastem amb el dels catalanoparlants identitaris (36,1 %, llengua d'identificació), fet que confirma que la llengua catalana té presència fora del grup etnolingüístic catalanòfon, un grup on l'ús del català se situa al voltant d'un vigo-rós 94,6 %.

Les relacions lingüístiques de parentiu ens aporten també alguna dada rellevant. Així, el contrast entre els usos dels enquestats amb els pares i amb els fills presenta una dinàmica favorable: mentre que el percentatge d'ús amb els progenitors és del 31,5 %, el de l'ús amb els fills és l'ús familiar més elevat, amb un 35,6 %. La transmissió lingüística intergeneracional presenta, doncs, una fortalesa remarcable. La notícia negativa ens arriba amb la constatació que l'ús del català amb la parella només és d'un 29,8 %, fet que anuncia que les parelles mixtes constitueixen un entorn més favorable a la presència de la llengua castellana.

Acabarem amb algunes dades sobre les representacions, les actituds i les ideologies lingüístiques. En un context sociopolític on el debat (socio)lingüístic mostra una gran conflictivitat, sembla obvi que la rehabilitació social de la llengua catalana compta amb un suport social important: dues tercers parts de la població creuen que la llengua pròpia de les Illes Balears és el català (65,7 %) i més de la meitat considera que els residents a les Illes Balears s'haurien de poder expressar en totes dues llengües (54,3 %), un percentatge que creix encara més amb l'opinió molt majoritària que l'alumnat hauria de ser competent en totes dues llengües en acabar l'ensenyament (72,4 %), o almenys en català (13,9 %).

Amb les dades de l'EMHS 2010 a la mà, ens dol constatar que la viabilitat comunicativa de la llengua catalana en un entorn multilingüe com l'insular no està garantida. L'alteració demolingüística de les migracions recents ha ocasionat una crisi greu en la presència de la llengua catalana en el seu ecosistema històric. Lluny d'intentar afavorir un paper preferent del català com a llengua de cohesió social i de comunicació intergrup, els gestors polítics actuals, en el marc d'una acció intermitent que comença amb el retorn al poder l'any 2003, han apostat per plantejaments liberals, que només afavoreixen l'avanç de la llengua castellana. En un context sociolingüístic on la presència de la llengua castellana s'ha incrementat notablement —l'any 2011 el 34 % de la població immigrada procedeix de l'Amèrica Llatina—, l'acció institucional ha renunciat a exercir el lideratge d'un procés que hauria de pal·liar l'adversitat de la situació demolingüística. Ans al contrari, l'Administració impulsa la desconstrucció de tot un seguit de mesures reguladores que privilegiaven la llengua catalana. Tanmateix, en aquest clima d'hostilitat manifesta, la llengua catalana troba l'escalf d'una segment social més compromès

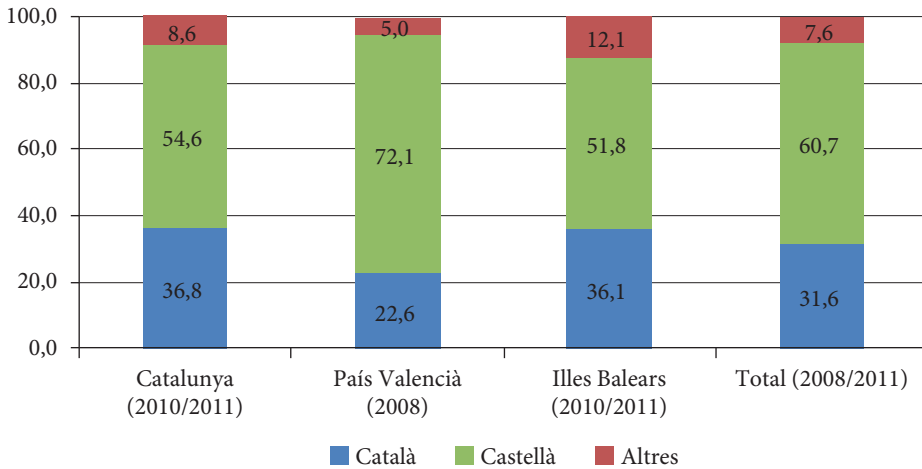
que mai en la seua normalització. De la seua capacitat de substituir l'elit actualment al poder, depèn en bona mesura el redreçament d'un procés que ara mateix gestiona la llengua catalana amb criteris de prescindibilitat i folklorització.

4.3.4. *El País Valencià*

La tradició sociolingüística valenciana, sobretot de la mà de l'eminent sociòleg Rafael L. Ninyoles, ha anat incorporant les mirades de la sociologia i de la psicologia social. D'aquesta manera, la caracterització d'una realitat tan complexa com la que mostra l'ecosistema comunicatiu valencià se n'ha vist altament beneficiada.⁶⁵ Així, avui podem dir que l'avaluació demolingüística del territori valencià compta amb l'anàlisi longitudinal més completa de les diferents àrees de l'àmbit lingüístic català. Dit això, projectada aquesta qüestió sobre la recerca institucional valenciana més recent, sobta extraordinàriament l'*apagada demolingüística* perpetrada a partir de l'any 1995 pels nous gestors polítics de la Generalitat Valenciana. En aquell moment, amb una important producció d'investigacions al darrere, Ninyoles diagnosticava una aturada del procés de substitució lingüística. I, davant l'absència de noves investigacions institucionals seriadades, els dictàmens d'investigadors tan solvents com Pitarch, Mollà o Hernández Dobon —alguns ben entrat el nou mil·lenni— s'han vist amerats per l'horitzó d'optimisme (relatiu) que permetien albirar els indicadors a l'abast.

Tanmateix, la sortida a la llum de les dades de l'AVL 2004 (AVL, 2005a) i de les dues enquestes del Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics de la Generalitat Valenciana, SIES 2005 i SIES 2010 (Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics, 2005 i 2010), ofereix una nova perspectiva interpretativa on les ombres s'han superposat a la llum, ara molt tènue, de l'esperança de redreçament amb què s'encaraven els darrers anys del segle xx. L'omissió durant un període de nou anys de recerques que donessen compte de l'evolució de la dinàmica comunicativa de la societat valenciana se'ns revela, doncs, com una greu irresponsabilitat de conseqüències nefastes. I és que sense avaluació permanent de la pretesa planificació lingüística institucional, sense possibilitat d'objectivar-ne la deriva negativa, difícilment es pot reorientar el procés. És clar que no serem tan ingenus de valorar la qüestió en termes d'incompetència. Ans al contrari, entenem l'omissió com una decisió conscient, coherent amb les grans línies d'una política lingüística que s'ha mostrat devastadora per a la llengua pròpia. Com és sabut, la no-intervenció és una opció planificadora d'una gran efectivitat.

65. Fóra injust obviar l'existència d'un grup d'investigadors socials que ha begut del seu mestratge: Vicent Pitarch, Toni Mollà, Francesc-Jesús Hernández Dobon, Xavier Sanjuan, etc.; i l'autor d'aquest llibre, que també se'n declara deutor.

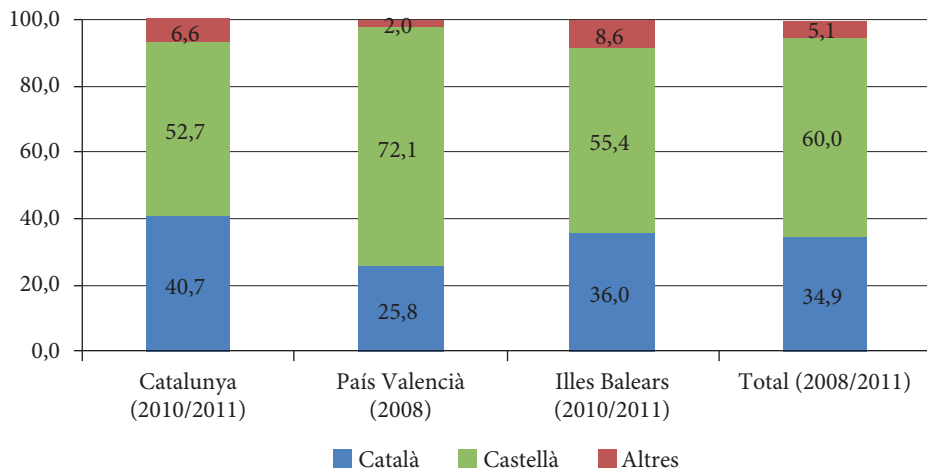

GRÀFIC 32. Llengua inicial. Percentatges.

FONT: *Baròmetre de la comunicació i la cultura*.

A propòsit de les dades més recents és fonamental assumir, sense subterfugis, que la llengua ha reprès un declivi alarmant. Començarem aquesta anàlisi sumària amb les dades que ens poden informar de la base demolingüística, això és, dels (grans) grups lingüístics que senyoregen l'ecosistema comunicatiu valencià. Són les dades sobre la *llengua inicial* i la *llengua d'identificació*: la primera seria la llengua apresada a la llar i la segona, la que en la trajectòria vital l'individu acaba considerant com la *seua*. Val a dir que aquestes dades no es poden obtenir de les enquestes promogudes pel SIES ni per l'AVL, sens dubte una mancança rellevant. Als gràfics 32 i 33 s'hi mostren els percentatges obtinguts per les darreres enquestes del *Baròmetre de la comunicació i la cultura*. Al País Valencià l'esmentada operació estadística es va fer, sembla que per darrer cop, l'any 2008. Sobre aquestes dades se'ns acudeixen un parell de consideracions, especialment importants. La primera, d'una gran transcendència, ens remet a la important retracció percentual del grup autòcton, avui dia extraordinàriament minoritzat en el seu espai territorial històric. L'altra, probablement vinculada a la situació límit a què ha arribat l'esmentat grup, ens defineix una (feble) dinàmica positiva en el trànsit de la llengua inicial a la llengua d'identificació.⁶⁶

66. En la recerca d'una explicació versemblant, no s'hauria de perdre de vista una qüestió metodològica que podria ser rellevant: el qüestionari del *Baròmetre* no permet una resposta dual valencià-castellà i obliga l'informant a decidir-se per una de les dues. És possible que, en aquesta tessitura, el valencià haja pogut resultar perjudicat.

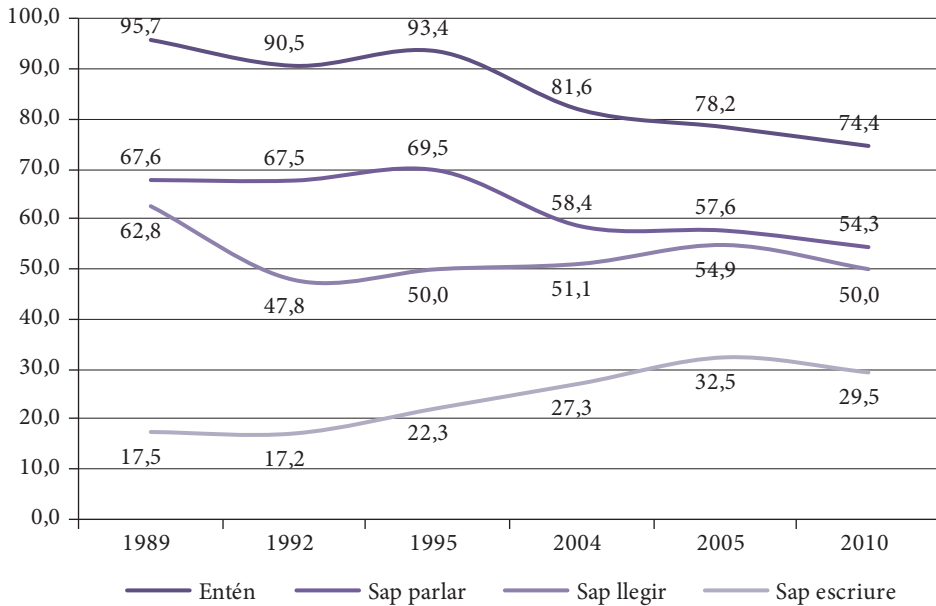
GRÀFIC 33. Llengua d'identificació. Percentatges.

FONT: *Baròmetre de la comunicació i la cultura*.

Pel que fa a la *competència lingüística* (gràfic 34), els percentatges d'incompetència de les habilitats de comprensió i de parla esdevenen una barrera comunicativa molt important: un quart de la població de la zona valencianoparlant no entén el valencià i prop de la meitat declara no saber-lo parlar. L'asimetria de competències entre els dos grans grups lingüístics en litigi esdevé, doncs, un llast importantíssim per a l'activació dels usos de la llengua pròpia. Quant a l'increment sostingut de les habilitats lectoescriptores, més enllà de l'exasperant lentitud amb què s'anava produint, volem destacar-ne l'aturada, segons les dades de SIES 2010.

Només constitueix una bona notícia el fet que el segment de població jove invertisca la dinàmica generacional negativa en l'habilitat de parla. Ara bé, com a contrapunt hi hem de destacar l'anomalia que mostra el fet que en un context d'ensenyament obligatori del valencià encara hi haja uns percentatges d'incompetència tan importants en la comprensió de la llengua i, sobretot, en l'habilitat de parlar-la (gràfic 35).

En relació amb els usos (gràfic 36), el fet que el context de la llar siga el més favorable a emprar el valencià no contribueix gens a la superació de l'estigma de «llengua domèstica» que històricament se li ha assignat. La feblesa amb què es mostraven els usos l'any 2004 (AVL 2004), però, és un indicador diàfan de la minorització creixent del grup valencianoparlant. Una minorització que, malauradament, han confirmat els decrements apuntats pel SIES 2010, on el percentatge de valencià que es parla a casa (*sempre, generalment i més valencià que castellà*) és del 31,6 % (botigues tradicionals 28,8 %; grans superfícies 17,5 %, etc.). D'altra

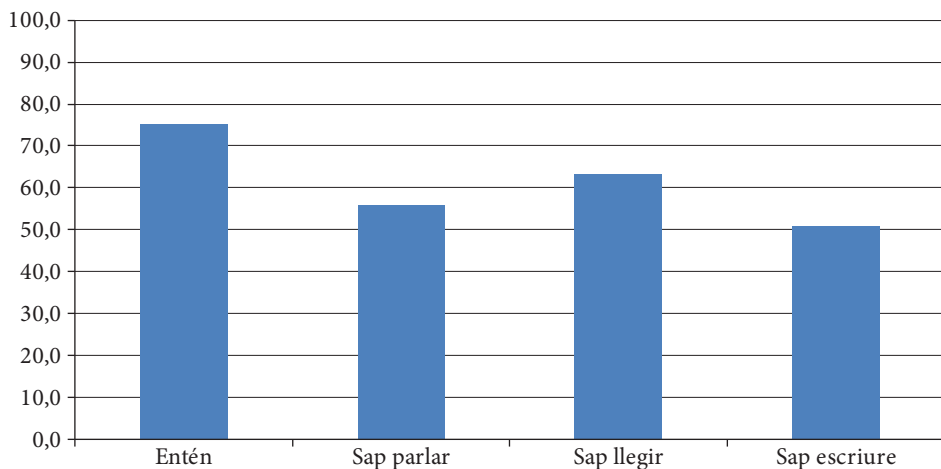
GRÀFIC 34. Competències lingüístiques en valencià (opcions de resposta *perfectament* i *bastant bé*). País Valencià, zona valencianoparlant, anys 1989-2010. Percentatges.

FONT: SIES i AVL.

banda, la disminució dels usos en funció de l'edat —a la llar i fora— situa la població més jove en una dinàmica comunicativa que contrasta amb la millora competencial que el pas per l'escola li ha proporcionat.

Els usos interpersonals del valencià fora de la llar, com s'ha vist, són clarament inferiors als del castellà, llengua que senyoreja el paisatge comunicatiu de la mà de pautes d'ús lingüístic associades a una matriu valorativa clarament privilegiada. La relegació dels usos del valencià a l'interior del seu grup etnolingüístic n'obstaculitza la presència en les relacions intergrupals i dificulta la incorporació de nous individus. D'altra banda, en avaluar els percentatges dels diferents contextos, ens adonem que la pauta diglòssica de distribució funcional de les llengües en contacte no s'acaba d'esvaïr. Així, tot i les escasses diferències, el valencià encara mostra una preferència per les situacions comunicatives menys formals.⁶⁷

67. Val a dir, però, que, en l'apartat dels usos, l'establiment d'una pauta general pot resultar confusió. La complexitat de la casuística que es podria adduir requereix treballs específics que matisen l'especificació d'uns repertoris funcionals que poden arribar a ser antitètics. No en va el conflicte lingüístic esdevé una veritable pugna per l'ús (i el desús) de les llengües en contacte.

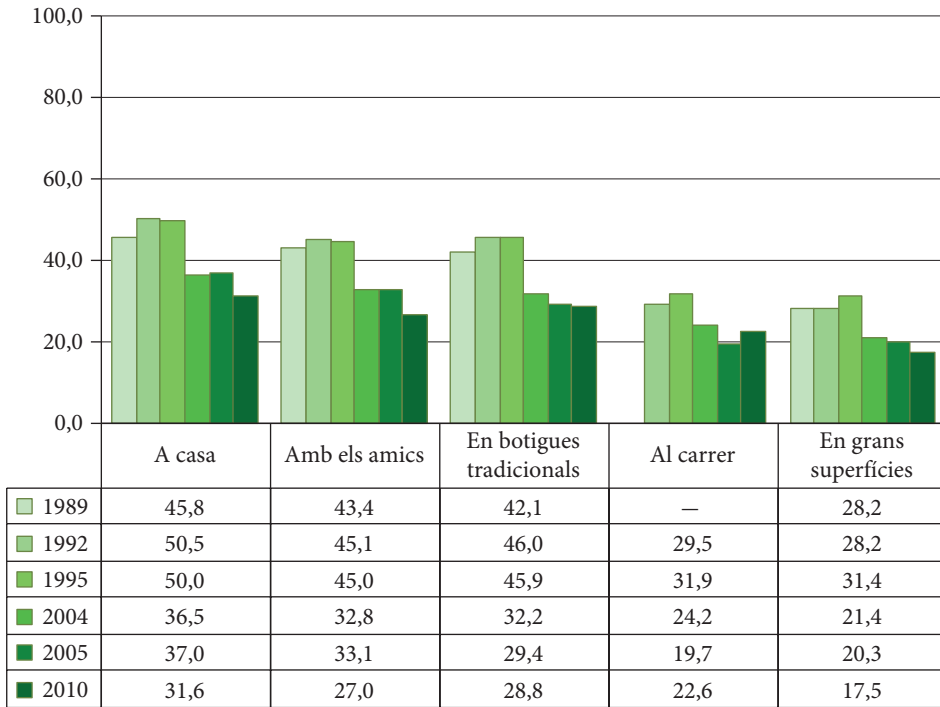
GRÀFIC 35. Coneixement del valencià del grup d'edat 15-24 anys. Percentatges.

FONT: SIES 2010.

En l'apartat de les bones notícies hauríem de destacar l'estabilització global de la transmissió lingüística intergeneracional, reproducció que incorpora un nou element de preocupació amb el comportament dels matrimonis mixtos, majoritàriament favorable a la transmissió de la llengua castellana.

Encara fent atenció a la transmissió lingüística, Fabà i Montoya (2012) ens proporcionen informacions més elaborades sobre l'estat genèric d'estancament amb què era definida segons les dades de l'enquesta de l'AVL de 2004. Ho fan de la mà d'una anàlisi territorialitzada que en detecta diferències substancials. Així, d'una banda, es contraposen zones amb dinàmiques clarament divergents: una de creixement, al voltant de set punts percentuals, i una altra de trencament de la transmissió, amb dades al voltant de quatre punts percentuals negatius. Totes dues acullen dimensions demogràfiques similars, al voltant del 40 % de la població cadascuna. Ara bé, mentre que la primera acull (de manera discontinua) la població resident en pobles i ciutats petites preferentment, l'altra compta amb les quatre ciutats més poblades del País Valencià, on trobem percentatges importants de catalanoparlants que no transmeten la llengua als seus fills (17 % a Elx, 20 % a València, 21 % a Castelló i 38 % a Alacant). El 20 % de població restant es troba en àrees que mostren una dinàmica lleugerament positiva. Sense dades actualitzades, queda clar, doncs, que la pugna entre dos capteniments tan oposats com els descrits serà determinant en l'evolució futura de la llengua al País Valencià.

De l'àmbit de les representacions socials també es poden extraure informacions rellevants. Així, les opinions majoritàries sobre l'ús passat, actual i futur identificarien una millora —associada, amb tota seguretat, a la presència de la llengua

GRÀFIC 36. Ús del català en diferents àmbits (a casa, amb els amics, al carrer amb un desconegut, a les botigues i a les grans superfícies). Opcions de resposta: *sempre en valencià, generalment en valencià i més en valencià que castellà*. País Valencià, zona valencianoparlant, anys 1989-2010. Percentatges.

FONT: SIES i AVL.

en la formalitat comunicativa—, uns usos contemporanis força deficitaris i una previsió d'increment positiva. D'altra banda, les dades sobre l'ús desitjat aglutinen un sector majoritari partidari d'un increment de l'ús del valencià. Això no obstant, les dades de SIES 2010 ens han de fer reflexionar a fons, ja que els qui creuen que el valencià s'hauria d'utilitzar més disminueixen 15,6 punts (45,8 %) en relació amb AVL 2004. Bona part d'aquest decrement, 12,3 punts (42,7 %), el guanya el grup dels qui consideren que la situació actual és la bona; i, finalment, és preocupant constatar com augmenta 3,2 punts (9,1 %) el grup dels qui consideren que s'ha d'utilitzar menys.

Les dades acabades d'esbossar serien suficients per a diagnosticar una situació de crisi greu per al valencià en el seu ecosistema comunicatiu. Tanmateix, no volem passar per alt la dinàmica evolutiva històrica que defineixen, ja que l'eix diacrònic proporciona interpretacions rellevants sobre l'esdevenidor de la llengua. I des d'aquesta perspectiva la visualització de la involució té en l'any 1995 el punt

d'inflexió negatiu. Així, entre el SIES 1995 (Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics, 1995) i el SIES 2010 s'han produït uns decrements espectaculars, tant en l'àmbit de la competència oral (*entendre i saber parlar*) com en els usos. Ni tan sols les representacions socials —l'únic bastió favorable— s'han vist eximides d'una evolució negativa.⁶⁸

Assenyalar l'any 1995 com l'inici de la davallada ens remet a una associació immediata amb el canvi de cicle polític que portaria el PP a la Generalitat Valenciana, primer, i, un any més tard, al Govern de l'Estat. Sens dubte, l'horitzó lingüísticocultural que s'obria, amb nous beneficiaris del capital lingüístic que s'havia d'administrar, no feia presagiar una etapa esplendorosa per a la llengua pròpia. I el cert és que els nous gestors han fet mèrits suficients perquè se'ls penalitze socialment: l'incompliment dels mandats estatutaris i de la LUEV han estat tan flagrants que, des de les sensibilitats compromeses amb la normalització lingüística, la impugnació de la conducta institucional és absoluta. Una reprovació que assoleix un consens important que contrasta, però, amb un altre consens, almenys fins ara majoritari, el dels que valoren positivament la gestió sociolingüística portada a terme pels governants...

A partir del 1995, la cohabitació de projectes sociolingüístics aparentment tan dispars feia previsible el manteniment de la tensió al voltant (dels usos) de la llengua. I, tanmateix, no ha estat així, cosa que ens fa pensar que l'inici real de la involució s'ha de cercar en el darrer tram de legislatura del PSPV-PSOE, un període de paràlisi institucional i de laxitud ideològica, que es correlaciona amb l'estancament apuntat dels usos i de les representacions socials. L'aturada sobtada del creixement dels indicadors esmentats anticipava un canvi de direcció de les dades, que s'acceleraria a partir del 1995. Però les bases socioideològiques sobre les quals havia descansat el discurs normalitzador institucional —gestades, no ho oblidem, pel moviment progressista de reivindicació democràtica i nacional dels seixanta i setanta del segle passat— a inicis dels noranta ja havien començat a trontollar. És el moment en què el discurs neoliberal començarà a qüestionar les polítiques lingüístiques intervencionistes i, amb la bandera dels drets lingüístics individuals, mediatitzarà la promoció decidida dels drets col·lectius que emanen de la territorialitat i de la historicitat.

Tanmateix, cercar la culpabilitat exclusiva de la crisi en què es troba immersa la llengua pròpia en els lideratges domèstics de la política i la planificació lingüístiques seria tancar els ulls a la intervenció d'un grapat de factors que, sens dubte, també hi han tingut un paper decisiu. Alguns investigadors —sobretot Ninyoles (ed., 1982 i 2000) i Mollà (2007a i 2007b)— s'hi han referit, tot assenyalant la inci-

68. Val a dir que, pel que fa als usos i les representacions socials, a partir del SIES 1992 (Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics, 1992) ja se n'havia detectat un estancament.

dència que tenen sobre la llengua —o les llengües— els canvis en l'estructura social i econòmica. Uns canvis que des dels noranta ens han situat de ple en un perfil de societat occidental avançada, postindustrial, amb una economia terciaritzada i en un context de creixement econòmic que ha atret una important població al·lòctona.

Les dinàmiques comunicatives, en aquest nou context socioeconòmic, s'han vist modificades sensiblement per múltiples factors. L'alteració demolingüística de les noves migracions ha esdevingut un factor transcendental, ja que han estat acollides per unes normes d'ús vigents clarament hostils a la llengua pròpia. La nova configuració de l'espai urbà, amb nous assentaments que defugen l'àgora, el centre d'interacció per excel·lència, i fan fora la llengua de l'espai públic... Són els nous factors de la política lingüística a què al·ludeix el sempre clarivident Toni Mollà (2007b). Uns factors que els governants de torn, instal·lats en la cantarella insidiosa dels valors simbòlics de l'*idioma valencià*, han posat al servei dels valors instrumentals de la llengua castellana.

La política lingüística oficial, si més no des del 1995 ençà, ha suplrit la inacció en la promoció dels usos i en la millora de la matriu valorativa de la llengua amb una intensa activitat en l'àmbit de la planificació del corpus. La retòrica identitària no ha estalviat esforços per tal de bastir un marc referencial autònom. En aquest sentit, el contrast de les dades valencianes amb les de la resta de territoris de parla catalana és força revelador i afegeix nous elements de preocupació. Amb pautes comunicatives cada cop més allunyades dels territoris on la llengua catalana ha mostrat una major capacitat d'atracció, el País Valencià a hores d'ara sent l'alè de les zones amb processos avançats de substitució lingüística. Aquest indicador hauria de motivar una reflexió profunda, en termes de comunitat lingüística, sobre les conseqüències que està ocasionant el capteniment autista impulsat obsessivament pel Govern valencià.

L'any 2008 commemoràvem els vint-i-cinc anys de la LUEV i l'esmentada efemèride va propiciar que qui signa aquest llibre en fes una valoració (Pradilla, 2008). Una avaluació que amb les dades aportades ens remet a una constatació paradoxal. Així, sense posar en dubte la bondat de la proposta en el moment de la seua gestació, no podem sinó qüestionar-ne l'escassa efectivitat que ha mostrat. Una efectivitat que, com s'ha dit insistentment, s'ha vist laminada, en el millor dels casos, per la poca decisió institucional a l'hora d'aplicar-la i, en el pitjor, pel seu incompliment manifest. No serem nosaltres, doncs, qui eximirem els gestors institucionals d'una reprovació sense pal·liatius. Això no obstant, derivar tota la responsabilitat en els planificadors representaria tancar els ulls a tot un seguit de qüestions que troben el terreny adobat en una legislació poc compromesa i amb llacunes força importants. Detectada i denunciada la crítica situació del valencià, cal posar en l'agenda sociopolítica un debat desacomplexat sobre temes de fons

d'una gran transcendència. El qüestionament de la validesa d'un model educatiu que no aconsegueix escolaritzar en valencià més del 30 % de l'alumnat hauria d'ocupar un lloc rellevant. També s'hauria de poder parlar sense embuts del paper de la població de la zona castellanoparlant en el marc d'un procés convençut de normalització lingüística. La correcció de disfuncions tan importants com les que ocasiona l'absència d'una regulació efectiva del requisit lingüístic en l'accés a tota la funció pública també és peremptòria. I tantes altres qüestions que estalviarem al sofert lector que ens ha acompanyat en la nostra anàlisi.

El futur del valencià en bona mesura depèn, encara, de la capacitat de gestionar adequadament, amb noves eines reguladores, els nous factors que han alterat les condicions d'habitabilitat en el seu ecosistema més pròxim. Ara més que mai, lluny del determinisme fatalista a què ens empenyen les lectures apocalíptiques de les dades a l'abast i la desídia institucional, ens cal una actitud coratjosa que reedite una consciència pública majoritària de fer de la llengua pròpia una eina de progrés socioeconòmic i de millora en la qualitat democràtica.

4.3.5. Andorra

Des de l'any 1995, el Govern d'Andorra realitza una enquesta sociolingüística pròpia per tal d'avaluar l'evolució de les competències, els usos i les representacions lingüístiques de la població andorrana de 15 i més anys. Amb les darreres dades de 2009, es compta amb una sèrie longitudinal amb exploracions cada cinc anys (1995, 1999, 2004 i 2009). Per a l'avinentsa que ens ocupa, recorrerem a l'anàlisi de les dades de 2009 feta per Natxo Sorolla en el marc de l'*Informe sobre la situació de la llengua catalana (2011)* (Pradilla i Sorolla, coord., 2012) i n'esbossarem algunes informacions.

D'entrada és important destacar que Andorra ha rebut de manera continuada un contingent d'immigració no catalanoparlant. Si bé durant el tercer quart del segle passat el gruix dels nouvinguts era catalanoparlant, a partir de l'any 1975 els fluxos d'arribada canviaran radicalment, de manera que la presència de la llengua castellana —però també de la portuguesa i de la francesa— anirà en augment.

Si ens fixem en la taula 5, ens adonarem que el 1995 la llengua catalana era la llengua inicial majoritària de la població andorrana (37,5 %, més un 3,3 % que la hi tenia juntament amb una altra llengua). Li seguia de prop el castellà (31,8 %), i el portuguès (11,9 %) ja començava a fer gruix i superava clarament el francès (8,8 %).

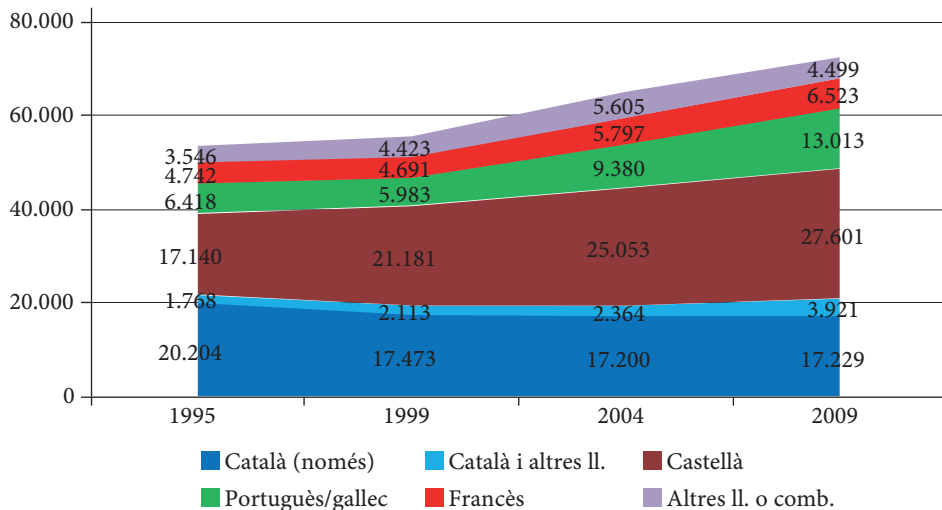
Entre el 37,5 % de 1995 i el 23,7 % de 2009, el decrement més important es va produir l'any 1999. El gràfic 37 ens permet matisar més la davallada, ja que ens la presenta en nombres absoluts. Així, s'observa que el grup que té com a llengua inicial la llengua catalana, sola o acompanyada d'una altra llengua, l'any 1999 es va reduir 11 punts (2.400 efectius), i a partir d'aquí s'ha estabilitzat al voltant de

TAULA 5
Llengua inicial de la població d'Andorra, de l'any 1995 a l'any 2009. Percentatges

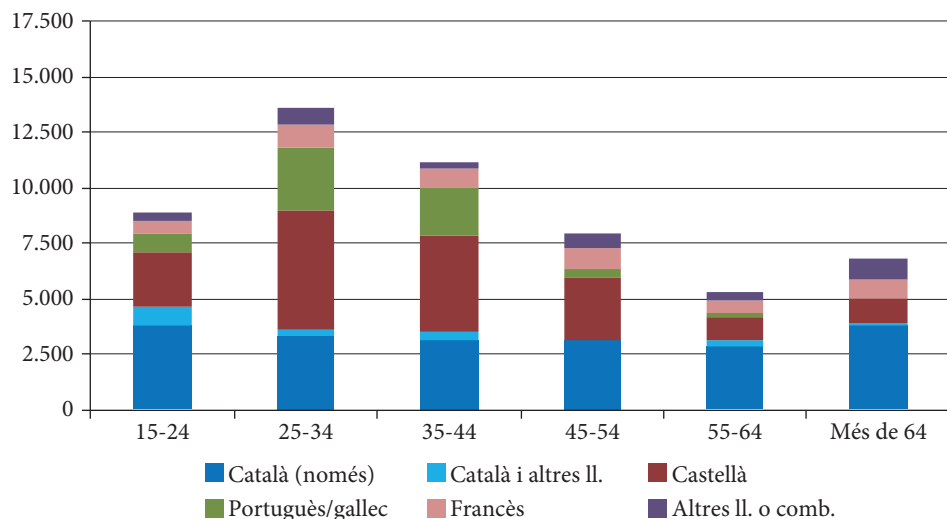
	1995	1999	2004	2009
Català (només)	37,5	31,3	26,3	23,7
Català i altres ll.	3,3	3,8	3,6	5,4
Castellà	31,8	37,9	38,3	37,9
Portuguès/gallec	11,9	10,7	14,3	17,9
Francès	8,8	8,4	8,9	9,0
Altres ll. o comb.	6,6	7,9	8,6	6,2
Total	100	100	100	100

les 20.000 persones. Paral·lelament, els altres tres grups lingüístics implicats —castellà, portuguès i francès—, durant la dècada i mitja que analitzem, han incrementat clarament els seus efectius, sobretot els dos primers: els castellanoparlants, 10.500 efectius, amb un augment del 61 % en relació amb l'any 1995; els lusoparlants, 6.500 efectius, un 102,8 % respecte al mateix any, i els francòfons inicials, 1.500 efectius, el 37,6 %, també en relació amb l'any 1995.

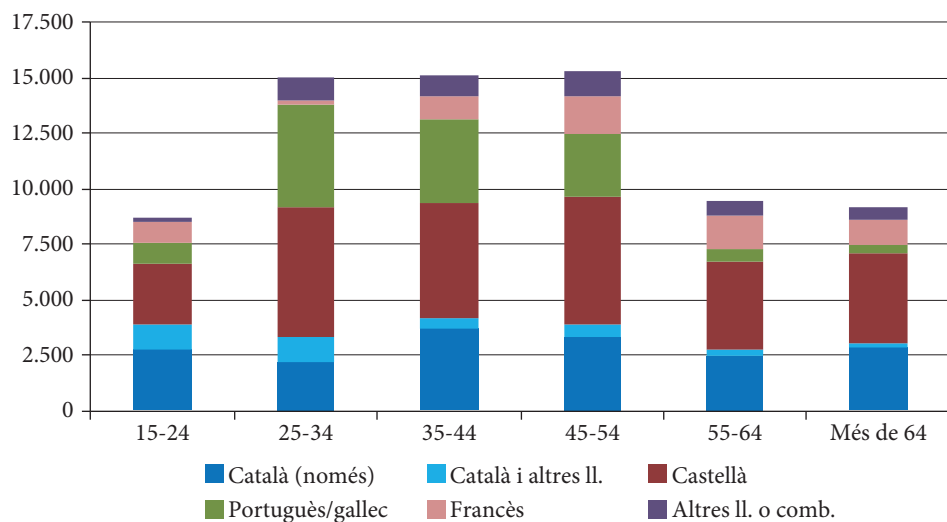
Els gràfics 38 i 39 ens ofereixen una visió més detallada del canvi d'estructura poblacional viscut a Andorra entre 1995 i 2009. Efectivament, l'evolució de la llengua inicial segons l'edat ens revela un canvi substancial entre una presència homogènia i de vegades majoritària en els diferents grups d'edat l'any 1995 i els

GRÀFIC 37. Llengua inicial de la població d'Andorra, de l'any 1995 a l'any 2009. Nombres absoluts.

GRÀFIC 38. Llengua inicial de la població d'Andorra, any 1995. Nombres absoluts.

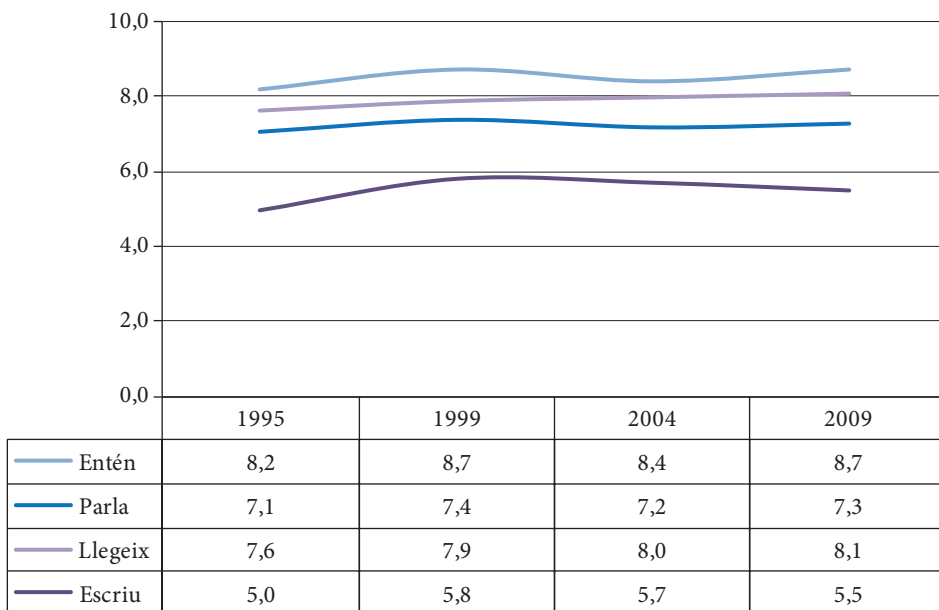
GRÀFIC 39. Llengua inicial de la població d'Andorra, any 2009. Nombres absoluts.

desequilibris que mostren les dades de 2009. A destacar, d'una banda, la caiguda percentual de catalanoparlants de les cohorts més joves (15-34 anys), mentre que els grups vinculats a l'edat laboral (25-54 anys) s'han nodrit d'efectius lusoparlants i castellanoparlants; i de l'altra, la pèrdua de presència de la llengua catalana en el grup de més de 64 anys.

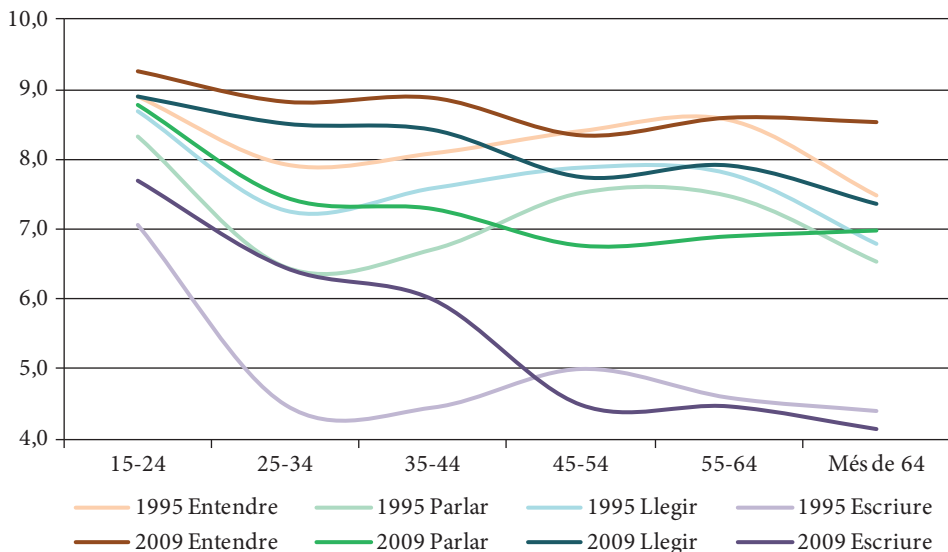
En relació amb el coneixement de les llengües, una fotografia de conjunt ens permetria veure que la més coneguda, globalment, és la llengua castellana, amb uns índexs de coneixement de les quatre habilitats força importants. La catalana ocuparia el segon lloc, amb indicadors més febles en l'habilitat de l'escriptura. El francès i, sobretot, el portuguès, que només és conegut en el propi grup etnolingüístic, ja presenten percentatges força més baixos. Talment com l'anglès, que ja és conegut per una minoria apreciable.

En la sèrie d'enquestes institucionals a què ens estem referint, la competència s'avalua mitjançant un procediment escalar (autoavaluació de 0 a 10) i els resultats pel que respecta a la llengua catalana els tenim en el gràfic 40. S'hi pot observar que, malgrat els trasbalsos demolingüístics recents que ha experimentat la societat andorrana, les competències lingüístiques s'han mantingut força estables.

Novament la incorporació de la variable edat ens aporta una anàlisi més precisa. Així, tal com mostra el gràfic 41, queda clar que l'estabilitat global diagnosticada anteriorment deixa pas a la visualització diàfana, d'una banda, de l'avanç competencial en les cohorts més joves i, de l'altra, de la davallada que s'ha produït a partir dels 45 anys. D'aquesta manera, podríem dir que els valors competencials en llengua catalana més elevats es donen entre els joves, les persones amb passaport andorrà i les que tenen estudis superiors a l'ensenyament primari.

GRÀFIC 40. Competència lingüística (entendre, saber parlar, saber llegir i saber escriure) de la població d'Andorra, de l'any 1995 a l'any 2009. Puntuació en una escala de 0 a 10.

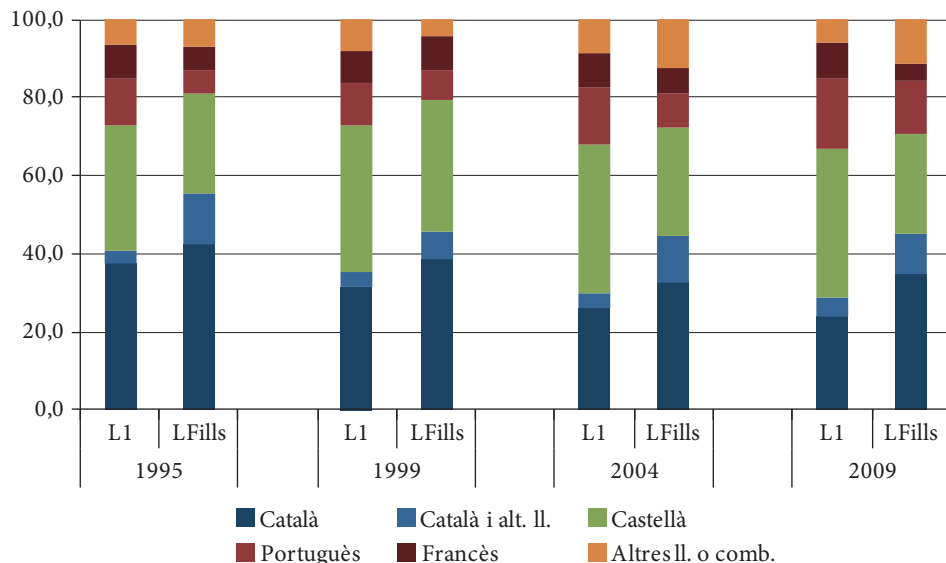

GRÀFIC 41. Competència lingüística (entendre, parlar, llegir i escriure) de la població d'Andorra segons grups d'edat, de l'any 1995 a l'any 2009. Puntuació en una escala de 0 a 10.

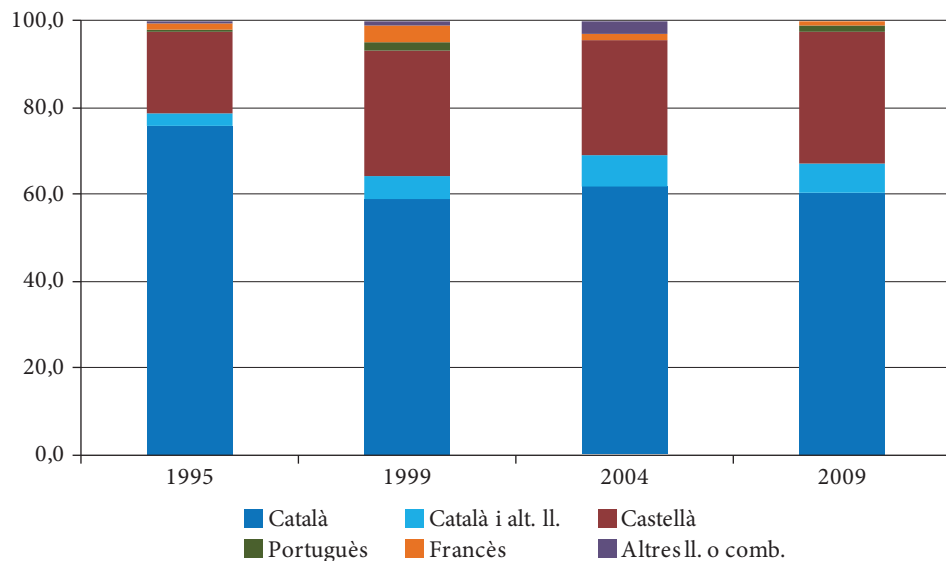
Quant a l'ús de les llengües a Andorra, d'una manera general podríem dir que presenta una situació d'equilibri entre el català i el castellà, amb percentatges propers al 42 %. Pel que fa al francès i al portuguès, estariem parlant d'unes xifres sensiblement inferiors, al voltant del 7 %. Ara bé, si contextualitzem les comunicacions, ens adonarem que la llengua castellana mostra uns usos familiars i col·loquials més elevats, fet que es deriva de la primacia demolingüística del grup de llengua inicial. Tanmateix, la llengua catalana, que acredita uns usos familiars exclusius d'un 26 % i uns usos duals d'un 20 %, equilibra l'indicador d'ús amb una presència més elevada en els usos interpersonals més vinculats a la formalitat.

I acabarem tot fent referència a la transmissió lingüística intergeneracional, un indicador determinant a l'hora d'avaluar la capacitat d'atracció o de retracció de la llengua. En aquest sentit, les dades de 2009 corroboren novament la tendència apuntada en els diferents estudis demoscòpics a l'abast segons la qual ens trobem en el territori de llengua catalana amb una atracció més positiva. Sorolla (Pradilla i Sorolla, coord., 2012, p. 48) ha calculat l'índex de transmissió intergeneracional del català (ITIC) entre els anys 1995 i 2009 i en certifica un increment notable: 1,125 i 1,559, respectivament.⁶⁹ El gràfic 42, alhora, ens permet observar

69. L'índex de transmissió intergeneracional del català és un indicador sintètic, resultant de contrastar la proporció de població que usa el català amb els fills i la proporció de la població que el té com

GRÀFIC 42. Llenya inicial i llengua parlada amb els fills per la població d'Andorra. De l'any 1995 a l'any 2009. Percentatges.

GRÀFIC 43. Població que transmet el català als seus fills, segons la llengua inicial dels enquestats. De l'any 1995 a l'any 2009. Percentatges.

les diferents modulacions que ha anat experimentant la llengua inicial en funció dels moviments migratoris.

Finalment, el gràfic 43 ens aporta informació sobre la llengua inicial dels qui transmeten la llengua catalana als fills. S'hi constata que el capteniment favorable del grup castellanoparlant ha anat en augment, de manera que del 18,7 % del 1995 s'ha passat al 30,1 % del 2009. Sens dubte, una magnífica notícia.

En vista de les dades exposades, sembla que el futur del català a Andorra es debat entre els efectes comunicatius que ha tingut la minorització del grup etnolingüístic, causada per les migracions recents, i la vigoria que li transmet una matriu valorativa de prestigi, que li arriba de la mà d'un estat sobirà on té l'oficialitat exclusiva. En relació amb els moviments poblacionals, val a dir que la crisi econòmica, que ha afectat d'una manera cruenta el Principat, ha motivat l'estroncament recent de la immigració laboral i, paral·lelament, es detecta l'activació d'una emigració que, segons les dades poblacionals de 2011, ha representat la pèrdua d'un 8 % de la població. Sens dubte, les importants transformacions que està patint la societat andorrana tindran conseqüències sociolingüístiques. En principi, ara la llengua catalana n'hauria de sortir beneficiada. I, de fet, les dades de 2009 sembla que anuncien la fi dels retrocessos en l'ús de la llengua que s'havien detectat en les anàlisis demoscòpiques precedents.

a llengua inicial. Els índexs superiors a 1 signifiquen que aquesta llengua té atracció, mentre que si són menors signifiquen que sofreix erosió. L'ITIC ha estat desenvolupat per Joaquim Torres (Querol, coord., 2007).

5. Corol·lari

Un cop deixades enrere les confusions filogenètiques de finals del segle XIX, avui dia la llengua catalana es troba plenament consolidada en l'àmbit de la romànica internacional. D'altra banda, tal com ha anat evolucionant el conflicte contemporani sobre la identitat lingüística d'algunes varietats de la llengua, hom podria pensar que els processos secessionistes han passat a millor vida. I, tanmateix, la vigència de plantejaments particularistes no ens permet tancar les portes, encara, a la revifalla de processos d'emancipació d'alguna varietat territorial.

Sens dubte, el fet que la tradició lingüísticocultural compartida pels diversos territoris mai no s'haja estroncat ha esdevingut un dels factors més determinants a l'hora de pal·liar els efectes d'unes dinàmiques centrífugues en alguns moments força intenses. I aquesta continuïtat, tot i la feblesa amb què s'ha mostrat en determinats períodes, ha estat possible entre altres raons perquè la codificació comuna impulsada per Fabra i l'IEC a principis del segle XX va recolzar en un model posicional i polimòrfic que ha garantit la cohesió de la producció cultural en el marc d'unes especificitats lingüístiques territorials assumides col·lectivament. Així i tot, l'ordenació autonòmica de l'Estat espanyol ha propiciat la modificació d'un dels pilars que fonamentava la proposta codificadora al·ludida. Això és, el monocentrisme originari, entès com la tutela de la normativització des d'una institució que exerciria d'*auctoritas* (l'IEC), amb l'adveniment de l'AVL ha deixat pas a un pluricentrisme regional la imprescindible convergència del qual presenta nombrosos interrogants. En definitiva, en un context d'autonomització comunicativa i de deficient interacció interregional dels parlants, l'estandardització de la llengua catalana es debat entre la necessària identificació dels usuaris dels diversos territoris i l'eficàcia comunicativa que exigeix un model comú. Un context on les consideracions identitàries al voltant de l'establiment de la comunitat lingüística garanteixen un litigi exacerbat que hauríem de posar en quarantena. Així,

doncs, som del parer que avui dia la qüestió a dilucidar no és tant la unitat de la llengua com el seu funcionament unitari. Fariem bé, doncs, d'esforçar-nos tots plegats a bastir consensos que el garantisquen. Això sí, des d'una aposta inequívoca per la funcionalitat plena de la llengua catalana en el seu ecosistema històric. Sens dubte, un desacord en aquest àmbit difícilment permetrà trobar camins d'entesa en la planificació del corpus de la llengua.

El context sociopolític és determinant a l'hora d'avaluar la dinàmica sociolingüística dels diferents territoris de la comunitat lingüística catalana. Com és sabut, la intervenció sobre la llengua des de la política i la planificació lingüística esdevé un factor crucial a l'hora de definir l'horitzó sociolingüístic. Així, en situacions de contacte de llengües, els lideratges institucionals, això és, l'acció *de dalt a baix*, exerceix un paper preeminent en la gestió de la conflictivitat que hi sol anar associada. Tanmateix, l'acció *de baix a dalt*, des de la societat civil, també pot arribar a tenir un paper rellevant, tant si esdevé un element de suport a la política lingüística institucional, com si s'hi oposa frontalment.

L'heterogeneïtat territorial i, per tant, sociopolítica, de l'àmbit lingüístic catalanòfon ens ofereix una imatge calidoscòpica, d'extraordinària complexitat interpretativa. Així, les disputes sobre la funcionalitat comunicativa de les llengües en litigi ens mostren plantejaments ben diversos, que poden arribar a ser divergents. Una mirada sobre la gestió del multilingüisme en els diversos territoris de la comunitat idiomàtica catalana ens porta a constatar que el grau d'intervenció sobre la llengua defineix un eix que va des d'una migrada capacitat d'acció planificadora a la plena disponibilitat d'eines i recursos normalitzadors. A un extrem situariem la Catalunya del Nord, on el marc jurídic (i ideològic) de l'Estat francès no permet que aflore la diversitat lingüística. L'esmena de 1992 a l'article 2 de la Constitució ho explicita diàfanament: «La llengua de la República és el francès», l'única llengua que ha de senyorejar les relacions públiques. La tolerància cap a les anomenades «llengües regionals» recolza en la inclusió d'una menció el 2008 a l'article 75: «les llengües regionals pertanyen al patrimoni de França», una declaració purament simbòlica que no va acompanyada de cap regulació que faci efectiu el seu ús més enllà de la privacitat. A l'extrem oposat tindriem Andorra, on l'oficialitat exclusiva de la llengua catalana descansa en un estat sobirà. Val a dir que el cas andorrà, l'any 1999, ens ofereix un punt d'inflexió, quan s'identifiquen les conseqüències ecolingüístiques (i identitàries) de l'absència d'una regulació lingüística proteccionista per al català. A partir d'aquell moment, l'Estat va activar tot un seguit de ressorts que han permès reorientar el paper subaltern que estava tenint la llengua autòctona en un context socioeconòmic multilingüe que la invisibilitzava. La situació a l'Alguer és molt a prop de la de la Catalunya del Nord i, tot i que en el tombant del mil·lenni la legislació italiana ha obert les portes a una nova gestió de la diversitat lingüística, les autoritats sardes no han compromès una voluntat fer-

ma en la rehabilitació de les llengües de Sardenya, el sard i el català. Ens trobem, doncs, davant d'una situació d'atonía sociopolítica envers la posada en marxa d'un procés de normalització efectiu.

Ja a l'Estat espanyol, la situació legislativa del català a la Franja se singularitza de les tres grans demarcacions autonòmiques que el tenen com a llengua pròpia. A l'Aragó catalanòfon, la llengua catalana no havia gaudit de reconeixement legal fins que a finals de l'any 2009 les Corts aragoneses van aprovar la Llei d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó, una anhelada Llei de llengües que va arribar de la mà d'un president catalanoparlant, Marcelino Iglesias, a les acaballes del seu mandat. Més enllà del llast que va representar la no oficialització del català i de l'aragonès en la reforma de l'Estatut d'autonomia de la comunitat aragonesa el 2007, la nova legislació marcava una fita que podria ser interpretada en clau de veritable esdeveniment històric. Tanmateix, el canvi de lideratge autonòmic que van propiciar les eleccions de 2011 (PP-PAR) en va frenar l'aplicació. Ens trobem, doncs, en una nova etapa clarament involutiva liderada per un Govern que el 2013 ha dictat una nova Llei que deroga l'anterior. Una nova regulació on es poden trobar formulacions, com la denominació «lengua aragonesa propia del área oriental» per a la llengua catalana, que ens instal·len en una cerimònia de la confusió extraordinàriament paralitzadora.

En relació amb Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, deixeu-nos dir d'entrada que l'administració de l'oficialitat compartida que promulguen els respectius estatuts d'autonomia es troba mediatitzada per una ordenació asimètrica del multilingüisme estatal, una regulació que privilegia clarament la llengua castellana davant de les anomenades «llengües autonòmiques». Dit això, una mirada al recorregut de les polítiques lingüístiques que s'han aplicat en els esmentats territoris corrobora el caràcter dinàmic d'uns processos que prenen orientacions (de vegades sensiblement) diferents en funció dels governs de torn. Catalunya ha estat el territori on la planificació lingüística, modulada per les necessitats ecolingüístiques de cada període, s'ha mostrat més estable i amb un horitzó d'assoliment de la normalitat més nítid. Un horitzó que el poder judicial espanyol ha impugnat amb la Sentència del Tribunal Constitucional de 2010 contra les prerogatives lingüístiques de l'Estatut d'autonomia renovat el 2006. Segons la nostra opinió, estem assistint a una ofensiva legislativa que albira episodis d'una gran transcendència.

A les Illes i al País Valencià és on la dinamicitat anteriorment alludida visualitza uns canvis de rumb més intensos. A les Illes, la sortida intermitent del PP del Govern autonòmic a partir de l'any 1999 ha permès plantejar mesures planificadores clarament favorables a la rehabilitació de la llengua catalana en el cos social i administratiu insular. I, paral·lelament, des de 2003 el PP ha mostrat, cada cop més desacomplexadament, uns plantejaments lingüístics que ens por-

ten a un retrocés en tota regla. Sens dubte, a les Illes s'està consolidant un estadi de conflictivitat sociopolítica on la disputa sobre la funció social reservada a la llengua catalana té un paper fonamental. Al País Valencià, en canvi, ens dol constatar que l'acció de l'Administració ha esdevingut històricament una via morta en l'aplicació d'un programa normalitzador rigorós i compromès amb el valencià. Així, l'època de l'esquerra al poder l'hem etiquetada d'etapa d'*infraplanificació lingüística* (1983-1995), mentre que la de la dreta es podria catalogar en termes de *contraplanificació lingüística* (1995-). L'esperança, tal com ha passat a les Illes, ens arriba amb l'eclosió d'una contraelit política, Compromís, que en el marc d'un govern de coalició pugui impulsar una política lingüística que s'adeqüi a les necessitats comunicatives de la llengua catalana al País Valencià. Mentrestant, a totes dues autonomies, la insular i la valenciana, amb la reforma dels estatuts d'autonomia s'ha deixat passar una oportunitat extraordinària de millorar la cotilla legislativa sobre la qual s'ha fonamentat la gestió lingüística en els territoris respectius.

D'una manera genèrica, hom podria afirmar que la planificació lingüística dels governants no ha satisfet les expectatives dels sectors de la societat civil més compromesos amb la recuperació de les arrels lingüísticoidentitàries dels diferents territoris. La gestió de l'ecosistema lingüístic reclamada per aquests grups socials o bé ha impulsat una bona part de l'acció institucional o bé n'ha denunciat l'immobilisme. L'activisme mostrat per la ciutadania s'ha mostrat, doncs, com un element de pressió determinant. Això ha estat especialment visible a les Illes Balears i al País Valencià, on entitats com l'Obra Cultural Balear i Acció Cultural del País Valencià, en condicions molt adverses i fins i tot hostils, han liderat projectes lingüísticoculturals en col·lisió frontal amb la intervenció institucional. Contràriament, a Catalunya s'ha de destacar l'activació d'un discurs conflictivista de caràcter (neo)liberal en l'àmbit de la legitimació del castellà. Un discurs que durant més temps del que hauria estat desitjable ha conviscut amb l'anestèsia d'una societat civil, històricament molt activa en la reivindicació lingüística, instal·lada en la percepció d'una normalitat associada a l'acció institucional. En un context polític hostil com l'actual, la societat civil haurà d'exercir un paper compensatori de vital importància.

Efectivament, el període que s'inicia l'any 2011 requerirà un capítol destacat en la futura història social de la llengua catalana. Es defineix per una alta concentració de poder, al Govern de l'Estat i en bona part de les autonomies catalanòfonas de l'Estat espanyol, gens procliu a la normalització lingüística del català.

L'àmbit educatiu ha esdevingut un dels focus que genera més conflictivitat social. Un plantejament solvent i una gestió adequada són absolutament vitals a l'hora de crear nous usuaris per a la llengua i potenciar actituds i comportaments favorables al seu ús. La manca de consens a l'hora de definir l'horitzó de funciona-

litat comunicativa desitjat garanteix, doncs, un debat permanent. En aquest sentit, tal com hem advertit, el lideratge conservador que comanda des de 2011 bona part dels governs dels territoris catalanòfons impulsa models educatius pretesament equitatius i multilingües (Decret 15/2013, del 19 d'abril, pel qual es regula el tractament integral de les llengües als centres docents no universitaris de les Illes, i Decret 127/2012, del 3 d'agost, pel qual es regula el plurilingüisme en l'ensenyança no universitària a la Comunitat Valenciana). I, paral·lelament, tal com s'ha vist a Catalunya, judicialitza el model de conjunció lingüística, on la llengua catalana esdevé la llengua preferent de la vehicularitat educativa. En aquest sentit, tot i que de moment el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya ha aconseguit mantenir el sistema vigent sense canvis significatius, ens convé no perdre de vista la pressió creixent que s'està exercint des de determinats sectors socioideològics obsedits per la modificació del règim lingüístic del sistema educatiu de Catalunya. Una obsessió que ha tingut un reflex polític d'àmbit estatal amb la promulgació de la «Llei Wert» (Llei orgànica 8/2013, del 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa, LOMCE).

Fora de l'Estat espanyol, a la Catalunya del Nord i a l'Alguer, tot partint d'una situació molt precària en relació amb la presència del català a l'ensenyament, l'estancament de l'estatus vigent no ens permet albirar un futur de normalitat per a la llengua. A Andorra, en canvi, la tendència a l'alça de l'alumnat format pel sistema educatiu andorrà, amb un 39,31 % el 2013, ens proporciona una notícia esperançadora.

En relació amb l'evolució sociolingüística dels territoris de parla catalana, començarem referint-nos al context socioeconòmic i al demogràfic, dos vèrtexs absolutament relacionats. En l'àmbit econòmic, l'any 2013 acull alguns indicadors moderadament esperançadors. Així, en un context de crisi econòmica severa, les grans dades macroeconòmiques comencen a repuntar tímidament i les xifres d'atur experimenten al llarg de l'any retrocessos lleugers. Val a dir, però, que la xifra d'aturats en el primer trimestre de 2013 assoleix el seu màxim històric amb gairebé 1.800.000 persones, un 26,6 % de la població activa dels territoris de parla catalana. El País Valencià, amb un 28,6 % de desocupació, és la regió més damnificada.

Pel que fa a l'estructura poblacional, la gran novetat de 2013 és que per primer cop el conjunt de territoris catalanòfons perd població. Amb un saldo negatiu de poc més de 35.000 persones, l'aturada del creixement de la població, ja visible l'any 2010, entra en una nova dimensió. El nou context socioeconòmic propiciarà un increment de les xifres negatives dels fluxos demogràfics, unes xifres on a poc a poc comença a traure el cap l'emigració d'autòctons a la recerca d'un futur econòmic millor. Mentrestant, amb una exigua taxa de l'1,2 % de naixements per defuncions, el creixement natural continua la dinàmica de replegament iniciada l'any

2008. Tot plegat situa la xifra general de residents a la comunitat lingüística catalana al voltant dels 13,6 milions.

L'actualització de les dades que ens aporta anualment l'*Informe sobre la situació de la llengua catalana* de la Xarxa CRUSCAT l'any 2010 ens ofería una fita molt celebrada (Pradilla i Sorolla, coord., 2011*b*). La notícia era que entre els anys 2003-2004 i 2008-2010 es constatava un augment de mig milió de persones que declaraven saber parlar la llengua catalana. Una xifra que de manera sostinguda anirà incrementant-se en els informes de 2011 i 2012. Així, en nombres absoluts, en l'àmbit lingüístic de la llengua catalana hi hauria 10.096.000 catalanoparlants (72,5 % de la població resident), 12.773.000 catalanoentenents (91,7 %) i el nombre de gent que declara saber escriure la llengua, 7.332.000, supera la meitat de la població resident (52,6 %). Tanmateix, aquestes dades no haurien d'amagar uns percentatges d'incompetència que, en determinats territoris, són altament preocupants. Per exemple, en relació amb l'habilitat de parlar la llengua, el llarg camí que resta per recórrer queda patent en les proporcions de població que manifesta no saber-la parlar: una cinquena part a Catalunya (19,2 %), més d'una quarta part a les Balears (28,5 %) i quatre de cada deu persones al País Valencià (40 %).

Una altra qüestió d'especial rellevància és la distribució de la població segons la llengua inicial. En l'àmbit territorial de la llengua catalana només un terç de la població, 4.353.000 persones, la té com a llengua apresada a la llar. Sembla clar que, amb proporcions territorials diferents, la llengua catalana ha anat consolidant una forta minorització demolingüística en el seu ecosistema històric. D'altra banda, el contrast entre les dades de la llengua inicial i les de la llengua d'identificació a cada territori ens aporta una informació determinant a l'hora de mesurar la capacitat d'atracció o de retracció de la llengua. Si deixem de banda els dos territoris amb una dinàmica més negativa, la Catalunya del Nord i l'Alguer, a la resta de territoris s'hi ha diagnosticat una tendència a l'estabilitat (la Franja) o una tendència positiva en graus diversos (Andorra, Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià).

A partir de les dades del *Baròmetre de la comunicació* de l'any 2011, a Catalunya es constata que quasi un 10 % de la població de llengua inicial castellana té el català com a llengua d'identificació, mentre que només un 2,2 % dels qui tenen el català com a llengua inicial han adoptat el castellà com a llengua d'identificació. Les variables que s'han mostrat més sensibles a l'avanç de la llengua catalana són el nivell d'estudis, l'origen geogràfic familiar i el sentiment nacional. Així, els segments socials de llengua primera castellana més proclius a adoptar el català com a llengua d'identificació són els nascuts en l'àmbit lingüístic català fills de nats fora, els que tenen un nivell més alt d'estudis i els que manifesten que se senten més catalans que espanyols. Sens dubte l'intercanvi de persones entre els dos grans

grups lingüístics estableix una dinàmica clarament favorable a la llengua catalana. Tanmateix, la reculada del castellà queda atenuada per la important capacitat d'atracció, un 19,8 %, que aquesta llengua mostra entre els parlants inicials d'altres llengües arribades amb la immigració.

Tot plegat fa que, en el trànsit entre la llengua inicial i la llengua d'identificació, la diferència entre els grups catalanoparlant i castellanoparlant, tot i que encara és substancial, cada cop siga menor. Així, els 15,7 punts de diferència favorables a la llengua castellana en l'àmbit de la llengua inicial és redueixen a gairebé la meitat, 8,2 punts, quan s'avalua la llengua d'identificació. Val a dir, però, que aquesta valoració s'ha fet a partir de les dades d'un protocol metodològic, el del *Baròmetre de la comunicació*, que no preveu una resposta dual. En aquest sentit, les informacions que ens arriben de l'anàlisi longitudinal de les dades de l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya* (1985-2006) ens semblen molt oportunes. Així, les dades referides a l'àrea metropolitana de Barcelona mostren clarament com tant el castellà com el català perden efectius com a llengua d'identificació (-5,4 i -3,7 punts, respectivament). Correlativament a la davallada dels dos grans grups lingüístics, el grup que s'identifica amb altres llengües ha augmentat 3,6 punts. I, sobretot, el sector que avança amb més força és el que manifesta una identificació simultània català-castellà amb un creixement de 5,4 punts. Aquest augment s'observa especialment a la primera corona, a costa de la població que s'identifica amb el castellà, i en els grups de població més jove de tota l'àrea metropolitana. La futura anàlisi de les dades més recents serà determinant a l'hora de corroborar la consolidació d'una tendència que ofereix una dinàmica interpretativa de gran interès.

L'avaluació del capteniment comunicatiu dels joves a partir de les dades de l'EULP08 aigualaix la diagnosi acabada d'esbossar sobre la capacitat d'atracció de la llengua catalana a Catalunya. D'entrada convé advertir que el grup jove és el que millor representa el mosaic lingüístic que ens han portat les migracions més recents. El fet que el gruix de les persones arribades es trobe en edat laboral ha alterat especialment la conformació del grup juvenil. Avui dia aquest grup presenta un conjunt d'especificitats destacades en relació amb el dels adults. Així, una quarta part de la població jove de Catalunya ha nascut a l'estranger i un 5 % ha nascut a la resta de l'Estat espanyol. Pel que fa a la llengua inicial, el jovent catalanoparlant no arriba al terç, mentre que el castellanoparlant supera la meitat. El decalatge entre tots dos grups és de 22 punts. Quant a la llengua d'identificació, en canvi, el diferencial es redueix sensiblement i és de 13,4 punts. El català té, doncs, una certa capacitat d'atracció en el segment poblacional jove, però no tanta com en el grup d'adults.

En l'apartat de les competències és on trobem uns millors percentatges de domini de les diferents habilitats comunicatives. Sens dubte, el pas per l'enseny-

ment ha aconseguit bilingüitzar la major part del jovent. Tanmateix, si ens fixem en l'ús de les llengües a l'abast ens adonarem que el castellà es troba uns 10 punts per damunt del català. Una diferència que, quan la projectem a situacions comunicatives concretes, sol incrementar-se si es tracta d'un entorn col·loquial i disminueix a mesura que augmenta la formalitat. És un comportament comunicatiu semblant al del grup d'adults però amb percentatges més baixos.

A les Illes Balears l'*Enquesta modular d'hàbits socials 2010* ha fet encendre tots els llums d'alarma, ja que ha posat damunt la taula el decrement d'un bon grapat d'indicadors sociolingüístics. La davallada percentual de la identificació lingüística amb la llengua catalana n'és un. I es troba associat a l'impacte demolingüístic d'unes migracions que entre els anys 2003-2010 han aportat un 16,8 % de població allòctona a les Illes. Fruit d'aquesta minorització del grup autòcton, també se n'han ressentit percentatges competencials com el domini oral del català o els diferents contextos d'ús de la llengua.

En el cas valencià, amb les dades del *Baròmetre* de 2008 la mala notícia ens arriba amb la constatació que el contrast (lleugerament) positiu entre la llengua inicial (22,6 %) i la llengua d'identificació (25,8 %) de la població es dona en un col·lectiu de llengua primera que ha patit una retracció històrica d'una gran envergadura. A més, talment com a les Illes Balears, la darrera enquesta del SIES, *Coneixement i ús del valencià* de 2010, evidencia davallades percentuals tant en l'àmbit de les competències com, sobretot, en el dels usos. D'altra banda, una dada estructural positiva és la que fa referència a l'aturada contemporània de la interrupció de la transmissió lingüística intergeneracional, una valoració general que no ha d'amagar la presència d'un procés de substitució lingüística que ja s'inicia en el segle XVI i que s'accelera sobre manera en entrar a la segona meitat del segle XX, quan conflueixen, d'una banda, el discurs dominant que sentenciava que només eren dipositaris del valencià aquells que no havien tingut l'oportunitat d'abandonar-lo i, de l'altra, unes onades migratòries, fonamentalment castellano-parlants, que com que no van trobar un entorn comunicatiu que els facilités la integració lingüística minoritzaran el col·lectiu autòcton que encara mantenia la llengua. Dit això, és lícit pensar que, si en el seu moment l'escola va ser un factor de castellanització de primer ordre, actualment, si es generalitzen les línies en valencià (que actualment no arriben a escolaritzar un 30 % de l'alumnat de l'ensenyament no universitari), el seu comportament podria ser invers. Diversos treballs testimonien situacions de revernacularització que donen arguments per a l'esperança. Tanmateix, si no canvien sensiblement els horitzons lingüístics de les elits al poder al País Valencià, la recuperació de la llengua difícilment podrà arribar a bon port.

Finalment, les dades sobre la situació sociolingüística andorrana que ens proporciona l'enquesta governamental de 2009 defineixen una situació de llums i

ombres d'una certa complexitat interpretativa. D'entrada, pel que fa a la base demolingüística, una mirada retrospectiva ens fa adonar que l'únic grup de llengua inicial que no ha experimentat creixement percentual és el catalanoparlant. L'alteració demolingüística ha propiciat que el grup autòcton, majoritari l'any 1995, a partir de 1999 haja cedit la seua posició hegemònica al castellanoparlant. Tanmateix, la identificació lingüística amb la llengua catalana ha experimentat els augments més importants de la comunitat lingüística. La capacitat d'atracció que diagnostica aquesta dada es veu corroborada per una dinàmica positiva de la transmissió intergeneracional. I els usos, malgrat el diferencial demolingüístic entre el grup catalanoparlant i el castellanoparlant, mostren una situació equilibrada. Sens dubte l'alt valor social del català està compensant la feblesa quantitativa del seu grup de referència.

A partir de les consideracions expressades en les línies precedents, es pot afirmar que el conjunt de la comunitat lingüística catalana acull un ventall ben matissat de situacions sociolingüístiques. Així, s'hi poden trobar regions on les expectatives de normalitat lingüística són plenament justificades (Catalunya i Andorra) i unes altres amb uns indicadors sociolingüístics força deficitaris (la Catalunya del Nord i l'Alguer). Al bell mig d'aquests dos grups hi ha tres territoris (les Illes Balears, el País Valencià i la Franja) on la llengua pateix de manera especial els embats d'una Administració autonòmica que no només no ha apostat decididament per la rehabilitació de la llengua històrica, sinó que està potenciant mesures que a mitjà termini poden alterar greument la funcionalitat comunicativa del català en el seu ecosistema històric.

Així i tot, en la seua globalitat la llengua catalana va fent el seu camí cap a la normalitat lingüística. Un camí lent en el millor dels casos. I tortuós en una part substancial del seu àmbit lingüístic. En l'apartat de les fortaleeses presenta una demografia important, que la consolida com una llengua mitjana situada entre les cent primeres llengües del món segons el nombre de parlants. També és destacable l'increment sostingut del nombre de persones que declaren conèixer-la. Un coneixement, això sí, força desequilibrat segons les habilitats (entendre, parlar, llegir i escriure) i segons els territoris. Aquest coneixement no se substancia sempre en un ús habitual, però es manté força estable en el col·lectiu de parlants nadius. Correlativament, en l'apartat de les febleses destaca la dificultat d'atraure coneixedors cap a un ús efectiu de la llengua. Un dèficit que n'entorpeix l'adopció entre el col·lectiu de nouvinguts i dificulta l'objectiu de fer del català la llengua de cohesió social.

La catalanofonia té encara, doncs, un llarg camí a recórrer per a assolir la normalitat. Una normalitat que, en el marc d'un ecosistema multilingüe, atorgaria a la llengua catalana una funcionalitat completa i un ús social predominant. Malgrat les incerteses que generen l'ofensiva judicial contra l'estatus de la llengua i les

polítiques d'hostilitat manifesta d'algunes elits que ocupen ara el poder en determinats territoris, considerem que serà fonamental continuar treballant amb determinació en l'assoliment de consensos sociopolítics majoritaris al voltant d'una intervenció lingüística impulsada amb esforços renovats. Si això s'aconsegueix, estem plenament convençuts que el futur (si més no en la major part del domini lingüístic) encara és a les nostres mans.

Referències bibliogràfiques

- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2005a). *Llibre blanc de l'ús del valencià - I: Enquesta sobre la situació social del valencià*. 2004. València: AVL.
- (2005b). *Llibre blanc de l'ús del valencià - I: Enquesta sobre la situació social del valencià*. 2004: *Separata*. València: AVL.
- ALCARAZ, M. (2002). «Aproximació a la situació jurídica del valencià». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València: Eliseu Climent], núm. 16, p. 227-240. [Secció monogràfica «Llengua i societat al País Valencià» coordinada per Miquel Àngel Pradilla]
- ALCARAZ, M.; ISABEL, F.; OCHOA, J. (ed.) (2005). *Vint anys de la Llei d'ús i ensenyament del valencià*. Alzira: Bromera.
- ALSINA, A. [et al.] (1983). *Quatre anys de català a l'escola*. Barcelona: Departament d'Ensenyament.
- ARACIL, L. V. (1982). *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana.
- ARGENTER, J. A. (2001). «La Gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans». A: PRADILLA, M. À. (ed.). *Societat, llengua i norma: A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Alambor, p. 273-284.
- (2002). «Le processus de standardisation et de modernisation du catalan». *Terminogramme*, núm. 103-104, p. 11-22.
- (2009). «Per una norma en la diversitat o per una diversitat de normes?». A: KABATEK, J.; PUSCH, C. D. (ed.). *Variació, poliglòssia i estàndard*. Aachen: Shaker, p. 33-41.
- ARNAU, J. (2002). *Llengües i educació a Catalunya: mirada al present i perspectives de futur*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- ARNAU, J.; ARTIGAL, J. M. (1995). «El programa d'immersió a Catalunya». A: ARTIGAL, J. M. (ed.). *Els programes d'immersió als territoris de llengua catalana*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, p. 21-47.
- ARNAU, J.; BOADA, H. (1975). «Datos para un conocimiento del bilingüismo escolar en el municipio de Barcelona». A: *Bilingüismo y educación en Cataluña*. Barcelona: Teide. (Publicaciones del Instituto de Ciencias de la Educación, Universidad de Barcelona), p. 19-45.
- ARTIGAL, J. M. (ed.) (1995). *Els programes d'immersió als territoris de llengua catalana*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

- AZURMENDI, M. J. (1997). «Psicología social y planificación lingüística». A: *Actes del Congrés Europeu sobre Planificació Lingüística* (Barcelona, 9 i 10 de novembre de 1995). Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 155-171.
- BADIA I MARGARIT, A. M. (1969). *La llengua dels barcelonins*. Vol. 1: *L'enquesta. La llengua i els seus condicionaments*. Barcelona: Edicions 62.
- BALDINGER, K. (1972). *La formación de los dominios lingüísticos en la península Ibérica*. Madrid: Gredos.
- BASTARDAS, A. (1996). *Ecologia de les llengües*. Barcelona: Proa.
- BEIN, R. (2001). «Die Wechselwirkung Prestige/Gebrauchswert des Französischen: früher erste, heute dritte Fremdsprache in Argentinien». A: BORN, J. (ed.). *Mehrsprachigkeit in der Romania: Französisch im Kontakt und in der Konkurrenz zu anderen Sprachen*. Viena: Praesens, p. 82-90.
- BODOQUE ARIBAS, A. (2009). *La política lingüística dels governs valencians (1983-2008): Un estudi de polítiques públiques*. València: Universitat de València.
- (2011). «El model valencià de política lingüística». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 56, p. 143-171.
- BOIX, E.; VILA, F. X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- BRANCHADELL, A. (1997). *Liberalisme i normalització lingüística*. Barcelona: Empúries.
- CALAFORRA, G. (1994). «La "unitat de la llengua catalana" com a fet científic i argumentum ex auctoritate: revisió crítica». *Zeitschrift für Katalanistik*, 7, p. 37-56.
- CASANOVA, E. (2003). *Viatge a les entranyes de la llengua: De la riquesa a l'agonia del català*. Lleida: Pagès.
- CASTELLÓ, R. (2006). *Els estudis sobre la situació sociolingüística al País Valencià*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Xarxa CRUSCAT; 3)
- CHESA, E. (2007). «La llengua fora de la llar». A: QUEROL, E. (coord.). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya del Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 65-104.
- COLÓN, G. (1976). *El léxico catalán en la Romania*. Madrid: Gredos.
- CONILL, J. J. (2003). «La situació del valencià segons la sociolingüística no institucional (1998-2002)». *Noves SL* [en línia]: *Revista de Sociolingüística* [Barcelona] (primavera). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03primavera/catalana/conill.pdf>> [Consulta: 10 maig 2013].
- COOPER, R. L. (1989). *Language planning and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CORBEIL, J. C. (1980). *L'aménagement linguistique du Québec*. Mont-real: Guérin.
- COSERIU, E. (1958). *Sincronía, diacronía e historia: El problema del cambio lingüístico*. Montevideo: Universidad de la República.
- DEL'AQUILA, V.; IANNACARO, G. (2004). *La pianificazione linguistica: Lingue, società e istituzioni*. Roma: Carocci.
- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (1984). *Les expectatives d'ús, actituds i necessitats lingüístiques entre la població adulta de l'aglomeració urbana barcelonina*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- (1998). *Enquesta lingüística sobre l'ús oral del català entre la població de Catalunya major de 15 anys. Informe i resum*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. [Estudi inèdit]

- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (2011). *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008: anàlisi*. Vol. 1. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- DOMÉNECH, J. L.; PASCUAL, J. (1995). «El valencià vehicular a l'ensenyament. Avaluació i seguiment». A: *Actes del Primer Congrés de l'Escola Valenciana*. València: Federació Escola Valenciana.
- FABÀ, Albert (2005). «Usos lingüístics i grups identitaris. Preferències i opinions lingüístiques». A: TORRES, J. (coord.). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Secretaria de Política Lingüística, p. 171-212.
- (2006). «Usos lingüístics i grups identitaris. Opinions lingüístiques». A: TORRES, J. (coord.). *Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004: Llengua i societat a Andorra en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Vicepresidència. Secretaria de Política Lingüística, p. 161-182.
- FABÀ, A.; MONTOYA, B. (2012). «La transmissió lingüística intergeneracional del català al País Valencià. Una perspectiva territorial». *Caplletra: Revista Internacional de Filologia* [València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana], núm. 53, p. 211-231.
- FERRANDO, A. (2006). «Percepció i institucionalització de la norma lingüística entre els valencians: panorama històric». A: FERRANDO, A.; NICOLÀS, M. (ed.). *La configuració social de la norma lingüística a l'Europa llatina*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- FERRANDO, A. (ed.) (1990). *La llengua als mitjans de comunicació*. València: Institut de Filologia Valenciana de la Universitat de València.
- FISHMAN, J. A. (1991). *Reversing language shift*. Clevedon; Filadèlfia; Adelaide: Multilingual Matters.
- FORCADELL, J.; ISABEL, F. (ed.) (2007). *A Alacant, en valencià: Observatori de la llengua (2003/2005)*. Alacant: Universitat d'Alacant.
- GUMPERZ, J. (1971). *Language in social groups*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- GUMPERZ, J. (ed.) (1982). *Language and social identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAUGEN, E. (1966). *Language conflict and language planning: The case of modern Norwegian*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- (1983). «The implementation of corpus planning: theory and practice». A: COBARRUBIAS, J. (ed.). *Progress in language planning*. Berlín; Nova York; Amsterdam: Mouton.
- HERNÁNDEZ DOBON, F. J. (2000a). «Sociologia de la llengua». A: NINYOLÉS, R. L. (ed.). *La societat valenciana: estructura social i institucional*. Alzira: Bromera, p. 261-284.
- (2000b). «Notes sobre el sistema educatiu valencià». A: NINYOLÉS, R. L. (ed.). *La societat valenciana: estructura social i institucional*. Alzira: Bromera, p. 189-228.
- (2002). «La situation sociolinguistique dans le pays valencien». *Terminogramme*, núm. 103-104, p. 171-190.
- HUDSON, R. A. (1981). *La sociolingüística*. Barcelona: Anagrama.
- KLOSS, H. (1968). «Notes concerning a language-nation typology». A: FISHMAN, J. A.; FERGUSON, C. A.; DAS GUPTA, J. (ed.). *Language problems of developing nations*. Nova York: John Wiley and Sons, p. 69-86.
- (1969). *Research possibilities on group bilingualism: A report*. Quebec: International Center for Research on Bilingualism.

- KLOSS, H. (1978). *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*. Düsseldorf: Schwann. [Munic: Pohl, 1952]
- KREMnitz, G. (2001). «Le travail normatif en occitan». A: BOYER, H.; GARDY, P. (coord.). *Dix siècles d'usages et d'images de l'occitan*. París: L'Harmattan, p. 21-42.
- (2003). «Le concept de 'conflit linguistique' aujourd'hui. Essai d'une mise à jour. Avec une annexe: quelques remarques sur le terme de 'valeur communicative' des langues». *Lengas*, núm. 54, p. 7-22.
- (2006). «Català, valencià, balear: respostes científiques a qüestions polítiques?». A: VALLVERDÚ, F. (ed.). *Cap a on va la sociolingüística?: II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 20 d'octubre de 2005)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 63-76.
- (2008). «Sur la délimitation et l'individuation des langues. Avec des exemples pris principalement dans le domaine roman». *Estudis Romànics* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. 30, p. 7-38.
- LABOV, W. (1994). *Principles of linguistic change*. Vol. 1: *Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- LAMUELA, X. (1984). «Fixació i funcionament de la gramàtica normativa en el procés d'estandardització de la llengua catalana». A: *Problemàtica de la normativa del català: Actes de les Primeres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 65-90.
- LAMUELA, X.; MURGADES, J. (1984). *Teoria de la llengua estàndard segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- LARREULA, E. (2002). *Dolor de llengua*. València: Eliseu Climent; Barcelona: Tres i Quatre.
- Les llengües a Catalunya* (2005). Barcelona: Universitat de Barcelona: Octaedro. [Catàleg de l'exposició «Les llengües a Catalunya» (del 14 d'abril al 15 de maig de 2005)]
- MARCELLESI, J. B. (1980). «De la crise de la linguistique à la linguistique de la crise: la sociolinguistique». *La Pensée*, núm. 209, p. 4-21.
- MARTÍ, J. (ed.) (1991). *Processos de normalització lingüística: l'extensió de l'ús social i la normalització*. Barcelona: Columna.
- MAS, A. (2006). *La interrupció lingüística a Guardamar*. Alacant: Universitat d'Alacant.
- MAS, J. À. (2008). *El morfema ideològic: Una anàlisi crítica dels models de llengua valencians*. Benicarló: Onada.
- MELIÀ, J. (1992). «La política lingüística a les Balears». A: MARÍ, I. (coord.). *La llengua als Països Catalans*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, p. 49-85.
- (1999). «La situació lingüística a les Illes Balears: estat crític». A: PRADILLA, M. À. (ed.). *La llengua catalana al tombant del mil·lenni*. Barcelona: Empúries, p. 67-103.
- (2002). «La langue catalane dans les Îles Baléares». *Terminogramme*, núm. 103-104, p. 191-212.
- MIRET, P.; SALVADÓ, A.; SERRACANT, P.; SOLER, R. (2008). *Enquesta a la joventut de Catalunya 2007*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Secretaria de Joventut. (Estudis; 24). També disponible en línia a: <<http://www.gencat.cat/joventut/observatori>> [Consulta: 8 abril 2013].
- MOLLÀ, T. (1992). «La política lingüística al País Valencià». A: MARÍ, I. (coord.). *La llengua als Països Catalans*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, p. 29-48.
- (2002). *Manual de sociolingüística*. Alzira: Bromera.

- MOLLÀ, T. (2007a). *Quina política lingüística?* Alzira: Bromera.
- (2007b). «Els nous factors de la política lingüística». A: FORCADELL, J.; ISABEL, F. (ed.). *A Alacant, en valencià: Observatori de la llengua (2003/2005)*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 27-46.
- MOLLÀ, T. (ed.) (2001). *Ideologia i conflicte lingüístic*. Alzira: Bromera.
- MONTOYA, B. (1996). *Alacant: La llengua interrompuda*. Paiporta: Denes.
- (2000). *Els alacantins catalanoparlants: una generació interrompuda*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MULJAČIĆ, Ž. (1980). «Per una classificazione “standardologica” delle lingue romanze». A: IZZO, H. J. (ed.). *Italic and Romance: Linguistic studies in honor of Ernst Pulgram*. Amsterdam: John Benjamins, p. 85-96.
- NICOLÀS, M. (1998). *La història de la llengua catalana: la construcció d'un discurs*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- NINYOLES, R. L. (1969). *Conflicte lingüístic valencià*. València: Tres i Quatre.
- (1971). *Idioma i prejudici*. Palma de Mallorca: Moll.
- NINYOLES, R. L. (ed.) (1982). *Estructura social al País Valencià*. València: Diputació de València.
- (2000). *La societat valenciana: estructura social i institucional*. Alzira: Bromera.
- OCHOA, J. (2007). «Notes bàsiques (i ràpides) sobre el procés de reforma de l'Estatut d'autonomia del País Valencià». A: FORCADELL, J.; ISABEL, F. (ed.). *A Alacant, en valencià: Observatori de la llengua (2003/2005)*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 193-222.
- PASCUAL, V. (2013). «Un model d'educació plurilingüe i intercultural per al sistema educatiu valencià». A: PITARCH, V.; MONTOYA, B. (cur.). *Jornades de la Secció Filològica a València i Alcoi*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Alcoi: Ajuntament d'Alcoi, p. 149-169.
- PASCUAL, V.; SALA, V. (1991). *Un model educatiu per a un sistema escolar amb tres llengües. I. Proposta organitzativa*. València: Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- (1996). «Escola i política lingüística al País Valencià». *Temps d'Educació*, 16, p. 195-222.
- PITARCH, V. (1994). *Parlar i (con)viure al País Valencià*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2005). «Vint anys de la llei d'Alacant. Un balanç d'urgències». A: ALCARAZ, M.; ISABEL, F.; OCHOA, J. (ed.). *Vint anys de la Llei d'ús i ensenyament del valencià*. Alzira: Bromera, p. 23-50.
- Pla General de Normalització Lingüística* (1995). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- PONS, E. (2006). «El estatuto jurídico de las lenguas en Cataluña». A: PÉREZ, J. M. (coord.). *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*. Barcelona: Atelier, p. 281-321.
- PRADILLA, M. À. (2002). «La política lingüística contemporània al País Valencià». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València: Eliseu Climent], núm. 16, p. 101-119. [Monogràfic dedicat al País Valencià coordinat per M. À. Pradilla]
- (2004). *El laberint valencià: Apunts per a una sociolingüística del conflicte*. Benicarló: Onada.
- (2005). «La deriva estandarditzadora valenciana. Del secessionisme rupturista a l'aïllacionisme particularista». *Zeitschrift für Katalanistik*, 18, p. 141-170.
- (2007). «La política lingüística contemporània o la deriva substitutòria de l'“idioma

- valencià». A: FORCADELL, J.; ISABEL, F. (ed.). *A Alacant, en valencià: Observatori de la llengua (2003/2005)*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 47-66.
- PRADILLA, M. À. (2008). *La tribu valenciana: Reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística*. Benicarló: Onada.
- (2011). «La Catalanofonia. A community in search of linguistic normality». A: BOIX, E.; STRUBELL, M. (ed.). *Democratic policies for language revitalisation: The case of Catalan*. Basingstoke, Hampshire; Nova York: Palgrave Macmillan, p. 17-56.
- (2012). «Coneixements, usos i representacions socials de la llengua catalana el 2010 segons les dades del *Baròmetre de la comunicació i la cultura*. Primeres estimacions». *Estudis Romànics* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. 34, p. 347-365.
- PRADILLA, M. À. (ed.) (1999). *La llengua catalana al tombant del mil·lenni*. Barcelona: Empúries.
- (2001). *Societat, llengua i norma: A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Alambor.
- (2004). *Calidoscopi lingüístic: Un debat entorn de les llengües de l'Estat*. Barcelona: Octaedro.
- PRADILLA, M. À.; SOROLLA, N. (coord.) (2011a). *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2008-2009)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. També disponible en línia a: <<http://www.demolinguitica.cat/arxiu/web/informe/informe2008-09.pdf>> [Consulta: 20 octubre 2014].
- (2011b). *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2010)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. També disponible en línia a: <<http://www.demolinguitica.cat/arxiu/web/informe/informe2010.pdf>> [Consulta: 20 octubre 2014].
- (2012). *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2011)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. També disponible en línia a: <<http://www.demolinguitica.cat/arxiu/web/informe/informe2011.pdf>> [Consulta: 20 octubre 2014].
- (2013). *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2012)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. També disponible en línia a: <<http://www.demolinguitica.cat/arxiu/web/informe/informe2012.pdf>> [Consulta: 20 octubre 2014].
- (2014). *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2013)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. També disponible en línia a: <<http://www.demolinguitica.cat/arxiu/web/informe/informe2013.pdf>> [Consulta: 20 octubre 2014].
- PRADILLA, M. À.; TORRES, J. (2012). «Característiques demolingüístiques dels joves de Catalunya a finals de la primera dècada del segle XXI». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], núm. 22, p. 119-134.
- PUEYO, M.; TURULL, A. (2003). *Diversitat i política lingüística en un món global*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya: Pòrtic.
- PUIG, G. (2002). «Usage de la langue catalane en Catalogne du Nord (France)». *Terminogramme*, núm. 103-104, p. 245-262.
- PUJOLAR, J.; GONZÁLEZ, I.; FONT, A.; MARTÍNEZ, R. (2010). *Llengua i joves: Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Secretaria de Joventut. (Aportacions; 43). També disponible en línia a: <<http://www.gencat.cat/joventut/observatori>> [Consulta: 5 octubre 2013].
- QUEROL, E. (coord.) (2007). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

- RAMON I TOUS, N. (2005). «Immigració i acolliment lingüístic a les Illes Balears». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Benicarló: Onada], núm. 18: *La situació sociolingüística a les Illes Balears*, p. 161-175.
- REIXACH, M. (1985). *Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona: Anàlisi dels resultats del padró de 1975 i de l'avanç dels de 1981*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- (1990). *Difusió social del coneixement de la llengua catalana: Anàlisi de les dades lingüístiques del padró del 1986 de Catalunya, Illes Balears i País Valencià*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- REIXACH, M. (coord.) (1997). *El coneixement del català: Anàlisi de les dades del cens de 1991 de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. (Sèrie Estudis; 6)
- ROS, H. (2007). «Les iniciatives per a la promoció del valencià». A: FORCADELL, J.; ISABEL, F. (ed.). *A Alacant, en valencià: Observatori de la llengua (2003/2005)*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 73-117.
- SANJUAN MERINO, X. (1999). «Evolució del coneixement i ús del català al País Valencià 1986-1995». A: PRADILLA, M. À. (ed.). *La llengua catalana al tombant del mil·lenni*. Barcelona: Empúries, p. 119-152.
- (2000). «Els factors lingüístics en el context econòmic valencià». A: NINYOLES, R. L. (ed.). *La societat valenciana: estructura social i institucional*. Alzira: Bromera, p. 285-316.
- SBERT, M.; VIVES, M. (1995). «El programa d'immersió a les Illes Balears». A: ARTIGAL, J. M. (ed.). *Els programes d'immersió als territoris de llengua catalana*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, p. 71-83.
- SCHLIEBEN-LANGE, B. (1971). «La conscience linguistique des Occitans». *Revue de Linguistique Romane*, 35, p. 298-303.
- SEGURA I GINARD, L. (2005). «Introducció al marc legal de la llengua catalana a les Illes Balears». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Benicarló: Onada], núm. 18: *La situació sociolingüística a les Illes Balears*, p. 117-127.
- SERVEI D'INVESTIGACIÓ I ESTUDIS SOCIOLINGÜÍSTICS (1992). *Enquesta de coneixement i ús del valencià 1992*. València: Generalitat Valenciana.
- (1995). *Enquesta sobre l'ús del valencià. Maig 1995*. València: Generalitat Valenciana.
- SERVICI D'INVESTIGACIÓ I ESTUDIS SOCIOLINGÜÍSTICS (2005). *Enquesta 2005: Coneixement i ús social del valencià: Síntesi*. València: Generalitat Valenciana.
- (2010). *Enquesta 2010: Coneixement i ús social del valencià: Síntesi*. València: Generalitat Valenciana.
- SINDICAT DE TREBALLADORES I TREBALLADORS DE L'ENSENYAMENT DEL PAÍS VALENCIÀ (2011). *De l'entrebanc a la involució: Informe sobre l'ensenyament en valencià*. València: Àrea de Publicacions de l'STEPV.
- THIERS, G. (1993). «Language contact and Corsican polynomia». A: POSNER, R.; GREEN, J. N. (ed.). *Trends in Romance linguistics and philology*. Vol. 5: *Bilingualism and linguistic conflict in Romance*. Berlín; Nova York: Mouton de Gruyter, p. 253-270.
- TORRES, J. (1977). «Les enquestes sociolingüístiques catalanes». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València: Eliseu Climent], núm. 1, p. 137-146.
- (1988). «Les enquestes sociolingüístiques catalanes del 1974 al 1984». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València: Eliseu Climent], núm. 7, p. 57-78.

- TORRES, J. (2007). «L'ús familiar i la transmissió lingüística intergeneracional». A: QUEROL, E. (coord.). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 41-63.
- (2011). «La demolingüística en els territoris de llengua catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], núm. 21, p. 183-192.
- TORRES, J. (coord.) (2005). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Secretaria de Política Lingüística.
- (2006). *Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004: Llengua i societat a Andorra en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Vicepresidència. Secretaria de Política Lingüística.
- TORRÓ, T.; BROTONS, V. (1995). «El programa d'immersió al País Valencià». A: ARTIGAL, J. M. (ed.). *Els programes d'immersió als territoris de llengua catalana*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, p. 49-70.
- Treballs de Sociolingüística Catalana* (2003) [Benicarló: Onada], núm. 17: *L'ús oral del català. Dades, reflexions i propostes*.
- VERNET, J. (2002). «La politique et la législation linguistiques de l'État espagnol et la langue catalane». *Terminogramme*, núm. 103-104, p. 129-150.
- (2005). «Processos de normalització de la llengua catalana». A: ALCARAZ, M.; ISABEL, F.; OCHOA, J. (ed.). *Vint anys de la Llei d'ús i ensenyament del valencià*. Alzira: Bromera, p. 253-297.
- VILA I MORENO, F. X. (2002). «Les politiques linguistiques dans les systèmes d'éducation des territoires de langue catalane». *Terminogramme*, núm. 103-104, p. 45-78.
- (2003). «Els usos lingüístics interpersonals no familiars a Catalunya». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Benicarló: Onada], núm. 17, p. 77-158.
- (2009a). «Apunts sobre la recerca demolingüística en el domini català». A: VILA I MORENO, F. X. (coord.). *Estudis de demolingüística: Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Xarxa CRUSCAT; 5), p. 7-14.
- (2009b). «La pregunta sobre la llengua habitual en les enquestes d'ús lingüístic 2003-2004: dubtes sobre la seva validesa». A: VILA I MORENO, F. X. (coord.). *Estudis de demolingüística: Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Xarxa CRUSCAT; 5), p. 41-52.
- (2009c). «Pot mesurar-se millor el coneixement declarat del català?». A: VILA I MORENO, F. X. (coord.). *Estudis de demolingüística: Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Xarxa CRUSCAT; 5), p. 53-61.
- (2011). «La recerca sociolingüística educativa escolar als països de llengua catalana: elements per a un balanç». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], núm. 21: *La sociolingüística catalana. Balanç i reptes de futur*, p. 205-219. [Coordinat per M. À. Pradilla]
- VILA I MORENO, F. X. (coord.) (2009). *Estudis de demolingüística: Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Xarxa CRUSCAT; 5)
- VILLaverde, J. A. (2005). «Introducció a la part monogràfica». *Treballs de Sociolingüística*

ca Catalana [Benicarló: Onada], núm. 18: *La situació sociolingüística a les Illes Balears*, p. 19-28.

- VILLAVARDE, J. A. (2007). «Comportament dels grups lingüístics i representacions sobre la llengua». A: QUEROL, E. *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 143-190.

BIBLIOTECA DE DIALECTOLOGIA I SOCIOLINGÜÍSTICA

Títols publicats

- 1 Lúdia PONS, *Iodització i apitxament al Vallès. Interpretació sociolingüística i psicolingüística dels canvis fonètics* (1992)
- 2 Antoni M. BADIA I MARGARIT, Lúdia PONS i Joan VENY, *Atles lingüístic del domini català. Qüestionari* (1993)
- 3 Ramon SISTAC, *El ribagorçà a l'alta Llitera. Els parlars de la vall de la Sosa de Peralta* (1993)
- 4 Lluís GIMENO, *Atles lingüístic de la diòcesi de Tortosa* (1997)
- 5 Joan VENY i Lúdia PONS, *Atles lingüístic del domini català. Etnotextos del català oriental* (1998), amb una casset sonora
- 6 M. Pilar PEREA, *Compleció i ordenació de 'La flexió verbal en els dialectes catalans', d'A. M. Alcover i F. de B. Moll* (1999), 2 v.
- [6] M. Pilar PEREA, *Compleció i ordenació de 'La flexió verbal en els dialectes catalans', d'A. M. Alcover i F. de B. Moll* (1999), disc òptic (CD-ROM)
- 7 Brauli MONTÓYA, *Els alacantins catalanoparlants: una generació interrompuda* (2000)
- 8 Xavier FAVÀ, *Diccionari dels noms de ceps i raïms. L'ampelonímia catalana* (2001)
- 9 Antoni M. BADIA I MARGARIT (coord.), *Diccionari d'antroponímia catalana. Volum de mostra* (2004)
- 10 Albert BRANCHADELL, *La moralitat de la política lingüística. Un estudi comparat de la legitimitat liberaldemocràtica de les polítiques lingüístiques del Quebec i Catalunya* (2005)
- 11 Josep J. CONILL, *Del conflicte lingüístic a l'autogestió: materials per a una sociolingüística de la complexitat* (2007)
- 12 Jordi DORCA, *El parlar de Collsacabra. Aproximació i assaig de descripció* (2008)
- 13 Miquel Àngel PRADILLA, *Sociolingüística de la variació i llengua catalana* (2008)
- 14 Joan VENY i Àngels MASSIP, *'Scripta' eivissenca* (2009)
- 15 Joan VENY i Àngels MASSIP, *'Scripta' menorquina* (2011)
- 16 Mar MASSANELL, *Permeabilitat del català nord-occidental a l'estàndard mediàtic i educatiu: el cas de l'Alt Urgell* (2011)
- 17 Francesc VALLVERDÚ, *Apunts i contrapunts sociolingüístics* (2013)
- 18 Pere BARNILS, *El dialecte* (2013)
- 19 Joan VENY i Àngels MASSIP, *'Scripta' mallorquina* (2013)
- 20 Miquel Àngel PRADILLA, *La catalanofonia. Una comunitat del segle XXI a la recerca de la normalitat lingüística* (2015)

La catalanofonia

L'esdevenidor de la llengua catalana ha de fer front a un conjunt de reptes d'extraordinària magnitud. Un d'ells, ens atreviríem a dir que d'una importància cabdal, és l'establiment efectiu d'una autèntica comunitat d'interessos, si més no culturals, entre els habitants de la complexa i fragmentada xarxa de territoris on senyoreja. Per a l'autor, les sinergies necessàries s'assoliran defugint els plantejaments identitaris i centrant els esforços en l'àmbit comunicatiu. És en aquest sentit que s'ha d'interpretar l'aposta pel terme *catalanofonia*. Situar el debat en l'àmbit comunicatiu ens ofereix una interpretació menys ideologitzada del conflicte i apunta el camí cap a una comunió de polítiques lingüístiques compromeses amb la viabilitat de la llengua catalana en un entorn multilingüe.

El llibre ens aporta informació sobre els tres eixos fonamentals de la planificació lingüística autòctona: el formal, el funcional i el de l'adquisició de la llengua. La gestió normativa i la dinàmica estandarditzadora, la intervenció institucional i social sobre els usos i l'acció des del món educatiu en el gruix dels territoris de parla catalana seran objecte d'atenció en la primera part de l'obra. En la darrera es presenten informacions demoscòpiques recents sobre la dimensió, l'estructura i la dinàmica dels grups lingüístics de l'espai catalanòfon.

Miquel Àngel Pradilla Cardona (Rossell, el Baix Maestrat) és professor titular del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili. Des del 2005 és membre numerari de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i membre del Consell Social de la Llengua Catalana de la Generalitat de Catalunya. Des del 2009 és el director de la Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans, organisme des del qual ha coordinat els informes anuals sobre l'estat de la llengua catalana (2009-2013).

És autor d'*El Baix Maestrat: una cruïlla fonètica* (1996), *El laberint valencià. Apunts per a una sociolingüística del conflicte* (2004), *Sociolingüística de la variació i llengua catalana* (2008), *La tribu valenciana. Reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística* (2008) i *De política i planificació lingüística. Mirades contemporànies a l'ecosistema comunicatiu català* (2011).

